

CON LA COLABORACIÓN DE:

EDITA:

Majoralia de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist, 2008

CUBIERTA:

Títol: "Pasión y clavos"

Autora: Teresa Cebrián

PORTADILLA:

Imagen cartel anunciador 2008

FOTOS:

Ismael Rodrigo, Ros-bis, Mayoralía Purísima Sangre 2008, Salvador Caruana, Ignasi Corresa, Juan Higuera, Enriqueta Cebrián, Manolo Cuenca, Arxiu Lluca-Jueas

DISEÑO, MAQUETACIÓN E IMPRESIÓN:

Navarro Impresores, s.l. - Caruana, 7 - Sagunto

DEPÓSITO LEGAL:

V - 468 - 2008

Les opinions expressades en els articles d'aquest llibre corresponen als seus respectius autors i no coincideixen necessàriament amb les de la pròpia Majoralia.

SETMANA SANTA SAGUNTINA

Festa Declarada d'Interés Turístico Nacional

Any MMVIII

Número 48

Sagunt, març 2008

DEDICATÒRIA

Els Majorals de la Confraria de la Puríssima Sang de Jesucrist de l'any 2008, junt el seu Clavari dediquen aquesta publicació,

en primer lloc, a tots els saguntins i saguntines que són el motor d'aquesta Festa i que fan de la Setmana Santa una de les dates més importants del calendari a la ciutat de Sagunt;

a les Majoralies d'anys anteriors i a la Junta de la Confraria, que ens han aconsellat d'una forma sincera per a què tot es donara de la millor manera possible;

a les nostres famílies, pares i mares, germans i germanes, i les nostres parelles, que ens han donat tot el suport necessari per a dur a terme aquesta tasca tan esperada per tots nosaltres;

Gràcies de tot cor.

*Majoralia de la Puríssima Sang
de Nostre Senyor Jesucrist, 2008*

Exemplar dedicat

a _____

**Majoralia de la Puríssima Sang
de Nostre Senyor Jesucrist de l'any 2008**

~*~

Clavari

Vicente Fuentes Aleixandre

Majorals

Javier Escrig Cebrián

Vicente Pedro Oliva

José Cuenca Ibáñez

Pepe Chordá Ribelles

Francisco Javier Villar Ariño

Vicente Baeza Ariño

Jose María Cuenca Alonso

Félix García Romero

Jordi Fraga Sánchez

Cástor Martínez Martínez

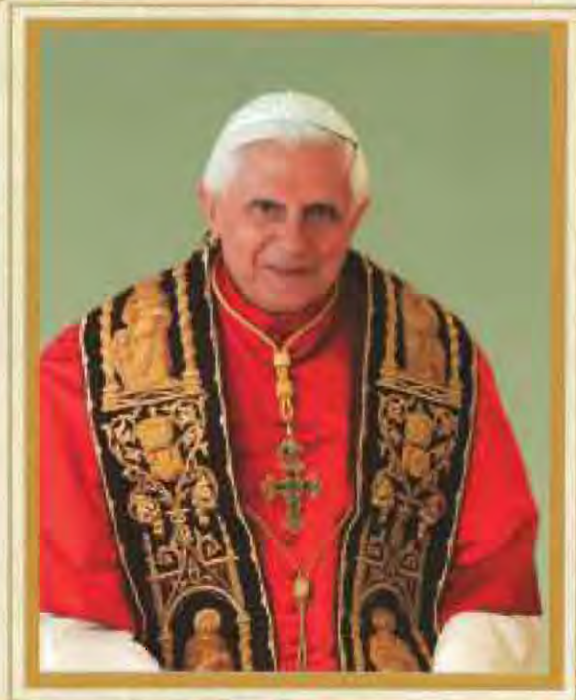
Francisco D. Solaz Pañego

Paco Fuentes Aleixandre

Jorge Javier Murciano Bru

Pepe Fuentes Aleixandre

Su Santidad **Benedicto XVI**

otorga de corazón

la **Bendición Apostólica** a

**Clavario y Mayores de la Purísima
Sang de Jesucrist, Sagunt (Valencia)**

e invoca la abundancia de las gracias divinas

En el Palacio Apostólico, el 20 de 2005

*o Juan María
Cardenal
Vicario General de Sagunt*

CASA DE S. N. EL REY
GABINETE DE PLANIFICACION Y COORDINACION

Palacio de La Zarzuela
Madrid, 23 de julio de 2007

Señor Don
VICENTE FUENTES ALEIXANDRE
Clavario de la Mayorala del Año 2008 de la
Cofradia de la Purisima Sangre de
Nuestro Señor Jesucristo
C/ Camí de la Rosana, 11
46500 SAGUNTO (Valencia)

Muy señor mío:

Atendiendo con mucho gusto la petición que formula en la carta que el pasado 30 de junio dirigió a esta Casa, me es grato enviarle, con un saludo muy cordial, las adjuntas fotografías de SS.MM. los Reyes y de SS.AA.RR. los Príncipes de Asturias para su inclusión en el libro que la Mayorala del Año 2008 de la Cofradia de la Purisima Sangre de Nuestro Señor Jesucristo de Sagunto (Valencia) tiene previsto editar, agradeciéndole que figuren en lugar preferente, no compartiendo página ni contrapágina con ningún tipo de publicidad.

Celebrando haber podido complacerle, le saluda atentamente,

MARÍA SÁENZ DE HEREDIA
Jefa de la Secretaría de Despacho

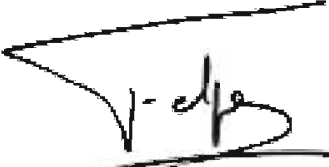

Con un afectuosa saludo.

Shirley W

Muy afectuosamente,

Felipe de Asturias

Letizia de Asturias

SALVATICIONS

Queridos hermanos y hermanas:

Los **Mayorales de la Confraría de la Purísima Sang del Nostro Señor Jesucrist de Sagunt** que desfiláis procesionalmente por las calles de esa querida ciudad, estáis llamados a celebrar con fe y renovada esperanza el **Misterio de la Pasión, Muerte y Resurrección de Jesucristo**.

La celebración litúrgica de la **Semana Santa** tiene en muchos pueblos y ciudades un complemento de gran valor religioso, humano y estético en sus desfiles, procesiones y actos de religiosidad popular. Aprovechad estas celebraciones para ayudar a la comunidad cristiana a participar y a vivir con mayor devoción, si cabe, en la liturgia del **Jueves y Viernes Santo**, y de manera particular en la **Vigilia Pascual**. Todos los actos han de confluir en la Eucaristía, fuente y cima de la vida cristiana.

Confesar la fe en Cristo exige a sus discípulos un profundo cambio de mentalidad. Jesús, el Señor, vino a servir, y no a ser servido; un servicio que nace del amor hasta el extremo por todos y cada uno de nosotros. Al contemplar su entrega y celebrar su presencia en esta **Semana Santa**, hagamos nuestros sus sentimientos, amemos de corazón a Dios y amemos a los hermanos como Él los ama. Sólo así mostraremos al mundo la belleza del mensaje cristiano.

La **Semana Santa** es tiempo privilegiado para afianzar la *transmisión de la fe* a las generaciones jóvenes. Invito a las familias a participar activamente en las celebraciones litúrgicas y a fomentar la lectura del Evangelio en el entorno familiar. La Palabra de Dios, como lluvia que empapa la tierra, germinará en abundantes frutos de vida cristiana.

Felicito a los **Mayorales de 2008** y animo a los hijos e hijas de **Sagunto** a vivir con fe y devoción la **Semana Santa**. El Señor, en la mañana de Pascua, os bendecirá con los dones de la Paz y la Alegría.

Con mi bendición y afecto,

* Agustín, Card. García-Gasco
Arzobispo de Valencia

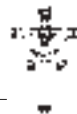

SALUDA DEL PRESIDENT DE LA GENERALITAT VALENCIANA

Francisco Camps Ortiz
President de la Generalitat

Sagunt no és només una de les ciutats que compte un passat històric més ric; també s'enorgullix per albergar un conjunt monumental únic, amb peces excepcionals de diverses èpoques, i un patrimoni molt important constituït per costums i tradicions que segueixen vives entre els seus veïns i que són un dels elements bàsics de la seua identitat.

En les festes i celebracions es manifesta clarament l'esperit de la ciutat, i amb ell, eixe gran patrimoni que s'ha format amb les aportacions de totes les generacions de saguntins que s'han succeït ací. La Setmana Santa de Sagunt, amb els diversos actes que la jalonon, mostra de manera fidel eixa continuïtat que ve del passat i es projecta amb força cap al futur.

Al llarg dels segles, esta festivitat religiosa, tan profundament arrelada entre nosaltres, s'ha enriquit amb múltiples influències per a arribar a hui convertida en una gran manifestació de fervor i devoció, i també en una bellíssima expressió dels sentiments més íntims que crea al seu voltant una atmosfera que commou a tots els que la presencien o prenen part directa en ella.

Els saguntins, fidels a la seua cita cada primavera amb estes jornades especials, ixen al carrer i es convertixen en protagonistes d'unes celebracions que atrauen també a nombrosos visitants que volen unir-se a ells en esta gran ocasió.

Com cada any, i continuant així una tradició que es renova amb força, la Confraria de la Puríssima Sang del Nostre Senyor Jesucrist organitza, per mitjà d'un grup dels seus més jòvens confreres, els actes litúrgics i culturals que tenen lloc durant esta Setmana Santa. Este llibre dóna compte d'ells, com també d'un bon nombre d'informacions d'interés i d'articles i reflexions entorn del significat d'estes celebracions i al seu context històric, artístic i social.

Fe, tradició i cultura s'unixen en unes pàgines que pretenen ser un valuós instrument per a acostar-nos més a la Setmana Santa Saguntina i a tot el que porta amb si. Des d'estes línies vull enviar la meua més cordial salutació al Clavari i als Majorals de la Majoralia de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist, que faig extensiu als integrants de la Confraria de la Puríssima Sang del Nostre Senyor Jesucrist i a tots els que viuran amb ells de manera intensa la Setmana Santa Saguntina de 2008.

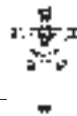
SALUDA A LA MAJORALIA DE LA SANG

Alfredo Castelló Sáez
Alcalde de Sagunt

La Setmana Santa Saguntina és, sens dubte, una de les més importants manifestacions populars que se celebren a la nostra ciutat, per tradició, arrelament i sobretot per la seua inigualable solemnitat.

Festa d'Interés Turístic Nacional, s'ha consolidat com un dels actes religiosos més destacats de la Comunitat Valenciana, de tot Espanya, que aconseguix reunir cada any a Sagunt més devots.

El seu cúmul de sentiments religiosos, de tradició centenària, són la manifestació més seriosa i entranyable de les nostres fervents creences, individuals i col·lectives.

És magnífic gaudir de Sagunt quan desprén aroma d'encens, es vesteix amb els colors de la devoció i el poble s'uneix per a seguir el camí de les palmes i participar de l' emotiu silenci, només trencat pel respectuós estrèpit dels tambors i les cornetes.

La Confraria de la Sang i les successives majoralies, any rere any, fan possible que ho gaudim amb l'enorme labor que realitzen.

Són guardians de la nostra centenària tradició, el nostre patrimoni cultural, la nostra identitat com a poble i la nostra fe.

Com a alcalde vull expressar la meua gratitud cap a ells, i en especial a la Majoralia d'enguany per l'entrega i la passió que em consta que han posat en aquesta Setmana Santa.

Vos espere a tots, saguntins i visitants, un any més, perquè formeu part de la celebració col·lectiva, de la nostra solemne Setmana Santa, de la nostra fe. Segur que no l'oblidareu.

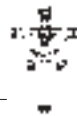
SALUDA DEL CLAVARI

Vicente Fuentes Aleixandre

Clavari 2008

Quan aquestes paraules vegin la llum estarem en els dies previs a la Setmana Santa, no voldria començar sense abans donar-li les gràcies als meus pares, a les persones que m'han donat l'oportunitat de dirigir-me a tots vosaltres com clavari de l'any.

Vull que aquest Saluda vaja dirigit a tots aquells saguntins i saguntines que viuen profundament la nostra benvolguda Setmana Santa. La Setmana Santa Saguntina està profundament arrelada en el sentir dels saguntins, és una invitació a la interioritat i a la fe, fe que en uns, reviu i en altres cobra oxigen. Aquest esdeveniment trau al carrer a creients i no creients, és capaç de reunir al seu voltant a veïns i foranis, entorn a un esdeveniment que ompli plenament les apetències de cada un dels nostres sentits.

És sense dubte l'acte religiós més important de la nostra ciutat, tot un poble es llança al carrer per celebrar la mort i resurrecció del nostre Senyor Jesucrist, la celebració d'aquests actes religiosos són la més viva senyal de què el seu poder és, i seguirà sent, infinit. En definitiva, la Setmana Santa és una valuosíssima mostra del comportament humà quan lliga fervor i valors socials.

Al llarg de la història, la nostra confraria, ha viscut moments de relaxació en els costums i les tradicions, en els últims anys aquests costums, tradicions i imatges s'han anat recuperant gràcies als membres de la confraria, amb l'ajuda dels veïns de Sagunt. Per tant a la meua majoralia no volíem ser menys i hem volgut ficar el nostre granet d'arena, amb la restauració del pas de l'"Ecce Homo", titular de la nostra confraria.

Nosaltres portem molts anys esperant aquest moment, hem crescut com a persones, també com a confreres, esperem que el treball d'aquest any, que fem la Festa, ajude a reafirmar la creença de l'esdeveniment històric i també el desenvolupament espiritual.

Vull agrair la col·laboració de tots els saguntins i saguntines, de totes aquelles persones i entitats, tant públiques com privades, que amb la seua col·laboració desinteressada han aconseguit que aquesta Setmana Santa es supere any rere any, i en especial a tots els membres de la confraria, que fan gran i vertadera la nostra Setmana Santa.

També destacar la bona disposició de les falles del municipi de Sagunt, per fer possible que les dues festes grans del nostre poble vagen de la mà en aquestes dates tan assenyalades.

Nostre pare Jesús sabia que la seua paraula, vida i resurrecció serien presentats com exemple per a tots el que creguérem amb ELL. Així fou i per això seguirem celebrant amb devoció i respecte la nostra Setmana Santa.

Vos convida en nom de tota la Majoralia a participar en tots els actes que amb tanta estima hem preparat.

SALUTACIÓN DEL PRESIDENTE DE LA *CONFRARIA DE LA PURÍSSIMA SANG DE NOSTRE SENYOR JESUCRIST* DE SAGUNTO

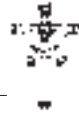
Vicente Ferruses Caballer

Presidente de la Junta Directiva

Después de ocho años al frente de la Presidencia de la Cofradía de la Purísima Sangre de Nuestro Señor, aprovecho gustoso la ocasión que brinda la Mayoralía de participar en esta publicación.

Han sido ocho años en los que el solo hecho de ser Presidente me ha llenado de orgullo y de satisfacción; emociones, éstas, que se han incrementado por el apoyo que he tenido por parte de los miembros de mis juntas directivas, desde el primero hasta el último, de las diferentes mayoralías, con sus respectivos clavarios, de los cofrades, de nuestro Prior D. Vicente Gil, de las autoridades y, cómo no, del pueblo de Sagunto que es en sí quien se merece todos los respetos y reconocimientos, pues es gracias a él, el que esta fiesta tan grande y maravillosa perdure con el paso de los siglos.

A los miembros de mi Junta Directiva, les quiero manifestar públicamente desde aquí, mi agradecimiento y mi cariño. Con ellos he tenido vivencias y momentos extraordinarios, así como otros que en un principio eran menos gratos pero que al final con su apoyo, ganas y bien hacer acabaron siendo

gratificantes. A todos ellos, sin más a unos que a otros, un fuerte y cariñoso abrazo, ¡¡he disfrutado con vuestra compañía!!, me habéis sorprendido por vuestra capacidad de trabajo. No quería mencionar ningún nombre en particular de ellos, pero no tengo más remedio que recordar a Juan Vte. Ferruses Antoni (q.e.p.d.) y a Pascual Graullera Monar a quien le mando un fuerte abrazo y le deseo lo mejor. Un recuerdo especial se me queda de las diferentes mayoralías y sus respectivos clavarios que han ido dejando su huella en nuestra ermita; con ellos hemos vivido toda la Junta Directiva, momentos bonitos y momentos tensos, pero al final se han transformado en momentos extraordinarios y gratos, qué mayor satisfacción que poder ver como ellos, que son los auténticos protagonistas de la FIESTA, disfrutaban de ella durante todo el año y consiguen que todos los actos programados, que año tras año van aumentando en calidad y cantidad, sean exitosos, haciendo así que aumente la grandiosidad de nuestra FIESTA.

Después de estos ocho años, ahora ya me toca ceder el testigo de la Presidencia, y creo que es hora de repasar o hacer balance de todo ese fenomenal período transcurrido. Los resultados de toda esa amalgama de esfuerzos y apoyo han venido a coincidir con las expectativas planteadas; prácticamente, todo aquello que nos propusimos, en su momento, se ha visto obtenido, eso sí, a cambio de un arduo e incansable trabajo, poniendo en nuestra Cofradía horas que hemos tenido que restar de otros menesteres, de lo cuál no solamente no estamos arrepentidos, sino gratamente satisfechos de haber podido realizarlo.

Se ha conseguido revitalizar el pase de lista que estaba muy devaluado; se ha suscrito un convenio con el Ayuntamiento de Sagunto, Saggas y Bancaja que nos garantiza fondos suficientes como para poder escenificar la Pasión durante cuatro años más, hasta 2011, hecho relevante ya que se ha conseguido con ello recuperar un acto que hacía más de 140 años que no se representaba. Se ha restaurado una pieza única, un Cristo en madera del siglo XV que seguramente será la talla más antigua que tenga el pueblo de Sagunto, sin ser importada de otros lugares; se han hecho las obras oportunas en el altar para evitar en gran medida las humedades que le asediaban, obras que no podían demorarse más en el tiempo por el grave daño que estaba sufriendo la zona afectada y que han tenido un coste económico importante para la Cofradía; se ha estado cerca de los niños, el futuro de nuestra Cofradía, con el concurso de dibujo de Navidad, cuyo ganador felicita las Fiestas a todos los cofrades. Está en mente poder crear un día de donación de sangre extraordinaria, en vísperas de Semana Santa, que es cuando más sangre se necesita; y sería bonito que se pudiera repetir todos los años. Como no podía ser de otra manera, se

ha conseguido el nombramiento de nuestra fiesta como FIESTA DE INTERÉS TURÍSTICO NACIONAL, algo de lo que nuestra Cofradía era merecedora y que gracias al esfuerzo de todo el pueblo de Sagunto, por el empeño e interés que pone en su Fiesta de Semana Santa, para que ésta, continúe después de más de quinientos años, cada día más viva. Y también se ha querido estar cerca de las personas importantes y relevantes para nuestra Cofradía, creando el distintivo de Amic de la Cofradía, distintivo que viene recayendo en las personas que, como anteriormente he referido, son importantes, puntual o generalmente en la vida de la COFRADÍA.

Quiero destacar este año, que es un año especial, ya que vamos a coincidir en fechas con las Fallas, que esta Cofradía, con la conformidad de su Prior y junto con la Junta local Fallera, no sin pequeños esfuerzos, han sabido eliminar trabas y problemas, convivir y compaginar los actos religiosos y culturales de la Semana Santa con los folklóricos y culturales de las Fallas, para de esta manera que el pueblo pueda disfrutar de ambas fiestas, demostrando así la gran capacidad cívica y educacional de estos dos colectivos.

Después de toda esta exposición, simplemente me queda despedirme, en esta etapa de Presidente, de toda la Cofradía y del pueblo de Sagunto y daros a todos, tanto a los que habéis estado de acuerdo con la línea de trabajo marcada por mi Junta, como aquellos que habéis sido críticos con ella, las gracias por el apoyo que siempre he tenido en vosotros y por haberme permitido durante estos ocho últimos años disfrutar de manera honrosa y orgullosa de este cargo de Presidente que siempre recordaré con nostalgia y alegría.

Simplemente, y ya para finalizar, animo al pueblo de Sagunto a participar y disfrutar con la austeridad, seriedad y religiosidad de la que se caracteriza nuestra FIESTA DE SEMANA SANTA para de esta forma engrandecerla más.

Dibuix guanyador del VII Concurs de Dibuix
"LA NAVIDAD EN SAGUNTO"
Autora: PAOLA VILATELA CANTERO
6é de Primària · Col·legi Sant Vicent Ferrer. Sagunt

LA NOSTRA MAJORALIA

YA HA LLEGADO EL 2008

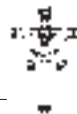
Javier Escrig Cebrián

Majoral de la Purísima Sang 2008

Soy Javi, tengo treinta años y pertenezco a la Cofradía de la Purísima Sangre desde que tenía 5. Soy el primer miembro de mi familia en ser cofrade y además voy a poder ser Mayoral en este año 2008.

En mi casa, desde que yo recuerdo nos ha gustado mucho la Semana Santa Saguntina, nunca nos perdíamos una procesión, aunque tuviéramos que sacrificar la mitad de las fiestas. Hasta que no terminaba la Semana Santa no nos marchábamos al pueblo.

A los 5 años, mi padre, me apuntó a la Cofradía y empecé a salir en las procesiones con mis compañeros del colegio. Al principio no conseguía aguantar toda la procesión del Viernes Santo entera y me tenía que salir por la Plaza del Pí, que era la parte del recorrido que estaba más cerca de mi casa. Pero en cuanto pude, recuerdo que lo que más me gustaba era poder llegar al final de la procesión, que me adelantaran las andas, apagar el hacha y sobretodo poder besar la Veracruz. ¡Era todo tan emocionante!

En unos años, un compañero de clase, Vicente Fuentes, me comentó que iba a formar una Mayoralía y si quería formar parte de ella. Lo comenté con mis padres y ellos a pesar del esfuerzo que sabían que iba a suponer para todos, estuvieron encantados con la idea.

Y así han ido transcurriendo los años, procesión tras procesión y viendo poco a poco acercarse en el calendario este año tan esperado.

Desde que nació Andrea, mi hija, he ido involucrándola en la fiesta y a pesar de no poder ser cofrade, vive la Semana Santa con mucha intensidad y se emociona siempre al verme desfilar con la vesta.

En estos últimos años también se ha apuntado a la Cofradía mi cuñado y mi sobrino, ya que todos nos involucramos cada vez más al conocer la fiesta desde dentro.

Y quisiera aprovechar para agradecer el gran esfuerzo que ha supuesto este último año especialmente para mi madre y recordar desde aquí a mi padre que sentía muy suya la Semana Santa Saguntina y estaría muy orgulloso de verme convertido en Mayoral.

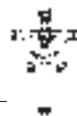
I TOT GRÀCIES A VOSALTRES...

Vicente Pedro Oliva

Majoral 2008

Mare, Pare: Ja ha arribat l'any 2008, l'any de la Festa, l'any nostre! Vosaltres millor que ningú sabeu que ser Majoral no és tan sols un any en la meua vida, perquè des del meu naixement i entre bolquers ja portava posada la medalla de confrare...Un confrare que ha viscut totes les Setmanes Santes amb la il·lusió transmesa pels vostres ulls i per la força del vostre cor, per a fer-me comprendre que Majoral o Confrare, la Setmana Santa es viu amb la mateixa passió i devoció cada any, dins de nosaltres i tot gràcies a vosaltres...

Pare, Mare: Encara recorde com heu transmès a la meu persona cada moment que es viu en aquestes dates, com m'heu fet comprendre que posar-se la vesta és un moment ple de rituals, tradicions i experiències vitals que cadascú viu d'una manera, fent-me sentir que a continuació ens dirigíem al moment més esperat de tot l'any, a les hores silencioses que més fan parlar, al negre que més ompli de color una setmana a l'any el meu esperit, i tot gràcies a vosaltres...

Mare, Pare: Sabeu que la meua majoralia és més que un grup de gent, com des de que el meu volgut Clavari va nàixer tot començà a prendre forma, i com junt als seus germans i pares hem vist créixer aquesta Majoralia formada per vertaders amics. Pares, ja sabeu que cadascú dels que avui són majorals són també amics, i gràcies a la seua amistat viurem aquest any d'una manera molt diferent a la resta dels anys, però també sé que a partir del 2008, al igual que ho hem fet des de fa molts anys, la Setmana Santa serà el nostre moment i el vostre.

Pare, Mare: Avui quan escolte tambors i cornetes, la meu pell es posa a tremolar, al igual que ho ha fet cada any...Més que una emoció, pense que és una passió. Com cada vegada que de bon matí i encara de fosc anàvem, des de casa els iaïos, a un lloc on es reunia tot el poble per a vore pujar al Calvari el benvolgut Nazareno. Cóm escoltàvem aquell tambor, que sempre portava un home molt orgullós i feliç de fer-lo sonar, cóm uns jovers anaven seriosos amb trages negres, i uns altres no tant, disfressats de romans i sobre tot, una imatge que ha quedat gravada en mi, un grup de caputxinos fent un esforç sobre humà, unes cares sudoroses, però una llum, una llum als seus ulls que els feia no decaure i acompanyats molt a prop pels seus familiars conseguïen, ja de dia, tornar al nomenat Nazareno a l'ermita...quines sensacions...quin honor... i tan sols pensar que la meua Majoralia podrà fer-ho molt prompte em plena d'orgull, i sé que a vosaltres també.

Mare: aquest any sé que quant li poses al Pare el Rosari, i jo vos mire amb emoció, el Pare recordarà l'any que ell va fer la festa, i hem mirarà orgullós, i com tú, Mare, sentiràs colpejar el teu bon cor amb un so especial, aquest so que tots tres hem conseguit escoltar junts totes les Setmanes Santes, però sabent que heu conseguit que el vostre fill visca aquests dies amb un fervor que farà que el seu cor note que és un moment que ha viscut sempre i que ho seguirà vivint...i recordeu per sempre, que tot ha estat gràcies a vosaltres.

UN AÑO ESPECIAL

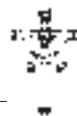
Pepe Chordá Ribelles

Mayoral del 2008

El 2008 es un año particularmente especial. Es conocido en boca de todos que “este año coinciden las Fallas con la Semana Santa”. Nadie recuerda que alguna vez hayan estado tan juntas ambas festividades. Mucha gente nos decía que habíamos tenido muy mala suerte. Fue entonces cuando decidí indagar en el tema.

¿Cómo se calcula que día cae? El Domingo de Resurrección es el primer domingo tras la Luna Pascual (ésta es la primera luna llena, después del equinoccio de primavera, que es el 21 de marzo). Este año, el 21 de marzo es luna llena y el 23 de marzo el primer domingo, por tanto Domingo de Resurrección.

Si hacemos la cuenta atrás, vemos que Miércoles Santo coincide con el 19 de marzo, día de San José. Esta circunstancia es un rareza. La última vez que ésto ocurrió fue en 1913 y no se volverá a repetir hasta el 2160 (si mis fuentes son correctas). Es decir, sólo tres veces en tres siglos. Además es casi lo más cerca que pueden estar las dos fiestas juntas, ya que la Pascua de Resurrección podría ser como muy pronto el 22 de marzo (esto sería en caso de que el 21 de marzo fuera además de luna llena, sábado; nunca podría ser el 21 porque si fuera domingo, tendría que retrasarse una semana, para no coincidir con la pascua judía).

Al principio no nos gustó la coincidencia. Pensábamos que una fiesta tan alegre y viva como las fallas, ensombrecería a la Semana Santa, y que la alegría de celebrar “la fiesta” quedaría menguada. Pensamos en la mala suerte que habíamos tenido. Pero poco a poco empezamos a ver este hecho como algo especial y positivo. Cuando un hecho es algo infrecuente es cuando precisamente adquiere valor. Ahora creemos que tenemos el privilegio de ser la mayoralía del año, justo cuando la fiesta más importante de Valencia se abraza con la fiesta más sentida del pueblo, y le deja paso. De algún modo San José se acerca a vivir la pasión de su hijo y solamente lo hace una vez por siglo. Celebrar la procesión del silencio como mayoral del año y ver las fallas plantadas por las calles es algo que ya tengo ganas de ver y sentir. Personalmente me gusta creer que de alguna manera, San José hará “la fiesta” con nosotros como clavario de honor.

Me emociona pensar que a un mayoral de 2160, se le ocurra hacer un artículo sobre esta coincidencia, queriendo reflejar su rareza y ponga una foto nuestra, recordando la última vez que una mayoralía vivió la fiesta de esta manera. A ese mayoral le diría que han tenido mucha suerte, pero que para tener la misma suerte que nosotros tendrían que conseguir ser una mayoralía de amigos.

Es cierto somos una mayoralía de amigos y estoy orgulloso de ello. Hemos vivido muchas cosas juntos de una manera muy intensa y aun nos quedan muchas por vivir. Va a ser un año, que no olvidaremos jamás. Un año, en el que quedaremos unidos para siempre como Mayoralía 2008.

Poco más quiero decir, salvo agradecer a mi familia, especialmente a mis padres todo lo que me han dado, así como la buena voluntad, paciencia y dedicación que han tenido durante el último año. Ellos han sido los que han hecho posible que fuera cofrade y que este año sea una realidad. Gracias.

JA HA ARRIBAT EL 2008

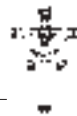
Félix García Romero

Majoral de la Puríssima Sang 2008

Ja ha arribat el 2008, eixe tan esperat any en què tenim l'enorme responsabilitat d'ajudar a preparar una Setmana Santa com el poble de Sagunt es mereix.

A diferència de la gran majoria dels meus companys, les meues arrels no estan vinculades a esta gran ciutat. Fa ja molts anys que els meus pares van arribar a esta terra a la recerca d'una oportunitat que els seus pobles nats pareixien no donar-los.

Els començaments mai són fàcils, però els habitants de Sagunt sempre els van tractar amb un afecte especial, fins a tal punt que no van tindre dubte que aquest seria el lloc en què continuarien les seues vides, convivint amb la gent que tan generosament els havia tractat quan es trobaven en la difícil situació de tornar a començar. Sempre han transmès a tots el seu agraïment per l'ajuda rebuda en eixos moments.

I durant eixa convivència vam arribar la meua germana i jo. Dos saguntins més que des de molt xicotets ens vam veure orgullosos d'haver nascut en aquesta terra. Va nàixer en nosaltres l'afecte cap a la nostra ciutat. Una localitat amb una gran història a les seues esquenes, una capital de comarca que al llarg del temps ha tingut sempre un lloc predominant en l'esdevindre dels esdeveniments. Una població repleta d'amables gents. Una ciutat que et fa sentir feliç pel simple fet de formar part d'ella.

Són eixos dos motius els que sempre han marcat la meua relació amb esta ciutat i els seus habitants. D'una banda l'enorme admiració per les seues tradicions, d'altra banda l'enorme agraïment a les seues gents que els meus pares m'han inculcat.

Són eixes les raons per les quals em veig ara en el grat compromís de contribuir a la grandesa d'aquest poble. Tinc la sort de poder fer la meua xicoteta aportació en esta celebració amb més de cinc segles d'història, en un esdeveniment quasi tan arrelat a Sagunt com les pedres de les seues muralles. Una commemoració que mobilitza tota una població unida per a donar gràcies al nostre Senyor i demostrar-li que, inclús en estos temps difícils per a la devoció, els saguntins triem continuar una tradició amb el mateix sentiment amb què es realitzava en els seus orígens. És la nostra manera d'agrair-li al Senyor tot el que ha fet i continua fent per nosaltres, de demostrar-li que els signes que ens va deixar continuen presents en el dia a dia d'aquesta ciutat. És la nostra manera de mostrar-li que segueix viu en el cor dels habitants d'aquesta localitat.

Confie que l'aportació del nostre clavari Vicente Fuentes Aleixandre junt amb la dels catorze majorals que l'acompanyem engrandisca, encara més si és possible, aquest acte de fervor del poble de Sagunt cap al nostre Salvador.

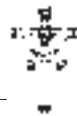
Ja ha arribat el 2008, eixe tan esperat any en què tinc l'oportunitat de mostrar a aquesta ciutat el meu enorme agraïment per tot el què per mi ha fet.

SENTIMIENTO Y FE: ¡¡ BENDITAS IRRACIONALIDADES !!

Francisco D. Solaz Pañego
Majoral de la Purísima Sang 2008

Siempre es difícil empezar un artículo, sobretodo si no te dedicas a esto, como es mi caso, pero intentaré plasmar en estas líneas algunos de los pensamientos y sentimientos que un año tan intenso como éste surgen dentro de mí.

En realidad mi intención no es más que la de intentar provocar una pequeña reflexión sobre las incoherencias o irracionalidades que rodean a la celebración de nuestra Semana Santa. Es curioso como la fuerza de la tradición es capaz de romper con nuestros comportamientos habituales, relacionados en este caso con los valores cristianos. Ahora viene lo más difícil que es argumentar todo lo que acabo de decir, pero lo intentaré hacer de la mejor de las maneras.

¿Se han preguntado cuantas personas pertenecemos a la Cofradía de la Purísima Sang de Jesucrist?? Rondando las 2.000 personas, eso sí sin contar a madres, novias, hermanas de estos cofrades, las cuales viven la fiesta en igual o mayor medida. Y ahora...se han parado a pensar ¿cuántos de estos 2.000 cofrades (y familiares) hacemos un poco de vida cristiana durante el resto del año? No se equivoquen, no hablo solamente de ir a misa (algo fundamental), me refiero de algo más profundo, de algo más personal, me refiero a comportamientos relacionados con la tolerancia, el respeto, la generosidad, la solidaridad hacia las personas que nos rodean, y que sin duda harían mejorar nuestra sociedad y más concretamente nuestro pueblo, creando un mejor entorno para la convivencia.

Ahora sí, cuando llega la Semana Santa somos los más comprometidos en las celebraciones, procesiones a pesar de que muchos no se identifiquen ni como cristianos el resto del año, ¿porqué ocurre esto??? Le he dado muchas vueltas a este asunto y la única respuesta que he encontrado ha sido que esto ocurre debido a LA TRADICIÓN y al SENTIMIENTO...¡¡Que curioso, aspectos importantes pero a la vez tan IRRACIONALES como la misma FE!!

¿Qué pasaría si intentásemos alargar los valores de los que presumimos en Semana Santa a lo largo del año? Sé que esto que planteo también es IRRACIONAL, y que las personas somos así y que cuando acabe la Semana Santa todo volverá a ser como antes, pero si bien este artículo sirve para pararnos un momento a pensar en lo que acabo de exponer me habré dado por satisfecho.

Para acabar me gustaría animar a TODOS a que esta Semana Santa la vivamos con todo EL SENTIMIENTO, LA PASIÓN, TRADICIÓN y sobretodo FE como nos sea posible.

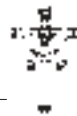
Muchas gracias.

UN AÑO DE ILUSIÓN

Jorge Javier Murciano Bru
Majoral de la Purísima Sang 2008

Comencé a sentir la fiesta muy pronto, ya que fui cofrade desde antes de cumplir un año, cuando mi tío Julio me llevó en brazos a que me impusieran la medalla y ya desde bien pequeño comencé a participar en las procesiones de Semana Santa primero acompañado de mi madre, más tarde de mi tío Paco “El Maso” y posteriormente ya con mis amigos. Siempre tuve una idea clara en mi cabeza que me llenaba de ilusión, ser Mayoral y hacer la fiesta de Semana Santa.

Uno de los días más felices de mi vida que por siempre recordaré con mucho cariño fue una noche de Jueves Santo, cuando después de una reunión el Mayoral Paco Fuentes me llamó para darme la noticia: “Jorge, eres mayoral del año 2008”. Por fin mi sueño comenzaba a tener forma, ya pertenecía a una Mayoralía, además a la que me unía una estrecha relación ya que me había criado con tres de sus Mayorales y su Clavario.

Fueron pasando los años y las procesiones, las dos que recuerdo con mayor fervor fueron las de 2004 y 2006, cuando portamos el Nazareno, sentir el peso de la cruz, y la emoción de devolver el paso a su casa entre la corneta de “Collet” mezclada con los aplausos de los fieles fue una sensación que difícilmente olvidaré.

Como si no hubiese pasado el tiempo nos plantamos en la Semana Santa de 2007, y nosotros pasábamos a ser la mayoralía entrante. Ya estábamos ahí, y yo sabía que la Semana Santa del 2007 iba a ser distinta a todas las demás.

Nuestra particular Semana Santa comenzó el Domingo de la Junta General, en la que nos nombraron Mayoralía para el 2008 y nos entregaron las banderolas negras que portaríamos el Viernes Santo. Le siguió el Viernes de Dolores y el momento en que el Prior me impuso la medalla de mayoral, que fue sin dudarlo uno de los días más bonitos. Pasaban las procesiones, la del Encuentro, la procesión en El Cabanyal, la procesión del Silencio, y de repente llegó el Jueves Santo, éste iba a ser el primer día que desfilaríamos solos como mayoralía acompañados de una banda de cornetas para visitar los Monumentos, fue un día en el que disfrutamos mucho, y para mí en particular fue un día muy profundo, en cada oración, en cada Monumento, en definitiva, otra tarde emotiva. Sin darnos cuenta había llegado el Viernes Santo. Como todos los años fui al Vía Crucis, y al sermón de la “Galtà”, después de comer rápidamente, en vez de ir a la subasta como siempre, fuimos a cambiarnos para comenzar la “Replegà”, recogimos al Clavario y nuestras banderolas negras y nos dispusimos a enfilear la Judería para entrar a la plaza de la Ermita. Sabía que la procesión iba ser diferente ya que íbamos a situarnos entre los Clavarios de la Cofradía, justo detrás del Sepulcro, donde se respiraba otro ambiente, sin el barullo de los caramelos, sólo el silencio y el luto por la muerte del Señor, el día acabó con la adoración de la Vera Cruz, que si todos los años me causaba emoción este año más.

Ahora ya estamos en 2008 y después de haber trabajado mucho aguardo con muchas ganas e ilusión la Semana Santa, espero que todo salga bien y que sea como siempre he soñado. Un año de ilusión.

Por último quiero dar las gracias a mi familia y a Laura, mi novia, por todo el apoyo y la ayuda que me han dado para que mi sueño se hiciera realidad.

Muchas gracias.

LA LLUM DEL POBLE

La Majoralia de l'any

Com es sabut, la Setmana Santa a Sagunt no seria el que és sense la col·laboració de tot el poble.

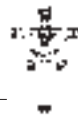
Durant tot aquest any, han sigut freqüents els signes de comprensió rebuts per part dels nostres veïns i veïnes, mostrant-nos la seua cara més amable i sempre amb ànim d'ajudar-nos per a aconseguir el nostre propòsit: donar al poble la Festa que es mereix.

És per això que aquesta Majoralia vol agrair a tots aquells que, d'una manera o altra, han contribuït a que la Setmana Santa continúe sent una Festa carismàtica que caracteritza a la ciutat de Sagunt.

Com a signe d'aquest agraïment, la Majoralia 2008 té el plaer d'oferir un obsequi com a record d'aquest any tan especial per a nosaltres i que hem volgut materialitzar en un ciri amb un dels símbols més identificatius de la nostra Confraria: la Vera Creu.

Entre les idees sorgides de tantes i tantes reunions, prompte va destacar la intenció d'obsequiar amb alguna cosa que involucrara al poble en la participació en els actes que es realitzen al llarg de la Setmana Santa.

Cera blanca i la nostra Vera Creu reproduïda fidelment per artesans alemanys amb fil de ciri, perfectament conjuntades pels antics mestres del gremi de la cera de la família Felipo, componen l'obsequi amb el qual la Majoralia premia a tots els seus col·laboradors.

La nostra intenció no és un altra que tots els veïns i veïnes acompanyen les processons amb la llum d'aquest ciri, de manera que es cree un ambient més propici per a l'oració i la reflexió, tant importants en la nostra vida i, en especial, en aquestos dies.

No ens queda més que tornar a agrair tota l'ajuda rebuda, tan indispensable per a aconseguir que la nostra Festa continúe impregnada tan en dins dels sentiments de tots els saguntins i saguntines.

Gràcies per tot.

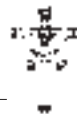
QUE SIGA BRILLANDO NUESTRA SEMANA SANTA SAGUNTINA

Fco. Manuel Arévalo Suárez

Portada programa actes.

Los cálidos reflejos, la luminosidad desprendida por el fuego de las hachas, acariciando el oculto y a la vez, misterioso rostro de los cofrades, envolviendo un gran espacio, jugando con las sombras que junto con el acto religioso, aportan seriedad a la ilustración.

Los fríos tonos del inicio del amanecer, cuando todavía brillan al fondo las estrellas, cubren con un manto de tenue luz partes fundamentales, reflejos de nuestra historia como son el Calvario y Castillo Saguntino, fusionados como conjunto en trabajo de apariencia surrealista, donde un servidor pretende mostrar del modo mas armónico y sugerente, parte representativa de nuestra Semana Santa, avalada por sus 516 años de tradición, dejando huella en los espectadores, sean o no devotos de nuestra Cristiana religión, representada con sus actos por innumerables ciudadanos Saguntinos.

Espero con mi granito de arena y el gran esfuerzo del equipo humano organizador de este evento, que sigamos dando pie a que continúe por muchos siglos, y que siga brillando como el dorado hilo de los cinturones de los cofrades, nuestra Semana Santa Saguntina.

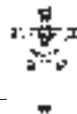
EL CARTELL

José Cuenca Ibáñez

Majoral de la Puríssima Sang 2008

La Festa de Setmana Santa és una de les dates més importants per a un veí de Sagunt; i més encara, quan es tracta d'un veí de Sagunt que és Majoral d'aquest any. Aquest és el meu cas personal, que he viscut la Setmana Santa Saguntina des de ben menut, i que, a més a més, ara tinc l'honor de dissenyar el cartell anunciador de la Nostra Festa.

Molts han sigut els esborranys presentats per diferents artistes, entre ells, alguns dissenyats per mi. La Majoralia prompte va agrair la participació d'un Majoral en la presentació d'esborranys, cosa que em va fer esforçar-me més encara en la realització d'un disseny més elaborat. Finalment, es va decidir anar avant amb un dels meus dissenys i, donada aquesta circumstància, la Majoralia al complet es va implicar en la realització del disseny final.

El cartell està dissenyat amb un estil simbòlic i lleugerament abstracte, que representa una processó de la Setmana Santa a la ciutat de Sagunt amb el castell de fons; al davant es plasma un dibuix de Crist crucificat que segueix la mateixa línia simbòlica. Tot el conjunt està realitzat amb tons morats, tan distintius de la Nostra Festa.

Des d'aquestes línies vull agrair als meus companys Majorals el recolzament que des d'un principi m'han donat per a dur a terme la realització d'aquest cartell.

QUANT COSTA DISSENYAR UN SÍMBOL PER A TOTA LA VIDA? *El nostre cinturó: senya d'identitat*

La Majoralia de l'any

El cinturó d'una Majoralia és més que un simple complement de la nostra indumentària: és un símbol d'unió, una significació de la nostra Setmana Santa, en definitiva, una senya d'identitat.

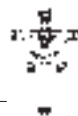
Dissenyar el Cinturó, donat la importància que aquest símbol té per a una Majoralia, no és un repte gens fàcil.

Tot el procés començà ja uns cinc anys enrere, quan tots ideàvem el que podria ser el primer esborrany; hi havia tota mena d'idees: des d'un cordó més o menys ample, fins a tot tipus de brodats.

Entre totes aquelles idees, hi havia un denominador comú: tots estàvem d'acord en que alguns dels motius del Cinturó serien els que lluien els Majorals de l'any 1973, ja que alguns de nosaltres són fills d'aquells que feren la Festa ara fa 35 anys, entre ells, el nostre Clavari.

Els primers dissenys que vam rebre van ser els presentats per Rosa Solaz Pañego, alguns dels quals han quedat plasmats al nostre Cinturó.

Tots aquests dissenys i motius van ser combinats per Joaquina Alacid Torrecillas. Tots recordem amb una gran nostàlgia tants viatges a Lorca i les successives proves que ella ens anava mostrant; en aquells moments, aquest

era el principal motiu de debat de les nostres reunions, en les que cadascú de nosaltres donava la seua aportació.

Finalment, tots quedàrem prendats del Cinturó definitiu que Joaquina ens va brodar, el qual s'ha convertit en la major senya d'identitat de la nostra Majoralia.

En el nostre Cinturó destaquen quatre motius principals: dos laterals, un darrere i la Vera Creu davant.

LA VERA CREU

D'estil modern, la Vera Creu presideix el nostre Cinturó, com a la gran majoria dels cinturons de Majoral, ja que és un dels símbols més representatius de la nostra Confraria. El motiu està format per les tres creus que representen el moment de la Crucifixió del Nostre Senyor Jesucrist junt als dos malfactors al cim del Mont Calvari. El disseny concret plasmat al Cinturó fou tret d'un llibre de motius religiosos proporcionat pel pàrroc de Santa Maria, Jorge García Monsalve.

ELS ASSOTS

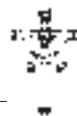

Es tracta d'un motiu carregat d'un gran simbolisme: per una banda, representa enormement el sofriment i la Passió de Nostre Senyor Jesucrist, i per altra, es tracta d'un disseny que compartim amb el Cinturó que portaven els majorals de l'any 1973.

EL LAVATORI

Amb aquest motiu volem destacar el moment de l'Últim Sopar quan Jesucrist, com a símbol d'humilitat i entrega, derrama l'aigua sobre els peus dels seus deixebles. Es tracta d'un símbol especial per a la nostra Majoralia ja que, per una banda, aquest acte que es rememora cada Dijous Sant va ser el primer en el que participarem com a Majoralia l'any 2006 a l'Església del Salvador; i per altra, fou el primer regal que la nostra Majoralia va fer a la Confraria per a ser utilitzat en la representació de la Passió. També volem destacar el treballat disseny final d'aquest motiu, fet per Joaquina expressament per al nostre Cinturó.

Majoralia 2008, Dijous Sant de 2006

MEDALLÓ CENTRAL

Es el motiu que més ens costa decidir, ja que es tracta d'un símbol únic que acompanyarà la Nostra Majoralia al llarg del temps i pel qual, els Majorals de l'any 2008 seran distingits, donat el fet que la resta de motius es comparteixen amb altres majoralies.

Es tracta d'un disseny carregat de simbolisme: les palmes són el símbol del martiri de Jesucrist, que derama la seua Sang representada per la vid i que es replegada al calze com a símbol d'entrega per a tots nosaltres.

Tots aquestos elements componen el que és el nostre preciat Cinturó en el que, com hem explicat adés, es representen moments claus de la Passió de Nostre Senyor Jesucrist que rememorem any rere any en la nostra Setmana Santa Saguntina.

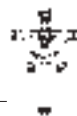
365 DIES DE FESTA

La Majoralia de l'any

Els actes on participa la Majoralia de l'any no es realitzen soles en la Setmana Santa; durant tot l'any hem sigut amablement convidats a participar en les diverses processons que al poble de Sagunt tenen lloc, eina que hem acceptat agràidament. A més a més, la nostra Majoralia ha volgut oferir al poble diferents actes per a poder gaudir de més a prop la Festa, com diversos festivals de música o l'organització d'un parc infantil.

Parc infantil. 29 de setembre de 2007.

Fira del Comerç Tradicional que té lloc al carrer Camí Reial al mes de juny.

El primer acte com a Majoralia de l'any va ser la participació en la processó en honor a la Mare de Déu dels Desemparats i Sant Roc, realitzant, primerament, el trasllat de la imatge de Sant Roc des de la seua Ermita fins l'Església de Santa Maria, i després participant amb gran devoció en la processó.

Poc després, tinguérem l'oportunitat de donar-nos a conèixer al poble a la Fira del Comerç Tradicional que té lloc al carrer Camí Reial al mes de juny; cap destacar la gran acollida que rebèrem per part dels nostres veïns i veïnes, mostrada en la seua participació en el sorteig d'un Socarrat de l'Antic Teatre Romà de Sagunt, realitzat per Maribel Úbeda Domínguez i en l'adquisició de diferents articles promocionals de la Setmana Santa Saguntina.

Sense abandonar el mes de juny, la Majoralia fou convidada per la Confraria del Santíssim Sagrament i de Minerva per a participar en la processó del dia del Corpus on portàrem el pal·li que acompanya el Sant Sagrament.

Un acte del que participen les majoralies cada any i que no es del tot conegut pel poble és la visita que es realitza el dia de la Festivitat de la Puríssima Sang a l'església de la Mare de Déu dels Àngels al Cabanyal, seu de la Germandat de l'Ecce Homo, on ens atorgaren la seua insígnia representativa i que nosaltres rebérem amb gran honor.

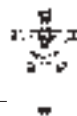
El dia 30 de juliol, dia dels Patrons de Sagunt, participàrem de l'Eucaristia a l'església de Santa Maria de matí; a la vesprada vam ser convidats a portar la imatge dels Sants Abdó i Senent, comanda que férem de tot cor.

El següent acte en el que va participar la Majoralia no siguié menys important, donat que va ser el Dia de la Verge del Bon Succés, Patrona de Sagunt. Aquest dia, participàrem de la Santa Missa i el trasllat de la imatge de la Verge de matí i en la processó per la vesprada.

Sempre és nomenat que la Setmana Santa és una Festa per a tot el poble, però en el conjunt de tots els actes que solen programar les majoralies no hi ha normalment un acte organitzat expressament per als més menuts de la casa. És per això que el dia 29 de setembre el dedicàrem als xiquets i xiquetes per a que disfrutaren de tots els jocs, tallers i demés activitats que preparàrem i portàrem a terme amb l'ajuda desinteressada de nombroses persones.

Circuit de tràfic al parc infantil. Setembre de 2007.

Volem destacar i agrair ací la gran acceptació que vam rebre de grans i menuts, els quals disfrutaren de l'“estiuet de Sant Miquel” d'una forma molt agradable i divertida.

Com ja ve sent costum, el dia Nou d'Octubre obrirem l'Ermita de la Sang per a que la gent que ve a disfrutar del Mercat Medieval poguera contemplar de prop tant l'interior del temple com les imatges que participen en les processons de Setmana Santa. Ademés, els visitants pogueren gaudir de dos exposicions simultànies a l'interior de l'Ermita, una de fotografies amb diferents moments de la nostra Festa realitzades per *Ismael Rodrigo*, i un altra de Socarrats amb el títol “Racons del Nostre Poble”, elaborats per *Maribel Úbeda Domínguez*.

Festa 9 d'Octubre. Taverna d'estil medieval.

No obstant, la Majoralia volia viure de primera mà l'ambient que es viu aquestos dies al carrer, i quina millor manera de fer-ho que participant amb una *paradeta*; decidirem organitzar una taverna d'estil medieval en la qual prepararem *muntadets* dedicats a la Setmana Santa i que van agradar a tots els assistents.

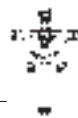

Exposicions simultànies a l'interior de l'Ermite, una de fotografies amb diferents moments de la nostra Festa realitzades per *Ismael Rodrigo*, i un altra de Socarrats amb el títol "Racons del Nostre Poble", elaborats per *Maribel Úbeda Domínguez*.

Entrant el mes de desembre, tinguérem el plaer d'assistir als actes programats per a celebrar la Festivitat en honor a la Puríssima Concepció, a la parròquia del Salvador.

Per a les Festes Nadalenques, la Majoralia va organitzar dos actes carregats d'emoivitat: un Concert de Nadalencs per part de la Coral de la Lira Saguntina i el muntatge d'un Betlem a l'Ermite de la Sang a càrrec de Paqui i Vicente, pares del nostre Clavari i de dos Majorals, que han estat cuidant-nos i mimant-nos durant molts anys a sa casa sempre oberta per a nosaltres, fet que des d'aquestes línies volem agrair de tot cor.

A l'entrar el tant esperat any 2008, i per a celebrar l'inici de la Quaresma, programàrem dos concerts de música: un del grup de xiquets de pianos i violins Suzuki, i un altre del grup de música Cristiana Kerigma.

Visió de l'interior de l'Ermita de la Puríssima Sang des de l'altar.

Cal destacar que tots els actes nomenats ací són els programats a la data d'edició de la present publicació, raó per la qual, alguns dels actes que la Majoralia ha anat organitzant al llarg de l'any no apareguen a aquest article.

Tant sols ens queda desitjar al poble de Sagunt que continue disfrutant de la nostra Festa tant com nosaltres ho hem fet durant els 365 dies de l'any.

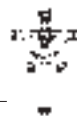
LA REPRISTINACIÓ DE L'ECCE HOMO DE LA SANG

Ignasi Corresa i Marín
Llicenciat en Història de l'Art

Ecce Homo

Un any més la Majoralia de l'any, consciencijada de l'enorme patrimoni cultural de la nostra Confraria ha volgut fer un regal que, continuant amb les últimes intervencions d'anys anteriors, recupere l'esplendor de la imageria de la Sang. Enguany, el Clavari i Majoralia de 2008 han volgut

Ecce Homo escatat, amb la preparació per a començar a posar el bol i platejar i daurar.

L'Ecce Homo en el taller del *Tío Paco* durant l'intervenció.

beneficiar d'aquesta manera la imatge de l'Ecce Homo, patró i titular de la Confraria de la Sang, que durant les restauracions dutes a terme per Cantalapiedra l'última dècada del segle XX, amb tota la bona intenció, devoció, fe i estima de les majoralies que li ho encarregaren, aquest restaurador desmillorà en la majoria dels casos. L'actuació no s'ha centrat sols en la imatge, sinó també en l'anda i en els farols, per a que d'aquesta manera el conjunt torne a lluir com en els inicis de la seua realització.

Hem volgut parlar de repristinar i no de restaurar, perquè s'ha intentat tornar a l'origen de la imatge, és a dir, quan un escultor fa una imatge de fusta, qui l'acaba és el decorador. Doncs bé, ací, aprofitant que la imatge és moderna i no té un valor històric que obligue a traure la seua policromia original, molt deteriorada per la intervenció de Cantalapiedra, es va decidir dur-li la imatge al mestre Francisco López Pardo, conegut en l'ofici com el *Tío Paco*, possiblement l'últim daurador i policromador de València.

El *Tío Paco* és un home de 83 anys d'edat, un home treballador, amb una devoció i il·lusió per tot el que fa, que impregna no només a les imatges sinó a qualsevol que el tracta. La seua bondat i bon gust es respira al seu entorn. Aquest home jove d'esperit i hàbil en les mans, du des de 1939 treballant amb els

millors escultors de València, primerament amb el seu mestre Salvador Gil Camarena qui li ensenyà l'ofici. Una volta emancipat del seu mestre, l'any 1956, els millors escultors de València han treballat amb ell per la qualitat de les seues encarnadures i sobretot dels seus daurats. Escultors com Casanova, Granell, Galarza, Efraín, Díez, Teruel, Román, Carlos i Salvador, o els importants Ponsoda, Carmelo Vicent i Octavio Vicent van treballar amb ell, incloent també els encara actuals com Grafià, Manolo Rodríguez o Esteve Edo, que encara passen pel seu taller.

De totes les obres i escultors que passaren per les seues mans, hi ha de molt importants, però no és el cas de nomenar-les, excepte la de la patrona de tots els valencians que va fer Octavio Vicent, la Mare de Déu dels Desemparats esculpida per aquell gran artista, va pintar-la i daurar-la el nostre mestre el *Tío Paco*, qui tots els anys, encara amb la devoció que el caracteritza, ell i la seua dona Josefina, després del trasllat s'acosten a arreglar-la al seu camerí.

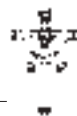
La feina de l'escultor és tallar i esculpir, una vegada feta la imatge se li dona al daurador i policromador per a que l'encarne, és a dir, la pinte. Aquesta feina que tothom pensa que feia el mateix escultor és importantíssima, doncs una bona policromia pot fer que una mala escultura parega bona, i a l'inrevés,

El *Tío Paco* brunyint l'or fi de la peana.

Rostre de l'Ecce Homo abans de restaurar.

Rostre Ecce Homo durant el procés de restauració.

Ecce Homo amb plata colrada i or fi.

una bona escultura pot semblar mala a conseqüència d'una mala policromia. Per tant, si tenim en compte que els millors escultors de València el buscaven, fou la garantia del treball d'aquest gran artesà i millor artista el que va fer que pensaren en ell per tornar a dignificar el nostre Ecce Homo.

La idea de repristinar parteix quan decidim deixar la imatge en fusta per tornar a preparar-la sobre una bona base d'alabastre i bol per a daurar, en aquest cas sí, en or fi i policromar la imatge com des d'un principi haguera degut estar. La imatge fou escatada, dibuixat el galó on anava l'or fi sobre la imprimació, i platejada la resta excepte les carns i els cabells. La plata del fons s'ha fet colrada, ço és amb aparença d'or, sobre ella s'ha policromat la túnica amb diversos matisos de color vermelló, al contrari del que va fer Cantalapiedra, on un color monocrom era ratllat amb un pinzell amb purpurina. Ara la tècnica realitzada totalment des dels inicis és a l'antiga, amb un daurat d'or fi a l'aigua i plata fina també a l'aigua. Eixos materials garanteixen la durabilitat i ennobleixen la imatge junt a la decoració realitzada amb pigments naturals i oli de llinosa. Per això diem, que en eixe sentit, s'ha repristinat la imatge i no s'ha restaurat. L'únic artesà viu a València que continua treballant de la mateixa manera que es feia en segles passats és el *Tío Paco*

que aprenqué del seu mestre, un home del segle XIX l'ofici, i aquest del seu mestre, i aquest del seu...

Pel que fa l'anda, s'ha volgut que aquesta tornara a dur-se als muscles com abans. Recuperem per tant una tradició que en altres llocs no s'ha perdut mai. Els treballs amb l'anda han consistit igual que els de l'Ecce Homo en deixar la talla nua, per això s'ha escatat també tota per llevar-li l'or fals ennegrit i col·locat mitjançant la tècnica de la sisa, el qual estava ennegrint-se. La tècnica de l'or fi a l'aigua no deixa reutilitzar la base de la imprimació ni del bol, per això calia traure la fusta per preparar les noves capes on s'assentaria el bol i l'or fi a l'aigua. També s'han realitzat unes noves cantoneres de fusta que alçaran els braços dels farols una mica per a que lluisca la imatge en el conjunt de l'anda. La neteja de l'orfebreria, en la que s'inclouen els braços i les tulipes dels farols, l'han realitzada el taller d'orfebreria dels germans Piró de València, que amés han realitzat la nova instal·lació elèctrica de l'anda. Aquest taller d'orfebreria és un dels més importants d'Espanya amb una tradició orfebre de quatre generacions.

La Majoralia, la confraria i la nostra ciutat ha d'estar d'enhonorabona en aquest sentit, doncs la imatge que acompanya totes les processons, exceptuant la de l'Encontre, es troba reprimada, es troba pràcticament nova. La imatge que eixirà enguany i en el futur als carrers de Sagunt, dividint la processó entre confreres i majorals, recupera l'esplendor, la sensibilitat i la bellesa dels Ecce Homo de tradició academicista. Bons materials, coneixement de l'ofici, estima i esforç de tot un poble, han fet possible aquesta gran obra.

LA NOSTRA CONFRARIA

25 AÑOS DESPUÉS

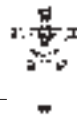
Manuel Puig Cuervo

Clavario de la Mayoralía de 1983

Majoralía de l'any 1983.

En primer lugar, agradecer al Clavario y Mayorales de este año, el detalle de invitarme a participar en esta revista y así, poder contar mis vivencias y las de mis Mayorales, ya que hace 25 años que hicimos la “Festa”.

Son muchos los recuerdos y anécdotas que vienen a la mente, al ver la cantidad de años que llevamos toda la Mayoralía juntos, nos conocemos desde nuestra infancia. Con el paso del tiempo fuimos formándonos como Mayoralía hasta que nos llegó el turno de hacer la “Festa”, en la que teníamos una gran ilusión por realizar, pues todos esperábamos con ansia el llevar la Vera Cruz y comprometernos de lleno en la realización de la Semana Santa. Para la preparación de la “Festa” se tuvo que trabajar mucho, y muy duro, pero valió la pena.

Ese año fue inolvidable, especialmente para mí, pues nació mi hija Mª Carmen y le impuse personalmente la medalla de cofrade a mi hijo Manolo, el cual siguiendo mis pasos será Clavario en el 2011, por lo que estos acontecimientos hacen que me sienta más arraigado a la Semana Santa.

Durante este tiempo, nuestra Mayoralía sufrió un gran vacío por la pérdida de un amigo y Mayoral, Manolo Rubert Domínguez “Serra”, al cual echamos de menos y recordamos continuamente, muy querido por todos nosotros y con un gran arraigo a esta “Festa”, en la que nos contagié su gran ilusión y optimismo.

Cabe destacar, el vivir las diferentes etapas de nuestra Mayoralía, desde los años de servicio, los que pujábamos por las andas y los trajes de sayones, hasta la tranquilidad de estos últimos años, en los que nos damos cuenta del pasar de los años y de la importancia que tiene el asistir a todos los actos de la Semana Santa, como Mayoralía, en la que también involucramos a nuestras esposas.

Han pasado 25 años desde entonces, llegando juntos hasta hoy, todavía más unidos y amigos que cuando empezamos, ¡que Clavario puede desear una Mayoralía mejor!

Además, permitirme agradecer a la Mayoralía del ‘83, la paciencia y tolerancia que siempre ha destacado entre nosotros, y esperar que nos dure otros 25 años más, como mínimo.

Por último, desear al Clavario y Mayorales de este año, que se entreguen con esfuerzo y dedicación, para que resulte una inolvidable y completa Semana Santa.

Saludos y mucha suerte.

10° ANIVERSARIO

Jose María Albert Irigoyen

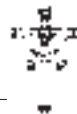
Clavario 1998

Por destinos astronómicos este año, el año en que la Mayoralía de 1998 celebra su 10° aniversario, es un año en el que la pólvora y el fuego se entremezclarán con la oración y la reflexión sobre los Misterios de la Pasión y Resurrección de Jesús.

La luna llena dicta el porvenir de esta fecha, la fecha de la Resurrección de Jesús. Podemos estar seguros que cuando Jesús celebraba la Pascua judía con sus discípulos era noche de luna llena. También sería luna llena cuando el pueblo judío salió de Egipto, y según cuenta la leyenda, eso les permitió prescindir de lámparas y no ser descubiertos por los soldados del faraón Ramsés II. Y así, con tanto misticismo y admiración la luna llena se inmiscuye en nuestras vidas y marca nuestros pasos una vez más.

Y 10 años después de “nuestra semana santa”, desde aquella primera luna llena tras la entrada de la primavera de 1998, muchos gratos recuerdos afloran en mi cabeza.

Esa luna llena del 98, durante la cual un grupo de buenos amigos se reunía para celebrar algo que nos llenaba de ilusión, sigue brillando en mi corazón con la misma intensidad. Más incluso me llena de alegría pensar que esa ilusión, hoy diluida, ha ido transformándose en vínculos muy especiales de amistad y respeto. Y así, sin dudarle un solo instante, en la víspera de la Pasión de Jesús, año tras año sin excepción, ese grupo se reúne alrededor de una mesa para darle todavía más significado al acontecimiento que está a punto de tener lugar.

Estos 10 años han dejado una huella positiva, un recuerdo inalterable, que me permite entender la vida entre dos variables: respeto y atención. Atención por la amistad, por los amigos, por cultivar ese nexo de unión tan especial y necesario; respeto a todo lo que nos ha traído donde estamos actualmente.

Atención y Respeto por el misterio más grande, la Vida, Pasión y Resurrección de Jesús.

Hemos sufrido la pérdida de seres queridos y hemos visto como ese intenso dolor se entrelaza con la esperanza e ilusión de las nuevas vidas que nos rodean, como si de algo imprescindible para la humanidad se tratara.

El futuro de este grupo no tiene excusas, está sustentado por unos robustos cimientos obligados a mantener el mismo nivel de calidad en nuestras relaciones. El futuro de nuestra amistad seguirá siendo una de las claves de nuestras vidas. La oportunidad para aprovecharlo es lo mejor que tenemos a nuestro favor.

La celebración de la Semana Santa seguirá siendo un punto de encuentro importante.

El marco en el que tiene lugar esta celebración cambiará necesariamente con el paso de los tiempos así como cambia y se renueva la vida, pero lo más importante permanecerá intacto. En la oscuridad de esa noche, tan solo iluminada por la luna llena, el Silencio de la Pasión y Resurrección de Jesús volverá a tener lugar para recordarnos su Misterio.

UN AÑO DESPUÉS

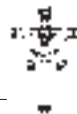
Germán Peris Estiguín

Clavario 2007

Cuando me decían que la vivencia de la Semana Santa te cambia para siempre, no sabía hasta que punto tenían razón. Desde que puedo recordar ha sido un momento importante para mí y para mi entorno, cargado de sentimientos y de reflexión. A medida que iba pasando el tiempo y se acercaba nuestro año, la ilusión y la implicación crecían y la mayoralía se mostraba cada vez más unida y participativa hasta, finalmente, alcanzar el sueño que habíamos compartido durante tantos años.

Y ahora, tras la experiencia del trabajo, la ilusión, las preocupaciones y satisfacciones que trae consigo un acontecimiento tan importante y profundo, lo que al final me queda, sobre todo, es un gran Amor. No es una palabra vacía, es la principal enseñanza y mandamiento de Nuestro Señor. Un sentimiento que, lejos de ser nuevo, sí se ve acrecentado y reforzado en sus múltiples aspectos.

Amor a Jesús, de quien, gracias a la guía de los Sacerdotes, hemos aprendido tanto y que nos ha ayudado en los momentos más duros y difíciles. También hacia nuestros hermanos cofrades, cuyo comportamiento y compromiso es siempre ejemplar y en quienes en todo momento hemos encontrado apoyo e interés por el bien de la fiesta. No puedo dejar de mencionar la Ermita. Tras un año de haberla tenido a nuestro cuidado, abriéndola al público y visitándola varias veces por semana de forma que acabamos conociendo cada rincón, cada detalle de cada paso, se crea un vínculo especial que hace que piense en ella a menudo con cariño y añoranza, máxime estando lejos. Y como no, a mis Mayorales así como familiares y amigos que han compartido con

nosotros trabajo, ilusiones y alegrías, forjándose así entre nosotros los lazos de una amistad irrompible.

Pero sobre todo, hacia el pueblo de Sagunto. Su amabilidad, la colaboración desinteresada y en gran parte anónima, así como el respeto y participación en todos los actos programados es excepcional y constituye el corazón de la fiesta, sin el cual no se podría llevar a cabo.

Sagunto lleva su Semana Santa en el alma, por eso estoy seguro de que los esfuerzos de Vicente Fuentes y sus Mayorales serán fructuosos y la celebración de los actos así como la participación serán un éxito, tanto en estética como en espiritualidad.

Por último dar mis mejores deseos al Clavario y Mayorales de este año, que la celebración de la Pasión, Muerte y Resurrección de Nuestro Señor Jesucristo se convierta en una experiencia inolvidable que les haga crecer en la Fe y en el Amor de forma que les acompañe siempre en el fondo de sus corazones y que se mantengan siempre unidos por los lazos de la ilusión y la amistad.

SENT LA FESTA, VIU EL RETROBAMENT

Enrique T. Ferri Caruana

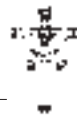
Clavari 2009

Passen els anys i el temps, i de nou a l'olor de l'azahar que envolta aquesta terra, rememorem de nou la mort i la Passió de Nostre Senyor Jesucrist, i aquest any com a Clavari del proper any, em toca, a petició de l'actual Clavari, Vicent Fuentes, i de la seua Majoralia, escriure unes paraules, totes elles d'agraïment, totes elles des del més profund de la meua ànima i en nom de tota la meua Majoralia, la de l'any 2009.

Moltes son les oportunitats que ens dona la vida per a poder ficar-se davant d'un paper, per a poder descriure que es per a mi la Setmana Santa i com poder, a partir de la meua experiència, ofrenar un tribut particular a la Festa i al poble que m'ha vist nàixer, Sagunt. Molts son els compromisos, com a Clavari, que a partir d'aquest any tindrè que assumir, uns compromisos que son per a mi un deure, un deure personal, en la gent que ha confiat amb mi i molt especialment per a honrar i poder retre-li un homenatge secular al meu avi, Tàrsilo Caruana, que va faltar el passat setembre (D.E.P.).

Per això parlar de la festa, la FESTA, en majúscules es parlar de compromís, amistat, família, es parlar de sentiments, es parlar d'un poble que unit, tot unit, es carrega al muscle tot el pes d'una tradició, tot el pes de representar en un any el que durant tants anys estàs esperant, poder ser Majoral de la Sang, de la nostra Confraria.

Civeres, "andes", "plegaors", "arreglaors", Majorals, Clavaris, penons, les bandes, el so del pas dels saions, amb la llàgrima de la mare de vore al seu fill portant la Vera Creu, amb el goig del pare que no pot evitar que la sang li

puje a la gola al encendre l'atxa del seu fill per primera vegada, es tot això el que ens fa sentir-se orgullosos d'haver sigut i ser partíceps de tots aquests sentiments, de totes estes vivències.

Durant el proper any, igual que heu fet vosaltres, prepararem la festa, la nostra festa, amb la mateixa il·lusió, entusiasme, responsabilitat, l'esperit de superació, i l'acceptació de la responsabilitat de ser durant aquest any la veu de Sagunt, que al so del tambor dels saions i d'un crit pelat de "Puríssima Sang de Jesucrist", reviscola en el seu fervor per a revivir any darrere any la FESTA i el crit que llançat als quatre vents convida a participar en la nostra Setmana Santa.

Sagunt, aquests dies de retrobament, com altres tantes ciutats, pren el carrer, el carrer que estima, i comença la seua rememoració, baixant per el carrer del castell i comença la seua pujada al Calvari, el divendres de matinada on sols s'escolta el silenci de la gent, i pujant al Calvari sent, sobretot sent, el mateix que han sentit els seus pares, tios, i avis...

No volia acabar aquest escrit sense poder retre-li homenatge a una persona que per a mi i per a la meua Majoralia ha sigut molt important en el nostre naixement com a col·lectiu, tot el món li deia el Tio Tàrsilo, el meu avi. Els membres de la meua Majoralia sempre recorden quan tots els Dimecres Sants anava en l'últim lloc de la processó del Silenci, i passava per davant de tots a l'hora d'entrar a l'Ermita amb una cara somrient, de saber que havia complit un any més, que l'orgull de ser el Clavari més antic de la Confraria li donava les forces suficients per acabar una processó als més de 80 anys que tenia. Ell sempre va intentar que els seus fills i nets seguien els seus passos, perquè com ell bé sabia fer la festa es donar testimoni d'una fe. Fer la festa és dur el pes de la tradició, de la cultura, d'un sentiment. Fer la festa és l'orgull de dur el pes d'un poble als muscles. Encara el recorde, i el recordaré, amb el seu cinturó de coure i la part de davant diferent, perquè en aquell temps no hi havien diners per a fer un cinturó, era la postguerra. Eixa humilitat, eixa senzillesa.

Ara la Setmana Santa Saguntina es queda sense un dels seus referents, sense part de la seua història viva, perquè fer la festa és fer història, és fer família, és fer amics, queda un buit que durant molts anys no es podrà ocupar.

Però sempre pensaré que durant els Dimecres Sants, ell estarà des del cel, perquè sé que estarà allà, fent el recorregut de la processó, i els Divendres Sants observarà com la Soledat a l'arribar al cantonet de s'ha casa es girarà,

i es mantindrà damunt dels muscles dels portadors de l'any, per a recordar a aquell home que va fer grans coses per la nostra festa, la festa de tots els saguntins i les saguntines, i observarà com entre llàgrimes, sospirs, olors a foc, crits pelats de "Puríssima Sang de Jesucrist" i entrelaçats amb el tambor dels saions, com el poble de Sagunt, passa per l'Ermita de la Sang, i besa la Vera Creu, i fa de la nostra festa, la FESTA més gran de la nostra ciutat.

Gràcies de nou a la Majoralia de l'any per poder escriure estes línies en aquest Llibre, i gràcies per fer-me partícep aquest any, a un any de la meua festa, gràcies.

Sent la festa, viu el retrobament

Divendres Sant 2006. El Nazareno abans d'eixir de l'Ermida de la Puríssima Sang.

INFORME

DEL CONDE DE FLORIDA BLANCA

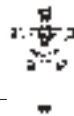
18 de Abril de 1790
(1ª parte)

Társilo Caruana Puig
Clavario año 1975

Primer documento: Carta del Conde de Florida Blanca al Arzobispo de Valencia:

Excmo Señor:

Habiéndose pedido de orden de S. M. para varios fines de su Real servicio á cada uno de los Intendentes del Reyno Relación circunstanciada de los Partidos, Pueblos, Alcaldías, etc. que componen sus respectivas Provincias, cumplieron con la debida puntualidad; y habiendo servido para lo que se necesitaban, pareció después que sería útil hacer uso público de aquellas mismas Relaciones, y de todas ellas se ha formado é impreso el adjunto volumen, que dirijo a manos de V. Ex. Y deseando amplificar y promover esta obra en que se ve la España Secular con la división general y particular que al presente tienen sus Provincias, será del agrado de S. M. que acompañe la España Eclesiástica con las mismas circunstancias de división de Arzobispados y Obispados, sus Partidos, Vicarías, Arciprestazgos, Abadías, etc., expresando en cada una de estas divisiones por orden alfabético, los nombres de los Pueblos y notando al margen de mano izquierda con una sigla ó letra inicial si es Ciudad, Villa, Lugar, Aldea, Granja, Caserío, Despoblado, Coto redondo, Casa Rural, Venta, Castillo, Monasterio, Hermita, etc. Y de su Real orden lo participo a V. Ex. para que, por lo que toca á su Diócesis, dé disposición para que se forme Relación circunstanciada de todos los Pueblos que

la componen, en la inteligencia de que ha de venir manuscrita con carácter bien formado y sin abreviaturas, para evitar dudar en la lección, encargando V. Ex. á la persona que la formase procure acentuar los nombres de los Pueblos, para saber su Nomenclatura ó verdadera pronunciación. Y así formada, con la brevedad que fuese posible, la dirigirá V. Ex. á mis manos. Nuestro Señor guarde á V. Ex. muchos años. Aranjuez 18 de Abril 1790. El Conde de Florida Blanca – rubricado. Sr. D. Francisco Fabián y Fuero. Arzobispo de Valencia.

Segundo documento: Contestación del Arzobispo de Valencia al Conde de Florida Blanca:

Exmo. Sr.

Mui Sr. Mío: Luego que recibí la estimable de V. E. de 18 de Abril de 1790, en que me encarga V. E. de orden del Rey Ntro. Sr. (que Dios guarde) dé disposición para que se forme una Relación circunstanciada de todos los Pueblos que componen esta Diócesi, con división de sus Partidos, Vicarías, Arciprestazgos, Abadías, etc. nombré a quatro sugetos de toda mi confianza para que corriendo cada uno el Partido que le tocó de los quatro que consta este Arzobispado, tomasen exactamente las noticias oportunas.

todos quatro han cumplido con esmero su encargo, i se han formado sus Relaciones conforme á lo que V. E. se sirve prevenirme en su expresada carta, i á lo que dice en el Prologo del Volumen impreso de la España Secular que venía adjunto; se van copiando en limpio; i estando ya concluida la Primera Parte que comprende los dos primeros Partidos, á saber, el de Valencia, i el de Sn. Felipe (actual Xátiva), no he querido retardarla mas, por cuyo motivo la paso á manos de V. E. para que se haga de ellas el uso que sea del agrado de S. M., i cuidaré de remitirle la Segunda con la posible brevedad con los otros dos partidos de Alcira y Murviedro.

Entretanto deseo la continuación de la perfecta salud de V. E., á cuya obediencia me repito para quanto fuere de su mayor obsequio.

Ntro. Sr. que á V. E. ms. as. Godella i Julio 29 de 1791.

Exmo. Sr. Bslmº. De V. E. su mas attº segrº servor i Capn. Frco. Arzpo. de Valencia.

Exmo. Sr. Conde de Floridablanca.

Tercer documento: Segunda Carta del Arzobispo de Valencia al Conde de Florida Blanca:

Exmo. Sr.

Mui Sr. Mio: Concluida ya la segunda Parte de la Relación de los Pueblos que componen los Partidos de Alcira i Murviedro que son los dos últimos de los quatro de que consta este Arzobispado, la dirijo á manos de V. E. como lo hice con la primera.

Me alegraré que sirva de algo para el bien público, que es lo que se intenta por la Verdad con estas diligencias, i deseando (siguen tres palabras indescifrables).

Nota:

Todas las noticias que se han puesto en la Primera i Segunda Parte de esta Relación de Erecciones de Parroquias, dismembraciones, de Patronatos, invocaciones, vecindarios contiguos de los pueblos, tanto de los que ahora existen como de los que se hallan yá divididos, de despoblados i fundaciones i de Conventos i Hermitas en que no se cría Arroz del Reyno, están sacadas del Archivo Público de este Palacio Arzobispal.

La noticia de los nacidos i difuntos que huvo en el espacio de cincuenta i seis años en los Pueblos que se cria el Arroz i en algunos de los lugares que no se cultiva esta cosecha está sacada de los Libros de Bautizados i Difuntos de sus respectivas Parroquias.

Primera (y Segunda) parte de la relación, hecha en virtud de la Real Orden de Su Majestad de 18 de Abril de 1790, que contiene los 4 Partidos de que compone el Arzobispado de Valencia.

Un volumen manuscrito de 695 folios – 32 cm – Hol.- Letra española del s. XVIII.

El Arzobispado de Valencia se divide en Quatro Partidos, que son el de Valencia, de S. Felipe, el de Alcira y el de Murviedro.

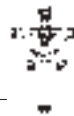
Todos tienen un mismo clima que es el templado con alguna inclinación al cálido.

Segunda parte de la Relación hecha en virtud de la Real Orden de su Majestad de 18 de Abril de 1790.

Que contiene los dos últimos partidos de los quatro de que se compone el Arzobispado de Valencia.

Partido de la Villa de Murviedro ó Morvedre ó Muriveteris antiguamente Ciudad de Sagunto.

... La Yglesia de la Villa de Murviedro se halla erigida y dedicada a Sta. María la Mayor desde el tiempo mismo de la Conquista; en el año mil quatrocientos noventa y nueve se dismembró del Arcediano de Murviedro,

Dignidad de la Santa Iglesia Metropolitana de Valencia, y se erigió en Vicaría Perpetua bajo la invocación de Sta. María la Mayor; en el año mil quinientos sesenta y quatro havía en Murviedro quatrocientas i cincuenta casas de Christianos; en el de mil seiscientos i diez quinientas; Al presente se compone esta Villa, incluyendo el vecindario del Arrabal de mil quatrocientos treinta i seis vecinos, i quatro mil novecientos i diez i seis Personas de Comunión i Confesión, que tienen por Vicario Perpetuo al Dr. Vicente Catalá.

En el Arrabál de dicha Villa hay una Iglesia dedicada á Sn. Salvador, que es Vicaría y anexo de Santa María; i cumplen en ella con los Preceptos anuales de la Iglesia; trescientos noventa i nueve vecinos i mil ciento noventa i dos Personas de Comunión y Confesión, que quedan incluidas en el vecindario de la Villa, i están asistidos por un Vicario Temporal.

Dentro de la Villa

El Convento de Religiosos observantes de Sn. Francisco de Asís, con invocación del mismo Santo; se hallava ya fundado este Convento en el año mil trescientos quarenta i dos, en que mandó á su Guardián que no admitiese á confesar a cierto Letor de su Convento, sin que primero se presentase al Reverendo Obispo de esta Diócesis.

El Convento de Religiosos Trinitarios Calzados con invocación de la Santísima Trinidad; en este sitio estuvo el Templo de Diana (Escolano); Después fue Hospital de Peregrinos; i havía fundado en él un Beneficio con invocación de S. Miguel.

El Convento de Religiosas Servitas con invocación de Santa Ana.

La Hermita de la Cofradía de la Sangre, con invocación de la Sangre de Christo; esta Cofradía se fundó en el mismo Barrio en donde estava la sinagoga de los Judíos de Murviedro (Viciana): en el año mil trescientos cinquenta i siete se escribió de orden del Reverendo Obispo de esta Diócesis al Alcalde de Murviedro para que remitiese preso á esta Ciudad á Rabí Sudán, que en día de Jueves Santo seguido de algunos christianos se havía ido á la Plaza de aquella Villa, i predicado varias cosas contra la Fé católica; en el año mil i quatrocientos se concedió licencia á Bernardo Siramiona vecino de Murviedro, recién convertido del Judaísmo, para poder tener en su compañía por tiempo de unos años á su madre Judía, pobre i enferma á fin de ver si la podía convertir; en el mismo año de mil i quatrocientos se requirió requisitoria, buscando á Pedro Muñoz de Guzmán, recién convertido del Judaísmo, en el que se llamava Jehúda Náharmán, el qual después de haver casado con Clára hija de Diego Fernando, también recién convertidos del Judaísmo, se havía ausentado de aquella Villa antes de consumir el matrimonio; en el referido año mil i quatrocientos se dio comisión á Bernardo de Olives, Vicario de

Murviedro, á instancia de Manuel Salvador, vecino de Valencia, convertido del Judaísmo á la Fé católica, el que havia dexado á su mujer llamada Mira en el Judaísmo de la expresada Villa de Murviedro, para que la explorase la voluntad si quería la enunciada judía habitar con su marido, sin ofensa del Criador, ni desprecio del Divino Nombre, i si dixese que si, la señalase dos meses continuos, i precisos de tiempo para venir á Valencia, pues de lo contrario el citado Manuel Salvador quería pasar á segundas nupcias.

La Capilla con invocación de Nuestra Señora del Loreto.

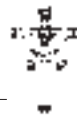
La Capilla con invocación de Sn. Roque.

La Capilla con invocación de Sn. Miguel.

En su término:

Castillo de Murviedro ó Morvedre

En lo alto de un monte que domina á Murviedro ó Morvedre, está su antiguo Castillo, que se componía de cinco cercados de una misma muralla; Havía en él Algives para tener agua, i a demas se servían de la que traían del Rio Turia ó Guadalaviar, por una grande acequia que venía sobres costosos arcos desde Nélva ó Chélva, minaron los montes i sierras que le podían impedir su curso hasta ponerla en el Barranco Juncár, que corre muy cerca de Murviedro; Pasava por un sitio que llamaron las Atalaias, i venía á dar en un Barranco que está tres quartos de legua del Lugar de Benafér, i le pasava por encima de seis arcos fuertes; Ladeándo unas montañas, caminava la Acequia al hilo de la misma canal del Barranco, i dava vista á otro muy despeñado i profundo que se junta con él; De este segundo salen tres arcos de la propia Arquitectura que los seis primeros, cuya longitud llega a quarenta varas i lo ancho á tres; El conducto que atraviesa por ellos tiene vara i media de ancho i el Barranco veinte i cinco de profundidad; pasados los arcos encuentra el conducto con peña viva, i para llevarlo adelante abrieron en ella ochenta i seis palmos de travesía, setenta i nueve en alto i seis de ancho; Mas adelante abrieron en la propia peña treinta i ocho palmos de largo. Después se encaminaba por otra mina de ciento sesenta i ocho palmos de longitud, seis de alto, i ocho i medio de ancho, dexando en esta carrera á trechos abiertas ventanas en la sierra por donde entrase la luz; Salida de esta mina la Azequia proseguía descubierta ladeando la peña camino de diez i siete varas hasta dar una vuelta á la Torre de Castro, que está avista del Lugar de Cálles; Finalmente arrimada á las montañas, dava encima del Villar de Bonadúf, y de allí se enderezava á los Llanos de Liria, i venía á pasar al Rincón de Gaúsa, que está á la parte Meridional del Castillo de Murviedro, en donde

todavía se ven pedazos de Azequia de calicanto tan fuerte que parece peña viva (Beuter) i Escolano añade que el agua de esta Azequia se tomava de las Fuentes que nacen en el término del Lugar de Tuexar en el estado de Nélva ó Chélva, i que en el Castillo había en su tiempo mas de veinte Aljibes ó Cisternas, entre enteras i medio desechas, i que en el primero había una labrada de cál i piedras menudas de mas de ochenta varas de longitud i cinco de profundidad, i otra Cisterna no menos maravillosa que la referida que estrivava sobre nueve columnas, permanecía en el segundo castillo (Escolano).

Es el mismo que edificaron los primeros fundadores de Murviedro, i era de tanta importancia que Aníbal cuando le puso sitio se prometió ser Señor de toda España si le ganava; colocó en él, luego que lo conquistó, los rehenes de los hijos de los principales españoles al cargo del Capitán Bóstar; era el referido Castillo la única esperanza de los saguntinos, i por su pérdida se vistieron de luto los españoles i aborrecieron á los Romanos porque tardaron en acudir á socorrerles (Escolano i Diago).

... La Hermita del Castillo de Murviedro ó Morvédre, con invocación de Santa María Magdalena, i casa contigua para el Ermitaño; se hallaba ya fundada en el año mil trescientos setenta y quatro, en que Jayme Solanén tomó colación de un Beneficio que había fundado en ella con invocación de la propia Santa; en el año mil trescientos cinquenta i quatro había en la montaña de Murviedro varios Hermitaños i se les concedió la licencia para hacer i celebrar Misa en su Oratorio; en el año mil trescientos sesenta i tres había fundada en el castillo de Murviedro una Hermita dedicada a Sta. Margarita y Sta. Lucía, i se mandó en el mismo año al Vicario de Murviedro i al Capellán de dicha Hermita que no impidieran á ciertas devotas mugeres recoger limosna para poner aceite á quatro Lámparas que ardían en la citada Hermita.

El Colegio de Religiosos de Sn. Francisco, vulgo el Colegio de Misionistas de Santi Spiritus, fundado en la Váll ó Valle de Tolíu por la Reyna D^a. María de Aragón, muger del Rey D. Martín; este Colegio tiene un coto privado para pastos y leña concedido por D^a. Juana Canalón, Señora del lugar de Gilet ó Chilet, la que en compañía de su madre D^a. Jaymeta de Poblet, en el año mil cuatrocientos i dos hizo donación del sitio necesario para edificar dicho Convento (Diago) i hay en el nueve cuevas para penitentes.

El Convento vulgo de la Vall ó Valle de Jesús de Religiosos Recoletos de Sn. Fco. dedicado a la Transfiguración del Señor.

La Hermita con invocación del Beato Nicolás Pastor; este convento tiene un coto privativo para pastos y leña concedido por la Villa de Murviedro (esta concesión sólo dura un año) y hay dentro de él dos casillas ó cuevas para hermitaños.

...La Hermita con invocación de Sn. Christóval y casa contigua para el hermitaño.

La Hermita con invocación de Nr^a. Sr^a. de Monserrat.

Partida del Rincón de Gausa

La Hermita de la Alquería de Gausa con invocación de Nr^a. Sr^a. de la Cueva Santa.

La Alquería vulgo de Gáusa del Marqués de San Joseph, habitada.

La casa molino harinero vulgo de Gausa del Conde de Gáusa.

La Hermita de la Alquería del Puíg ó Púch, con invocación de Nr^a. Sr^a. de los Desamparados.

La Alquería vulgo del Puig ó Púch, del Convento de Religiosos Mercedarios del Púch, habitada.

La Alquería vulgo de Ricón, del Conde de Cirát, habitada.

Partida del Camino Reál i de la Vallesa

La Hermita de la Alquería de la Vallesa con invocación de Sn. Bartolomé Apóstol.

La Alquería de Dn. Pasqual Berenguer, habitada.

La segunda Alquería del mismo Dn. Pasqual Berenguer, habitada.

La Alquería, vulgo la Vallésa, de Dn. Antonio Losancos, habitada.

Partidas de Montiver i de Ponera

La Capilla de la Alquería de Montíver con invocación de Sn Joseph.

La Alquería, vulgo de Montíver, del Marqués de San Joseph, habitada.

La Alquería, vulgo la Nueva, de Dn. Joseph Morant, habitada.

La Alquería, vulgo de los Armengoles, de Dn. Antonio Sandoval, habitada.

La Alquería, vulgo de Manzanera, de Antonio Campos, habitada.

La Alquería, vulgo de la agua fresca ó de la Palmósa, de los herederos de Dn. Ramón Berenguer, habitada.

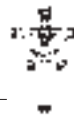
La Alquería con huerto de Dn. Joseph Vidal, habitada.

La Alquería, vulgo de Ponera, de Melchor, habitada.

Partidas de Cantarrana, i del Mardá ó del Cérdo

La Alquería, vulgo de Cantarrana, de Joseph Mingarro, habitada.

La segunda Alquería, vulgo de Cantarrana, del propio Joseph Mingarro, habitada.

La Alquería, vulgo del Mardá ó del Cérdo, de Blas Mingarro, habitada.
La Alquería de Miguel Salvador, habitada.
La Casa Almazera de azeite de Joseph Mingarro.
La Casa Almazera de azeite de Villalva.
La Casa Molino, vulgo de Palána ó de Paláu, del Conde de Gáusa.
La Casa Molino, vulgo de la Villa, del Conde de Gáusa.
La Casa Molino, vulgo de Figueroles, del Marqués de Lanzól ó de Llansol.

Playa de Mar

En la playa del Gráu ó Gráo, se encuentran las casas siguientes:
La Casa Almacén del Marqués de Villalópez.
La Casa Almacén de Dn. Joseph Maquívar.
La Casa Almacén de Dn. Joseph Buíte i Compañía.
La Casa de los dependientes de rentas.
La Torre ó Atalaia vulgo del Rio con un Guarda cósta.

Despoblado de Cárcer ó Caúr

A distancia de legua i media de la Villa de Murviedro quedan las ruinas de un pueblo llamado Cárcer ó Caúr; Manifiesta que era de bastantes vecindario, pero en el día se halla Despoblado; i lo están también otros dos, que se encuentran sus ruinas en aquellas inmediaciones, pero se ignoran sus nombres.

Despoblado de Abirént

A Levante de Murviedro había un pueblo llamado Abirént; se ignora el vecindario que antiguamente tenía, i ahora se halla del todo Despoblado, i su terreno reducido a cultivo.

Despoblado de Rápita

Aseguran los vecinos de Murviedro que en él término de esta Villa había un pueblo, llamado Rápita, no se sabe el vecindario que tenía, pero al presente se halla Despoblado.

Despoblado de Quemaló

En el término de esta Villa había un pueblo llamado Quemaló; se ignora el vecindario que tenía antiguamente, i al presente se encuentra Despoblado; en el año mil trescientos ochenta i ocho poseía este pueblo Dn. Berenguer Vivas de Cañamás, i obtuvo franqueza de varios derechos de mano del Rey Dn. Juan (Diago).

Partido de Murviedro

Parroquia de la Villa de Fáura **Patronato Eclesiástico**

La Parroquia de la Villa de Fáura se desmembró de la Vicaría Perpétua de Murviedro en el año mil quinientos treinta y quatro, i se erigió en curato bajo la invocación de los Santos Juánes Bautista i Evangelista; se redotó en el año mil quinientos sesenta i quatro, i las rentas de la casa que era antigua Mezquita de los moros se destinaron entonces para la Fábrica de la Yglesia; en el citado año mil quinientos setenta i quatro havia en Fáura quarenta casas de christianos viejos i veinte de nuevos; en el de mil seiscientos i diez tenia setenta i cinco vecinos entre unos i otros; en el dia se compone de doscientos i diez vecinos, i de setecientas veinte i seis Personas de comunion i confesion, que tienen por Cura Parroco al Dr. Joaquin Signes.

en su término

Lugár de Rubáu Anéxo de Faura.

La Villa de Fáura tiene por Anéxo al Lugár de Rubáu, que en el año mil quinientos sesenta i quatro se componía de veinte i siete casas de christianos nuevamente convertidos á nuestra Santa Fé; en el dia tiene veinte i quatro vecinos i sesenta i ocho Personas de comunión y confesion.

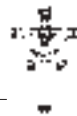
Despobládo de Almorig, Almorich ó Almolich

La Yglesia de Fáura tenia antiguamente por Anéxo un Lugar llamado Almorig, Almorich ó Almolich; en el año mil quinientos sesenta i quatro se componia este Pueblo de nueve casas de christianos recién convertidos á nuestra Santa Fé, i al presente se halla Despoblado, i su terreno reducido á cultivo; en el año mil i quatrocientos se dieron Letras Testimoniales en esta Curia Eclesiastica, diciendo que Bernárdo Serranúga, antes sarraceno, llamado Azmét Colhét, que habitava en el Lugar de Almorig del termino de Murviedro havia sido bautizado en la Parroquia de Santa Catalina de Valencia.

La Hermita con invocación de Sta. Bárbara.

Parroquia del Lugár de Benifayró, ó Benifauró. ***Patronato Eclesiastico***

La Parroquia del Lugár de Benifayró ó Benifauró se desmembró de la Vicaría Perpétua de la Villa de Murviedro, i se erigió en Curato bajo la advocación de Sn. Gil Abad en el año mil quinientos treinta i quatro; se redotó en el de mil quinientos setenta i quatro, haviendose aplicádo á la Fábrica de la Yglesia

las rentas de la casa que era antigua Mezquita de los moros; se halla ya visitada esta Yglesia en el año mil quinientos sesenta i dos, i se componia entonces de treinta casas de christianos viejos i treinta de nuevos; en el citado año mil quinientos setenta i quatro havia en Benifayró quarenta i cinco casas de christianos viejos, i veinte i cinco de Nuévos; en el de mil seiscientos i diez, ochenta de unos, i otros; Al presente se encuentran en este Pueblo ciento sesenta i siete vecinos, i cuatrocientas i setenta Personas de comunión i confesion, que tienen por Cura Párroco al Dr. Mariano Merche. En el año mil trescientos setenta i tres se concedió licencia a D^a. Berengária Llansol, ó Lanzol para construir en su Lugar de Benifayró ó Benifauró de la Vall ó Vall de Segó ó Sagó, una Hermita, i concluida poder hacer celebrar Misa en ella, i cumplir las cargas del Beneficio, que en su ultimo testamento havia dexado Dn. Tomás Vivas de Cañamás bajo la advocación de Sn. Gil, i Sn. Nicolás, del que tomó colación Jayme Solaner en el año mil trescientos setenta i quatro.

en su término

La Hermita con invocación de Nra. Sra. del Buen Suceso.

La Casa Molino harinero del Cónde de Fáura.

La otra casa molino harinero del mismo Cónde de Fáura.

Lugar de Sta. Coloma

La Parroquia de Benifayró ó Benifauró tiene por Anéxo el Lugar de Sta. Coloma, que en el año mil quinientos setenta i quatro se componia de treinta casas de cristianos Nuévos; en el de mil seiscientos i diez, de treinta i seis; Al presente se encuentran en él cinquenta i ocho vecinos i ciento setenta Personas de comunión i confesion, i una Yglesia dedicáda á Sn. Juan Bautista.

***Lugáres de Fráres ó Fráyles, i la Garroféra,
vulgo éls Llogaréts, ó los Lugarcillos***

La Parroquia de Benifayró tenia por Anéxo al Lugar de Fráres ó Frailes, que en el año mil quinientos setenta i quatro se componia de veinte casas de christianos Nuévos, i el de la Garroféra, que en el mismo año tenia veinte i cinco de recién convertidos á nuestra Santa Fé; Al presente solo quedan tres ó quatro casas de cada uno de estos pueblos, que se hallan casi unidos á los de Sta. Coloma, é incluidos sus vecinos en los cinquenta i ocho que hay en este pueblo; Los Fráres ó Frailes i la Garroféra son conocidos ahóra con el nombre dels Llogaréts ó Lugarcillos.

Parroquia del Lugar de Benavites
Patronato Eclesiastico

(Los rústicos llaman a este lugar Benedites)

La Parroquia del Lugar de Benavites se dismembró de la Vicaría Perpetua de Murviedro, i se erigió en Curato bajo la invocación de la Virgen de los Ángeles en el año mil quinientos treinta i quatro; se redotó en el de mil quinientos setenta i quatro i las rentas de la casa, que era antigua Mezquita de los moros, se agregaron á la Fábrica de la Yglesia; se halla ya visitada esta Parroquia en el año mil quinientos sesenta i dos, i se componia entonces este pueblo de quarenta i ocho casas de christianos Nuévos; en el año mil seiscientos i diez, de sesenta casas; Al presente se encuentran en este pueblo noventa i nueve vecinos, i trescientas treinta i nueve Personas de comunión i confesion, que tienen por Cura Párroco al Dr. Joseph Balaguer.

en su término

Despobládo de la Alquería Blánca

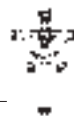
En el termino de la Parroquia de Benavites havia antiguamente un Pueblo, llamado la Alquería Blánca; estava en ella la Yglesia Parroquial de Benavites, pero se arruinó de tal suerte que en el año mil quinientos setenta i quatro tenia solamente quatro casas de christianos Nuévos; en el año mil quinientos cinquenta i quatro los vecinos de la Alquería Blánca se oponian á la fundacion de la capellania de Benicaláf, i se les mandó que dentro de seis dias expusiesen el derecho que tenían para impedirlo; la Alquería Blánca se halla del todo despoblada.

Despobládo de Alaráp

En el termino de la Parroquia de Benavites huvo un pueblo, llamado Alaráp, que en al año mil quinientos setenta i quatro se componia de siete casas de christianos Nuévos; Al presente se halla del todo Despobládo, i solo queda de él la casa molino vulgo de Alaráp.

Parroquia de Benicaláf
Patronato Laico

En el año mil trescientos cinquenta i quatro se mandó al Vicario Perpetuo de Murviedro que amonestase á los vecinos de la Alquería Blánca, que se oponían á que Berenguer Clavél fundase en Banicaláf una Capellania, que dentro de seis dias acudiesen á deducir su derecho en juicio; en el año mil trescientos setenta i tres era yá Retoría el Lugar de Benicaláf dedicáda á Santiago el Mayor, i se encargó entonces la cura de Almas de esta Feligresía á Juan Estevan; después se destruyó la mayor parte de este Lugar, i estuvo su

Cura de Almas al cargo de los Curas de Benifayró i Benavites; Últimamente D^a. Margarita Sanzuela redificó el Lugar; le pobló á sus espensas, i dotó nuevamente el Curato por sentencia de la Curia Eclesiastica de esta Diocesis de veinte de Junio de mil seiscientos i setenta fue restituida la Retoría de Benicaláf á su primitivo estado; se halla yá visitada esta Yglesia en el año mil quatrocientos noventa i dos; se ignora el vecindario que antiguamente tenia este pueblo, i en el dia se compone de setenta i ocho vecinos, i de doscientas setenta i ocho Personas de comunión i confesion, que tienen por Cura Parroco al Dr. Manuel Ramón.

en su término

La Casa de campo con labranza; vulgo la Alquería de Gurráma, del Hospital General de Valéncia.

**Parroquia del Lugar de Quárt de les Vallétes,
ó Quárte de las Válles pequeñas.**

Patronato Eclesiastico.

En el año mil trescientos setenta i quatro havia en el Lugar de Quárt de les vallétes, ó Quárte de las Vallétes pequeñas, una Hermita, i se concedió licencia á Dn. Francisco Muñoz, Señor de dicho Lugar, para que pudiera hacer celebrar Misa en ella; Fue Anéxo la Yglesia de dicho Lugar de la Vicaría Perpetua de Murviédro hasta el año mil quinientos treinta i quatro, en que se dismembró de ella, i se erigió en Curato bajo la invocación de Sn. Miguel Arcángel; se redotó en el año mil quinientos setenta i quatro, i se agregaron entonces á la Fabrica de la Iglesia las rentas de la casa que era antigua Mezquita de los Móros; en el citado año mil quinientos setenta i quatro havia en el expresado Lugar sesenta casas de christianos nuevamente convertidos á nuestra Santa Fé; en el de mil seiscientos i diez, se componia de otras sesenta; Al presente se encuentran en él ciento quarenta i cinco vecinos i quinientas i ocho Personas de comunión y confesion, que tienen por Cura Parroco a Mn. Vicente Ferrer.

Dentro del Lugar

El convento de Religiosos Servitas con invocación de Nra. Sra. del Pie de la Cruz.

La Hermita con invocación de Nra. Sra. del Pópulo.

en su termino

La Hermita con invocación del Santo Christo de la Agonía.

La Casa Molino vulgo de Quárt ó Quárte del Conde de Almenara.

La Casa Molino vulgo de la Fuénte del Conde de Almenara.

Lugár de Quartéll

La Parroquia Quárt de les Vallétes, ó Quárte de los Válles pequeñas, tiene por Anéxo al Lugár de Quartéll, que es Vicaría Temporal con Yglesia dedicada á Santa Ana; en el año mil quinientos setenta i quatro havia en este Lugár cincuenta casas de christianos nuevamente convertidos á nuestra Santa Fé; en el de mil seiscientos i diez, cincuenta i cinco; Al presente se compone de ciento quarenta i cinco vecinos, i de quinientas nueve Personas de comunión y confesión, que están asistidas por un Vicario Temporal.

Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores. Madrid.

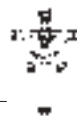
Manuscrito nº 35

Estos datos están sacados del completo informe de 695 folios que el Excmo y Rvdo. D. Francisco Fabián y Fuero, Arzobispo de Valencia remitió al Sr. Conde de Florida Blanca, Secretario de su Majestad el Rey, en cumplimiento de una Real Orden de fecha del 18 de Abril de 1790; como muy bien pone en la primera carta, este informe se refiere al ámbito de la España Eclesiástica, pues anteriormente se había confeccionado el informe de la España Secular.

Este informe es una gran fuente de información de la antigua Murviedro y de los Pueblos que componían su Partido (mas de 50), pues además de edificios religiosos nos da a conocer las partidas, alquerías, molinos, almacenes, etc. y los nombres de sus propietarios.

De los 695 folios de que consta el citado informe, hay mas de 100 folios que hablan del Partido de Murviedro; en esta ocasión, y por tratarse de una revista religiosa y en aras a la obligada limitación de la colaboración, sólo he recopilado los párrafos que incluyen información del tema religioso de la Villa de Murviedro, de los cinco pueblos de Los Valles, y otros de la misma zona, pero ya desaparecidos, dejando para otras colaboraciones el resto de los pueblos que componen el actual Camp de Morvedre y los otros pueblos que formaban parte del partido de Murviedro.

De las ermitas que existían dentro de la Villa de Murviedro, la de la Virgen de Loreto no ha llegado hasta nuestros días; y no aparecen en el informe ni la Ermita de los Dolores ni la de la Virgen del Buen Suceso, ya que en aquellas fechas aún no se habían construido. Y de las ermitas construidas en el término, sólo ha sobrevivido la de San Cristóbal, gracias al tesón de su Cofradía.

Es curioso que a un convento con tanta antigüedad y solera como el del Pie de la Cruz de las monjas Servitas, apenas lo nombra de pasada, y sin embargo a la nueva Ermita de la Sangre se explaye con un largo comentario, (que hay que agradecer), pero que podía haber incluido la fecha de la fundación de su Cofradía de la Purísima Sangre, así como su primera sede, el nombre del Clavario del año, etc.; en todas las Visitas de Amortización y demás informes Eclesiásticos es exactamente lo contrario: muchos informes de todos los conventos y de otras Cofradías de Murviedro, pero apenas nada de la Cofradía de la Sangre; por dicho motivo apenas tenemos información de la Ermita de la Sangre, y por ende de su Cofradía. Este documento nos habla de unos años 1357-1400, que nos hace concebir esperanzas de que por aquellas fechas ya estuviera fundada nuestra Cofradía de la Sangre, con lo cual la fecha de la fundación de la Cofradía, aún sería más antigua.

No podía terminar esta colaboración sin dedicar un emotivo y sentido homenaje a mi querido padre TÁRSILO CARUANA MARTINEZ (*8-12-1917 †26-9-2007), (q.e.p.d.) Clavario de la Sangre en el año 1950 y Presidente de su Cofradía en 1957; su familia y la Cofradía de la Sangre fueron sus grandes amores; pocos cofrades han asistido a tantas procesiones y tantos actos de nuestra Semana Santa como él, y siempre lo hacía viviéndolo desde lo mas profundo de su corazón. La Cofradía así lo reconoció y le entregó una placa con su agradecimiento. ¿Y que puedo decir de su Mayoralía y de sus Mayorales?, ¿y del Paso del Descendimiento del Señor de la Cruz? Cientos de veces me ha contado sus anécdotas, sus experiencias, sus problemas para poder hacer “La Fiesta” que Sagunto merecía, y que entre los nueve pudieron finalmente conseguir; muchas personas mayores recuerdan este año con mucho cariño. Sólo José Girona Capella queda de aquella Mayoralía de 1950, honrada y trabajadora, que hasta última hora mi padre consideró como una cosa propia, como una prolongación de su familia.

Su pasión por la Cofradía de la Sangre nos la contagió a todos sus hijos-as, nietos-as y espero que también a sus biznietas, posibles biznietos y demás familia: por eso todos los varones de apellido Caruana han continuado su obra, a saber: sus dos hijos: Salvador, Mayoral en los años 1970 y 1976, y Presidente de la Cofradía de 1985 a 1992, yo Clavario del año 1975, su nieto mayor Ignacio, Mayoral en 2003, otro nieto, Carlos, Clavario en el 2000 y su nieto pequeño Enrique Társilo, Clavario en el 2009 (D.m.); su sobrino Paco, también Mayoral de los años 1970 y 1976, y hay otro Clavario, Juan (de 1995), hijo de su sobrina Amparo (que aunque no lleve Caruana en sus apellidos, si lo lleva en su sangre). En cuanto a las mujeres, su amada esposa y mi querida madre Conchín (q.e.p.d.), sus dos hijas, Conchín y Amparo, sus tres nietas, Isabel, Ana y Emilia, visten la imagen de la Soledad (a la que desde

estas líneas le pido por ti papá), a más de ayudar y vivir intensamente nuestra Semana Santa y nuestra Cofradía.

Papá, ¡que estampa tan bonita viéndole en el año 2007, a sus 89 años, dar la vuelta completa en la Procesión del Silencio! Y aunque físicamente ya no podrá pasar lista en la Trinidad, en la Ermita, asistir a Las Cruces, al Calvario, a la vela nocturna, a besar la Vera Cruz, etc., para mí siempre estará “a mi vera” y aunque su vacío no lo podrá llenar nadie, su recuerdo y su sonrisa siempre estará entre nosotros.

Papá, desde ahora siempre besaré dos veces la Vera Cruz, una por mí y la otra por Ud.

Agradezco a la Mayoralía del año su invitación para colaborar en su Libro y les deseo que tengan un buen tiempo y una mejor “Fiesta”.

Sagunto, 26-10-2007

Església de El Salvador. Divendres de Dolors de 2007.

Paco Fuentes i Paco Solaz. Divendres de Dolors. Imposició de medalles, 2007.

EN EL CENTENARIO DEL NACIMIENTO DEL SEÑOR CARDENAL DON VICENTE ENRIQUE Y TARANCÓN

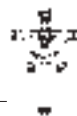
Salvador Caruana Puig

Presidente de la Cofradía (1985-1992)

El día 20 de marzo de 1985 por primera vez Monseñor Tarancón estuvo en nuestra ciudad, atendiendo la invitación que el clavario del año D. José Recto Peris Quevedo le había hecho en una de las distintas visitas a su residencia de Vila-real donde se retiró al cumplir la edad reglamentaria pastoral. El motivo de las reiteradas visitas no era otro que convencer al señor Cardenal para que predicara *El Sermó del Desenclavament* la tarde del Viernes Santo.

Accediendo a las peticiones del clavario, el Cardenal quiso visitar previamente la ciudad motivado por su deseo de tener un contacto directo con miembros de la Cofradía y conocer el lugar, con el fin de preparar el sermón que iba a celebrar. Al llegar a nuestra ciudad fue recibido en la casa abadía por el prior de nuestra Cofradía D. Vicente Gil, el padre del clavario D. José Peris Vives (clavario del año 1949) y el clavario del año. Se dirigieron a la Ermita de la Sang donde les esperaban el presidente y el sacristán. Después de contemplarla detenidamente continuaron la visita a la parroquia de Santa María, el Calvario y la Casa de Cultura de la entonces Caja de Ahorros y Socorros de Sagunto. Monseñor Tarancón volvió a nuestra ciudad con motivo de la celebración de otros actos de la Cofradía de la Sang, pero de eso ya hablaremos en otra ocasión.

No era la primera vez que un cardenal visitaba Sagunto en Semana Santa. Hay que remontarse al año 1599 cuando estuvo en nuestra ciudad el

cardenal arzobispo de Sevilla D. Rodrigo de Castro Osorio (1523-1600) acompañando a la reina Margarita de Austria, futura esposa de Felipe III, en los oficios de Jueves Santo, que presidió el Patriarca de Antioquía y arzobispo de Valencia, D. Juan de Ribera junto con todas las dignidades y cabildo de la Catedral Valentina en la Iglesia de Santa María.

Ofrecemos a los lectores la entrevista realizada al Señor Cardenal en la casa abadía de la parroquia de Santa María por la periodista de "Radio Sagunto" Tania de la Torre. Tanto la entrevista como el sermón fueron ofrecidos en directo por dicha radio.

Locutora: Muy buenas tardes Monseñor, gracias por la amabilidad que ha tenido de acceder a nuestros micrófonos, después de haber ofrecido el sermón. ¿Qué le ha parecido el acto?

Sr. Cardenal: Buenas tardes, a mi me ha parecido un acto eminentemente popular, y no solamente por la mucha gente que había, que llenaba el templo, y diría yo porque se veía que era el pueblo auténtico, y además por el silencio y el recogimiento y hasta el fervor podría decir con que han escuchado mi sermón "que no ha sido corto".

Locutora: No ha sido corto pero a sido precioso, desde luego. La gente le escuchaba con muchísima atención. ¿Conocía este acto?

Sr. Cardenal: Yo no lo conocía, cada pueblo tiene su cosa peculiar, ha sido una novedad para mí, de tal modo que cuando me dijeron que predicara el Sermón del Viernes Santo no me dijeron de que se trataba. Yo creía que era un sermón general como se hace en todos los pueblos. Pero al recibir el libro-programa he visto que era un *Sermó del Desenclavament* esto tiene un sentido peculiar, específico que yo había de subrayar y me ha gustado que haya algo de "folklore" de teatro, en eso de los que bajan y cogen el cuerpo de Cristo, etc... pero esto tiene un sentido entrañable, y para la gente que lo ha visto toda la vida es algo que le conmueve, yo veía a la gente conmovida.

Locutora: Realmente lo estaba. Una última pregunta no le molestamos más ¿qué le diría a todas aquellas personas que no han asistido por estar incapacitadas, enfermas, u otras causas, como mensaje de esta semana santa del año 85?

Sr. Peris, Clavario del año; Rvdo. Cardenal Tarancón; Sr. Caruana, Presidente de la Cofradía, entrando en la Iglesia de Santa María, donde Monseñor predicó el *Sermó del Desenclavament*.

Sr. Cardenal: Yo les diría: primero a los que no han venido porque no han querido, que les deseo toda la suerte de bienes, y no solamente toda suerte de bienes en este mundo, sino también que conozcan la verdad y que se salven. Porque al fin y al cabo Jesucristo murió para que todo el mundo se salve, yo quiero la salvación de todos, pero no solamente la salvación eterna, yo también quiero el bienestar de todos los hombres en este mundo. Los que no han venido porque están enfermos o en alguna ocupación, etc... yo les diría que acepten esa renuncia con espíritu de sacrificio, porque puede ser una fuente de luz si saben aceptarla con amor y por amor. Al fin y al cabo, si el dolor se acepta así, es humana y cristianamente una fuente de riqueza espiritual extraordinaria.

Locutora: Muchas gracias Monseñor.

El pas de La Soledat. Divendres Sant de 1996.

HOMENAJE A FRANCISCO ALCAMÍ MONREAL, MAYORAL EN 1908

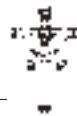
Francisco Calza Alcamí

Clavario 1991

Este año se cumplen 100 años que mi abuelo Francisco Alcamí Monreal fue Mayoral allá por el año 1908. Con este recuerdo a mi antepasado más directamente relacionado con la Cofradía de la Purísima Sangre de Sagunto quiero también homenajear a todos los antepasados fallecidos de la Cofradía y que como mi abuelo supo transmitirnos su amor a tan longeva institución.

Aunque yo sólo compartí cinco años de mi vida con mi abuelo, si que su amor a la cofradía lo perpetuó a través de mi madre, ya que al no tener mi abuelo hijos varones si quiso que su testigo lo recogiéramos sus nietos. Mi hermano mayor que vivió junto a él en la calle San Ramón aún acompañó a mi abuelo a sus últimas Juntas Generales de la Secundaria y a algunos Vía-Crucis en el Calvario los domingos de Cuaresma. Esta es su pequeña historia en la cofradía que narro a continuación desde que conozco de su pertenencia a la misma.

Mi abuelo que nació en 1885 tenía 21 años cuando en 1906 era nombrado mayoral de Plato para 1907 en la junta directiva de la Primaria del día 1 de Abril de 1906 y por tanto en la procesión del Viernes Santo de dicho año

formó¹ vestido de traje y capa al principio de todos los asistentes a la procesión del Viernes Santo.

Durante el ejercicio que va desde la Semana Santa de 1906 hasta la de 1907 las principales labores de los mayores de Plato era la recaudación de fondos para los mayores de Iglesia, ahora del año. La Junta Directiva dividía en ocho barrios la ciudad y asignaba uno a cada mayoral.

Todos los domingos estos mayores recolectaban en su barrio asignado, las limosnas para la Ermita que eran anotadas y entregadas a los mayores de Iglesia una vez al trimestre. Estos últimos a su vez entregaban lo recolectado a su clavario que era el Depositario de la Cofradía.

La otra labor principal de los mayores de Plato era la entrega de las estampas durante la Semana Santa. Cada mayoralía del año realizaba como recordatorio de tal efemérides unas estampas que se entregaban a los miembros de la Junta Directiva, Secretario, Clavarios, Mayores, Cofrades y resto de vecinos que con sus limosnas colaboraban al mantenimiento de la Ermita y por extensión de la Cofradía. Este reparto de estampas se realizaba los Miércoles Santo por la tarde y los Viernes Santo por la mañana.

Una vez terminado el año de mayoral de Plato pasó a ser mayoral de Iglesia en la procesión del Viernes Santo del día 29 de Marzo de 1907 realizando el acto que ahora se conoce como arrastrar banderolas. Formó a la derecha según el sentido de la marcha con vesta y cola recogida detrás del paso del Sepulcro portando uno de los dos pendones encarnados ya que era uno de los dos mayores más jóvenes de su mayoralía. El más joven y pareja en las procesiones era Juan Más Pérez que se colocó a la izquierda de mi abuelo. Detrás de los pendones anteriores, a continuación formaron los mayores que llevaban los pendones negros que ordenados de más joven a más viejo y de izquierda a derecha eran D. José Moreno Romero, D. Ramón Llorens Llesma, D. José Viñals Peruga², D. Pascual Flors Aleixandre, D. Antonio Talamantes

¹ Los mayores de Plato del año venidero formaban delante de la procesión del Viernes Santo. Artículo 95 del reglamento de la cofradía de 1878.

² D. José Viñals Peruga y D. Vicente Arnau Bolós fueron mayores también en 1904. *Historia de la Semana Santa Sagunto* de Tarsilo Caruana Puig. Página 96. En el libro de mayoralías de la Cofradía de fecha 1 de Enero de 1957 que trataba de sustituir al desaparecido en la Guerra Civil constan que los mayores de 1904 y 1908 eran los mismos pero solamente los dos anteriormente mencionados repitieron en 1908.

Forriol y D. Vicente Arnau Bolós. Entre estos ocho mayores se interpolaron los clavarios D. José Badenes Sancho (1908), D. Ramón Cardo Pérez (1906), D. José Montijano Prats (1905), D. José Badenes Alegre (1904), D. Francisco Peris Vives (1903) y D. Miguel Palanca Vidal (1902). Detrás de la última pareja de mayores ya formaron el resto de clavarios asistentes encabezados por D. Vicente Martínez Marco (1901) y D. José Peris Escamilla³ (1900) y así sucesivamente hasta llegar a los miembros de la Junta Directiva.

En la última página de este artículo se han representado dos instantáneas de la situación de los miembros de esta mayoralía durante las procesiones del Santo Entierro de 1907 y 1908.

Entre la Semana Santa de 1907 y la siguiente de 1908 ya como mayoral de Iglesia las principales obligaciones eran secundar a su clavario D. José Badenes Sancho y a la Junta Directiva presidida por D. Ramón López Martínez en el desempeño de su cargo, procurando colaborar para dar mayor esplendor a todos los actos de la Cofradía.

Otras labores a realizar eran el aseo de la Ermita y de todos sus enseres como ropas de las imágenes, objetos para celebrar misa, pasos, etc. y subir al calvario por parejas para el rezo de las cruces. Como era el segundo más joven de su mayoralía seguramente subió de vesta con Juan Más Pérez el primer y quinto domingo de cuaresma.

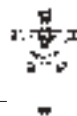
Durante el ejercicio de mayoral de Iglesia era de su obligación la asistencia a los entierros cuando fallecía alguien que perteneciera a la Junta Directiva, Secretario, sub-Secretario, Clavarios y Mayores debiendo acompañar al fallecido al cementerio con vesta y hacha encendida.

También ese año de 1908, como miembro de la Sociedad de Socorros Mutuos más conocida como Cofradía Secundaria es posible que tuviese que asistir como acompañamiento a los entierros de los Cofrades que falleciesen y que pertenecían a dicha Sociedad.

Las celebraciones de la Semana Santa⁴ en aquellos tiempos se centraban exclusivamente los Jueves y Viernes Santo cuyos actos son los mismos que

³ Este clavario de 1900 fue alcalde de Sagunto y el paso de la Última Cena seguramente se realizó aquel año. *Historia de la Semana Santa Sagunto* de Tártilo Caruana Puig. Página 319.

⁴ *Historia de la Semana Santa Sagunto* de Tártilo Caruana Puig. Página 97.

ahora tal vez con el único cambio de las horas de comienzo. En 1908 la subida al Calvario era a las cinco de la mañana, la subasta de pasos se realizaba a la una de la tarde, el sermón del descendimiento a las tres, el pase de lista a los cofrades de la Secundaria en la Trinidad era a las cinco y la procesión del Santo Entierro a las siete. Ese año la predicación del sermón Matinal la hizo el arcipreste D. Francisco Llach Nostrot⁵ que a su vez era el Prior de la Cofradía y el del sermón del Descendimiento lo realizó D. Miguel Juliá Vilaplana canónigo de Segorbe.

En la procesión del Viernes Santo, celebrada el 17 de Abril de 1908 salieron diez pasos⁶ que eran la Cena de los Apóstoles, La Oración del Huerto, Los Azotes en la Columna, el Ecce-Homo, Jesús Nazareno, Jesús Crucificado, El Descendimiento de la Cruz, Nuestra Señora al Pie de la Cruz, la Soledad de María y el Santo Sepulcro. Todos estos pasos iban acompañados por un coro de voces que cantaba motets alusivos al misterio que cada paso representa. La dirección de este coro de voces corrió a cargo de D. Antonio Palanca Masiá que en aquel momento era un prometedor joven músico. La procesión la cerraba la Vera Cruz que durante el recorrido fue llevada por los ocho mayores ya mencionados, acabando el acto como siempre con la adoración en la ermita de la Vera-Cruz sostenida por el clavario D. José Badenes Sancho⁷.

La banda que acompañaba a la Vera Cruz fue una denominada Unión Musical⁸, dirigida por el maestro D. Baldomero Cantos.

Como acto extraordinario⁹ de esa Semana Santa fue la realización el Domingo de Ramos de una procesión llevando a Jesús Crucificado que saliendo a las tres de la tarde desde Santa María se dirigió al Calvario para realizar el Vía-Crucis dominical. Al acabar dicho acto se celebró el sermón que se denominó de la Pasión por el prior D. Francisco Llach.

Esta mayoría editó la última estampa conocida en nuestros días y era la de un Ecce-Homo que se publicó por primera vez en la revista de la Semana

⁵ En 1899 fue el Clavario.

⁶ Es la primera noticia publicada del número y de qué pasos dispone la Cofradía *Historia de la Semana Santa Sagunto* de Tarsilo Caruana Puig. Página 97.

⁷ D. José Badenes Sancho era el pregonero del Ayuntamiento de Sagunto. Información facilitada por su nieta.

⁸ La Unión Musical era dirigida por Baldomero Cantós. Este señor fue el primer presidente de la Lira Saguntina. Esta asociación musical se fundó el 18 de Octubre de 1908.

⁹ *Historia de la Semana Santa Sagunto* de Tarsilo Caruana Puig. Página 97.

Santa Saguntina de 1973, siendo clavario D. Ginés Ribelles Fuentes y cuyo original intenté localizar cuando fui Clavario no encontrándola desgraciadamente. Para mí su hallazgo hubiera sido de un gran valor sentimental.

En el cuadro siguiente amplió el texto del pié de la estampa ya que la reproducción realizada desde la propia revista del año 1973 no es completamente nítida.

LA Sma. SANGRE DE Ntro. SEÑOR JESUCRISTO

VENERADA POR SU ILUSTRE COFRADIA EN LA CIUDAD DE SAGUNTO AÑO 1908

Siendo Cura Párroco Arcipreste el Sr. D. Francisco Llach Nostrot

CLAVARIO

D. JOSE C. BADENES SANCHO

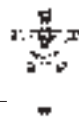
MAYORALES

1 D. Vicente Arnau Bolos 2 Antonio Talamantes Forriol 3 Pascual Flors Aleixandre 4 Jose Viñals Peruga
5 D. Ramón Llorens Lluesma 6 D. José Moreno Romero 7 D. Francisco Alcamí Monreal 8 D. Juan Mas Perez

En el año siguiente de 1909 como mayoral saliente sus obligaciones se centraban principalmente en la asistencia a los oficios de Jueves y Viernes Santo donde debían llevar el palio, subir al Calvario con vestas los cuatro mayores más jóvenes el paso de Jesús Nazareno el día de Viernes Santo. Estos cuatro mayores fueron: José Llorens Lluesma, José Moreno Romero, Francisco Alcamí Monreal y Juan Más Pérez, mientras que los cuatro restantes se quedaban en la Ermita haciendo la vela a Jesús Sacramentado.

Por la tarde del Viernes Santo, durante el sermón del Descendimiento los cuatro mayores más jóvenes debían de estar con hachas encendidas custodiando el paso del Sepulcro. Estas hachas las pagaba la Cofradía. A su vez las hachas que consumía ese día el paso del Sepulcro eran costeadas por los mayores que lo tenían que portar durante la procesión del Santo Entierro.

Una vez terminado el sermón del Descendimiento, el paso del Sepulcro se trasladaba a hombros a la Ermita por los ocho mayores que normalmente formaban cada mayoralía por aquellos tiempos. Durante la carrera de la procesión, el paso del Sepulcro era llevado por dos mayoralías, la saliente de un año detrás y la saliente de dos años delante. Mi abuelo este servicio lo realizó los años 1909 y 1910.

En el reglamento de 1878 no constan los servicios de la mayoralía saliente de dos años pero contando que el Sepulcro era de 1887¹⁰ año en que fue clavario D. Joaquín Capella Brú, abuelo del mayoral de 1950 D. José Girona Capella, es posible que este servicio se dispusiera para la mayoralía saliente de dos años a partir de ese año. Esa tradición de que fueran dos mayoralías las que llevaran a hombros el paso del Sepulcro se mantuvo hasta 1954.

Además de llevar el paso del Sepulcro por segunda vez en 1910 el otro servicio que realizará aquel año su mayoralía fuera el traslado hasta la Ermita del paso de la Soledad¹¹ una vez terminado el sermón del Descendimiento.

Los servicios de llevar el paso de la Última Cena y de arregladores de la procesión del Viernes Santo se reglamentó en 1976 con los nuevos estatutos y por tanto esos servicios no se realizaban en 1908. El paso de la Última Cena comenzó a llevarse de servicio en 1958¹² cuando se puso la carroza a dicho paso.

Desde 1911 en adelante mi abuelo asistió a la procesión del Viernes Santo y fue retrasando su posición desde detrás del Ecce-Homo hasta las cercanías del paso del Sepulcro a primeros de los años 50 en que dejó de asistir una vez jubilado.

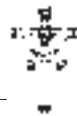
De su mayoralía, después de reconstruida la Cofradía en 1940 constan en los registros, el Clavario que fue Secretario de la Junta Directiva Primaria desde 1941 a 1944 y como miembros de la Sociedad de Socorros Mutuos: mi abuelo cuyo fallecimiento fue el 24 de Octubre de 1965 y cuyo registro en la Cofradía Secundaria es en el acta de su Junta Directiva de 8 de Noviembre de 1965 y Juan Más Pérez que se registra su muerte en el acta de 24 de Marzo de 1973.

Descendientes de aquella mayoralía y que hoy pertenecen a la Cofradía son:

¹⁰ *Historia Semana Santa Sagunto* de Társilo Caruana Puig. Página 318.

¹¹ En 1912 se registra el traslado de la Soledad con el Sepulcro desde Santa María hasta la Ermita. *Historia Semana Santa Sagunto* de Társilo Caruana Puig. Página 100.

¹² Jaime Ortizá Peris, mayoral en 1952 y 1960 me ha confirmado que el paso de la Última Cena comenzó a llevarse como servicio de la mayoralía saliente de dos años en 1958.

- ▶ Del clavarío José Badenes Sancho: su biznieto, el cofrade y futuro mayoral Raúl Bellver Castellar que arrastrará banderolas en 2008 cien años después que su bisabuelo fuera el clavarío de ese año.
- ▶ Del mayoral José Llorens Lluesma: sus nietos y mayorales Vicente, Pedro y Enrique Llorens Viñals, y José Luis Llorens Ferrer, así como sus biznietos los cofrades Vicente Llorens Grau y Jorge y Román Llorens Ginés.
- ▶ Del mayoral Francisco Alcamí Monreal: sus nietos, mi hermano y mayoral Juan Calza Alcamí y yo que soy clavarío.

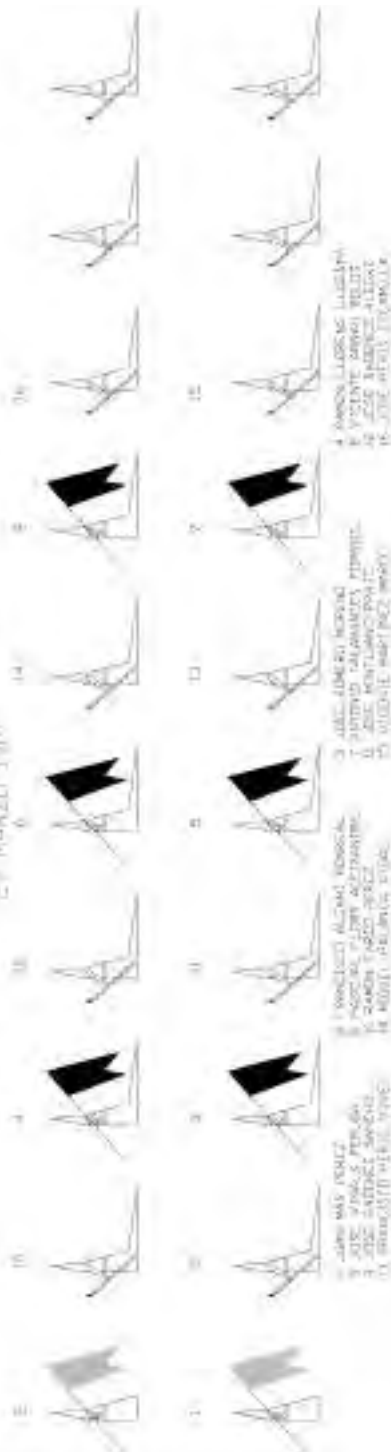
Me hubiera gustado dar una relación más extensa de descendientes de esta mayoralía de 1908 pero me ha sido imposible encontrarlos. Si alguien al leer este artículo reconoce a alguien como antepasado suyo me gustaría recibir cualquier información al respecto.

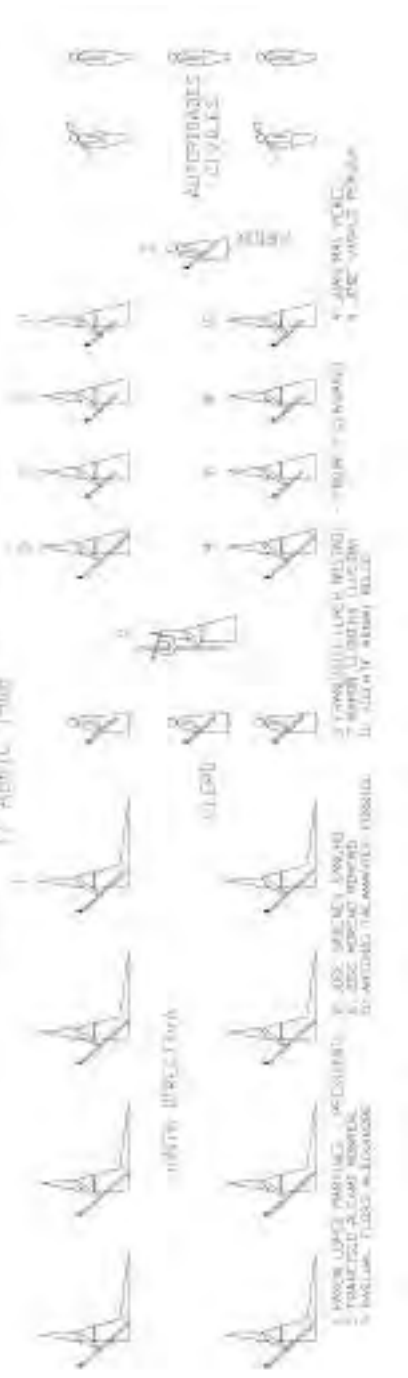
PROCESSION DEL SANTO ENTIERRO

29 MARZO 1917

PROCESSION DEL SANTO ENTIERRO

17 ABRIL 1906

Majoralia 2008. Divendres Sant de 2007, abans d'arrastrar banderoles.

ESTO YA VIENE SIENDO HABITUAL EN LOS ÚLTIMOS AÑOS...

Carlos Chordá Ribelles

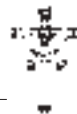
Clavario de la Mayoralía de 2006

Esto ya viene siendo habitual en los últimos años...

– Carlos ¿Puedes escribir unas líneas para el libro?

– Claro, estaré encantado de hacerlo.

Quiero, en primer lugar, expresar mi agradecimiento a la mayoralía de este año por el interés en que escriba aquí, y desearles que vivan la “Festa” muy profundamente, aprovechando la ocasión que tienen, al organizar y participar activamente de todos los actos de la Semana Santa Saguntina, acercándose a las escenas de la Pasión, Muerte y Resurrección de Nuestro Señor Jesucristo. En segundo lugar felicitarles por todos los actos que han venido organizando hasta ahora, sin duda han sido exitosos en todos sus aspectos. También quiero transmitir a todos los lectores de este libro que cuando lo lean piensen que tras cada una de estas palabras está el esfuerzo de tantas personas, tanto autores de artículos como los que coordinan su elaboración. Verdaderamente es una labor que no se ve pero que requiere horas y horas de dedicación. Cada hora de elaboración es sin duda una hora de Oración. Que su lectura sirva a todos para rezar, y acercarnos un poco más a Jesucristo, Nuestro Señor. Este año, no quiero que se quede en el tintero, vuelvo a proponer que no sólo participemos en los actos que han organizado esta “Mayoralía de 2008”, sino que nos sirvan para mejorar en las virtudes humanas, y así en las más elevadas (Fe, Esperanza y Caridad). Lo mejor es concretarse algún propósito

que nos permita ejercitar estas virtudes. Me viene a la cabeza la película “Cadena de Favores”: tres favores a tres personas, y ellas han de hacer otros tres favores a otras tres personas y así sucesivamente. La cadena aumenta muchísimo, y aumentamos el nivel de solidaridad en cada uno de nosotros, y así en la sociedad. Finalmente, cumpliendo mi propósito de no alargarme mucho para no faltar a la caridad, quisiera aprovechar y dar un punto de vista positivo a la coincidencia de la Semana Santa con las fiestas de “Sant Josep”. Sirva la siguiente consideración: que tratemos más de cerca a San José, su relación con Jesús. ¿Cómo recordaba Jesús a su padre en esos momentos de agonía? Él le habría enseñado a vivir los momentos duros y enfrentarse a ellos de cara, como un verdadero hombre lo debería hacer. En la procesión del Silencio, en nuestro silencio interior, inhibido de los ruidos que nos envuelvan, creo que puede ser muy bueno tratar esta consideración. En cada monumento plantado que nos crucemos por el camino, (en cada Falla), recordar a San José, artesano, padre de Jesús, y cómo le habría enseñado todas estas cosas. Gracias a todos.

VIVENCIAS DE UN COFRADE Y MAYORAL

Vicente Pedro Graullera

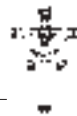
Cuando mi hijo me dijo si quería escribir un artículo para el libro que estaban preparando para publicarlo en esta Semana Santa del 2008, me vinieron un sinfín de ideas de cómo enfocar el artículo.

Para empezar, esta Semana Santa es muy especial, ya que la mayoría de nosotros no podremos volver a vivir el casi solapamiento de la Semana Santa con la Fallas, que se dará este año, lo que nos producirá una sensación extraña, al tener que convivir con el bullicio de las Fallas y con el recogimiento y religiosidad de la Semana Santa; espero que la gente respete los diferentes actos que coincidirán durante parte de la semana.

Una vez expuesta esta pequeña introducción, paso a exponer los dos actos que para mí son los más relevantes de la Semana Santa; la Subida al Calvario y la Procesión del Santo Entierro.

La Subida al Calvario para mí y la Mayoralía a la que pertenezco comienzan ya durante la Vela en la Ermita; esta Vela la venimos haciendo desde antes de hacer nuestra Fiesta; durante un período largo coincidimos con los Sres. Salvador (mi abuelo), Társilo y Boro, que son los que venían haciéndola mucho antes que nosotros; de ellos recogimos el testigo hasta la fecha y que esperamos perpetuar hasta que Dios quiera.

Uno de los actos más entrañables de dicha noche es el momento en que colocamos al Nazareno en posición, para salir en la madrugada del Viernes Santo hacia el Calvario.

Momentos antes de la salida, comienza a aglomerarse la gente en la Ermita y cuando se va acercando la hora, empiezan a oírse las bandas de cornetas y tambores anunciando la llegada de la Mayoralía del año y la del año anterior para iniciar la subida.

Son momentos de nervios y emociones que suben a flor de piel instantes antes de que el sonido desgarrado de la trompeta anuncia la salida del Nazareno hacia el suplicio del Calvario.

Es una gran emoción ver bajar al Nazareno por la calle del Castillo, girar por la estrecha calle de Mossén Gaspar Batalla y girar para tomar la empinada calle Sagrario; la gente intenta colocarse detrás de él para seguir de cerca su subida al Calvario, pero por cada metro que avanzas, él adelanta tres y lo vas perdiendo, como si tuviera prisa por pasar este pesado trance cuanto antes.

Ya en la entrada del Calvario, logras si puedes una posición más cercana de Jesús el Nazareno, para acompañarle durante el recorrido; cada estación te estremece al oír el canto “dels Motets”, las oraciones de cada estación, el rasgar de la trompeta anunciando otra estación, el sonido rompedor del tambor y el golpeo de las lanzas de los sayones contra el suelo, el olor a cera de las hachas y la ligera brisa del amanecer que te envuelven en un estado de paz y tranquilidad interior durante el recorrido. De la oscuridad de un principio, se pasa con las primeras luces del día a un estado de esperanza en la que Jesús el Nazareno nos anunció el perdón de los pecados de todos y su Resurrección y al mismo tiempo la de toda la humanidad al final de los tiempos.

La procesión del Santo Entierro, es uno de los actos que los he vivido de diferentes formas a lo largo de mi vida. Como cofrade, desde mi nacimiento, recuerdo de aquellos tiempos el ir a recoger el hacha, donde te apuntaban tu nombre y el peso de la misma, para que, días después al devolverla, te la volvieran a pesar para pagar la cera consumida descontado del importe un vale de descuento para sufragar los gastos de cera, que te entregaba la Junta cuando pasabas lista en la Trinidad.

Uno de los actos emotivos que se pierden la mayoría de los mayores es el pasar la lista en la Trinidad, donde el secretario de la Cofradía pasa lista de los cofrades subido al pilón de la esquina de la calle Remedio con la plaza de la Trinidad.

La subida hacia la Ermita, acompañado por la banda tocando un pasodoble, y la cara descubierta dan una nota de colorido alegre, para pasar a la parte seria del inicio de la procesión del Santo Entierro.

El taparte la cara como cofrade por primera vez, junto con el humo que desprende el hacha, te da al principio una sensación de incomodidad; pero conforme va avanzando la procesión y ves las caras de los más pequeños y no tan pequeños pidiéndote con la típica frase de “un caramelet”. No entiendes, ni aprecias el significado del acto que estas viviendo en aquellos momentos de tu niñez y primera juventud.

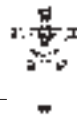
Cuando ya por fin eres nombrado Mayoral, por la asamblea en la Junta General, los pensamientos empiezan a cambiar ya que recaen sobre toda la Mayoralía el llevar a buen término los actos que se celebraran durante nuestra Semana Santa.

Cuando se inicia la procesión ya como mayoral del año, viéndote custodiando a la “Vera Creu” y sintiendo en la gente de nuestro pueblo la veneración que sienten por ella, se te llena el alma de alegría, paz y otras sensaciones que son difíciles de describir.

Cuando llega el momento de coger la Vera Creu por primera vez, al principio estas nervioso por si te resbala o cae, pero cuando la coges, sientes una paz interior que solamente la siente los que la han llevado alguna vez; y desde ese momento, desearías volverla a coger otra vez durante el resto de tu vida, para poder volver a sentir lo que sentiste en ese momento.

Otra de las vivencias mías de la procesión del Santo Entierro es como miembro de la Junta, que es muy diferente, ya que la responsabilidad máxima recae sobre los miembros de la misma; el que salgan los pasos a su debido tiempo, el dar las órdenes para que todo transcurra con normalidad y a su debido tiempo.

Durante ese período ocurrieron pequeñas anécdotas; también se tuvo que tomar decisiones drásticas como la del año 1991, cuando estaba casi toda la procesión en la calle y comenzó a llover faltando por salir la Junta y los Mayorales con la Vera Creu. En una reunión rápida de la Junta, se tomó la decisión de que las andas fueran guardadas: en diferentes casas, las andas más lejanas, y las otras que volvieran a la Ermita, pero que la procesión continuara con solamente con la Vera Creu.

Parte de la gente aguantó en la procesión sabiendo el momento histórico de la misma, ya que no hay constancia de un hecho similar y que puede crear precedentes. Durante el recorrido la gente esperaba el paso de la procesión como si no ocurriese nada.

En ese período también me tocó vivir la organización en el año 1992, del V Centenario de la Cofradía de la Purísima Sangre de Nuestro Señor Jesucristo, que durante un año fueron celebrados distintos actos religiosos en conmemoración de dicho acontecimiento.

A partir de ahora me toca vivir la procesión del Santo Entierro como un mayoral más, excepto la del presente año, en la que un grupo de amigos entre los que se encuentra mi hijo, son los Mayorales del 2008; cosa que me llena de gran satisfacción, porque espero que ellos sientan las mismas o parecidas emociones que yo he sentido en mi interior.

Por último, lo más emotivo y entrañable del último acto del Viernes Santo, para cualquier Cofrade, Mayoral, Clavario, Junta y pueblo en general, es el momento en que uno entra en la ermita para besar la Vera Creu.

HINC ET NUNC

Salvador Moros y Sánchez

Mayoral 1998

A Vicent Baeza, amic.

Arsetanos! ¿Qué nos hace la Semana Santa Saguntina (SSS) para que el receptor 5-HT1A¹ “acepte” más o menos serotonina?

¿Qué entierro más cautivador tenemos el Viernes Santo! ¿Qué más enajena un cerebro que una muerte? Como decía, la muerte nos marca, pero no entendemos la muerte, y mucho menos la de Nuestro Señor. ¿Qué es la muerte? Ella nos marca la vida, es la vida, si lo es, esa muerte que hace todo efímero, que agiliza y agudiza, ¿por qué existe el amor sino? Esa muerte que nos hace luchar, esa muerte que nos dota de poesía... ¿Y Nuestro Señor y su muerte? ¿entendemos qué hacemos bajo la cúpula humeada cuando besamos la Vera Cruz²? ¿entendemos la Salvación³? Ahí tenemos la respuesta frente al relativismo socio religioso imperante, ¿qué son sino las ONG?

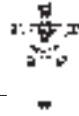
¹ Antaño sostenía el término tradición como sinónimo de enseñanza ¿podríamos engancharlo ahora con el aspecto genético? Puede ser, pero eso lo dejamos para gente como Hammer o Collins.

² Como en el Reino Ashanti, tenemos nuestro Adanse particular y mantenemos el continente, tenemos a un Okomfo Anokyei y su Golden Stool con nuestra Vera Cruz, unos se acercan a ella, para otros sirve como lo hizo para la actual Ghana.

³ **Hechos 16: 30-31** “Señores, ¿qué debo de hacer para salvarme? Le respondieron: Ten fe en el Señor Jesús y te salvaras tú y tu casa”.

Efesios 2: 8 “Pues habéis sido salvados por la gracia mediante la fe; y esto no viene de vosotros, sino que es don de Dios”.

Efesios 2: 12-13 “Estabais a la sazón lejos de Cristo, excluidos de la ciudadanía de Israel y extraños a las alianzas de la Promesa, sin esperanza y sin Dios en el mundo. Mas ahora en Cristo Jesús, vosotros, los que en otro tiempo estabais, lejos habéis llegado a estar cerca por la sangre de Cristo”.

Si mezclamos todos los estamentos de la Cofradía se ve que el resultado es óptimo en cuanto al éxito social. Ahora bien, si lo que inquirimos es en el fundamento de nuestras creencias salvíficas, claro está que no alcanzamos nuestro propósito, ¿a qué se debe? ¿es carencia de comunicación?⁴ ¿es una actuación personal? ¿tan graves e insalvables son las incoherencias?

Esas incoherencias las vemos en uno de los actuales ornamentos de la vesta, que siendo vestigio de los disciplinantes, nos define claramente. Con génesis devocional, ahora totalmente diferenciador, exclusivista, admirado y poco funcional. Este ornamento faja una vesta que deseáramos inconsútil, pero poco se asemeja a la palabra llana, pues por la costura de la creencia en la palabra imperceptible, se deshilacha.

Todo este deshilachamiento, tuvo explicación en mi artículo del año pasado, donde apostaba por parte de la SSS en un arribo al confucionismo con fuente en la religiosidad popular, pero de ahí a tildarla de sincrética⁵ o ecléctica (como indirectamente se hizo desde la presentación de la Revista y en conversaciones con cofrades) hay un trecho que conviene no alcanzar. Es extraño que un problema tenga solución con su origen, yo abogaba el año pasado por “¿buscamos su prístino sentido?”.

Si la religiosidad popular nace de la catequesis sensorial de los misterios de la fe cristiana, tal y como leí hace tiempo, aun se podría ir más allá y aseverar que solo la catequesis evangelizada y la ortodoxia pueden hacernos llegar al punto medio, que es donde Aristóteles sitúa la virtud. Está claro que la virtud moral, entendida desde el único prisma válido, es decir, el individual, arrecia desde el extremo negado, ese extremo grupalmente tiende a formar moral, pero ahí es donde se equivoca, porque si durante todo el año sí lo consigue frente a la Iglesia, en la Semana Grande es un objetivo que jamás alcanza ¿podríamos decir que gracias a la religiosidad popular? ¿accederíamos a vislumbrar sus aspectos positivos? ¿o arribaríamos por deformación de la catequesis a una reinterpretación sincrética? Si esto nace de familia⁶ ¿aceptaríamos su culpa y logros?

⁴ **Romanos 10: 14** “¿Como creerán en aquel, a quien no han oído?”. Aún recuerdo cuando en clase de Lectura de la Imagen vi hace muchos años una publicidad. Se ofrecía el mejor producto y al mejor precio, gratis total y poca gente lo compraba. Ese producto era la Salvación vendida por la Iglesia Católica, el problema de la “falta de ventas” no era otro que la errónea comunicación.

⁵ Ese sincretismo religioso podríamos encontrarlo por ejemplo en los países del Golfo de Guinea o Suramérica, donde la llegada del hombre blanco trajo la convivencia y asimilación de doctrinas. No entraré en valorar las etimologías de sincretismo y eclecticismo, puesto que las mínimas diferencias que entrañan no son reivindicativas para el artículo.

⁶ Tal y como resaltó el Cardenal Paul Poupard en la V Conferencia del Episcopado Latinoamericano y del Caribe.

Esta moral, con etimología⁷ en la tradición, sólo se puede explicar con ella, esa tradición o costumbre que tal como señalaba el año pasado es formativa.

Esta formación, ya tradición, nos deja en los distintos años una imagen que desde hace tiempo me recuerda la muerte de Sócrates, no es otra cosa que las lágrimas de las Mayoralías ante la muerte llevaba al extremo, así lloraron Critón y Platón en la despedida de su Maestro, ellos aferrados a sus pies, nosotros a los pies del Altar... Siguiendo al griego ¿qué es lo efímero? y lo que es más importante ¿qué es lo que persiste en la Cofradía? El nos diría las Ideas, nosotros a esas Ideas les dotamos de lo que no podemos mostrar empíricamente, y así tenemos la respuesta⁸. Por lo tanto nos situamos en las antípodas del relativismo moderno⁹, donde “lo que no es, o no se es” se acerca más a la pureza que “lo que es, o se es”. Este ser (de pertenencia, no de individuo) tiene valor gracias a su participación en las Ideas. Fácil sería ver el símil de la caverna en Sagunto, las hachas como el fuego que permite pensar racionalmente¹⁰. Vemos también las sombras en los Cofrades desfilando por la calle Mayor, con el alumbrado apagado, la ciencia natural... y por supuesto el Sol, esa Idea del Bien ¿la acertamos a ver al final del Triduo Pascual? ¿vendría una expansión tras contemplar el Sol? El heleno afirmaría, la Cofradía lo consigue... ¿pero evangelizando? El hecho que la Cofradía bien llegue a comunicar pero quizás le falte rigor en la ortodoxia puede que venga de no entender la Cofradía como Cofradía, tomando al discípulo de Platón, es decir, la Cofradía como causa primera. Ese conocimiento ontológico nos haría volver a la moral venida de la tradición, pero por supuesto Aristóteles no entendería esa tradición como “el conocimiento histórico”¹¹ sino como causa primera “que es causa y principio”,

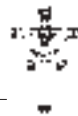
⁷ En latín encontramos *moralis* cuyo significado que todos entendemos viene dado por la costumbre o tradición; todo y que en su origen *mos*, *moris* es una acepción mucho mas cercana a la individualidad, deseo, capricho, etc.

⁸ “Este es el Sacramento de nuestra fe. Anunciamos tu muerte, proclamamos tu resurrección ¡Ven, Señor Jesús!”.

⁹ Como dijo el Cardenal Ratzinger en la homilía pro elección del Papa “la dictadura del relativismo” que se vive en estos tiempos, que “no reconoce nada como definitivo y que deja sólo, como última cosa, al propio yo con sus deseos”. “¡Cuántos vientos de doctrina hemos conocido durante estos últimos decenios!, ¡cuántas corrientes ideológicas!, ¡cuántas modas de pensamiento! La pequeña barca del pensamiento de muchos cristianos ha sido zarandeada a menudo por estas olas, llevada de un extremo al otro: del marxismo al liberalismo, hasta el libertinaje; del colectivismo al individualismo radical; del ateísmo a un vago misticismo religioso; del agnosticismo al sincretismo”.

¹⁰ Nada en contra de la fe, como nos resalta Joseph Ratzinger en su debate llevado al libro *¿Dios existe?* y ya Benedicto XVI, en su magnífica y mal entendida conferencia en Ratisbona.

¹¹ Ver mi artículo *Origen tan dado*, SSS 2005.

por eso hay que enlazarlo con la moral o Idea que la emparejábamos con la fe.

Este año, Mayoralía llena de amigos, amigos de la infancia, otros amigos en la fe y por la fe, Mayoralía de grandes ideas e Ideas, la unión de lo sensible y lo inteligible nos hará arribar a ver el misterio del Triduo Pascual.

Accra, enero de 2008.

VIVÈNCIES

Guillermo A. Pleguezuelos Gutiérrez

Majoral de la Confraria de Minerva

Confrare de la Majoralia de la Puríssima Sang de Jesucrist

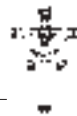
Majoralia 2010

Quan em proposarem escriure per al llibre de la Setmana Santa de 2008 em va invadir un cúmul de sensacions entre les quals destacava por, responsabilitat, alegria i perquè no dir-ho, orgull de un nou-vingut a aquest poble fa ja un bon grapat d'anys.

Qui anava a dir-me aquella primera matinada de Divendres Sant des de casa del meu amic Toni A. a la mateixa plaça de la Sang, amb aquells sons de trompetes que si bé no endevinava entendre si es quedaren ràpidament al meu cap, que anys després anava a formar part d'aquella Confraria. Des d'aquell dia, mai havia de faltar a aquesta cridada plorosa i llastimosa, símbol inequívoc de la Nostra Festa.

Tal vegada tots aquestos condicionants, el coneixement de la Festa a una edat adulta, el viure-la com a espectador, pare de confreres i ara com a membre de la Confraria i d'una Majoralia, han pogut donar-me la possibilitat de viure la Festa de diferents punts de vista, tots ells importants i plens d'una riquesa, que no vull ni puc oblidar.

Si tinguera que fer una ràpida exposició de com he viscut eixos dies al llarg dels anys, hauria de recordar la il·lusió que em donava veure com la Festa rendia homenatge a la Passió de Jesucrist al llarg de tota la Setmana, de com les Majoralies desprenien un alè d'amistat, d'harmonia, d'alegria, de ganes de viure la Festa que emetien des d'ells i transmetien als demés.

Totes aquestes vivències vaig voler transmetre-les als meus fills, que no més nàixer vaig apuntar a la Confraria del Nostre Senyor Jesucrist de Sagunt tal com havien sigut avantpassats i família de la meua dona i veig com aquelles creences, desitjos i il·lusions amb el pas dels anys, van assolint-se, arrelant-se en ells i sent el fil conductor per a noves generacions. Recorde aquells anys quan sent xicotets els acompanyava en les processons o quan se'ls imposà la medalla de la Confraria i al meu braç van rebre aquest símbol. Els recorde de forma diferent als altres doncs em férem veure i viure eixes Setmanes d'una forma més viva i activa.

Un altre fet que m'ha brindat aquest poble i que ha marcat la meua vida, ha estat la celebració de Minerva els tercers diumenges de mes i la pertinença a la Confraria del Santíssim Sagrament ó de Minerva, Confraries amb dues tant íntimament lligades per les seues simbologies, creences i arrels al Poble. Recorde quan el meu amic Fran U. em proposà si volia pertànyer a aquesta Confraria i jo vaig acceptar, sense aplegar a saber la importància i transcendència que tal fet aplegaria a tindre en la meua vida, un temps més tard quan Donís Farinós, com a Clavari, ens proposà a Vicent Aleixandre i a mi la possibilitat d'incorporar-nos a la Majoralia de la Sang del 2010 amb el beneplàcit de la resta de Majorals que ens acceptaren i acolliren com a nous membres d'una forma càlida i amigable, que va fer que des de l'inici em sentira com a membre actiu de la Majoralia i particip de l'alegria i il·lusió de fer aquesta Festa.

Per a un nou veí del poble, és possible que la importància actual (per nom i nombre que no per història, creença i devoció) de la Festa de la Sang encobrisca la importància d'altres Confraries del Poble. Així, no hem d'oblidar la nostra Minerva i tal vegada per això ja el nostre Cronista Chabret la va estudiar i volgué deixar els seus estudis i testimonis a "Origen y tradiciones de la Cofradía del Santísimo Sacramento ó de Minerva de la Iglesia Parroquial de Sagunto" on podem llegir de la seua mà al pròleg del llibre una molt bella exaltació dels actes de la Confraria dels quals aplega a dir "... tal es la augusta cerimònia digna de ser copiada por los pinceles de Velázquez y Murillo..." fent referència a les misses del tercer diumenge de mes. Però els temps canvien i en Aquesta ens toca viure temps, un poc, de solitud i pot ser per què no dir-ho d'oblit, sense saber que en aquesta celebració custodiem, celebrem i alabem el Santíssim Sagrament intentant mantenir una tradició molt arrelada al nostre Poble, que la gent major recorda en els seus pares i avantpassats.

A poc que investiguem, podrem descobrir que de temps molt antics, parlem del segle XIII, al nostre poble sempre havia existit una devoció molt

especial pel Santíssim Sagrament que va fer que ja a l'any 1288 fos aprovada la Confraria de Sant Joan que li rendia culte al Misteri Eucarístic.

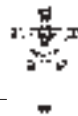
Així aplegaríem a principis del segle XVI on la devoció al Santíssim Sagrament hauria anat en augment i les demostracions públiques de devoció haurien adquirit un alè de solemnitat que res tindria que veure amb la concepció inicial. Anant a més la devoció al Misteri Eucarístic en tot el món cristià, a Sagunt a principis del segle XVI aplegarien a haver-hi dos confraries que rendien homenatge al Santíssim Sagrament.

Com és sabut el Papa Pau III per la Butlla de 30 de novembre de 1539 constituí la Confraria del Santíssim Sagrament o de Minerva amb la categoria de *Arxiconfraria* a l'església de Santa Maria (a Roma) primer temple cristià, alçat sobre altre pagà dedicat a la deessa romana de la saviesa "temple de Minerva Calcidica" (sopra Minerva); amb la facultat de comunicar les indulgències amb les que havia sigut enriquida Aquesta, a totes les Confraries del mateix nom afiliades a Ella.

Concretament la Nostra Confraria hauria sigut aprovada pel mateix Pau III el dia 15 d'abril de 1540 tenint l'honor per tant de ser de les primeres Confraries d'Espanya i tindre per fundador el mateix Pontífex que poc abans l'havia constituïda a Roma.

Amb el pas del temps, nombroses confraries anaren agregant-se la de Roma, si bé també és ben cert que als temps actuals cada vegada hi queden menys esglésies on continue celebrant-se les misses de Minerva. Segons estimacions fetes a l'últim encontre d'esglésies que celebren les misses de Minerva a Espanya (Sepúlveda nov. de 2005) es tenia constància de estar celebrant-se 75 misses de Minerva a tota Espanya si bé aquest nombre es pensa podria arribar a la centena.

Havent aplegat fins aquest punt, havent-nos adonat conte del patrimoni que tenim, de la importància de les nostres tradicions, de les tasques realitzades per altres que ens precediren. Com podem estar relegant una tradició i devoció tan arrelada al nostre poble de temps immemorials? Com podem ser capaços de no sentir l'orgull de pertànyer a la Confraria del Santíssim Sagrament? Podrem passar a ser una d'eixes esglésies d'Espanya on s'ha perdut el Culte al Santíssim Sagrament els tercers diumenges de mes, al Dijous Sant, al Corpus o la Vuitava?

Doncs no! I això ha sigut, és i serà mentre quede gent com Joan Bru i Sales (Clavari 2008), Paco Novella i Mínguez, Vicent Aleixandre i Lluç, Ignasi Corresa i Marin (Clavari 2007), Donís Farinós i Peris (Clavari 2006), “amics”, confreres de Minerva i majorals d'aquests últims anys i, per favor, sense oblidar les Majoralies que ens precediren i al grup importantíssim de gent que envolta i ajuda en les tasques que es duen a terme i que de forma anònima i desinteressada col·laboren i passen a formar part de la Història del Nostre Poble.

Des d'aquestes línies que em brindeu vull finalitzar amb l'atreviment d'invitar-vos a que ompliu els carrers i els actes d'aquesta “Nostra Setmana Santa” i al llarg de tot l'any els actes de la “Nostra Minerva” i ser l'anella de la cadena de la història d'unes de les més importants de les nostres tradicions. I a vosaltres membres de la Majoralia del 2010, a tots, gràcies per la vostra acollida.

Gràcies.

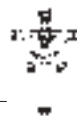
ELS MONESTIRS DE MORVEDRE SEGONS ANTONI CHABRET. APORTACIÓ GRÀFICA

Emilio Llueca Úbeda

Introducció

A mablement invitat per l'actual majoralia de la "Sang" a col·laborar en el seu llibre de la Setmana Santa Saguntina accedisc gustós a tal requeriment, màximament quan amb alguns dels jòvens majorales, i els seus pares, que enguany "fan la festa" m'unix una sincera i antiga amistat. El problema es va plantejar, com cada any, a l'hora de triar tema. Després de pensar alguns assumptes i revisar el ja publicat i realitzar algunes consultes em vaig decidir per oferir una sèrie de fotografies de l'Arxiu Llueca-Juesas, hui impossible de realitzar, d'aquells emblemàtics edificis, hui desapareguts, que van ser els convents i monestirs de la nostra ciutat que va conèixer el cronista Antonio Chabret¹, en record d'este gran saguntí que fa cent anys ens

¹ **CHABRET Y FRAGA, Antonio.** (Morvedre, 1846 – Sagunto, 1907). Dr. en Medicina. Cronista, escriptor, investigador, poeta i compositor. Antonio Chabret i Fraga és la figura més important en el panorama cultural de Sagunt, almenys des de la segona mitat del segle XIX fins als primers anys del XX. Chabret naix en la llavors vila de Morvedre el 26 de maig de 1846. Cursa estudis en el Seminari de València, abandonant-los per a cursar els de medicina que finalitzaria el 22 de març de 1872. Reconegut metge, va col·laborar amb altres professionals en estudis i investigacions científiques. A partir de 1872 apareix com a soci del Centre Mèdic Castellonenc. Metge titular de Sagunt, forense i subdelegat de Medicina del districte. Metge de la plaça i castell de Sagunt. Distingit amb la Creu, de primera classe, al Mèrit Militar concedida el 24 de maig de 1881.

va deixar. Dels tres cenobris que anem a “il·lustrar”, tan sols un es conserva en peu². Les seues poques religioses, Servites de Santa Anna i Peu de la Creu, donen vida a este convent que tanta història saguntina atresora entre les seus nobles i antigues parets.

Els convents de la vila de Morvedre

La història de Morvedre ha conegut, que sapiem, fins a tres convents en el seu sòl urbà; el convent de les Serves de Maria, les Servites, el convent de la Santíssima Trinitat i el monestir franciscà. Hui d'aquells emblemàtics cenobris tan sols u, el de les religioses Servites, es conserva en peu. Els altres van ser derruïts i els seus solars convertits en passeig i moderns edificis que en res recorden les seues antigues i piadoses construccions. Res millor que remetre'ns, per a conèixer estos monestirs que acostar-nos al que va deixar escrit el cronista de Sagunt Antonio Chabret en la seua obra (1888) en dos toms *“Sagunto. Su historia y sus monumentos”*. Chabret va conèixer aquestos edificis quan encara estaven habitats pels religiosos saguntins i aquells que van vindre d'altres terres. En el seu segon tom apunta:

«MONASTERIO DE SAN FRANCISCO.- En 1294 los jurados de Murviedro acudieron en solicitud de la fundación de un convento de religiosos al R. P. Fray Domingo de Caba, provincial de los P.P. menores de San Francisco. Su autorización no se hizo esperar, pues en el Capítulo provincial que se celebró en Barcelona el día de la Ascensión del Señor á 25 de Mayo del

Antonio Chabret va dedicar gran part de la seua vida a la recuperació del passat històric de la seua ciutat, reunint una important col·lecció arqueològica composta de monedes, efectes quotidians, epigrafia ibèrica, llatina, hebrea, ceràmiques, ex-vots i àmfores, entre altres. Així com la recuperació i conservació d'importants documents de la vida de la nostra ciutat. Acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de la Història de Madrid. La comtessa de Pardo Bazán el va cridar afectuosament “el duende de Sagunto”. Prova de la seua inquietud per tot el de la seua terra. En 1888 l'Ajuntament el va anomenar Cronista Oficial de la ciutat.

Entre la seua producció literària, fruit de les seues investigacions, cal destacar l'obra en dos volums, *Sagunto, su historia y sus monumentos* (Barcelona, 1888) i el *Nomenclator de las calles, plazas y puertas antiguas y modernas de la ciudad de Sagunto* (València, 1901).

² Algunes de les fotografies, de l'Arxiu Lluca-Juesas, que oferim en esta ocasió van ser preses a finals del segle XIX quan encara vivia el cronista Chabret. Estes són les corresponents al convent dels trinitaris i al monestir de Sant Francesc. Les fotografies que il·lustren les línies dedicades al convent de Santa Anna i Peu de la Creu van ser preses a mitat dels anys cinquanta del passat segle per José Tarazona. Servisquen estes línies com a aclariment a l'antiguetat de les fotografies que il·lustren esta aportació literària.

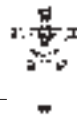

El convent de la Trinitat en primer pla. Darrere l'església de Santa Maria. Observe's la primitiva torre campanar de la principal església de Sagunt. Fragment de la fotografia presa cap a 1870 per Jean Laurent. (Arxiu Llueca-Juesas).

mencionado año, se concedió la fundación del monasterio de Murviedro y se asignaron religiosos que la habían de llevar a cabo (2). Dióles la villa para su instalación provisional, un hospital de peregrinos, fuera los muros de la población que ocupaba el mismo lugar que el actual convento (3).

Los religiosos fundadores que tomaron posesión del hospital de Murviedro el día 9 de abril de 1295 fueron los siguientes: R. P. Domingo Mecerio, guardian del convento de San Francisco de Valencia, nombrado para el de Murviedro, P. Martín Ferrando para vicario, P. Pedro de Pino, F. Domingo Antón y F. Bernardo Vicente. Se les encargó que rogasen por las almas de los monarcas de Aragón, D. Jaime I, D. Pedro III y D. Alfonso III, y por la felicidad de D. Jaime II que entonces reinaba.

A medida que la piedad de los fieles iba depositando su óbolo para la obra y sostenimiento del convento, se ensanchaba el edificio que más tarde había de tomar grandes proporciones. Sin embargo, no siempre se cobraban con puntualidad las mandas ó legados testamentarios á favor de los frailes Franciscanos de Murviedro, por cuanto el año 1336 acudieron á D. Pedro IV de Aragón en demanda de protección para que los oficiales reales del reino

El convent de la Trinitat. Fotografia, d'autor desconegut, presa a finals del segle XIX o primers anys del XX. (Arxiu Llueca-Juesas).

compeliesen á sus acreedores (1). En tiempos de Viciana era grande y hermoso este monasterio, y añade, que antiguamente era de frailes claustrales y en el año 1503 fué reformado y hecho de observantes (2). Hoy está cerrado por pared el claustro bajo, y se ha destinado á cárceles y cuartel de la Guardia Civil: el del primer piso está ocupado por las oficinas del municipio y juzgados de instrucción y municipal.

La iglesia, convertida ahora en teatro, era de una nave de medio punto, en cuyos lunetos se abrían las ventanas que daban luz al templo. En el muro que mira hacia Occidente estaban las capillas de la Comuni3n y de los Stos. Abd3n y Sen3n, patronos de la villa; ambas tenían cúpula y linterna y la segunda conserva todavía los frescos que pintó Dionisio Vidal, artista valenciano. La capilla de San Abd3n y San Sen3n la costeó el Municipio en cumplimiento de las condiciones impuestas por Fray Bernardo Pellicer en 1694, al hacer donación de las reliquias de San Abd3n».

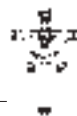
«CONVENTO DE SANTA ANA.- En el año 1348 algunas mujeres piadosas fundaron un beaterio en una casa que existía extramuros de la villa de Murviedro, donde hoy se levanta el convento de monjas de Santa Ana.

Església conventual de la Trinitat. Finals del segle XIX o primers anys del XX. Autor desconegut. (Arxiu Llueca-Juesas).

Este beaterio fué desde su origen de religiosas Mantelatas ó de la tercera Orden de los Servitas, pero á fines del siglo XV abrazaron la Orden con todos los votos por mediación de algunos religiosos italianos que desde Luca y Prado la extendieron por España y Portugal (3). Viciana, estima como fundadora de este monasterio á Sor Luisa Marta, a quien los jurados de Murviedro cedieron una casa para este objeto, según parecía en acta que recibió el notario Nicolás Ferrer en 6 de Julio de 1489 (1).

El P. Fray Cristóbal Sánchez de Borja, valenciano, vicario general de los siervos de María en España, y Micer Jerónimo Navarro, caballero, doctor en leyes, llegaron á Murviedro el año 1597, con orden expresa del capitán general del reino, para trasladar todas las monjas del convento de Santa Ana al recién construido del pie de la cruz de Valencia. El día 8 de Abril se comunicó la orden á los jurados de Murviedro, pero no permitieron que dejasen deshabitado el convento; antes bien, propusieron á los comisionados se explorase el ánimo de la comunidad para saber los que voluntaria y libremente

Panoràmica de la ciutat de Sagunt presa des del castell. Observe's el grandiós edifici del desaparegut Monestir de Sant Francesc. A la dreta de l'immoble s'observa la capella dels Sants Patrons Abdó i Senent. L'església de Santa Maria conserva la seua primitiva torre campanar. Autor desconegut. Últims anys del segle XIX. Arxiu Llueca-Juesas.

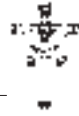
querían ir á la fundación. Insistieron los comisionados en cumplimentar la orden superior y se opusieron con más empeño los jurados. Las monjas saguntinas no querían desamparar su convento y fué precisa una avenencia como habían propuesto los jurados: no dejaron de oponer dificultades los comisionados valencianos, y en una de ellas pretendían que la villa se comprometiera á sustentar la comunidad. No fueron atendidas estas peticiones, y por fin se decidió que se explorase la voluntad de las religiosas que quisieran ir á Valencia por una comisión de los jurados, Melchor Muñoz, Jaime Macip y Baltasar Buitrago, y el Justicia D. Miguel Angel Berenguer. El día 5 de Mayo llegaban á Valencia para la fundación del convento once religiosas del de Murviedro, cuyos nombres eran: Sor Rama, priora; Sor Heredia, Sor Violante, Sor Ana Calatayud, Sor Teodora de la Guardia, Sor Baya, Sor Lucía Jordá, Sor Clara de Ortega, Sor Ana María de Ortega y Sor Ursola, de la Obediencia. En 9 de Agosto de 1598, el arzobispo de Valencia autorizó el regreso á

El monestir de Sant Francesc en una fotografia, d'autor desconegut, presa cap a 1890. L'edifici una vegada exclaustrat fou destinat per a dependències municipals, presó del districte, quarter de la Guàrdia Civil, jutjats, cine, seu de la Societat Musical 'Lira Saguntina', etc. En 1888 es va inaugurar el monument a José Romeu. La font fa ja molts anys que va desaparèixer, per «necessitats urbanístiques». Arxiu Llueca-Juesas.

Murviedro de cinco de las fundadoras porque no se podían mantener en el convento de Valencia (1).

El monasterio ha sufrido notables reformas en estos últimos años y lo más antiguo de él no se remonta más allá del siglo pasado. La iglesia es también de esta época: empezó su construcción el año 1754, colocando la primera piedra el alcalde de Murviedro D. Francisco Cubertorer, con asistencia del Ayuntamiento (2). En la clave de la puerta va entallada la fecha de su conclusión (1768). Esta iglesia es de una nave de medio punto, con pilas-tras y ventanas en los lunetos con adornos platerescos. El altar mayor es de un solo cuerpo con columnas de orden corintino, terminado por la Virgen al pie de la cruz: la Santa Ana que se venera en este altar es obra de Vergara. Los demás altares son también de un solo cuerpo: es notable el de San José por las buenas tablas del siglo XV que lo adornan, pintadas á la encáustica. Procede este altar del abandonado convento de Servitas del vecino lugar de

Cuart de los Valles. Venérase en esta iglesia la imagen de la Virgen del Buen Suceso, la cual cree la tradición piadosa que vino por mar, y se vió rodeada de estrellas frente á Murviedro. Bajaron en procesión las comunidades y cabildos y la imagen decidió la devota competencia por llevársela á su casa, poniéndose en manos del confesor de las religiosas saguntinas (1). El año 1886 se restauró esta iglesia y se renovó el pavimento de estuco, figurando grandes tableros blancos y negros».

«MONASTERIO DE LA TRINIDAD⁵. - Extramuros de la antigua villa frente á la Puerta Nueva, se fundó en 1275 este monasterio. La iglesia primitiva estaba dedicada á San Miguel y tenía un hospital anejo con la misma

⁵ No sabem quins van ser els seus primers habitants. 1275 va ser l'any fundacional. El primer frare trinitari murvedri, conegut, era Bernat Mir, ministre del convent i vicari provincial d'Aragó, Múrcia, València, Catalunya i Mallorca en 1310. Juan Navarro era ministre del convent i de l'hospital de Sant Miquel de Morvedre en 1367 i Berenguer Silet, fins a octubre d'aquell any, el seu procurador. En 1379 Na-Marcena, viuda de Benet Marcén, va fundar l'hospital de Santa Maria o de Na-Marcena hui desaparegut, en el seu solar es va construir l'actual Llar del Jubilat, en la plaça de l'Hospital a què s'uniria, en 1629, el de Sant Miquel. En 1393 era ministre del convent fra Pere de Puig.

En 1462 era fra Tomás Arbós ministre del convent trinitari qui va acudir al capítol provincial de l'orde celebrat en el convent de Xàtiva. En 1469 van vindre a Morvedre frares d'altres convents. L'hospital de Sant Miquel continuava donant recer als pelegrins i malalts pobres. En el claustre del nostre convent van celebrar capítol provincial, fra Vicente Falcón era el ministre del convent trinitari. També el va ser Martín Doneyez, qui va assistir a alguns capítols provincials de l'orde redemptora de captius cristians, entre ells el celebrat a Balaguer (Lleida) en 1482. D'igual manera va participar en el capítol celebrat a Xàtiva en 1484. En 1487 es va traslladar a la ciutat de Daroca celebrant-se en el seu convent el capítol provincial dels trinitaris. En 1490 va viatjar el ministre murvedrino a Nàpols per a aconseguir del rei Ferran II d'Aragó un privilegi reial i des d'ací va partir a redimir captius. El convent murvedrino es va acollir a aquells privilegis atorgats a petició de fra Martín Doneyez.

En 1493 es va celebrar a Morvedre el capítol provincial de l'orde trinitària. Fra Doneyez seguia de ministre. El nostre convent es va omplir de frares vinguts de tots els convents de la província a què pertanyia el de Morvedre. Poc després va morir, en el seu convent, fra Martín Doneyez. Els religiosos van elegir, en la seua substitució, al venerable pare i doctor Joan de la Saca, elecció que es va confirmar en el capítol celebrat a Anglesola (Lleida) en 1496. Tres anys després el nou ministre va acudir a Terol, on hi hauria de celebrar-se capítol provincial dels trinitaris. Joan de la Saca va ser provincial de l'orde i ministre del convent de València.

En el segle XVI va ser ministre del convent fra Fernando Figueras, anomenat quart ministre del convent de València. El bisbe fra Pedro de la Font. En 1526 el viatger Angelo d'Accusio visita la vila de Morvedre donant a conèixer les làpides sepulcralcs de la família Sergia que veu en el convent trinitari. En 1535 es va celebrar en Morvedre, per tercera vegada, el capítol de l'orde trinitària. Altres ministres murvedrins van ser; fra Bertomeú Paniza, fra Bernat Jaén, fra Bertomeú Monterde, fra Miguel Borell, fra Geroni García, provincial i ministre del convent de la ciutat del Túria, canceller de Mallorca i bisbe de Sardenya. Cap al 1560 va portar a Alacant la devoció a la Mare de Déu del Remei. Fra Antonio Pont arribaria a ser canceller de Mallorca i electe a arquebisbe

Detall de l'edifici del Monestir de Sant Francesc, hui desaparegut, en una fotografia, d'autor desconegut, presa cap a 1890. Arxiu Llueca-Juevas.

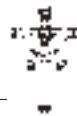
denominación, cuya asistencia espiritual estaba á cargo de los frailes, según lo capitulado al tiempo de la fundación. La iglesia actual está abandonada desde la exclaustación. Se construyó en el siglo XVII, y eran notables unos lienzos que adornaban el altar mayor originales del P. José Miñana, religioso de esta casa (2). Este célebre historiador valenciano tomó el hábito en este monasterio, y profesó el 26 de octubre de 1687 en donde estuvo cuatro años dedicado á la enseñanza del latín (1).

Oristà (Sardenya). Fra Gaspar d'Aràndiga, fra Alonso de Requena, fra Francisco de Raquena, fra Francisco de Victòria, fra Baltasar Barranco, fra Lluís Rubio, fra Josep Boil, fra Geroni Folch, fra Andreu Morrano i fra Pere Morales. Al llarg del segle XVI l'orde va conservar, entre altres, l'hospital de Sant Miquel.

En 1567 es funda la Confraria de la Mare de Déu del Remei en l'església del convent de la Santíssima Trinitat. Són elegits majorals Luis Juan, Jaime Geralva, Jaime Carbó i Miquel Cubertorer. El clavari seria Francisco Juan Company. En la crònica del viatge que va realitzar a la nostra vila Henri Cock s'ocupa del nostre monestir.

En 1606 és lector del monestir de Morvedre el pare fra Mateu Escrivá. El cronista Gaspar Escolano en les seues *Dècades de la Insigne i Coronada Ciutat i Regne de València* situa el convent en l'antic temple de Diana. En 1612 era ministre del convent fra Gaspar de la Torre. En 1615 ho serà fra Pau Soterri i en 1624 era fra Joan Gallart. En 1632 era ministre fra Vicent Lara. La pesta fa la seua aparició en el Morvedre de 1647. Mor un frare. A finals de 1648 havien mort uns cinquanta murvedrins. L'historiador Josep Manuel Miñana, en 1686, rep els hàbits de l'orde trinitària en Morvedre. En 1696 és ministre el P. fra Luis Portolés.

Durant els anys 1717 i 1718 el convent trinitari de Morvedre portara el nom del Remei. En 1747 s'erigixen, davant de la Puerta Nova, l'ermita de Sant Miquel, devoció popular que auspiciaria l'església i l'hospital del convent trinitari.

Pati i hort interior del convent de les serves de Maria de Santa Anna i Peu de la Creu. Fotografia presa en la dècada dels anys cinquanta del segle XX per José Tarazona. Arxiu Llueca-Juesas.

Sobre las paredes de esta iglesia se veían algunas lápidas sepulcrales que ahora se han trasladado al teatro. Estos y otros restos de la antigüedad esparcidos en derredor de este convento, dieron pie á la tradición de que en este lugar existió el templo de Diana (2). El arruinado convento está hoy destinado á escuelas, parque de bomberos y oficinas del batallón de la Reserva de Sagunto».

En 1835 són extingits, per la Llei de Mendizabal, els Monestirs de Sant Francesc i el de la Santíssima Trinitat de Morvedre. Se'n van els frares de la nostra vila, traslladant-se la imatge de la Mare de Déu del Remei a l'església del Salvador, on encara és venerada. En 1847 el convent trinitari és cedit, per Reial Orde, a l'Ajuntament qui ho destinarà a dependències municipals.

En 1933 són derrocats els monestirs de Sant Francesc i el de la Santíssima Trinitat. El 26 de juny de 1933 és venuda, en pública subhasta, el solar que ocupava el monestir de la Trinitat. El 26 de juny de 1933 la llavors Comunitat de Llauradors i Ramaders va adquirir, en pública subhasta, un solar de 1.816,46 metres quadrats, propietat de l'Ajuntament de Sagunt, resultant del derrocament de l'exconvent de la Santíssima Trinitat, per un total de 20.152 pessetes. El derrocament del convent trinitari es va justificar per «necesidades urbanísticas».

BIBLIOGRAFIA

- A. Chabret Fraga. **Sagunto, su historia y sus monumentos**. Barcelona, 1888.
- **Nomenclator de las calles, plazas y puertas antiguas y modernas de la ciudad de Sagunto**. Valencia, 1901.
- J. Martínez Rondán. **El convent de la Trinitat de Morvedre**. Sagunto, 1979.
- M. Ferri Ramírez. **Catàleg General del Patrimoni del Camp de Morvedre**. Sagunto, 1998.
- E. Llueca Úbeda. **El “Remei” y Sagunto**. El Económico de Sagunto, núm. 56, diciembre 1990, pág. 27.
- **Sagunto, crónica de cien años (1874-1975)**. Valencia, 1990.
- **El arrabal del Salvador, testimonios gráficos**. Libro de fiestas en honor a la Virgen del Remedio. Sagunto, 1992.
- Fra. Bonifacio Porres Alonso. **Los trinitarios, redentores de cautivos**. IV Centenario de la fundación de la Cofradía “Virgen del Remedio” 1597-1997. Sagunto, 1998.
- Fra Pedro Aliaga. **La Orden de la Stma. Trinidad en Avingaña**. Artículo página web del Instituto Histórico de la Orden Trinitaria.

José Cuenca Ibáñez, Majoral de 2008. Dimecres Sant de 1992.

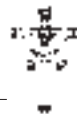
PREGÓ DE SETMANA SANTA 2007

Paco Novella Mínguez

Majoral 2007

Sr. prior de la Confraria de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist de Sagunto
Clergat i persones de vida consagrada
Il·lustríssima Sra. Alcaldessa i digníssimes autoritats de Sagunto
Sr. clavari i majorals del present any
Sr. president i membres de la Junta Directiva de la nostra Confraria
Clavaris, majorals
Confreres!! Saguntines, Saguntins!
Fills tots de Déu i com deia el pare sant Vicent Ferrer: “Bona gent”

¡Per la Passió de Crist!
¡Per la Sang de Nostre Senyor, camins per la Sang i en la Sang, cim en la pietat i en l'Amor a Crist!
¡Sang Puríssima!! Puríssima Sang!
¡Sang resplendent de Déu!
¡Quin enlluernador esplendor, germans en Crist!
¡Quina brillantor de l'ànima sent ara!
¡Quina brillantor de l'ànima m'envolta i em parla de cels rojos, de la blanca Passió, de la nostra morada terra, morada i de Déu enamorada i de la Seua Sang embriagada d'olors immortals i focs de matinada!
¡Quin cor tan ple de lluidesa amb la victòria que la Creu pregona en el seu misteri tan gran i sublim!
¡Quin goig, quina alegria, quina joia, quin potent honor per a mi poder cantar, lloar, honorar, anunciar amb paraules de este mon-temporals com tot el que acaba, breus en la seua morta, curta i dificultosa sonoritat –pensaments,

sentiments i profundíssimes emocions d'un altre món que supera al present i tan gran el fa i en la seua immensitat el supera per la Sang de Crist, Senyor Nostre i, en superar-lo- el fa indolentment magnífic per la Sang derramada d'Aquell que en estimar tant estima!

¡Quina llum en este meravellós Diumenge de Rams –tan joiós, tan victoriós– quina poderosíssima llum tan desbordant de múltiples colors, de múltiples matissos: de la palidesa blancor de la palma, del tímid verd de l'olivera i de la transparència dels núvols que, com un dosell d'estrelles en la seua portentosa i cegadora plenitud, cobreixen de blau i el groc de l'ànima els nostres cors del roig de la Sang entre calvaris blancs i sols escapadissos!

¡Quin privilegi sent, visc, pregonant com un cant en exaltada veu, glorificant paraules, cantant promences, enaltint elocucions des de l'obligació de l'amor present de Crist qui per la seua sang i per la nostra –tan immortal– tant ens estima!

¡Germanes!! Germans!

¡Quants colors –tan diversos– té el nostre amor a la Sang dels nostres cors de núvols llargs i tan diàfans, de prolongats silencis, d'estacions en la Creu i per la Creu davant cels blaus que tan commouen!

¡Quina intensa i enèrgica magnificència en trobar-se ara ací tots nosaltres, en retrobar-se ací no un any més, que com tots els anys acaben en la seua finitud i es consumeixen lentament i desesperadament en segons i vesprades i sempre es renoven en la seua tardança i lentitud, sinó ara, en este precís moment, en este mateix lloc, en este lloc tan sagrat –sempre tan sagrat– i de tantes coses sagrades i de tants sants dies i de dies i vespres tan benaurades, en estos dies de Passió i de passions tan vives!

¡Quina alegrança trobar-se a pocs passos de l'Ermite de la Sang i per la Sang de Crist Nostre Senyor de vermell i acalorada calç, cor i ànima de l'antic Morvedre, alla lluny i ací prop, allà i ací sempre dins de l'ànima!

Ermite de la Sang i per la Sang, en séu antiga, dels segles de qui en Amor no mor.

¡Quina majestad tan gran olorar els perfums de la nostra terra, en Passió delirant i entendrida, de la nostra atàvica terra i que els nostres majors llauraren i estimaren i gaudiren dels ardents aromes de les hortes i els secans, de la seua mística puixança, del seu cor que esponjava les seues ànimes de tants efluvis d'encens en els diumenges, quan, en entrar, a Santa Maria de Morvedre, davant l'imponent retaule del seu altar major amb tanta majestad en or tallat per mans d'àngels escoltaven l'orgue de veus immortals i sempre noves, entre la dolcesa del descans i l'amorosia dels seus místics sons, que tant apropaven a Déu, i es confonien, irreverents i mundans, entre la terra i el cel embriagat de tanta fermosor i sempre renovada devoció i pietat fidelíssima.

¡Saguntins!

¡Germans!

¡Quin mosaic de camins d'hortes i de muntanyes, com les venes de Nostre Senyor camí del Calvari en el seu dolor i en el nostre, de balabre de mil colors olorosos i de murta sempre refulgent, de rius secs i rambles buides que, com xicotetes peces de finíssima confecció, conformen un conjunt d'arrels i de fils, dels nostres cors i de les nostres ànimes, de colors moderats i transparents: del roig de la Sang i de la nostra terra, del blau del cel i de la nostra mar, del groc de la llum i del nostre esperit, del blanc i verd del nostre Calvari!

¡Morvedre, antic Morvedre!

Morvedre de camins d'hortes dibuixats, com les venes que en Sang i per la Sang de Nostre Senyor i del nostre cos corren i d'elles beuen versades i deleroses i tan proferides; camins sinuosos, sempre camins –camins de Crist–, intuitius, entre rabejades séquies i bancals en estius d'aigua i hiverns en frescor de l'ànima.

Morvedre dels camins de rogenca terra, com la sang de Nostre Senyor, i tant profunda, camins que conduïen als murs de la vila com Jerusalem, –ciutat santa, imaginària, somniada–, murs que parlaven dels nostres segles i de les nostres vides, i de les vides dels nostres majors, i dels carrers empedrats en flor de pedra blava, de les seues pedreres somni, del seu treball orgull, com roses entre rosers i mai espines i flaires embaits de gesmils i de rojos clavells que en Dijous Sant esmalten els santíssims Monuments d'ostentosa abundància en el seu inacabable Amor en estacions dels fidels callada.

¡Morvedre de la Sang!

¡Morvedre, antic Morvedre!

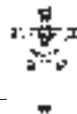
¡Morvedre tan etern, extrem en la Fe!

¡Morvedre de Crist!

¡Morvedre, antic Morvedre! secularment murat pel diví goig de les seues antigues portes –ja irreals– de roses i blaus de la seua plaça Major, vigilada pel clar i plaent vermell del campanari de Santa Maria, en la seua majestad gloriosa, orgull de la mar al cims entre tocs de campanes tan ressonants i tan extremosos.

¡Tan divinal el seu toc complau l'ànima en Sang!

Campanes dels dies grans –del so etern– del so de l'ànima en Déu, pujant, pujant, entre els ressons de les seues músiques, com les venes del cos que arriben fins al cor en esclat entre els foscos carrers guarnits entre escuts d'acurada elaboració en noblesa tallada-noblesa de sang i esperit; noblesa dels temps pretèrits; noblesa de símbols arcaics i d'armes en batalles guanyades; escuts de cants suaus i espases en sang forjades enmig de les arcades de pedres blaves, que obrien carrers i ànimes fins arribar a l'Ermite de la Sang en solitud cançó en la seua estertor lloable i regia.

Morvedre ¡antic Morvedre! Morvedre de les seues cantonades inacabables, com el camí del Calvari inesgotable en la seua pujada, lloades per fileres de forta pedra.

¡Morvedre en la seua Sang poetitzada!

Morvedre ¡antic Morvedre! de les minúscules places voltades pel gaudi de temples i campanes; temples i ermites de cals bruta i cada any blanca novament pels veïns en la seua pietat –tan santa– mai furtada i mai perduda i sempre santificada per l'esforç de qui en morir Mort no desitja ni espera ni creure-la l'amaga ni ocultada la té en escassetat de força ni envaniment del seu cor disfressada.

¡Sang en l'Amor infinit!

¡Sang de Crist!

Morvedre de les xicotetes ermites, que com les brases en els dies freds, s'escampaven i enlluernaven com fanals en oli de pietat i calentor cossos tan freds i ànimes tan gelades d'hiverns tan llargs i estius tan curts i encara ho fan esplèndides i victorioses, fèrtils en pietat i òpimes en devoció i juvenesa de l'Amor al Crist viu que no finéis mai i sempre comenta.

Morvedre ¡antic Morvedre!

Morvedre en sang i de la Sang!

Morvedre en sang i de la Sang de Déu!

¡Morvedre de la Passió de Crist!

Per les teues venes sols corre sang i sang de desig tan etern en estos dies tan sants, d'íntima esperança, de la sang en Creu i de la Sang de Déu; i de la sang dels penitents en la seua dolorosa càrrega en peus cansats i esforsats braços, en mans rogenques a l'esforç guanyades, en la seua victòria desafiades i en l'amor eternitzades.

Morvedre ¡antic Morvedre! Morvedre de les muntanyes i en poètica blavor per l'amor de la mar blava, entre el lirisme diví de les ones, que com els assots a Crist, Nostre Senyor, caminen i es desfan en sang i divina porpra, sempre reiteratius i inacabables, i la senzillesa irregular de les sèquies i els tarongers de fulles plenes i els ufanosos nesprers de fantasiosa dolcesa; Morvedre dels bancals de vera arquitectura, en dissabte de gloria ja propera desitjosos, que sempre volen pujar al cel i mai cauen i al cel clamen com els anhels invertebrats dels fidels que els ulls busquen. Morvedre, ja vell, pero no massa vell, de les vinyes i del blat ans llaurades –¡Sants Patrons, no oblideu al vostre poble!, dels cels i dels camins sempre blaus i de la seua rogenca terra.

¡Germans!

¡Saguntines!! Saguntins!

¡Fills orgullosos de la nostra terra!

¡Fills orgullosos de Sagunto!

¡Germans en Crist!

Esta és la nostra pàtria. Esta es la nostra terra enamorada i mai cansada, sempre enamorada de Crist, Senyor i Déu Nostre.

Esta es la nostra autèntica pàtria sense límits d'Amor a la Sang, fecunda en colors i moments, abundant en esperits de Crist engisats, enamorada pel plor i prolongada en llàgrimes del cor.

¡Tan esplèndid i bell el seu Amor ens mostra!

¡Tan Formosa la Fe es difon per la seua mercè sublim!

¡Saguntins! nosaltres no tenim més pàtria que la de l'ànima, la de l'ànima que en Déu es reflectida per la seua sang!

¡Sang puríssima!

¡Sang preciosíssima!

¡Sang puríssima sense límits!

¡Sang preciosíssima de Déu, Senyor Nostre!

¡Sang en la Pàtria de la Fe!

¡Sang de Morvedre!

¡Germans!

¡Saguntines!! Saguntins!

Esta és la nostra pàtria plena d'un goig especial, particular, solemníssim en les seues costums però sempre enamorada de Crist i per Ell amada.

Esta és la nostra pàtria i és una pàtria immortal i innegable en la seua autèntica i més definida essència.

Esta és la nostra veu, este és el nostre cant a la Sang de Crist, cant meravellós que anuncia, que proclama en el seu goig paraules i camins de vida eterna!

¡Camins, sempre camins de l'ànima en la pàtria de l'Amor!

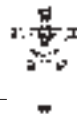
Esta és la nostra pàtria espiritual i incorporària.

Esta és la nostra pàtria immaterial i poderosa.

Esta és la nostra pàtria enèrgica, atemporal, grandiosa, sublim, passional, afectiva irracional, forta, puixant, vigorosa...

...inundada per l'Amor a Crist i el seu misteri en la Creu, quan tot acaba i tot comença i tothora principia...Pàtria que està fora del temps i de la història; pàtria que no és temps perquè la nostra passió el sobrepassa, perquè els nostres afanys superen al temps i el trascendeixen i, en transcendir-lo, l'abstrauen en mosaics de divina sang i sols ja de primavera quan la Creu, ja victoriosa, s'alça magnífica i infon els nostres cors d'un immens alé, d'una fortalesa vital, absoluta, definitiva.

Esta, germans, fills de Morvedre, és la nostra unitat i la nostra grandesa. No en tenim altra més forta, més vital, més essencial, més cabdal.

Esta és la nostra unitat total, trascendent, indivisible, irrevocable, indiscutible; Pàtria permanent de la Sang en el seu sentit permanent, en el seu sentit absolut, totalitzadora perquè esta no és una manera de sentir sinó la nostra manera de ser.

Esta és la raó substancial del que som mentre els temps, els anys, els segles, sempre canviants, manquen d'un esperit ple sense el seu valor més definitiu: del definitiu significat de l'existència que és fa humana en l'Amor tan superbi de Déu que és en la base de tot home i de tota circumstància humana en la seua multiplicitat i en la seua diversitat.

Esta és la unitat que ens fa forts i magnets i que ens fa reviure la mort de Nostre Senyor per viure en ella i per ella mostrar-se per la seua Caritat filialment grats.

¡Germans!

Esta és la nostra raó de ser.

Esta és la nostra voluntat de ser, este és el nostre pensament per ser i de ser. Este és el nostre desig de permanèixer en el temps i fora d'ell.

Esta és la nostra rasa, una rasa de sang i per la Sang, una rasa enamorada de sí mateix –tan orgullosa es sent– en els seus dies més sants quan Morvedre somnia –i ho creu– ser Jerusalem i orgullós se sent el cor amorós de creure-ho i de creure-ho fermament i en això no s'enganya perquè ho és.

¡Morvedre és i serà Jerusalem –Jerusalem de les eternes vides, dels eterns camins– i serà gran entre els seus murs ja caiguts i les seues oracions sempre presents mentre la Fe, inalterable, segueixa sent la font de la Vida i de la nostra vida Substància!

Esta és la sang ¡Sang de Crist! que, com fileres d'or preciós i pur, recorre, engisadora totes les venes del nostre cos –com els camins de les nostres hortes– i la transforma.

No tenim altra pàtria d'emocions tan vives, d'afectes tan compartits, d'absolut més innegable.

Però estes no són raons circumstancials, imposades, forsades, indefugibles sinó, simplement, purament i instintivament vitals i solament vitals.

Nosaltres no som ni serem simplement accidentals, entre d'altres coses, perquè no ho volem ser i no ho som. Perquè eixa no és la nostra raó de ser perquè, germans, a la fi, no tenim raó de ser: som.

Esta sí és la Sang no del nostre cos sinó de Morvedre; perquè en ella, la Sang de Morvedre es fa innegable, purificadora, certa per mig de la Sang que de la Creu cau abundosa i esperansadora i inunda tota ànima que a ella s'acosta humil.

La nostra raó de ser, alcoholitzada de Crist, s'amaga per després emergir en la dolça embriaguesa com el vent que tira de nosaltres i que tan deliciós i fi ens sembla.

Per això, per la nostra noblesa, pel nostre llinatge fet capital en la fe i en l'esperança, per les nostres famílies de cognoms tan ressonants i sempre actius, procurem que mai ningú ens la amague. Que ningú pugui dir que al Morvedre, sempre vell i sempre nou, no hi ha sang i sang lluitadora, i sang valenta i sang en fe i per la fe poetitzada i sempre immortalitzada.

¡Que ningú mutile la nostra terra, que ninguna circumstància trenque en trocets de capritxiosa vergonya la nostra ànima! ¡Fills de Morvedre, fills de llinatges tan antics, defenseu la pàtria dels vostres afectes, de la vostra fe sempre essencial, de les vostres emocions, dels vostres majors! Defenseu-la en la paraula i en el cor, en el cor en sang per la Sang de Nostre Senyor derramada! ¡Defenseu-la en la Fe que mai trais i sempre guia per lluminosos camins!

¡Saguntins!

¡No hi ha més llum que Crist!

¡Fills de Sagunto!

¡Quin goig, quin autèntic goig sent en vore al fills de Morvedre, de l'antic Sagunto, del Morvedre de sang i glòria en tantes pàgines d'honor escrites, hereus en la fe dels seus majors, de la fe que continua i no cau en desmai!

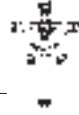
¡I no caurà!(bis)

¡Sant desig de Déu!

¡I quin deler vore baixar un any més i un any nou a la Burreta en Nostre Senyor beneïnt amb les seues mans les nostres mirades plenes de pensaments i emocions, mentre Sant Joan, com guia en la foscor, manifesta en la seua indefinible i excel·lent fermosor de colors tan vius, de tan sumptuosa policromia entre els daurats dels seus mants en lli en joia transformats i els seus braços de delicades traces, eixe principi sempre etern de qui carrega i guia en la fidelitat i en l'obediència i es fa fidel en l'amistat –gràcies, Paquitu– i en les circumstàncies més aterrades mentre el seu rostre, seré, imperturbable i permanent, manté la seguretat de qui en l'Amor confia i no nega; mentre, gira carrers impossibles d'estretor tan ampla i tan antiga, de saviesa i solitud fins arribar a Santa Maria.

¡Santa Maria de Morvedre! Tot comença i acaba en tu, com les nostres vides, que, com mística nau en pedra, desafies orgullosa als vents i als dies, als segons i als moments, als vius i morts, i sota les teues grandioses naus, altíssimes, guardes i atresores sants i devocions, imatges i tantíssima pietat dels dies arrancada, paraules eternes i passos dels fidels finats però sempre vius i als gloriosos Patrons de Morvedre; i també guardes a aquells que en amar a Crist tant l'estimaren que donaren la seua sang per ell: a Ricardo Capella Claramunt.

Pero jo, germans en Crist, no vaig a parlar de coses que a tants ens són estimades i no vaig a fer-ho perquè ja ho he fet. No vaig a parlar de la Nostra

Ermita en la seua bellesa de quatre segles com a seu de la Confraria ¡Quatre-cents d'amor! ¡Quin amor i quin goig tan gran! i no vaig a parlar de la Nostra Ermita, en séu vella i tan bella, sinó fent-ho i no vaig a parlar de la Nostra Ermita de la Sang que s'alça desafiant als temps favorables i en les circumstàncies adverses resistent a tot es fa i es engrandeix i es refà pel nostre amor grat i filial, ni de la seua divina arquitectura de màgiques proporcions, en creu pintades, entre sols de gelat marbre de roig i blanc, sempre humit, i sostres de blancor i cendra ni de la bellesa dels seus colors vius i tan vivificants, ni de la riquesa de les seues pintures desbordants de matisos i de plecs en frescos ornats per mestres en saviesa fetes, ni dels seus amagats racons, ni dels seus olors d'encens i prenyats de roses i clavells en el Dijous Sant, que com els núvols de la tardor cobreixen no els sostres, sempre vaporosos, inexistents, de teules blaves cuberts com la neu en l'hivern per la joia del seu color i les seues tonalitats sempre canviants des del matí a la vesprada sinó cuberta pels cels de Morvedre amb un blau immortal que desafia al sol en la seua arrogància i el reta a mort i el guanya. Ni vaig a parlar dels daurats dels seus passos, que li atorguen tanta fermosor i solemnitat i els cobreixen d'aparent riquesa i ben dissimulada a ella escapa, ni de la tendresa dolorosa de la Soletat en la seua angúnia pel Fill mort entre el negre dol de qui en desesperació –sota pal-li– viu en plor per la seua vida ja morta de llàgrimes i l'esperança sempre blava de qui creu que en morir tot no acaba, ni vaig a parlar del diví rostre de la Dolorosa, de tant de dolor ja nom i per tanta tristesa ja excelsa en el seu cor angoixada i de la mort no esperada però que en morir solitud no és sinó Vida, rodejada d'angelets portadors de la llum eterna; ni de la Verònica, al pas del Senyor consol de tanta tristesa i en el seu immaculat llenç el seu diví rostre fixat per pincells en suor i en sang escrites; ni del Sant Sepulcre, que a Nostre Senyor guarda mort i ja viu mentre les seues ferides, a ferro fetes i en maldat gravades, encara suen sang i per ella respiren colors rogencs i beneïda aigua del Cos que es sent immortal i ho és, de la nostra Salvació espera i dels dies sants testimoni de la cruesa humana. Ni vaig a parlar del Natzaré, bellíssim en la seua agonía, en la seua amarga esveltesa coronat no d'espines sino dels nostres cors, quan, Divendres Sant, ja tan proper, allà en l'esperada matinada de llunyans ressons de músiques de bronze, surt sobre ànimes temeroses camí del Calvari, calvari dels peus tremolosos i els muscles poregosos del pes que no pesa, i camina silenciós entre fanals de tímida llum i laments del cos exhauste per carrers foscos entre les informes flames dels ciris i el fum amagat i escapadís que entre l'aire es perd i el purifica i el sublima en la seua grandesa, i puja, i puja,... com aquells que deixar d'estimar no volen i cada volta estimen més, entre colors morats i rosa de melòdics versos i estrofes de deleitosa harmonia, sempre rítmics, encara i mai més entre la negror de la nit al dia encara regalada, entre els blaus del cel i de la mar

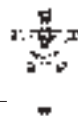
propera, entre la grossor dels vells murs del castell i el verd dels seus fullats i luxurians arbres, entre els sorollos dels saions en llances en punta flama sobre el dur sol de ciment i pedra, entre els deleitosos xiprers de la lluna reflectits, entre la gelor i el vent que esclata i exclama en la seua poderosa fredor els cossos tremolosos però mai el cor en la seua frescor derrotada per la perfecta armonia de l'ànima en la seua altesa infinita, indefinida i tan bella i eminent; mentre Santa Maria, resplendent, ostentosa i ubèrrima, el contempla des de la llunyania dels escassos carrers en la seua solemnitat majestuosa i d'ell també s'enamora i s'enamora locament i admira el seu pas lent i fatigós, dolorós, turmentador, insuportable, mentre el sol emergeix, magnífic, per l'orient de tonalitats de safrà en groc foc i meravellós roig i el vent lleuger acaricia les morades galtes del seu diví rostre de la fusta, que és carn, que sua danyades llàgrimes, i les seues arrapades mans –MANS TRENCADES–, ja dolorides pel pes de la Creu, s'obrin entre delicats dits –JA MASSA ESGOTATS– de tanta mort –MORT TAN DOLENTA– i els seus cabells –INFINITS–, com estrofes discontinues –MÚSIQUES DE BRONZE DELS DIES TRISTS–, es menegen en dòcils i quiets moviments, ja freds i defallits –¡¡¡¡TANTA MORT!!!!!!–, macilents, i els seus peus, nus –EN AMARGOR DE LA INDIFERÈNCIA CONTINUA–, caminen incerts entre músiques preexcel·lents i mai –INACABADES–; i puja, i puja el Natzaré no al cim tapissat de passos inquietants sinó al cel –CELS DE VIDA– ja blau –MERAVELLÓS BLAU DE LA GROGOR I EL MORAT COLOR DE LA SANG VERMELLA– de llums tant desbordants... I continua pujant, pujant majestuós cap al cel que mai no acaba en el seu camí sense parada entre veus quietes i llums de desbordat i morat ambre... ¡¡¡I PUJARÀ TURMENTADOR EN OBLIT DE QUI EN SEGONS MOR SENSE MORIR DE L'ABANDONAMENT RAÓ, PER VOS, DÉU NO ÉS PER NOS, ANS MORIU VOS QUI FEU D'ELL MORT, MORT I OBLIT!! EN VOSALTRES MORIRÀ LA CERTESA!

¡Saguntins!

¡Cristians!

Aquesta és la nostra autèntica pàtria, pàtria del cel i de la Sang; de la Sang que alimenta i mai acaba ni cansa en el seu aliment i tan substanciós etern es fa –tan diví–; pàtria del temps sense el temps i sempre dins i fora d'ell; pàtria de les nostres ànimes i dels nostres llocs de sagrada arquitectura. Pàtria de les matinades doloroses i de les vesprades fulgurants i dels camins de les nostres hortes i de les sèquies de Morvedre que, com si foren les venes de Nostre Senyor corren i caminen –tan presuroses– fins arribar no al castell que ja és corona d'espines sinó més amunt desitjosa de la Glòria eterna.

La nostra no és una pàtria física perquè se dilueix en la sang de Nostre Senyor amb un amor particularíssim; un amor que convida a disoldre's en ella; una pàtria obligada a replegar-se cada vegada més cap a la major intimitat de

l'ànima; pàtria de l'esperit armaniós, rebel en l'esperança i en una fe sense geografies.

La nostra és una rasa plena de primaveres, de sols emergents, de cels blaus, dels silencis enamorada com línies sense pes i sense volum que camina ràpida devers camps del plàcid temps on canten les vides la seua cançó exacta; la cançó que mesura el temps perquè és sàbia en números, en vincles infinits, en destins comuns perquè apunta en la seua prolongació indefinida, en l'Amor tan extens, perquè s'enfila, perquè busca la seua raó que és la raó de la Creu, del seu Misteri, de la nostra Passió.

Callen els segles i sonen els latids dels nostres cors, emmudides les paraules, detesos els segons, ocultades les hores.

¡Saguntins! Sigam nosaltres en estos tan sants dies eixe alé de la nostra fe, de la nostra fortalesa, abrausat el cor pel foc de la potentíssima llum, per evitar la indiferència d'aquells que encara dormen.

Pàtria per la Sang i de la Sang quan la Creu durà la primavera i els seus fruits versats en la Caritat i en la seua dolçor magnífica.

¡Sagunto per la Sang i de la Sang!

¡Sang puríssima, Sang de Déu!

¡Oh, Creu victoriosa!

¡Oh, Llum de la Sang!

¡Germans en Crist!

Ja quasi per acabar, vullguera dirigir-me a esta majoralia d'enguany, a la meua majoralia, als meus amics en cor i ànima.

Primer, recordant als pares que ja no estàn –a Miguel Vilata Chenovart, a Chelo Ponce i a Vicente i, especialment, a Vicente Dulce Novella perquè, Vicente, te n'anares massa prompte però deixares el millor que es pot deixar: als teus fills, a Carlos i a David, als quals volem tants i tant i tots estimem perquè és i són grans com tu ho eres, des del teu silenci sempre per a tots amor i delicadesa!

Espera'ns, Vicente, allà on la tristor és plomís núvol i l'alegria sempre primavera! –i agrair als altres pares i mares i als familiars i a les núvies tot el que som perquè sense vosaltres no hauríem sigut res ¡Gràcies! sempre gràcies perquè no som 13 ¡en som molts més!; però, en particular, vullguera referirme a la meua majoralia i dir-vos que no som 13 sino un sol cor, que no som 13 sino una sola ànima, que no som 13 sino una mateixa voluntat, un mateix desig, una mateixa unió, un mateix pensament, una raó cristalitzada esplendorosament i suaument pel vent fresc i confortant de la fe. Amics en cor i ànima, no som 13, som tot un poble.

¡Saguntins! No vullguera jo acabar sense recordar a tants saguntins, a tants fidels ja finats pero no morts porque mai mor qui dona vida. En son

molts i d'ells som hereus en la Fe. Sense la seua mestria en l'Esperança, no seriem més que trencadis cristall, aparença i solitud dispendiosa. Per ells som, a ells ens devem.

I segur que hui, Diumenge de Rams, estaran mirant per un raconet del Cel als seus germans, als seus fills, als seus nebots, als seus nets, als seus familiars... i segur que allà dalt també hauran fundat un altra Confraria –pel seu Amor a la Sang– i segur també que Alberto Álvarez Agramunt –pel seu amor– portarà allà dalt l'encenser acompanyant a la Vera Creu.

¡Saguntins, ja s'esgoten les paraules però no les emocions!

Solament em queda demanar-vos que s'alceu en peu i tots junts, amb una sola ànima, diguem ara, com des de fa mes de cinc-cents anys,

¡¡¡PURÍSSIMA SANG DE JESUCRIST!!!

PREGÓ CANTAT L'1 D'ABRIL DE 2007
A L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DE MORVEDRE
PER PACO NOVELLA MÍNGUEZ.
GLÒRIA A DÉU

Addenda: Vullguera dedicar aquest pregó a tots aquells que en el defalliment foren conhort: a Enrique Martínez Gimeno, a José Roca Pérez (i, especialment, a les seues famílies a qui tant estime), a Juan Bautista Gómez Peñalba, a José Luis Martínez Gimeno i Pascual Mas Piedra, a la meua família, als meus amics i les seues famílies. Per tot, GRÀCIES.

Dijous Sant de 2007. Visita als monuments.

LA JUNTA INFORMA

Presidente de la Junta Directiva

Como ya es habitual, la Junta Directiva aprovecha esta invitación que nos ofrecen el Clavario y Mayorales del año, para poder dirigirles unas palabras a todos Uds. e informarles de algunos de los asuntos significativos de la Cofradía.

A fecha de cierre de este informe (31 de Diciembre de 2007), el censo de la Cofradía es de 1.668 cofrades, distribuidos de la siguiente manera:

Clavarios	42
Mayorales	478
Cofrades	1.148

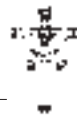
Según el censo actual de cofrades, el 5% necesario para poder convocar una Junta General Extraordinaria, sería de 83 cofrades.

A lo largo de este ejercicio, el número de altas admitidas ha sido de diecinueve (19), siendo el de bajas voluntarias de veintiocho (28) y desgraciadamente tres (3) por defunción.

En el libro de registro de nuevas mayoralías, el último año asignado es actualmente el 2044.

El ejercicio económico de este período, ha arrojado un saldo favorable de 4.206,64 €. contabilizándose en concepto de ingresos 10.158,69 € y 14.237,92 €. en concepto de gastos.

Un año más, para continuar teniendo más cerca a los que son nuestro futuro, es decir a los más pequeños, la Cofradía ha celebrado el acto del

concurso de dibujo para obtener la tarjeta de felicitación de Navidad de la Cofradía, en el cuál han participado más de 1.700 niños, participación que consolida el concurso y que obliga de alguna manera a que la Cofradía continúe en esta línea de trabajo.

Este año, el acto del distintivo de AMIC DE LA COFRADÍA, no lo hemos hecho coincidir con el concurso de dibujo de Navidad, porque la Junta Directiva a considerado oportuno trasladarlo al mes de Febrero.

Respecto a lo que es el mantenimiento de la Ermita y pasos, este año, se han abordado obras importantes, consistiendo estas en la actuación que se ha realizado en la zona del altar para evitar más humedades, teniendo que realizar una zanja en la parte trasera de la pared del altar, por la zona del corral, revestida con material que impide la entrada de agua; se ha cambiando la piedra de mármol de la zona donde se ubica el Sagrario, ya que estaba totalmente afectada por la humedad, también se ha procedido a la desecación de toda la zona, a base de realizar perforaciones en los muros para poner más higroconvectores. Se han tenido que realizar obras de mantenimiento en la sacristía principal ya que ésta estaba muy deteriorada, incluso tenía molduras de escayola a punto de caer. Por supuesto que todas estas obras nos han obligado a pintar todas las zonas en las que se ha actuado. En lo que respecta a los pasos las actuaciones han sido más rutinarias, dedicándose simplemente a cambiar los elementos que estaban rotos y estropeados y a mantener en buen estado estos.

En el capítulo de donaciones para nuestra exposición museográfica, este año hemos recibido las siguientes:

- **Fotografía, enmarcada, de la Procesión del Viernes Santo donada por el Excmo. Ayuntamiento de Sagunto.**
- **Cuadro de D. Miguel Vilata, donado por la familia Vilata-Balaguer.**
- **Fotografía enmarcada de la Mayoralía de 2006.**
- **Cinturón de la Mayoralía de 2007.**
- **Mare de Déu d'Agost donada por la familia Rivera-Gomis.**

En lo que respecta a la representación de la Pasión y como anunciamos el año anterior, subrayar el acuerdo que se firmó el año pasado con el Ayuntamiento de Sagunto, la empresa Saggas y Fundación Bancaja Sagunto, que garantiza el sostenimiento económico de la representación hasta el año 2011.

Esta Junta Directiva, no se cansa de recordar a todos los cofrades la importancia de cumplir con sus obligaciones estatutarias, para de esta manera ensalzar y hacer más solemne nuestra Fiesta. A tal respecto esta Junta Directiva quiere volver a agradecer y recordar la gran recuperación que está teniendo nuestro acto de pase de lista al cual alentamos a todos los cofrades a hacerlo más numeroso, pues, como habréis observado es un acto precioso y que en ningún momento tenía que haber decaído, para lo cuál esta Junta continuará repartiendo como en años anteriores 1 Kg de caramelos a todos los cofrades que asistan al acto, en la Plaza de la Trinidad.

Quiero recordar también, el origen y sentir religioso de la Cofradía para cumplir con las obligaciones que al respecto nos corresponden, ya que estas son el sustento de lo más íntimo de Nuestra Fiesta.

En nombre de la Cofradía esta Junta quiere agradecer al Clavario y Mayorales de este año, los regalos realizados a la Cofradía, que este año consisten en:

- **RESTAURACIÓN Y ADECUACIÓN PARA LLEVAR A HOMBROS EL ECCE HOMO Y SOPORTE PARA SU EXPOSICIÓN.**
- **MONITOR DE PLASMA DE 42" PARA EL PASE DE VIDEOS Y DVDs DE SEMANA SANTA.**

Desde estas líneas quiero aprovechar para invitar a todos los ciudadanos de Sagunto y comarca, como de toda España, a participar y disfrutar de nuestra Gran Fiesta tanto en el ámbito religioso, que es muy importante y a la vez de donde venimos, como del cultural que es extraordinariamente denso y de gran calidad.

Como últimas palabras, esta Junta Directiva, que tan orgullosamente presido, quiere desearles al Clavario y Mayorales del año, que tengan una fervorosa y bonita Semana Santa y el esfuerzo que vienen realizando durante tantos años les quede gratamente compensado con el éxito de todos sus actos.

SAGUNTO, ENERO de 2008

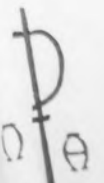
Jordi Fraga Sánchez, Majoral de 2008. Divendres Sant de 1985.

Vicente Baeza Ariño, Majoral de 2008. Divendres Sant de 1989.

REFLEXIONS

LA ENCÍCLICA SPE SALVI Y LA SEMANA SANTA 2008

Vicente Gil

Prior de la Cofradía

Benedicto XVI, en su segunda encíclica *Spe Salvi*, nos invita a redescubrir la esperanza cristiana ante la tentación de la desesperación, la duda sobre el sentido de la vida verdadera y la pérdida del encanto de vivir.

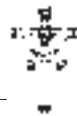
No os aflijáis como los hombres que no tienen esperanza. Quien tiene esperanza vive de otra manera: se le ha dado una nueva vida.

Las preguntas esenciales ante la vida y ante la muerte: ¿Qué espero? ¿Qué me espera? ¿Me espera alguien? ¿Qué espera Dios de mí?, son respondidas por el Papa en esta encíclica.

De la primera parte de la encíclica, números 2 al 31, quisiera subrayar el *número 6* donde se presenta a Jesús bajo la imagen del Buen Pastor, muy querida en la primitiva comunidad cristiana y presente en los sarcófagos.

El verdadero pastor es Aquel que conoce también el camino que pasa por el valle de la muerte. Va conmigo porque Él mismo ha recorrido este camino, ha bajado al reino de la muerte, la ha vencido y ha vuelto ahora para acompañarnos.

Saber que existe Aquel que me acompaña incluso en la muerte: ésta era la nueva esperanza que brotaba en la vida de los creyentes.

También quiero destacar el *número 24* donde encontramos la verdadera fisonomía de la esperanza cristiana: ¿Qué podemos esperar? ¿Qué es lo que no podemos esperar?

Un progreso acumulativo sólo es posible en lo material. En cambio, en el ámbito de la concepción ética y de la decisión moral y religiosa, la libertad del ser humano es siempre nueva y tiene que tomar siempre de nuevo sus decisiones. No están nunca ya tomadas para nosotros por otros. La libertad debe ser conquistada para el bien, una y otra vez.

Ésta es la gran tarea de la Cofradía cara a los miembros más jóvenes: ofrecerles a su libertad los tesoros de tradición y de fe de la Cofradía de la Sang.

Y termina esta primera parte de la encíclica afirmando que el hombre es redimido sólo por el amor.

El ser humano necesita un amor incondicionado. Necesita esa certeza que le hace decir: “Ni muerte, ni vida... ni criatura alguna, podrá apartarnos del amor de Dios, manifestado en Cristo Jesús, Señor Nuestro.” (Romanos 8, 38-39).

Resumiendo, el hombre tiene muchas esperanzas, más grandes o más pequeñas, según los períodos de su vida; pero no bastan. Necesitamos la gran esperanza. El Dios que se ha manifestado en el Rostro del Crucificado Resucitado y que nos ama a cada uno y a la humanidad entera y nos salva dándonos la vida eterna.

La segunda parte de la encíclica, números 32-48, es la más original. La resumo aunque hay que leerla con sosiego por los muchos aspectos y matices que contiene.

Lugares de aprendizaje y del ejercicio de la esperanza.

1. La oración como escuela de la enseñanza.

Un lugar primero y esencial de aprendizaje de la esperanza es la oración. Necesitamos ser personas de oración perseverante. Cuando ya nadie me escucha. Dios todavía me escucha. Siempre puedo hablar

con Dios. Purificar nuestros deseos y esperanzas. Aprender a no rezar contra el otro y pedir a Dios lo que es digno de Él.

2. *El actuar y el sufrir como lugares de aprendizaje de la esperanza.*

- Toda actuación seria y recta del hombre es esperanza en acto. A pesar de todas las frustraciones personales, familiares o sociales, sólo la gran esperanza-certeza nos da ánimo para actuar y continuar.
- En el dolor, el sufrimiento, la enfermedad, hay que tener capacidad de aceptar y madurar en esas situaciones y es necesario la gran esperanza para anteponer la VERDAD al bienestar...

3. *El juicio como lugar de aprendizaje y ejercicio de la esperanza.*

- Son los números (41-48) más originales que necesitan una lectura más sosegada. El juicio siempre ha actuado como llamada a la conciencia personal para ordenar nuestra vida y, al mismo tiempo, como esperanza en la justicia de Dios. El juicio de Dios es esperanza, tanto porque es justicia como porque es Gracia.

Al Clavario y Mayorales de este año que constituís el presente, lleno de vida de la Cofradía, agradezco el trabajo realizado y os deseo una Semana Santa vivida en la fe y en la esperanza. Os lo deseo a vosotros y a vuestros familiares. Y que vuestro futuro esté siempre iluminado por la Gran Esperanza-Certeza del Cristo Resucitado, vencedor de la muerte. Nada temo porque Tú, Señor, vas conmigo. Tu vara y tu cayado me sosiegan.

Con estos deseos, feliz Semana Santa.

Divendres de Dolors. Via Crucis 2007.

DEL CREPUSCLE A L'AURORA

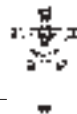
Josep Martínez Rondan

Rector dels Sants Joans de Faura
i de Sant Gil Abat de Benifairó de les Valls

Sempre m'és molt entranyable pensar i escriure de la Lloable Confraria de la Puríssima Sang de Sagunt. Quantes coses sentim davant la resplendor dels fanals de les andes i de les imatges, del monument de la Sang i esglésies de Sagunt al crepuscle de Dijous Sant, del sol de Divendres Sant, un sol voltat de mística, de color menys intens, em sembla, però com unint-se allà dalt al misteri salvador que porta aquest dia i escampant al cel la seua compassió.

Enguany, aquests mesos passats han estat i són encara els presents per a mi com una porta i un dosell d'arcs de flors i melangia, de records, desolació i de llàgrimes, i, més allà del dolor, de fe i d'esperança cristiana, com no podria ser d'altra manera, fidel com voldria viure a l'amor i als dolcíssims consells d'una mare que m'ensenyà a sentir el goig de ser creient i el camí de l'església on ella tenia el cor, el sentiment i l'amor. Ja no tinc mare. És la primera Pasqua de ma vida que passe sense mare. Sense pare n'he passat vint-i-cinc, però tenia mare.

En aquestes pàgines que tan amablement m'han demanat Jorge-Javier i Félix en nom del clavari i majorals de la present Majoralia de la Puríssima Sang, exercici 2007-2008, em plauria enguany escriure de ma mare (I). Però també del vell Morvedre, aportar alguna nota d'aquella Jueria que acollí en la seua Sinagoga la Confraria de la Sang (II), i, per posar fi al tríptic que guareix el meu amor filial ferit per absència tan singular i única, puix *Ell ens ha curat amb les seues ferides*, fer una al·lusió documental als Deixuplinants, de tanta tradició a la nostra Confraria de la Sang inclús fins al segle XIX.

I

Mare

*Llavors vaig veure baixar del cel, venint de Déu,
la ciutat santa, la nova Jerusalem...
La ciutat no necessita que la il·luminen el sol
i la lluna, perquè la glòria de Déu l'ompli de claror,
i l'Anyell és el cresol que la il·lumina...
Apocalipsi, 21, 2.23*

Des de fa uns mesos em passa que quan veig una mare portant al braç o duent de la maneta el seu fillet, sentiments de gratitud, d'il·lusió, d'esperança i de pena es mesclen allà dins de mi i em remouen la memòria i sovint les llàgrimes. I pregue al Nostre Senyor que aquell xiquet o xiqueta que passa pel meu costat tarde molts, molts anys en plorar a sa mare. ¡Una mare! Jo estic plorant la meua. Fa vint-i-cinc anys ploràrem a mon pare. Tots sabem el que significa un pare i una mare en la nostra vida. Però quan se'n van, quan emigren a l'eternitat l'amor i l'enteniment davant del misteri de la vida entren en una dimensió nova, de dolor per la separació i de gran esperança cristiana. ¡Quant costa a l'amor entendre el misteri de la mort! No tots tenim fills, però sí tots tenim pares. Açò que reflexione per descarregar un poquet la meua pena ho podem dir tots de les nostres mares i pares. No dic res nou, però és tan verader i tan colpidor, que no puc estar-me sense dir cap cosa quan la vida ens fa veure el seu misteri amb més profunditat.

Beneït siga l'amor conjugal, beneïda siga la família, beneïts els pares i les mares i els germans, beneïda siga la família cristiana, lligam transmissor de l'amor, de la fe catòlica, de la història i de la tradició en constant purificació i maduració humana i cristiana. Si perdem la consciència de la importància substancial de la família, del sacrifici i l'amor sovint sacrificat, fortalesa de la unió conjugal i familiar, la fe es fa difícil de transmetre. Més encara, si mantenim la unió conjugal i la cohesió familiar, però la família no és l'ambient transmissor de la fe i de la tradició cristiana, la vivència de la mateixa fe es depaupera i sovint desapareix.

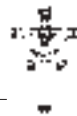
Crec que tots, o molts, podem dir que la fe que tenim en Jesucrist mort pels nostres pecats i ressuscitat per a la nostra salvació, prové dels nostres

pares, de l'ambient familiar i parroquial, de la comunitat en camí. I el goig que sentim i l'amor que tenim a la Puríssima Sang, vull dir, la Passió de Nostre Senyor celebrada en la tradició saguntina, enriquida per les generacions i exaltada per ella mateixa en misteri d'Amor del què és portadora, té una font conductora de tanta gràcia i entusiasme: els pares, la família domèstica i el seu cor (de veus i de sentiments), que és la família parroquial.

Si porte ací el record dels meus estimats pares és perquè ells van fer en mi una cosa senzilla i entranyable: portar-me a l'església, fer-me cristià; portar-me al calvari la matinada de Divendres Sant, de molts Divendres Sants. Què tindrà Jesús de Natzaret, què tindrà el Calvari, què el Castell, què els xiprers, la fosca, l'aurora i el Dia, què els motets de veus dramàtiques, emotives, eixint de les entranyes dels músics cantors, què tindran, em pregunte, que sense ningú dir-nos res, només davant de Jesús carregat amb la creu, només de mirar-lo, la fe, l'entusiasme, la tradició cristiana i saguntina estava assegurada de per vida. *Et sic deinde*, i així en moltes altres coses. I és que qui té a Déu —millor, qui és sostingut per Ell—, com diu el Pare Sant Benet XVI, té esperança, absoluta esperança, i una immensa alegria, per allò que tenim i per allò que esperem i que veladament ja posseïm.

¡Com oblidar, ara que ja no tinc pare ni mare, aquells anys de la meua infantesa, quan mon pare, encara de nit fosc, em rentava la cara amb les seues mas rasposes de les eines de l'horta i em portava al Calvari a veure l'espectacle que viu el poble, fa el poble i porta el poble, però és el Redemptor del món qui ens porta tots a contemplació tan alta, misteriosa i entranyable, pesanta com la creu i lleugera com les ales de l'aurora! ¡Com oblidar ma mare, que quan érem xiquets la meua germana i jo, a no molts anys d'acabada la guerra, ens deia que si l'haguessen guanyat els qui perseguiren i martiritzaren l'Església, ella ens hauria batejat en casa i ens hauria ensenyat el catecisme i educat en la fe del Nostre Senyor! ¡Com oblidar les vegades que els diumenges després de missa major a Santa Maria ens entrava a la sagristia del Roser i ens mostrava els relleus malmesos per la incúria iconoclasta dels lladres del 36, i ens contava no sense emoció la glòria d'aquell retaule que ella havia conegut amb tot el seu esplendor! ¡Com oblidar veure'ls agenollats davant del Sepulcre quan passava per davant de la nostra casa, i de la Vera Creu, en senyal d'adoració sobretot, però també d'identificació amb una tradició gloriosa, saguntina, levítica, piadosa, cristiana! ¡I com quan sentíem la campaneta del combregar eixíem al brancalet de la porta i agenollats amb un ciri encès en les mans, al Nostre Senyor que passava li pregàvem per la persona que estava en perill de mort i a la qual anaven a donar el Santíssim Sagrament! Estic convençut que mentre els xiquets i xiquetes del nostre temps no hi vegen els seus pares agenollats davant la Santíssima Eucaristia en alçar a Déu en missa, els nostres esforços

per evangelitzar i catequitzar-los seran com són flor d'un dia. És l'amor als pares el que ens transmet les vivències sense adonar-nos-en. Tan de bo que els pares i les mares i els germans tornen a ser un catecisme vivent que creu i sap, que sap i prega, que prega i celebra enmig de la família parroquial el goig inefable de la fe.

Com oblidar el dia que ma mare pujà amb els seus néts d'infantil edat pel Calvari i Cantal Gros amunt entre mata-puces i tramusseres, i en plegar al peu de les muralles del Castell, els deia no sense emoció: —Toqueu, fills, toqueu les muralles del Castell de Sagunt, beseu aquestes parets... I com oblidar les tres vegades que ella pujà a peu i descalça a Sant Esperit, en promesa agraïda al Nostre Pare Sant Francesc. Els xiquets anàvem dalt del carro, mon pare duia l'haca, el païssatge ens portava alegria, i el dia ens acostava al Sant trobador de la natura, i ma mare, amb un posat ple de joia, agafada al ferro posterior de la barana del carro per no perdre el pas, descalça com el Pobret d'Assís al qual tant s'aclamava. I com no emocionar-me en recordar quan ella em contava que anà descalça un 15 d'agost acompanyant la Mare de Déu Gitadeta en la mitja volta de la processó¹, en promesa agraïda per la guarició de la meua germana que portava al braç, que a punt havia estat de morir-se.

Sí, tant de bo que els xiquets vegem llurs pares contemplant l'Eucaristia tots els diumenges. Una missa val més que tot el món, perquè en ella se'ns dóna el mateix Déu pel ministeri de l'Església. Que el Nostre Senyor ens traga de l'eclipsi que estem passant i deixa en l'ombra el fulgor de la nostra fe; que la seua Llum excelsa ens lliure de les nostres maneres empobrides de viure el misteri i del contagi enganyós dels qui exalten paganitats i ridiculitzen o oculten les processons esplendoroses de la nostra lloable tradició. Que no empobrim amb la nostra desgana, absentant-nos o suprimint-les, les celebracions festives del nostre sentir cristià. No són exemple de ningú els qui desemparen injustament les tradicions religioses, venerables i felicíssimes tradicions de fe (en les nostres terres present la fe novament des de 1238), consol dels afligits ja en aquest món, oasi en mig de tants treballs, i guariment saludable per a les nostres vides. Déu Nostre Senyor els canvie el xip que els impedeix veure l'esplendor de l'Evangelí encarnat en la tradició cristiana, sempre en camí i en humil i constant conversió, i a tots ens agermane en la font de la veritat en allò que és substancial, de la llibertat en allò que és opinable, i de la caritat que fa indestructible la convivència (Sant Agustí).

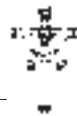
Ma mare havia nascut al carrer d'Armengol núm. 2, en una casa que havia tingut oratori, del qual encara me'n recorde un poc. Aquell carrer estret,

¹ Seria en 1948 ó 1949.

ombriu, amb alts arcs gòtics enderrocats poc després de setembre de 1958, pel qual quan plovia fort baixaven testos, pedres i terra del faldar del Castell. Era el 16 de juny de 1918. Prengué la primera comunió en 1926, en temps del rector Mn. Josep Noguera. Es quedà sense mare als setze anys; d'ella, però, de l'àvia Roseta, em parlava sempre. Conegué mon pare en el Castell el segon dia de Pasqua de 1934, dia de Sant Francesc de Pàola. Ma mare visqué el drama de la revolució i persecució religiosa —que no la guerra—, la destrucció del patrimoni religiós i els assassinats ací a Sagunt. Des de l'andana va veure el resplendor de la foguera quan estaven cremant Santa Maria. Mon pare visqué la guerra, primer en Barcelona on feia el servei militar amb els que s'alçaren, i després en el front amb els que la perderen. Es casaren a Santa Maria l'11 de juliol de 1940. En 1944 vaig nàixer jo i en 1947 la meua germana. Mon pare morí el 19 de desembre de 1982 i ma mare el proppassat 28 de juny de 2007.

Ella anà al catecisme fins als 16 anys. Mon pare quan venia de treballar anava a esperar-la al catecisme. No sabia parlar massa el castellà, com no poques persones del seu temps, però sabia de memòria en llatí —amb alguna incorrecció, com quan sentim cantar la *Salve Regina*— l'oració que resem en l'Àngelus: *Gratiam tuam, q̄aesumus Domine, mentibus nostris infunde...*, que aprengué en la Parròquia. I recordava de la missa del Dissabte de Glòria al matí —abans de la reforma que féu el Pare Sant Pius XII—, les lletanies cantades de tan solemne litúrgia, en i em solia cantar: *Sancta Catherina...*, *ora pro nobis...* Era sensible a l'art, a la litúrgia, era llastimosa, caritativa. Els pobrets que ella acollí fins i tot a casa nostra li hauran obert les portes del Cel. Una mostra entre altres de la seua sensibilitat i amor a Sagunt la trobem en aquest llibre de la Setmana Santa, núm. 37, 1997, pp. 34-36. Tenia una gran memòria. No dic notable, sinó gran. A més d'una mare, doncs, se m'ha mort una biblioteca local, saguntina, rica en detalls. Ella portava molt dins Sagunt, el seu carrer, Santa Maria, el Castell, la mar davant la qual sentia entusiasme i goig, l'horta, les muntanyes, la gent... Jo he vist dos llàgrimes als seus ulls quan un dia em parlava del desastre de les Pedreres de Santa Maria i Salt del Llop, del mos infinit que els fills de Sagunt estaven, i estan, per moltes dècades, consentint en les muntanyes de Sagunt. Una vesprada de la Puríssima de fa més de trenta anys em dictà, ella i ma tia Fina, més de tres-cents malnoms de Morvedre! Solia dir que la persona que no tenia 'apodo' és perquè era forastera, se l'havia deixat al seu poble. Deficiències humanes, tenia les seues. Però els anys ens milloren. En ella pense que s'ha complit aquesta súplica: "Senyor, féu que cada dia siga millor cristiana". Deu anys amb dificultats per a caminar i els darrers cinc anys en un carret de rodes, humil, sense queixar-se, indulgent, conformada, esperançada. Era intel·ligent, i ocurrent.

Al costat d'ella sempre podies estar amb llapis i paper, puix de sobte et contava coses que podien ser interessants, o almenys suggestives, o senzillament afectives, relacionades amb la família o amb persones que has conegut. La seua memòria... Fruit de les llargues converses que teníem i de la natural convivència sobretot en aquests darrers vint-i-tres anys, són diversos apunts i és una llibreta d'abecedari, entre altres papers, on vaig anotar les coses que li venien al cap en qualsevol conversació. A la portada vaig escriure:

Notícies i curiositats
ací escrites, contades
per
Anna Rondan Eres,
Sagunt, 16 juny 1918.
Comença
Dissabte Sant, 15 abril 1995

Aquestes notes estan escrites al vol, sense pretensions literàries, però sí fidedignes, segons el sentir i el record de ma mare en aquell moment. A muntó són del temps de la revolució de 1936-39. És normal. El calendari d'aquelles generacions que visqueren la revolució lluny del front o sentien parlar del front, era molt senzill: "Abans de guerra, en guerra i després de guerra."

En transcriure allò que anotí en anys passats i més recents procure la clàrícia i la correcció literària, posant als seus llavis allò que unes vegades està escrit en tercera persona i altres en primera, puix era ella la que parlava. Quan cal clarifique o afegeixc alguna frase o afirmació, sempre sobre els records del que ella em contava, a l'ensem que ajudat de la prudència silencie alguns fets i noms. Les notes van escrites per ordre alfabètic i encapçalades per una paraula o paraules que al moment d'escriure-les vaig considerar més significatives d'allò que em contava. Cal dir que ma mare m'ho contava amb paraules casolanes. No són potser totes importants, però són vivències i records d'una saguntina que visqué una època i un temps del nostre poble. Jo invitaria, sobretot als més majors, com vaig invitar i orientar en son dia a Ramonet Colomer, a escriure aquelles memòries de les quals foren testimonis presencials. No hem de témer la cal·ligrafia o la sintaxi, el que importa és la cosa narrada o sentida². Hi resten poques persones que visqueren el drama de la revolució i de la

² El testimoni anònim del començament de l'església de Faura (6 febrer 1760), la traslladació Santíssim Sagrament a la capella de la Comunió (11 desembre 1774) i festes de la dedicació (16 octubre 1790), és d'una persona devota però sense estudis, pel tipus de lletra i deficient ortografia.

guerra, i s'han emportat a l'altre món un cúmulo de vivències que a hores d'ara resultarien molt interessants. El testimoni oral potser fidedigne i persistent en la transmissió, però quantes coses no s'han retingut en la memòria per no ser conscients de la seua importància o interès, ni que siga local, en el moment d'escoltar-lo en anys passats³.

ABDÓ I SENÉN

Em vaig trobar en ca Montoro, —fotògraf, carrer D. Vicent Fontelles, obertes les portes per les bombes—, unes fotografies que després vaig tirar per no ser conscient del seu valor testimonial.

Eren d'Onofre Girona, pare de Manuel Girona, i també dels Pitarch, Josep i Manuel Pitarch Ramon, de quan foren festers de Sant Abdó i Sant Senén. Allò seria supose abans de 1931. En dita foto duïen un llacet o *pajarita*, i anaven molt mudats.

AIRE

Un any, pels anys 1940, (abans de 1948), féu tant d'aire que arrancà les fulles dels tarongers de prop de Puçol i feren cap a l'Arenal —abans de

³ Jo mateix he quedat sorprès quan en escriure aquestes notes que prenguí a ma mare, de moltes d'elles ja no me'n recordava. I és que, el que no s'escriu es perd, com em deia el bon amic en Guillem Andreu Valls, bibliotecari que fou de Sagunt.

Tenint acabat aquest escrit he rebut carta de Monsenyor Loris Francesco Capovilla, secretari particular que fou del Papa Beat Joan XXIII, i en responsiva a la meua comunicant-li la mort de ma mare, em diu:

«Sotto il Monte Giovanni XXIII, 3-1-2008.

S. Nome di Gesù.

Messa in memoria e lode di ANNA RONDAN ERES, mamma del mio amico don Josep!

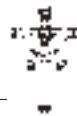
Caro fratello: Li allegato pieghevole "Credo la comunione dei Santi" dice la mia partecipazione al transito dei mamma Anna. He letto tutto con dolore e con edificazione. Così e vissuto anch'io nel 1984 il distacio dalla mia mamma Letizia.

"Cum Sanctis tuis in æternum, quia pius es".

Mamma è con Lei, caro Fratello, più di prima. Sentirà ancora la sua dolce carezza...»

"Missa en memòria i lloança d'Anna Rondan Eres, mama del meu amic Josep! Estimad germà: vos adjunte el plegable "Crec en la Comunió dels Sants" diu la meua participació al trànsit de mama Anna. Ho he llegit tot amb dolor i edificació. També jo vaig viure en 1984 la separació de la meua mama Letizia... "Amb els vostres Sants per sempre, perquè vós sou piados". La vostra mama està amb vós, estimat germà, més que abans. Sentireu encara la seua dolça carícia..."

Qui anava a dir-me a mi la vesprada d'aquell 28 d'octubre de 1958 en què fou elegit l'innoblidable Papa Joan XXIII, (quan en veure la fotografia del nou Pontífex només escoltàrem la bona nova a la ràdio, ma mare exclamà: "Té cara de bo" —i amb aquest sobrenom passaria a la història, *El Papa Bo*—), que cinquanta anys després el seu estimat secretari, Monsenyor Loris Francesco Capovilla, Arquebisbe de Mesembria, (nascut en 1915), celebraria una missa per la seua ànima i m'escriuria aquesta preciosa carta que m'ha emocionat i li agraeisc infinitament. Els camins del Senyor són inescrutables, camins de misericòrdia i esperança.

Puçol— i els vaquers anaren en carros a carregar la fulla que l'aire havia acumulat, i se l'endugueren per a menjar les vaques. Recorde també que estant jo dins de casa, carrer d'Armengol núm. 2, tenint les portes i finestres tancades, l'aire encara em somogué, de tant que en feia —l'aire entrava per la quadra, l'andana etc., però corria per la casa—.

ALBAT

Quan jo era xiqueta tocaven molt a Albat, de tants xiquets que es morien. Era tocar al vol amb la campaneta dels Albats⁴.

ALÇAR A DÉU

Anar a la Plaça era anar a comprar, puix el mercat dels dimecres i el que feien tots els dies estava a la Plaça davant l'Església. “Me'n vaig a la Plaça”, dèiem. Baix dels pòrxens i al mig de la plaça, estenien un sac o unes mantes i damunt posaven la mercancia: bajoca, quereilles, virtualles... La mida del pes encara era la lliura, mitja lliura, una lliura, tres lliures...⁵ Les parades que venien formatge, abaejo, comestibles, tenien una taula, un mostrador. El peix el venien en la pescateria. De bon matí, a Santa Maria deien missa i en la consagració sonaven la campana d'alçar a Déu. Aleshores tots els qui estàvem comprant o venent en la plaça, ens hi aturàvem. Els venedors que estaven tallant deixaven el ganivet, els qui pesaven deixaven queta la balança, i tot el món guardava silenci. Quan acabava la consagració la campana ho assenyalava, i dèiem: “Bon dia nos done Déu”, i tots continuaven en allò que estaven fent.

“ALERTA, MORIRÁS”

Aquesta sentència i una calavera, la pintaren en moltes façanes de cases de Morvedre en 1935 o abans, o potser el mateix 1936⁶.

ALMENARA, carrer

Acabant-se la guerra véiem molt soldats arreglats, sense cap guia, que venien fugint, direcció Barcelona-València. Un d'aquells soldats quan passava pel carrer d'Almenara⁷ amollà una manta.

⁴ A Pego diuen “tocar a Cel”.

⁵ De pesar en lliures i del mercat a la Plaça encara m'en recorde jo, als anys quaranta...

⁶ Hui m'ha dit Manolo Blat Pallarès que açò ho pintaren els autonomistes... Vinguda la guerra, els qui vivien en les cases on havien pintat *Alerta, morirás*, foren trets i assassinats.

⁷ Aleshores la carretera nacional passava per dins del poble, carrer d'Almenara, per davant de l'església d'El Salvador, carrer València, on hi havia una gasolinera, a eixir a l'Aljub.

ANDES

Les andes dels Sants de la Pedra eren portades per hòmens vestits de perses. L'any 1971 i següents encara hi anaven. Les andes de la Mare de Déu dels Desemparats eren dutes per *pages*⁸.

Sant ANTONI ABAT

El 17 de gener de 1946⁹, me'n recorde que vingué a Sagunt Pilar Primo de Rivera i també un fill de la duquessa d'Alba, jovenet, i anaven amb falangistes d'excursió al Castell de Sagunt. En arribar davant de l'Ajuntament s'aturaren a vore Sant Antoni del Porquet, que era al cadafal que tots els anys li feien després de la processó matinal, on anaven els animals a rebre nodriment beneït. Jo et duia al braç i tu volies tocar la campaneta. Els falangistes no anaven formats ni res.

ANY

El dia 28 d'octubre si en eixir el sol té uns nuvolets davant, l'any serà plujós. Si no hi ha núvols, l'any serà secatiu. El 28 d'octubre és Sant Simó i Sant Judes, Apòstols.

ARGENT

Els del Comitè¹⁰ tots els dies passaven per totes les parades del mercat (pòrtxens, plaça Major) i canviaven tota la plata o moneda d'argent per moneda de paper. El diner de paper després de guerra no valgué. La tia Paquita l'Amberta¹¹, que venia abaetjo, se l'amagava com podia i després de guerra en tenia moltes de monedes.

ARMENGOL

Carrer. Em contaven els vells que la casa núm. 2 del carrer d'Armengol, on vivíem, antigament tota la illa¹² era una sola casa, que tenia ramats, blat, etc.

AZAÑA, Manuel

Vingué a Sagunt abans de guerra (1936-39), i [estigué] en la Plaça de

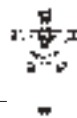
⁸ Patges.

⁹ Ma mare no recorda bé si era el 1946 ó 47. En 1946 jo tindria dos anys i mesos. (Pot comprovar-se l'any consultant els diaris d'aquells dies).

¹⁰ De Sagunt, 1936.

¹¹ Francisca Eres Ferruses, cosina-germana de ma mare.

¹² En castellà, *manzana*.

l'Àngel, carrer d'Almenara. Hi ha una altra foto¹⁵ que pren el moment en què tal *Colomo*, (...) li anà a pegar al dit Azaña.

BANDERA

Quan s'assabentaren en Sagunt que la guerra havia acabat, o que aplegava l'exèrcit nacional, Toni Bru Girona, 'el de Jorge', i Elvira la fornera del forn de 'Pichón' posaren la bandera blanca. Agafaren un llençol vell, pujaren al campanar de Santa Maria i penjaren el llençol.

Serien les dos de la vesprada... Un militar dels vencedors, que duia una pistola al costat, es trobava en el forn de 'Pichón' preparant el llençol per a posar-lo al campanar. El van posar els sobre dits per indicació d'aquest militar. Quina alegria per als oprimits durant tres anys de guerra, l'arribada d'aquell exèrcit...

BENAUANCES

Quan jo sentia en missa l'evangeli de les Benaurances, plorava...

BOMBARDEIGS

Conxa Garcia, la dona del tio *Quico Jorge* o Francesc Bru, anà a llavar la roba a la sèquia amb la filla Maruja, la més xiqueta de les germanes, i en això que vingué l'aviació i deixà caure bombes. Conxa es tirà damunt de la filleta per protegir-la i la metralla matà la mare¹⁴. En el mateix bombardeig moriren moltes persones en els magatzems.

Quedaria irrecognoscible perquè quan la portaren a casa a vetlar-la, resulta que no era ella, i per les calzes s'adonaren que no era ella. L'havien duta al cementeri i anaren a comprovar-ho.

A Sagunt ciutat caigueren bombes durant la guerra:

—al corral del Forn del Racó (carrer Armengol)

—en ca Rúbio, al terrat, caigué en un arc (ibidem).

—carrer de les Parres, carreronet, al cantó.

—carrer de Sílio Itàlico.

—carrer de Font, a la part de dalt. La mare de Remeis la *Cuca* es trobava en casa. No li passà res.

—Carrer Major:

—darrere de l'ermita de Sant Miquel, on aniria a viure Vicenta Matoses.

¹⁵ Ha de ser d'algun diari d'aquells dies.

¹⁴ Heus ací una mare que tornà a donar vida a la seua filla. Que gran és una mare.

—al costat de la casa on tenen Sant Roc (manisetes), que era del tio Salvador (a l'altre cantó, que feien cadires, carrer d'Escipions, que encara està per obrar).

—casa D. Esteban Blanco, al Camín-Rel, i enfront, en ca la tia Trini Eres Rondan, i els desféu la casa. El tio Cento estava baix l'escala.

—Carrer València, en ca Vinyals, i més avall, en una casa gran.

—carrer d'Almenara.

—baix de l'estació, als magatzems, davall la via, prop del riu, i prop del camí antic del Moll, a mà esquerra.

—carrer Sant Ramon, davant de ca la de *Canelles*.

—Camín-Rel, a la casa que tenia jardí, que feia cantó amb el carrer de Romeu, i matà un animal.

—Al Cinema Romeu, davant, i féu un clot molt gran, i jo estava en una cova al Salt del Llop, i com la bomba era d'aire comprimit, l'ona expansiva ens alçà un poc de terra on érem ajocats, i tocàrem el cap amb el sostre. Nosaltres teníem un palet en la boca.

En Sagunt aquella bomba trencà molts cristalls de les finestres.

—Al camp de Futbol, per on s'entrava des del Camín-Rel, en girar al carrer i anar cap al Cortijo.

—carrer del Niño Perdido.

—en ca la d'Armela, casa dels Berenguers darrere de l'església de Santa Maria, on hi ha les pedres del dit Temple de Diana.

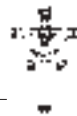
—En la muntanya.

—Prop de la sèquia "Mora" que corre per l'espigó d'occident del Castell, a vora riu, també en caigueren.

—Carrer de Gilet, després de passar el forn de Santa Anna, a mà esquerra, després de la primera casa o botigueta que deien de Pipito.

Un dels refugis que teníem era el del corral d'enfront de ma casa, la núm. 2 del carrer d'Armengol. En aquest corral hi havia, com encara està, un pou antic, sense aigua. En aquest pou un dia, en sentir la sirena que avisava la vinguda imminent de l'aviació, correguérem a amagar-se. Hi entrà molta gent de la que hi havia fent cua per comprar el pa al forn del Racó, que estava al costat. Entrí jo, i Vicentica Matoses, i també la tia Francisca, segona muller del tio Ramon Rondan Balaguer¹⁵. Aquesta dona era baixeta i grossa. Entrar, entrà prompte, de l'esglai que portàvem, però, passat el perill de l'aviació, no podia eixir i Vicentica i jo, amb prou feines, li ajudàrem a passar la boca del pou.

¹⁵ Germà del meu avi Josep.

BORRIOLA, Marieta

Era una dona molt devota, vivia a la pujada del Calvari, en girar cap al Calvari, la casa que fa cantó, la porta mira a la mar. Era família de Conxa Sanchis, dona de Vinyals. Feia doctrina, anava molt aseada, duia trena, i de la trena es feia un 'pirri'¹⁶ allargadet apegat al tos.

Avisava per a les conferències de Sant Vicent de Paül, confraries... Era de comunió diària. Duia falda llarga fins als peus i toca. Era fadrina. Vivia amb la mare de dita Conxa Sanchis. En guerra, si la troben la maten. La buscaren, però no la trobaren. S'amagà en ca la de *Garrote*, carrer de Vitòria o de Na Marcena, quasi enfront del carrer de Les Parres.

CANONADES

Era Divendres Sant. Ton pare¹⁷ i jo estàvem en el Calvari, amb tota la gent que acompanyava el Natzaré, que aquell any el manà fer la majoralia, i era clavari Vicent Viñals Martínez (1943), i va ser el primer any que aquesta imatge pujà al Calvari i isqué en la processó. I estant fent les creus sentírem el soroll d'unes canonades que venia de la mar. Tots ens estranyàrem i ens preguntàvem que estaria passant. Després sabérem que un submarí anglès perseguia un mercant italià, i en el Moll el va canonejar. En el combat moriren tres italians, que estan enterrats en el cementeri de Sagunt, entrant a mà dreta, prop d'on estan els meus pares, i jo sempre els hi duia flors. Un dia vingueren uns forasters i els posaren tres rams de flors amb una cinta, que jo tinc guardada. La cinta deia: "Nave Vespucci"¹⁸.

CARITAT

A Sagunt fins l'any 1936 hi havia promogut i sostés per l'Església: —*El Pa de Sant Antoni*. Donaven als pobres una llandeta impresa que era com un val, i anaven al forn a per pa amb aquesta llandeta. Una volta al mes o així els donaven també carn.

—*Sant Vicent de Paül*. De xiquetes ja les apuntaven. Donaven tot l'any. Però venia Nadal i les membres de la Junta, gent piadosa i moltes riques, donaven una peça de roba perquè la cosiren (fer faldes), i la que la cosia havia d'anar a casa de la pobreta. La que la cosia i la duia era de la Conferència de Sant Vicent de Paül, i havia d'ajuntar a la peça cosida, menjar a les seues expenses.

¹⁶ Trossa o castanya.

¹⁷ Josep Martínez Fuertes.

¹⁸ Vegeu el meu article "Divendres de Sang", en *Setmana Santa Saguntina*, núm. 15, Sagunt, març de 1975.

Ma mare¹⁹ donava pastissos i coca. Carme Vera Esquer, que encara viu, també anava amb ma mare. Entre altres més hi havia Adela Peña Bono, més xicoteta que ma mare. A Nadal les dones de la Conferència amanien “el guisat (‘puxero’) de Nadal per als pobres”, i anaven a llurs cases a portar-los-el, com a Les Peneyetes i veïnats més pobres, etc.

Tots els divendres feien reunió les de la Junta a la sagristia que hi havia a la nau de l’evangeli, on era la capella de la Comunió. I els parlaven els rectors: D. Josep Noguera, D. Josep Lerma (vicari) i D. Vicent Fontelles...

Quan venia Nadal repartien les esmentades faldes i mantes, moltes mantes. Les dones majors de la Junta que recorde eren: Remeis Ribelles Romualdo, Paquita Sanchis Larrivière, Mª Teresa Peris Llorens, i moltes altres el nom de les quals no recorde.

Vingué la guerra i desaparegué tot. Després de 1939 es va refer la Conferència, però ja no fou el que era.

—*Particulars.* La S^a Dolors Gonzàlvez, dona de D. Jesús Persiva, farmacèutic, que vivia on hui és el Sindicat de Recs, davant la porta de Santa Maria que mira a la Plaça, donava tots els dimarts en sa casa un quinzetet a tots els pobres que hi anaven, i feia una filera.

També en ca Canino donaven almoina als pobres totes les setmanes. Hi vivia Dª Clementina Llopis, tia de la dona del metge D. Enric Prats, Dª Encarnació Martínez Llopis. El general Canino era casat, o amb tal Clementina, o amb altra dona germana o cosina d’aquella, etc.

—En ca *Lluch* també donaven caritat als pobres (darrere de Santa Maria).

CARROS

Només s’acabà la guerra començarem a vore entrar al poble carros carregats de matalafs i trastos i gent que tornava a Morvedre des dels llocs on se n’havien anat durant la guerra. Tornaren quasi tots en pocs dies.

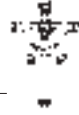
CASA CANINO

Em contava ma mare que en l’anella de la porta de casa Canino, carrer de Cavallers, ara Casa de la Cultura Capellà Pallarès, penjaren un cabasset contenint un xiquet.

CASAR-SE

Acostumaven casar-se als altars laterals de Santa Maria. Les xiques més acabalades es casaven a l’altar de la Puríssima; les altres solien casar-se a l’altar del Roser o a l’altar de Santa Teresa.

¹⁹ Rosa Eres Tort, Sagunt *1974-✱1934.

CASINO

Mn. Josep Noguera, rector de Santa Maria, anava al casino del Centre Catòlic. D'estatgera hi havia Elena Núñez Monzó, germana del tio Pepe (Ara-vid), i Pepeta la de Pañego fou estatgera posterior.

CINEMA SAGUNTO

Es féu per 1925 a la Glorieta. Era l'amo el d'*Ullets*, potser Vicent Navarro, que vivia per l'ermita de Santa Maria Magdalena. Hi vaig vore *Currito de la Cruz*. Però el cinema durà poc perquè la gent no hi anava. Els vells no entraven; això que s'apagaven els llums els resultava una cosa rara.

COMITÉ

Aquesta paraula se sentí per primera vegada en guerra. Abans no es coneixia.

COMUNIÓN

Prenguí la primera comunió a Santa Maria de Sagunt, el 13 de maig de 1926. Em regalà una medalla d'or on hi ha un relleu de Jesús donant la comunió als xiquets, Mn. Joan Forner, vicari, natural de Massamagrell, màrtir després en 1936. M'acompanyà a l'església el meu germà Josep, que llavors no s'estilava anar els pares.

COMUNISME

En guerra (1936-1939) vingué de Rússia una dona i anà a casa d'una llevadora, 'comadrona'. I en veure que ací les sinagües de les dones eren de seda, 'popelín' etc., i que duïen randa o 'puntilla', li digué que aquestes coses a Rússia no les coneixien. Aquesta llevadora m'ho contà a mi després de guerra.

“¿CONVÉ O NO CONVÉ?”

Una dia aplegue a casa i li dic a mon pare: —Pare, he vist a *Guagira* que li preguntava a la tia *Zagala*²⁰ si convenia anar-se'n del poble o no per por als bombardeigs. —Tia Francisca, ¿convé o no convé anar-se'n? I la tia Francisca s'ha posat a mirar el cel i després li a dit: —Sí que convé, sí.

²⁰ 'La Zagala' era una dona que tenia gràcia per a guarir, i la gent li feia consultes. Jo recorde que morí als anys cinquanta, i ma mare i jo anàrem a veure-la de cos present. Vivia al carrer del Dos de Mayo. Sentí dir que era molt vella, i que no sabia els anys que tenia. Només deia que havia nascut en la guerra dels carlins. D'un ull no s'hi veia bé.

Mon pare em digué: —Filla, nosaltres no ens anem del poble. El bon home aplegà a casa, carregà el carro amb matalafs i la família i se n'anaren de Sagunt. Quan estaven no lluny de Puçol isqué l'aviació i la metralla els hagué de tocar puix que aquella nit feren cap a l'hospital de València.

CONVENT DE SANTA ANNA

Abans de guerra sonaven una campaneta als tres quarts de nou de la nit, i després als tres quarts de les deu de la nit (o potser una més tard de l'hora vella). I als tres quarts de dos²¹ de la vesprada tocaven també, i en sentir-la els xiquets se n'anaven a escola.

CORPUS CHRISTI

A la processó del Corpus de Morvedre eixien els cirialots, hòmens amb corona, perruca i barba postissa, alba i cingle, portant un cirialot. En serien dotze, com els apòstols, sis a cada banda, davant del pal·li. Un dels que eixien era el tio Vicent Domínguez Tort, cosín-germà de ma mare Rosa Eres Tort.

La CREU DE CARAVACA

Un dia abans de guerra vingué un home vellet que duia barba i posà una parada davant la porta falsa del forn del Rosari. Sobre una manta estengué el que duia. Jo li comprí una medalleta de Santa Elena, i darrere duia Constantí el seu fill²², i un llibret menut que parlava del pa integral, i una creu de Caravaca de metall, xicoteta.

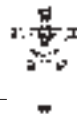
La CULTURAL

Tots els que estudiaven feien cultura a Sagunt. Donaven les conferències a la casa del Centre Catòlic, en una sala que donava al carrer de Cavallers. Parlaven: el qui seria alcalde, en Josep Blasco Such, Simeó Ruiz Villaplana, els germans Pitarch (màrtirs en 1936), Francesc Bessols Peris, (màrtir també), Manuel Claramunt Bru (en 1936 li requisaren la casa, li llevaren l'or a sa mare etc.). Parlaven de la *Rerum novarum*²³ (el rector mossén Vicent Fontelles). En Josep Such era el principal de la Cultural. Si no s'amaga també el maten en guerra.

²¹ Havia de ser de l'hora vella, puix per 1950 sonava a tres quarts de les tres, i també ens n'anàvem a escola.

²² Per al *Martirologi morvedrí* que em plauria continuar fent, tinc una nota d'arxiu on consta que a l'església de Santa Maria hi havia un altar dedicat a Santa Elena i el seu fill Constantí.

²³ Encíclica del Papa Lleó XIII, sobre la qüestió social.

Mare de Déu dels DESEMPARATS

Vaig ser clavària en 1939 i en 1940. En 1939 ornàrem l'altar amb flors de paper fetes per Mercè Palanca Palos. Isquérem a demanar per les cases. En 1939 ens deixaren la imatge de la Mare de Déu de la parròquia d'Estivella, que s'havia salvat en la revolució, i el 1940 férem les mateixes clavàries una nova imatge. Llavors no s'estilava fer rifes, i només anàvem a demanar per les cases. No donaven en totes, per no haver diners.

DIMARTS I 13

La tia Conxeta i jo teníem el número de visita per a portar-vos²⁴ al metge a València. I ella no volgué anar perquè era per al dimarts i 13. Jo me n'aní amb vosaltres i tinguérem bon dia. Ella anà al sendemà, i ploqué tant que tingueren mal viatge.

DIUMENGE DE RAMS

De xicotetes ja anàvem a la processó de Rams portant la palma. Quan la processó arribava a Santa Maria, el pare de Micalet Vius l'escolà, que també era escolà, i altres persones, com que la missa era tan llarga, ens enviaven a jugar al Calvari dient-nos que en acabant vindrien a per nosaltres. I els xiquets, creguts que hi vindrien, jugàvem fins a cansar-nos, i com no venien, ens tornàvem a casa.

En aquella missa cantaven la Passió tres capellans. Un pujava a la trona²⁵, un altre pujava en una altra trona que feien els fusters per a aquesta missa i Divendres Sant, i la posaven enfront de la primera, i l'altre capellà, que feia de Jesús, cantava des de l'altar major. Aquelles veus ressonaven en tota l'església que estava plena i amb gran silenci. No ho enteníem, però era preciós.

DIVENDRES DE SANG

Vegeu CANONADES

DOL

N'he dut des de ben joveneta: mocador al cap i no eixir a cap lloc de festa. En vaig dur de la tia Teresa Tort Garcés, de la tia Rosa la seua germana,

²⁴ A nosaltres, els fills.

²⁵ Que estava a la nau central, davant la columna que hi n'ha entre la capella de la Sagrada Família i la Miraculosa i la capella del Cor de Jesús. Per 1954 el rector Mn. Josep Mateu i Vila la traslladà on ara està.

i del tio Josep (✱1924). De xiqueta anava només de negre. Mocador al cap en portí als setze anys per la mort de ma mare (✱1934) setze mesos, setze més de mon pare (✱1948), un mes al tio Nelo (✱1947) i anar de negre cinc anys a cada dol.

DOMINIQUES

En guerra jo donava pa del forn del Racó²⁶ a la Germana Dominga, dominica, que ensenyava a sonar el piano; tenia els ulls redons molt bonics, un poc bellugosos ('saltons'). Estava amagada en ca els de *Puntxa*, Blaiet Forment, carrer de Na Marcena, i jo li duia el pa. Era a última hora de guerra. I morí en dita casa, abans d'acabar-se la guerra, i no era molt vella.

DONAR...

Vingué d'El Toro a treballar a la fàbrica del Port un home que li deien Vicente Escrig, i quan la tancaren se'n tornaren al poble. En guerra baixà a Morvedre a fer-se el carnet del racionament, i donà el domicili de la nostra casa, Armengol 2. Evacuats de Sax, per altra banda, hi havia en la mateixa casa els bons amics Assumpció Martínez i Joaquim Mataix Herrero, cònjuges. Estant a vora foc comentaven quina cosa no donarien perquè s'acabara la guerra. Coneixent-lo, li preguntaren: —Vicente, ¿tú darías el cerdo? Digué que no el donaria. Joaquim digué que donaria el millor dit de la seua mà...

Vicent se'n tornà al Toro, al poc de temps hi passà el front i hagueren de fugir, i perdé el cerdo i totes les coses...

ECLIPSI

Em contava ma mare que conegué un eclipsi total de sol. I les gallines s'hi ajocaren. Hagué d'ésser a primers del segle XX.

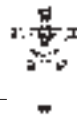
Rosa ERES TORT (1874-1934)

Jo estava molt agraïda amb la Sra. Contxa Capella, mare de Mn. Joaquim Torres Capella (1898-✱1980), perquè quan morí ma mare, en 1934, anà a casa i li resà.

Vuit dies abans de morir-se el 2 de novembre de 1934, divendres, a les sis del matí, sonant la campaneta del combregar, Mn. Enric Ruiz, fill del poble, li administrà a ma mare el Santíssim Sagrament. Ella estava conscient. No tenia por a morir-se. Patia per mi perquè era la mes xicoteta dels quatre germans. Jo tenia 16 anys quan morí²⁷.

²⁶ Que estava quasi enfront de sa casa, i eren veïns i es feien molt, i ma mare els ajudava.

²⁷ Haig de confessar que ma mare, tot i que només conegué la seua setze anys, sempre em parlava d'ella o em contava coses que li sentí dir a ella.

Llegia el diari i era el remei de moltes famílies veïnes que passaven necessitat i dels pobres. Tots els anys venia a casa un home que duia ulleretes a demanar per a Terra Santa, i ma mare sempre li donava. També venia el fraret de Sant Esperit, Vicent Ambou, a demanar, que era molt humil, que després fou màrtir quan la persecució religiosa.

ESTRELES en moviment

Ens deia Soledat, que era de Nules però vivia a Sagunt, junt al Calvari, en la Travessera de Sant Ramon Nonnat, que una nit estant a la fresca veié, amb altres persones, com ballaven les estrelles, i un resplendor com si fos una aurora boreal, i al poc de temps esclatà la guerra civil de 1936. Açò vingueren contant-ho a ca casa.

EXPLOSIÓ

Un dia del Corpus Christi de per 1924, ma mare estava fent-me un ou batut, quan de sobte se sentí una forta detonació. Uns xiquets jugaven amb una bomba de mà que trobaren en el pessebre d'una casa del carrer de Gilet. En moriren en tan deplorable accident uns set xiquets. Al soterrar anà moltíssima gent. Estan soterrats al cementeri de Sagunt, prop de l'Àngel. Entre els difunts hi havia un xiquet dels *Tornos* (sobrenom d'una família). Un dels cognoms potser fora Burdeus, entre altres difunts.

EXPÒSIT

Em contava ma mare que en la porta de l'església de Santa Maria deixaren un xiquet, i pel mocador amb què l'embolicaren saberen de qui era. En casa Canino en altra ocasió en deixaren un altre.

Mossén JOAN FORNER

Natural de Massamagrell. Vicari de Santa Maria. Vivia al carrer de Sant Francesc de Morvedre, quasi enfront d'una almàssera que hi havia en dit carrer. Després se n'anà a viure a la plaça de l'Hospital, en un pis dels de Moragrega. I se n'anà de Sagunt a Massamagrell abans de guerra.

Tenia amistat amb mon pare²⁸, amb el so Quico Colomer, el so Paco Monreal, el tio Lino, Manolo Peris, que era l'amo de l'almàssera. L'amistat amb ells vingué per l'almàssera: estant fent oli, ell com vivia quasi enfront, anava a dialogar amb els llauradors. Era un capellà molt tractable, molt bona

²⁸ Josep Rondan Balaguer.

persona, i ells li donaven de tot: raïm, melons, bajoques... I quan vaig prendre la comunió, agrait Mn. Joan amb mon pare que també li donava vitualles, em regalà una medalla, i li la vaig donar a ton pare quan érem nuvis quan se n'anà a la guerra. A més li vaig posar dins el pantaló cosit al folre un Cor de Jesús que m'havia donat el rector Mn. Vicent Fontelles, més unes medalletes d'alumini que ens havien donat uns missioners quan vingueren a predicar a Morvedre: el Cor de Jesús i la Mare de Déu del Perpetu Socors, i açò ho portà damunt durant tota la guerra.

L'ama de Mn. Joan Forner li deien Lluïsa, que mirava un poquet visc. Vaig sentir dir que quan en la persecució se l'enduien a matar, ell cridava que isquessen els de Massamagrell a salvar-lo. No recorde qui m'ho contà açò, però és de veres²⁹.

FORNS

A no molt de començada la guerra, a Sagunt el comitè requisà o intervingueren els forns, i en deixaren oberts només cinc. Concentraren els treballadors de tots ells, i els posaren a treballar en aquests cinc. Els forns que deixaren oberts foren:

1. Santa Anna, carrer Gilet.
2. Alejandro el *Negre*, carrer Cavallers.
3. Forn del Racó, carrer Capellà Pallarès i Armengol.
4. Milagros, carrer Major.
5. No recorde el nom, però seria el del Raval.

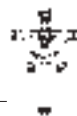
Tancaren:

1. El de Pixon, a la Pescateria.
2. Plaça Major
3. Melica, carrer Major.
4. Olleria.
5. Glorieta.

FUGITIUS

A meitant guerra vingueren de Don Benito, Badajoz, uns fugint de les tropes nacionals, per haver fet algunes coses de les què temien ser represaliats,

²⁹ Mn. Joan Celda de la Visitación, fill de Massamagrell, canonge de la Seu, ara difunt, i interessat com estava en el martiri del seu paísà Mn. Joan Forner, em digué que li contaven, però que caldria certificar-ho, que Mn. Joan era obert i més bé d'esquerres, i bon capellà, i pensant que no li farien res, no s'amagà, però igual anaren a per ell, i li digueren: "No et matem per pensar com nosaltres, sinó per ser el que ets: capellà". El feren patir molt, i l'assassinaren, i ell morí perdonant-los. No era molt alt, normal, i un poc gros.

i s'allotjaren en la casa de Mn. Josep Lerma Martínez a la pujada al Castell. No coneixien les botifarres ni els botifarrons, els en donaven per menjar i ells els tiraven; no en volien per no conèixer-ho.

GALLINES

El comitè roig de Morvedre manà comptabilitzar les gallines dels corrals i cases per dur-ne el control. Si una gallina es moria hi havia que anar a presentar-la al comitè a donar-la de baixa⁵⁰.

GLORIETA

Abans de guerra passejaven: els de dretes per una banda, i els d'esquerres per una altra.

GOS ROGET

Era un gosset que anava perdut i un dia pegà darrere de la tartaneta de mos pares, i se'l quedaren. Era roget. No tenia cua del seu natural, i en guerra, mitja hora abans de vindre l'aviació a bombardejar des de Mallorca, ja ens avisava als qui ens trobàvem a casa. Morí de vellet en la nostra llar després d'acabada la guerra.

Un dia ton pare i jo sentíem un soroll estrany, i era el gosset que pujava i baixava pel carreró⁵¹ on vivíem, i era que duia lligat al cos un cordell amb un rastre de llandetes de besuc buides, puix de tan bo que era li feien el que volien, i aquelles llandetes li les varen lligar uns soldats dels qui ocuparen Morvedre després de 1940...

HONGARESOS

Abans de guerra vingueren a Sagunt en caravanes molts hongaresos i apanyaven calderes. A la so Dolors *la Bota* li apanyaren una caldera. Les dones duïen polques i mocador al cap lligat al darrere. Acamparen a vora carretera, on ara està el pont que ve del Port.

INCAUTACIONS

A la botiga de la Plaça⁵² s'apoderaren de pernils i altres queviures gent que venia de fora.

⁵⁰ Un del comitè de Benifairó anà a una casa de Faura, que eren gent d'església, a requisar algunes gallines perquè tenia la dona partera. *Et sic deinde*. La filla de l'ama de la casa i testimoni ocular encara viu (desembre de 2007).

⁵¹ Carrer d'Armengol.

⁵² Popularment casa *Caguetes*.

De les cases reclamaven les joies. A ma casa també vingué la policia de València, i com no valia res el que teníem, no s'ho endugueren. S'apoderaven de diners als qui podien, com a Torrejón, que després de traure-li els diners el mataren amb els quaranta en Algímia.

Un del comitè de Sagunt furtà roba i després s'ho endugué al Cabanyal, i acabada la guerra el tancaren.

«¡JA ESTAN AHI!»

Aquest crít se sentí un dia en la Plaça, i en la Pescateria. I creient que eren els feixistes que entraven a Sagunt, tot el món començà a córrer sense ordre, i llavors la mare de Verga (...) caigué a terra i molts passaren per damunt d'ella i li trencaren la cadera, i a resultàncies d'allò, morí després de guerra. Es feia impossible pensar en aturar-se a plegar-la, puix ningú no sabia què passava.

La causa va ser una confusió. Un auto pujà damunt la vorera del Camín-Rel, i la gent s'esverà i cridà, i d'aquest crít, els qui estaven entre el Forn de Pixon i l'Ajuntament, cridaren, i a la Pescateria i la Plaça, sentint els crits i pensant-se que eren els feixistes que aplegaven, començaren a córrer.

Un altre dia també començaren a córrer en el mercat dels pòrtxens de la plaça Major. Jo em trobava en la carnisseria de ca Ribelles. D'un taulell d'una parada caigué un ganivet a una venedora i se'l clavà al peu. Caigueren les paneretes dels diners. No sé perquè era aquell començar a córrer.

Una nit d'estiu estaven asseguts a la fresca els del carrer davant l'Asil, junt a la séquia de la Vila que llavors passava descoberta, i a un se li ocorregué cridar: «¡Ja estan ahi!», i en un punt tots agafaren les cadires i s'amagaren dins de casa.

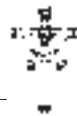
«¡JA PODEM PARLAR!»

Acabada la guerra anava pel carrer tal *Perruca*, Pepe Quevedo Martí, i en això que eixia de sa casa Joan Peris Larcada, —germà de Mn. Francesc Peris Larcada— i un a l'altre li digué: —¡Ja podem parlar, ja podem xillar! I Joan Peris Larcada li digué: —Han matat a mon pare que era un sant...

Pepe Quevedo Martí també estigué empresonat als Grups Escolars, però un dia el tragueren i per això se salvà de ser assassinat amb els quaranta al terme d'Algímia. El tragué un dels qui manaven perquè li havia criat una xiqueta.

LENTILLES

Ni a ma casa ni a Morvedre coneixíem les lentilles. Va ser durant la guerra (1936-1939) que les vam conèixer.

LLEGENDES

Ma mare em contava que al carrer de Jou no volien anar a viure els fills del poble, i sempre llogaven les cases als forasters. Sempre³³ hi han hagut vaques lleteres fins fa uns anys. Puix contaven els vells que en dit carrer de nit se sentien veus que cantaven a difunts. I una nit passà un tonto del poble i es posà a cantar amb les veus. Llavors isqueren molts diners de la paret.

També deien que al Camín-Rel, a la casa del costat de la papereria Pelliçer, no volia anar a viure ningú perquè se sentien cadenes que arrossegaven. Paquita Oliva que viu ara, la comprà mig regalada per aquesta raó del soroll, i hui val a muntó de diners, pel punt que té.

També em contava ma mare que una nit fosca d'hivern hi havia un pastor guardant les ovelles en un corral siti al Raval de Na-Raset, no lluny d'on trobaren una gerra gran, foradada (que estigué al Museu Arqueològic), quan feren els desguassos en 1954. En això que el despertà el sonar d'una campana que venia del Castell. Volia veure qui produïa aquell so. Isqué del corral tapat amb una manta, i quan era prop de les muralles una veu li va dir: —Donde oigas ruido no vayas... El pastor, esglaiat, se'n tornà corrents al corral...³⁴

LLENYA

Des de sempre els de la part de València venien a Morvedre a comprar i endur-se llenya.

LLOGUER

Només començà la guerra vingué la llei del govern (llei contra la propietat) que reduí el lloguer de les cases: el qui pagava dos duros n'havia de pagar un, etc.

MANIFESTACIONS

A primeries de guerra feren una manifestació per Morvedre, però al revés. Totes les feien pujant pel Camín-Rel, carrer de Terol, i davallaven pel de Cavallers a l'Ajuntament. Però aquella la feren baixant pel carrer de Terol, Glorieta, Camín-Rel. Eren els presos que havien amollat de totes les presons.

MANISETES

Vegeu el meu article «Santa Maria màrtir», *Setmana Santa Saguntina*, 45, any 2005, pp. 143-145.

³³ No durant la infantesa de la meua àvia Roseta Eres Tort, com diem en altre lloc.

³⁴ Aquesta llegenda la publique a peu de pàgina en "Un inventari de 1930 de l'Església parroquial de Santa Maria de Sagunt", *Setmana Santa Saguntina*, núm. 22, 1982.

MARE PETRA

En 1950, quan vivíem al carrer Major núm. 5, em trobava ajaguda fent repòs, malalta, sense forces, i els metges no sabien el que tenia. Un dia passaren dos religioses de la Mare Petra de Sant Josep, que tenen la casa a Sant Josep de la Muntanya de València, demanant caritat, i em veure'm postrada em donaren una estampeta de la seua fundadora, i em digueren que li demanarien que em posara bona. Al poc de temps descobríem el mal i recobrí la salut.

MOSSÈN JOSEP LERMA MARTÍNEZ

Vicari de Santa Maria. Màrtir en 1936.

Vivia al carrer de Tarongers i plaça de l'Església, en ca Hermínia la de Capella. La casa feia cantó amb el carrer de Tarongers i la Plaça de Cervantes o de la façana principal de l'església.

Després visqué al carrer del Mur de Santa Anna, a la banda del mur que baixa del Castell, però la porta eixia al carrer de Gilet, mirant al Castell, és a dir, on visqué després Conxeta Vives.

Després anà a viure a la Pujada del Castell, a ca el Duc de Gaeta, des de la torreta. Quan vingué la guerra ell vivia en aquesta casa i li ho cremaren tot.

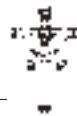
Féu escola en aquests llocs: Al Centre Catòlic, o casa del Marqués de Sant Josep. Ací hi havia: Escola, Casino i Saló d'Actes. L'escola estava dalt i el casino baix, i el saló d'actes baix també i eixia als Quatre Cantons. Estatgera del casino era Pepeta Pañego i sa mare. Després feia escola en sa casa mateix, quan vingué a viure a la del Duc de Gaeta. A l'entrada de l'escola posà un rètol que deia: "Unos por otros y Dios por todos".

A la Contribució de Sagunt treballava el Sr. Calza, que morí als 65 anys en 1990 o abans. Venia també a cobrar la Contribució a Les Valls. Entenia de xifres. De xiquet anà a l'escola de Mn. Josep Lerma. Sa mare volia traure'l per no poder pagar-la. Mn. Josep, com el xiquet era sabudet, no ho permeté, i li digué a sa mare que el deixara a l'escola que ell no li cobraria res.

MÀRTIRS

En juliol-agost de 1936 els rojos anaren a pels de Pitarch, al Camín-Rel, dos jóvens germans⁵⁵, l'un estudiant de metge i l'altre advocat; com no obrien la porta, anaren a ca Bàguena el ferrer a per un perpal, i anà tal Pere, i despertà al ferrer. Amb aquell ferro emperpalaren la porta i entraren en ca els de Pitarch, que eren jóvens, i s'emportaren als dos i a don Benjamín, metge oculista, molt

⁵⁵ Josep i Manuel Pitarch Ramon.

amant dels pobres, i només per anar a missa, i els mataren quan els quaranta al terme d'Algímia.

El tal Pere l'any 39 s'amagà en València i fugí i no tornà mai més.

MARXA REIAL

L'endemà seria d'entrar en Sagunt les tropes nacionals, anaren a visitar Santa Maria, que es trobava en la més gran desolació de tota la seua història. No celebrarien res per estar tota sense altars, ni ornaments, que tot ho cremaren en juliol de 1936. I en eixir de l'església sonaren la Marxa Reial, i jo plorí. No n'érem molts, que el poble encara estava buit de personal.

MENJADOR

El feren en ca Mn. Josep Lerma Martínez, al qual li cremaren els mobles i tot el que tenia a casa, a la Pujada del Castell (Duc de Gaeta), i els que anaven de pas els hi donaven menjar. Vingueren de Don Benito, Badajoz, i un dia els donaren botifarres i botifarres, i no els agradava perquè no els coneixien.

MÍTINGS

En guerra feren mítings: eixien al balcó de les religioses Dominiques i hi parlaven. Primer, per exemple, eixien els de la C.N.T., al cap d'una estona els de la U.G.T., i després els de la F.A.I. Tots els partits hi eixien a predicar. A poqueta nit. Jo anava a comprar i ho sentia.

OLLA

Quan pujàvem al Calvari a les 2 de la vesprada (hora antiga), veies eixir fum dels fumerals. Eren les dones que posaven a coure l'olla: cigrons, o fessols, cardets etc., perquè quan els hòmens vinguessen a la nit de l'horta menjassen el de calent.

ORATORI

Un dia estava ma mare Roseta al terrat de casa, Armengol núm. 2, i sentí tocar a la porta molt fort. Ella des del terrat digué: —Quina manera de tocar, tan fort. Baixà i obrigué, i era Mn. Joan Vidal Climent, rector de Santa Maria. Li digué a ma mare que venia a veure un oratori que hi havia en aquesta casa, puix havia llegit a l'arxiu parroquial de Santa Maria que en dita casa hi havia oratori, entrà i el veié³⁶.

³⁶ Jo recorde l'esgrafiament del sostre, que encara existia en 1948.

Ma mare em contava que antigament aquesta casa era tota l'illa de cases que donen als carrers de Cavallers, Na Marzena, Capellà Pallarès i Armengol.

PA

Deia el tio de ma mare, el tio Pepe Tort Garcés, que el pa que tornava de l'horta el besaven, perquè deien que era sant. Morí el 24 d'abril de 1924. L'assistí i el confessà, pense recordar, Mn. Josep Lerma Martínez, vicari de Santa Maria. Jo tenia sis anys i recorde que em deien que callara perquè el tio estava confessant-se.

«PARE SANT»

Així nomenava ma mare Roseta i els del seu temps al Papa. No «Sant Pare», sinó el «Pare Sant».

PASTORS

Els llauradors hem pagat al Sindicat i als guardes perquè guardassen la propietat dels tarongers front als pastors que consentien que entraren les ovelles als horts. Però els pastors d'alguna manera subornaven els guardes perquè no els denunciaren. He vist els pastors portar formatges i cuixes a casa dels guardes... etc.

PINTADA

A últims de guerra a les parets de l'Ajuntament una nit posaren: «Viva Franco, Arriba España». La pintura era groga. Jo encara la vaig vore. Però en seguida la llevaren.

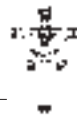
PINTORS

En vèiem molts, i els veies pintar el Calvari de Morvedre, i molts pintaven el racó de la Pescateria. I un pintà des de ca Canino la façana principal de l'església de Santa Maria. Algú hagué de pintar l'interior de Santa Maria, com el que pintà el retaule major que posseïa el metge en Jorge Semper Corbí³⁷.

PLUJA

Jo he sentit dir a mon pare i ma mare que un any estigués quaranta dies plovent, i als pobres del poble els donaven blat i garrofes perquè poguessen menjar. També li sentia dir a ma mare que feien calderes i olles per als pobres que no es podien llogar durant el temps de les pluges.

³⁷ Vegeu el meu article «El retaule major de Santa Maria de Sagunt», *Setmana Santa Saguntina*, núm. 39, pp. Rosa Eres Tort, Sagunt *1974-✱1934), 209 ss.

PURÍSSIMA CONCEPCIÓ

Un any, em deia ma mare, feren un concurs d'imatges de la Puríssima i entre totes guanyà la de Sagunt.

RÀDIO

En la postguerra, durant la segona guerra mundial la gent sentia la ràdio com podia, puix les autoritats de les poques ràdios que hi havia requisaren les que pogueren. I els qui podien sentien les notícies de com anava el curs del conflicte, i conforme sentien que perdien els alemanys, els qui havien perdut la guerra espanyola, s'hi alegraven.

Dalt del forn de la *Melica*, carrer Major fent cantó amb el carrer d'En Pau, vivia *Porga*, i alguns amics seus anaven a sentir les notícies de la ràdio. Un dia, estant ajustats en dita casa, s'hi presentà la guàrdia civil i se'ls endugué tots, i crec que els portaren fins i tot a València.

REPÚBLICA

El dia que es proclamà la República era dimarts i estàvem jugant en el Calvari, i quan baixàrem a la Glorieta hi havia molt de girigai, i vam vore com un *homo quidam* llançà pel balcó de l'Ajuntament el retrato del rei Alfons XIII.

RIQUES

Algunes dones riques o de casa benestant de Morvedre solien anar a l'Asil a apanyar la roba dels pobrets. Tenien criada i podien fer aquestes obres de caritat. Açò abans de guerra ja ho feien.

Sant ROC

Em contava ma mare que un any el dia de Sant Roc, 16 d'agost, pujaren les pescadores de Canet a vendre peix a Morvedre, i se n'hagueren de tornar sense vendre'n perquè la gent, com era tradició, se n'havia anat a passar el dia a la mar, la majoria, i altres a la muntanya³⁸, i el poble estava buit.

Mossén Enric RUIZ

Era fill de Sagunt, de la família d'Arnaueta. Confessà i combregà ma mare (Rosa Eres) uns set o vuit dies abans de morir el 2 de novembre de 1934. La germana d'Arnaueta estava d'amo amb ell. Era vicari de l'església del Port. En vindre la República certa gentola del Port l'acorrallaren i li pegaren i volien obligar-lo a blasfemar. Assabentat Mn. Vicent Fontelles, rector de Santa

³⁸ Potser fóra aquest èxode la tradició d'un vot que feren antigament a Sant Roc, advocat contra la pesta.

Maria, del que estaven fent-li, anà en un taxi a per ell. Morí després de guerra i l'enterraren el dia de Pasqua. Jo des del Castell vaig veure passar el soterrar que anava al cementeri.

RUSSOS

En guerra vingueren russos a Morvedre i els del Comitè els enviaren a dormir a la casa pairal d'Enric Rubio, carrer de Cavallers, assassinat al terme d'Algímia feia unes setmanes o uns mesos. Els del Comitè els acompanyaren i cridaren a la porta estirant un cordell. I en sentir que sonava una campaneta, els russos digueren: —Buguesía, buguesía³⁹. Mari Rubio⁴⁰, que m'ho contà, comentava: —¿Burgesia? ¿I per què no se n'han anat a dormir a les Penyetes, o a una cova de la muntanya? Tant que odiaven als burgesos ¿i per què se'n venen a hospedar-se a casa d'uns burgesos?

SAGRADES FORMES

En juliol de 1936 Francesc Gil, pare, i Francesc Gil, fill, sogre i cunyat respectivament de Remei Mercader Pérez, veïna⁴¹ i amiga, anaren a Santa Maria a salvar les sagrades formes del sagrari. Dies després els tragueren de casa tots dos i els mataren el 26 d'agost, juntament amb molts altres al terme d'Algímia⁴².

Em deia ma mare Roseta que un dimecres del segle XIX, segons contaven, vingué a Morvedre un turista —que devia ser italià—, i veié a la Plaça un tronxo de col redó i prim en terra, i pensant-se que era una sagrada forma, s'hi agenollà, i exclamà: “Oh Senyor de *tutti li mundi* / jo no sóc digne de que t'hi toque / que vinga un frare o un capellà i que te s'emporte, / què jo no sóc digne de a vós a tocar”⁴³.

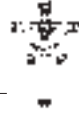
³⁹ Es menjaven la *r*. Volien dir *burgesia*, casa de burgesos.

⁴⁰ Mari Rubio era filla d'Enric Rubio, i la paret de la casa que deien de Rubio que mira al ponent, donava al carrer d'Armengol, i per això ma mare i ella eren veïnes, i passaren juntes molts bombardeigs. El carrer llavors estret d'Armengol rep el nom de la casa pairal dels Armengols, que era la que deien de *Rubio* per ser aleshores l'actual posseïdor i descendent d'aquell llinatge que vingueren als primers temps de la conquesta de Morvedre (A. Chabret, *Nomenclàtor*, p. 35). Aquesta casa, dividida en tres parts, la del mig fou enderrocada en 1957-58, i la que feia cantó amb el carrer d'Armengol, poc després de 1958).

⁴¹ Vivia al carrer de Cavallers, enfront del carrer d'Armengol.

⁴² Açò m'ho conta ma mare, Anna Rondan Eres. Per altra banda, em digué Mn. Gaspar Batalla Monzó, beneficiat de Santa Maria, que uns dies abans del 18 de juliol, davant la remor de calamitats que se sentien dir, mossèn Salvador Dasí, rector, aplegà el clero en la casa abadia, i els digué que era l'hora de dissoldre's i de salvar-se. Hagué de ser ací quan Francesc Gil, pare i fill, —màrtirs al mes següent—, hagueren de traure les sagrades formes que sumiren els capellans.

⁴³ Açò més que un fet sembla una trola d'aquells *lliures pensadors* que pul·lulaven en la dinovena centúria.

«¡SALUT!»

En 1936 obligaren a tothom a dir «¡Salut!» en saludar-se pel carrer a l'ensens que alçaven el braç amb el puny tancat. Però més avant, en vore que anaven perdent la guerra, ja no deien «¡Salut!» ni obligaven a alçar el braç tancant el puny. Ni cridaven, ni alçaven la veu com al començament...

Paquita SANCHIS LARRIVIERE

Era tia de Carmencita Carbó, filla del farmacèutic. Anava a missa. Era de la Conferència de Sant Vicent de Paül. També la buscaven en guerra, que volien matar-la.

La SANG

Jo era xicoteta, seria per 1926, quan D. Enric Prats, metge, i els seus fillets feren la festa de la Sang. Recorde haver-los vist Divendres Sant en l'ermita, postrar-se en terra el pare i els fills⁴⁴.

Conxeta Vives, sa mare i germans, vivien per la Sang⁴⁵. En 1936 Ignasi Vives i el meu germà Josep Rondan Eres, van veure entre altres, tres *homo quidam* traure les imatges processionals de l'ermita de la Sang i portar-les a la foguera (...)

SANTA MARIA

Fins la guerra del 36 era costum obrir tots els dies les tres portes de Santa Maria, sobretot la porta de la façana principal o de la plaça del Centre Catòlic⁴⁶. Aquesta porta tenia un cancell, i damunt hi era el cor i el grandió orgue. Un altre cancell hi havia a la porta que ix a la Plaça Major. La que mira al Castell no tenia cancell, sols una cortina que posaren poc abans de guerra.

SANT ESPERIT

Dos frarets de Sant Esperit venien al poble a demanar totes les setmanes de casa en casa. Els donàvem un tros de pa i el besaven, i ens donaven una estampeta. Venia a casa mos pares el germà Vicent Ambou, que fou màrtir, puix després de guerra preguntí al porter de Sant Esperit pel germà Vicent que venia a captar i em contestà: —El pare Vicent està en el Cel.

⁴⁴ Açò voldria dir que els clavaris i els majorals en aquell temps també s'hi postraven en els oficis de Divendres Sant.

⁴⁵ Abans de vindre-se'n a viure a la casa que fou de Mn. Josep Lerma Martínez, al Mur de Santa Anna.

⁴⁶ Aquesta porta en la nostra infantesa només la vàiem oberta a l'hora d'entrar les processons.

Pense que parlava del germà Vicent Ambou, màrtir. Del pa que arreplegaven feien sopa tots els dies per als pobres que hi acudien.

SANT JOAN DE DÉU

Quan jo era xicoteta venien també a Morvedre religiosos de Sant Joan de Déu, amb hàbit, a demanar casa per casa, i també a les escoles de les religioses Dominiques. Les xiquetes duien de casa un xavo etc., i el donaven al germà religiós.

SENTIMENTS

Em contava Bernarda la Llanterna, forastera, que en 1934 ja vivia a Sagunt, que anà a Daroca en certa ocasió, i hi havia una dona que donava els fills només els posava en el món. Però un dia la comadrona l'obligà a que li donara de mamar al xiquet que acabava de parir. I des que li donà a mamar, no sols no l'abandonà, ans enyorava els altres que havia donat.

SIMULACRE

En guerra posaren metralladores damunt del que era l'Hospital (avui la Llar dels Jubilats), i també en posaren en el Castell, i feren soroll, a l'ensens que pujaven soldats portant lliteres pel carrer de Vitòria o Na Marzena amunt, carrer Cavallers avall... Jo vaig guaitar per la finestra (guardant silenci i sense dir vïtols), i els vaig vore passar, i deien: —¡Salid, ya estamos aquí!

Jo aquella nit estava en ca Rubio perquè hi havia un refugi, un forat davall l'escala. Per això quan passà la comitiva simulant els vaig veure.

SIRENA

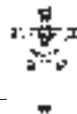
Sonava a les 12 i potser a les cinc de la vesprada. La posà D. Joan Chabret quan fou alcalde en la República. A la gent no li agradava aquell soroll.

Don Juan TENORIO

Obra teatral que feren al teatre-cinema Romeu de Sagunt abans de 1934. Anàrem a veure-la els meus germans Pepe i Rosa i jo. Quan més silenci hi havia, es destapà la llimonada i la gent s'hi va riure.

TERMES

El dia 3 de maig pujaven a l'ermita del Calvari, celebraven missa i beneïen els termes. Jo ho veia des de ma casa.

TERRATRÈMOL

Ma mare conegué un moviment sísmic, a resultàncies del qual hi havia en una casa una teulada torta.

VAQUES

Ma mare em deia que en el seu temps (1874...) a Morvedre no bevien llet de vaca, sinó de cabra. De mode que vingué un foraster amb vaques per a vendre llet, i se n'hagué d'anar del poble perquè ningú no li'n comprava⁴⁷. Ara, després, jo sempre he conegut haver vaques de llet a Morvedre, però ma mare ha conegut no haver-ne.

VELLETS

Tots els dies solien anar a missa, al matí, a Santa Maria. Quan ja no anaven a treballar per raó de l'avançada edat, els piadosos llauradors saguntins n'anaven un grapat a missa.

VOTACIONS

Quan les votacions de la República⁴⁸, estant en la cua de votar les monges⁴⁹ i les religioses⁵⁰, uns del públic els tocaren el cul i els alçaren la toca del cap⁵¹ (...).

ZEPPELÍ

El dia que passà per Sagunt estava núvol. Jo el vaig vore des de la finestra de l'andana.

⁴⁷ Açò em recorda a mi que als documents que tinc escorcollats de l'Arxiu del Corpus Christi de València, segles XV-XVII, no recorde haver trobat cap document de compra-venda de vaques; sí de rossins, muls i bous per al llauro, però no vaques.

⁴⁸ Sembla que fou en febrer de 1936, quan el Front Popular.

⁴⁹ Serien les de Santa Anna.

⁵⁰ Serien les Dominiques i les de l'Asil.

⁵¹ De l'avalot que feren aquells 'demòcrates' i anticlericals parle en altre lloc. També els ti-raren rates, a les monges. Era on el carrer de la Moneta toca el d'Abril. Intervingué Mn. Vicent Fontelles que s'hi trobava allí, el qual pujat a l'albelló feu una arenga al públic reclamant serenitat i llibertat.

II

La Jueria de Morvedre, onomàstica i toponímia als capbreus de l'Almoïna d'En Conesa

Apleguem a la segona part del nostre peregrinar per Sagunt.

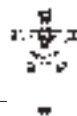
Quantes coses sabríem del vell Morvedre si els invasors francesos primer i els fanàtics carlins després no haguessen cremat el valuosíssim Arxiu Municipal en 1873. Ho dic ara pels capbreus, que en cremaren molts.

Capbreu és un document on s'anotava en forma abreujada i de quan en quan —períodes cronològics espaiats— les possessions que hom reconeixia (enfitèutes) tindre i posseir, les quals estaven censides amb una mòdica càrrega, anual o en terces, en favor dels senyors directes de dits immobles. I açò es feia perquè no es perdera la memòria d'aitals drets, i dits senyors poguessen reclamar-los al temps dels seus pagaments. Com les possessions pel temps podien passar d'unes mans en unes altres, el capbreu cercava els nous posseïdors per tal que compareguessen davant el senyor directe o el seu procurador i delegat, i el reconeguessen com a tal davant notari.

No obstant la miseria arxivística en què ens han deixat invasors (1808-1814), carlins (1873) i socialistes i marxistes (1936-1939), encara podem obrir una finestreta per on veure el passat toponímic i onomàstic de Morvedre i el seu terme. A l'Arxiu de la Seu de València, resten una sèrie de capbreus fets a la nostra vila pels administradors de l'Almoïna d'En Conesa. D'un d'aquests capbreus hem pres unes poques notes que considere interessants; n'hi han moltes més, però amb temps... El capbreu que hem consultat sense poder esgotar-lo per manca de temps, fou fet al nostre poble en 1526 i 1527.

¿Què era l'Almoïna d'En Conesa? Ho dic a la introducció del meu llibre *Rebedor del notari Pere Guarch. Morvedre, 1648, 1649, 1650*, (Sagunt, 1984), pp. 20-21. El bisbe de València Raimond Despont (1289-1312) instituí una almoïna en favor dels pobres, la qual s'havia de distribuir en una casa que deixà a la plaça dita per això de l'Almoïna, a València. Havia fundat també quatre benifets, i llurs posseïdors venien obligats a viure en la casa on era donada l'almoïna. El primer que hi habità fou el paborde mestre Mateu Conesa. Com que des d'aleshores ençà l'almoïna es donava "en ca En Conesa", ha estat *l'Almoïna d'En Conesa* el nom que ha passat a la posteritat. Els seus administradors eren els canonges de la Seu⁵².

⁵² Vicente Boix, *Valencia histórica y topográfica* (València, 1862) 2 vols., T. I pp. 51.

Havia de ser tan coneguda i eficaç i remeiar tants pobres aquesta almoïna de la Seu, que no pocs morvedrins, i d'altres pobles, sobretot a l'hora de testar, feien alguna deixa en favor d'aquella, i en el transcurs del temps eren moltes les seues rendes en la diòcesi. Una manera d'afavorir els pobres i l'almoïna era censir o carregar un immoble en favor de l'administració d'En Conesa (domini directe). I aquest domini que els administradors tenien sobre les terres i cases censides o carregades en el seu favor, era una de les principals fonts d'ingressos.

Al tom que hem consultat ens resulta interessant els capbreus de les cases situades en la vila i en l'antiga Jueria. Com que en capbrevar una casa —o una terra— se'ns dóna el nom del propietari i els límits (cases, corrals...) amb els noms de llurs posseïdors, podem acostar-nos una miqueta a les persones que l'habitaven només trenta-quatre anys després de l'expulsió dels jueus. La nostra esperança —hem encetat aquesta font documental només fa dos dies— és trobar alguna referència a la Sinagoga com seu de la Lloable Confraria de la Puríssima Sang de Jesucrist, tan viva, gràcies a Déu, després d'uns cinc-cents anys. Encara que només trobem referències a la Jueria i les persones que pogueren habitar-la, és prou, puix que en aquell ambient i en aquells anys es trobava la confraria assentada en la sinagoga, i aquelles persones esmentades als capbreus havien de ser si no protagonistes almenys espectadores de la Passió que celebraven els confreres amb el poble morvedrí⁵³.

Clar que encara que la Jueria apareix esporàdicament, no deixa de ser interessant la toponímia de tota la vila i la del seu terme, que és la més rica en la documentació, puix que són més le terres censides a l'Almoïna que les cases, essent com és per al nostre cas potser de major interès la toponímia urbana que la rural. Tornem, però al principi. Davant tanta misèria documental, si no hi tenim un pastís ens mengem un rossegó que si és el nostre poble, ens semblarà una llesqueta de pa passat per ou batut, torrat i ensucrat.

⁵³ En la còpia de dades prenc nota de tota la toponímia i onomàstica del capbreu si es tracta de propietats situades en la vila o els seus raval. Als capbreus de les terres situades al terme prenc nota del posseïdor i de la partida, però no, en general, de l'onomàstica dels propietaris que confrontaven amb la terra capbreuada, i sempre els testimonis de cada acte.

Almoina d'En Conesa
Capbreu de Morvedre, 1526 i 1527.
Arxiu de la Catedral de València, signatura 5090.

5—11 maig 1526

Item ut supra die undecima mensis madii anno millesimo quingentesimo vicesimo sexto. In dicta ville Muriveteris. In mei, notarii publici et testimonium infrascriptorum ad hec vocatorum et rogatorum presencia, personaliter constitutus Johannes Valero, filius Jacobi Valero, agricola, vicinus ville Muriveteris, coram magnifico Bernardo Guerau, locumtenenti justicie dicte ville Muriveteris, giudice delegato at assignato dicte laudabilis Elemosine Sedis Valencie, presente et acceptante, et etiam presenete instante et requirente dicto Martino de Sadava, procurator dicte laudabilis Elemosine Sedis Valencie: dixit et confessus fuit quod ipse in et super quibusdam domibus suis sitis et positis in Villa nova, intus menia dictus ville Muriveteris, que olim erat la Juheria, confrontatis cum domibus Vincencii Ramon, minoris dierum, cum domibus Petri Caragoca, alias Puig de Pasques d'en Simó, et cum via publica... [paga a l'Almoina 4 sous anuals].

Presentibus testibus ad hec vocatus, Joannes Puiol, agricola, et Petro Navarro, carcellario dicte ville Muriveteris vicinus.

6— Lo Comú de Montíber al Pruneral, ...*et camino Molendini de Na Palaua.*
Testimonis [Ts.]: Guillem Fraga i Jeroni Pugo (?)

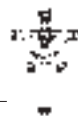
7—Franciscus Miguel, llaurador, deté "*quadam domo sua cum uno portali quam ipse tenet et possidet, sita et posita intus menia dicte ville Muriveteris, in Vila nova, olim la Juheria, confrontata cum domo derroquada sive corral que esse solebat heredum Michaelis Puig de Pascues*, cum corralis Bartholomei Prats, et a parte retro cum domo Joannis Vilar, et a parte ante cum via publica per quam ascedit in Castrum dicte ville...*"

[Ts.]: Guillem Fraga i Jeroni Puig, llauradors, habitants [hs.] de Morvedre.

afegit posteriorment: "Està tota en terra sens memòria de proceehir".

8—Venerable Pere Domingo, prevere, habitador de Morvedre, té 4 fanecades de terra plantada de moreres al camí de la Vila, *in Camino Ville.*

Ts. Jaume Asensi, notari, i Martí Armany, llaurador, hs. de Morvedre.

9—Francesc Giner, llaurador, en la partida de Conillera, camí de Conillera.
Ts. Guillem Fraga i Miquel Puig de Pasques d'en Francés, llauradors, hs. de Morvedre.

afegit posteriorment: “Proceheix mossén Nofre Verdejo, prevere”.

10—Miquel Sanchis dels Pons*, llaurador, h. de Morvedre, a Ponera.

Ts. Joan Acensi*, llaurador, i *Ferdinandus Pérez de Ciguença, nuncio Curie ville Muriveteris*.

11—Joan Torralba, hostaler, h. de Morvedre, al Camí de la Mar.

Ts. Francés Cetina i Martí Ferruces, llauradors, hs. de Morvedre.

afegit: “Proceheix Mossén Luis Torralba”⁵⁴.

12—Bernat Dalqueria, apotecari, h. de Morvedre.

...quodam orto clauso sito et posito apud pontem ruptum rivi dicte ville et in orta termini ipsius ville, confrontato cum Camino Regali per quod tenditur ad dictum pontem, cum orto magnifici Petri Sparça, cum orto magnifici Bernardi Berenguer, et cum dicto rivo... Pagava 5 sous anuals.

Ts. Francesc Cetina i Martí Ferruces, llauradors.

afegit: “Proceheix Mossén Almúnia”⁵⁵.

13—Melchior Malonda, notari, h. de Morvedre, *un mallolis de trobat...*, in *Muntiber orta*, terme de Morvedre, confronta... *Bernardi Çabata, quondam notarii, et eius fratris... Michaelis Pérez Bolós, alias de la Porta de la Vila...*

Ts. Simeó Puiol, hostaler, i Martí Ferruces, llaurador, hs. de Morvedre.

14—Jaume Stada, llaurador de Morvedre, *...quibusdam domibus suis cum quodam corralio sive cooperto intra dictum domum, sitas et positas in Ravallo Sancti Francisci dicte ville, confrontatis cum domibus et corrali Francisco Vayo ab uno latere, et cum molendino magnifico Ferdinandi Armengol ab alio latere, et cum via publica...* Pagava 7 sous.

afegit: “Proceheix Viscaino, llaurador de Morvedre. Proceheix Joan de la Miel, viscayno”

15—Bernat Yvanyes, llaurador, h. de Morvedre, *...in Camino Maris a Labayrent*, terme de Morvedre.

Ts. Pere Venrell et Francesc Monnar, llauradors, hs. de Morvedre.

⁵⁴ No diu si és prevere.

⁵⁵ No diu si era prevere.

16—Bernat Ivanès, fill de Bernat, a Gausa, *...et cum semita vicinale per quam tenditur ad ortam.*

Ts. Pere Venrell i Francesc Monnar, llauradors, hs. de Morvedre.

17—Pere Venrell, llaurador, h. de Morvedre, a Gausa.

Ts. Francesc Cubertorer i Bernat Ivanyès, fill de Bernat, llauradors de Morvedre.

18—Gaspar Jordà, *vanoverius*, h. de Morvedre, *...als Rollets, orte et termini dicte ville...* Joanna Apol·lònia d'Sparça, vídua relictada del magnífic Dionís Sparça, quondam donzell.

Ts. El noble Guillem d'Aguiló i l'honorable Pere Macip, apotecari, hs. de Morvedre.

19— Gaspar Jordà, *vanoverius*, *...in Camino Mediano*, és a dir, el Camí Mijà.

Ts. El noble Guillem Aguiló i l'honorable Pere Macip, apotecari.

20—Tomàs Aparici, major, ferrer, posseeix *...quodam domo sua cum botera dicti suo officii ferrarii, cum duos portaliis, unum portale et principale domus, et aliud dicte botere, sita et posita in ravallo Sancti Salvatoris dicte ville Muriveteris, coram Cruce dicti Ravalli, confrontata ab uno latere cum domo Johannis Donmo, et ab alio cum hospicio sive hostel Johannis Asensi, agricultoris, a parte retro cum montanea et rupibus Castri dicte ville et coram fine a parte ante dicte domus cum Vico Regali...* pagava a l'Almoína *quinque solidos.*

Ts. Pere Garcia, *piscatore Gradus Valencie*, i Domènec Villalba, llaurador de Morvedre.

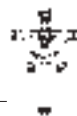
21—Joan Mestre, *abaixiator* (sic), veí de Morvedre. Partida d'Almardà, terme de Morvedre.

Ts. Pere Rodella, carnisser, i Pere Berenguer, llaurador, hs. de Morvedre.

22—Pere Berenguer, llaurador, h. de Morvedre, *...in Gausa... et cum camino de Luia*⁵⁶.

Ts. Joan Mestre i Pere Rodella.

⁵⁶ Aquesta paraula, *Luia*, està clara en el text. Com llavors no accentuaven pot llegir-se Lúia, Luía o Luià. És aquest un topònim que ens resulta estrany... Si hom el coneix el llegirà com cal.

23—Pere Carbó, menor, llaurador de Morvedre, ...*in Muntiber*.

Ts. Pere Domingo, prevere, i Joan Tales, llaurador, hs. de Morvedre.

24—Pere Valero, llaurador, h. de Morvedre, a Gausa. ...*cum Camino Regale per quod tendimus ad civitatem Valencie*.

Ts. *Ferdinando Pérez de Ciguença, pictore*⁵⁷ *ac nuntio Curie ville Muriveteris vicino*.

25—Miquel Moros, llaurador, h. de Morvedre, té *quadam domo sua propria diruta sive coperta* sita et posita in Villa nova, olim la Juheria, intus menia dicte ville Muriveteris, que confrontat cum domo Francisci Valero, cum domo Johannis Vilar, cum domo Johannis Lopiç, cum corralis dicti Francisci Valero et cum adzucaco*. Pagava 6 diners anuals.

Ts. Pere Valero, llaurador, *et Ferdinando Perez de Ciguença, pictore dicte ville*.

afegit: “Proceheix Miquel Jou, laurador.

26—Jaume Castellar, alià Vinyoles, llaurador, h. de Morvedre, ...*in Camino Maris orte termino dicte ville Muriveteris*, confronta amb t^a *campa de Michaellis Pérez, alias de la Porta de la Vila, cum camino de Labairent...*, *et cum dicto Camino de la Mar*.

Ts. Joan Dominguez, llaurador, i Ferran Pérez de Ciguença, *pictore ac nuntio ville Muriveteris*.

afegit: “Procehix Guillem Bonora, menor.

27—Joan Gil, Llaurador, h. de Morvedre, ...*in partita nuncupata L'Alqueria de Na Martellada, termini dicti ville Muriveteris, confrontata cum terra campa vidue nuncupata Moxonica, cum terra campa Jacobi Paborbre, cum terra campa de Braçat, et cum orta de Almorig, braçallo medio, et cum camino quod tenditur ad mare, et cum terra campa de Sobto de Almorig*. Pagava sis sous.

Ts. Joan Domingues et ferran Pérez de Ciguença, *nuntio dicte ville Muriveteris vicinus*.

afegit: “Procehix Miquel Gil de Faura”.

28—Joan Domingues, llaurador, h. de Morvdre, ...*in Camino Maris, orte et termini dicte ville Muriveteris...*, *Sebastiani Sanchis de Requena, cum, terra de la Mar et cum duabus viis publicis, una Maris et altera Rafalaceyt*.

⁵⁷ Els jurats tenien un nunci que a més era pintor.

Ts. Joan Gil de Faura, i Ferran Pérez Ciguença, pintor i nunci de la vila de Morvedre.

afegit: "Procehix son fidel Joan Domingo".

29—Joan Domingues, llaurador, h. de Morvedre, *...quadam domo sua sita et posita in Ravallo Sancti Salvatoris dicte ville, confrontata cum domo et botheca magistri Thome Aparici, et cum domo Martini Serrano, a parte retro cum montanea et rupibus Castris dicte ville, via publica media per quam tenditur ad Lupanarium, et a parte ante dicte domus cum camino seu via Regalli, ad quam dictam domus trahit et tenet januam...* Pagava 2 sous i 6 diners.

Ts. Joan Gil i Ferran Pérez de Ciguença, *pictore ac nuntio dicte Curie dicte ville Muriveteris.*

afegit: "Procehix Joan Domingo son fill".

30—Eximenis Garcés, aliàs Nadal, veí del lloc de Faura, *...quadam alcarea sua et terris in ea contentur vinee et olivarium et garroferalium ccontinentur sexaginta fanecatas parum plus vel minus, vulgo dicta l'Alqueria d'en Nadal Garcés, alias Petit, sita et posita in termino dicte ville Muriveteris, prope locum de Faura, prout confrontatur cum terra de Almorig, cum olivario [en blanc] Proheda* de Benifairó, camino et braçallo mediis et cum olivario de Garcia Garcés, dicti loci de Benifayró, camino publico medio, et cum vinea Mathei Garacés, alias Maldecap, loci de Faura, et cum vinea de Mathei Guillellem, Codiandet (sic), vicini dicti loci de Faura.*

Pagava 100 sous

Ts Joan Ledó, h. de Morvedre, i Jaume Rubayta, veí del lloc de Petrés.

afegit: "Procehix Jaume Nadal de Garcés cant hom Garcés per mans de Faura⁵⁸"

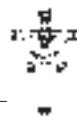
31—Jaume Rubayta, de Petrés, *...et posita Camino Vallis de Segon, terminus dicte ville Muriveteris.*

Ts. Joan Lledó, h de Morvedre, i Joan Chez, de Petrés, llauradors.

32—Joan Ledó, llaurador de Morvedre, *...quondam suo corralis sive corral, situat i posat in Villa nova que esse solebat la Juheria, intus menia dicte ville Muriveteris, quod emit a Michaelli Pérez Bolós, alias de la Porta de la Vila, confrontato cum domo dicti confitentis... et cum via publica.*

Ts. Joan Pérez de Montagut, llaurador de Morvedre, i Joan Chez, llaurador del lloc de Petrés.

⁵⁸ No entenc del tot què vol dir "cant hom".

33—Joan Chez, de Petrés, a Ponera, dos fanecades de t^a campa, *confrontatas cum terra campa Johannis Rodondo, et cum terra campa Michaellis Català, dicti loci de Petrés, cristiani, quorum nomina cristianorum ignoramus, et cum camino per quem irut Molendinum de Na Prunera*. Pagava 10 sous.

Ts. Joan Pérez de Montagut i Joan Edo, llauradors, de Morvedre.

III

Supressió dels deixuplinants

Bé sabem que la processó de Divendres Sant de la nostra confraria de la Sang de Morvedre es deia també dels *Deixuplinants*, perquè els seus components, o molts d'ells, durant l'itinerari s'assotaven amb deixuplines. És a dir, era una processó de penitència pública. Aquestes processons es van mantindre sobretot gràcies a les confraries de la Vera Creu o de la Preciosa Sang. Totes dues coses les tenim a casa nostra: La Vera Creu que tanca la processó, i la Puríssima Sang que dóna nom a la Confraria. Indici favorable a la gran antiguitat d'aquesta institució religiosa a Morvedre.

Trobem a les nostres terres els deixuplinants ja als primers anys del segle XIV, com deixa entendre el document que publica el Pare Teixidor en *Antigüedades de València*⁵⁹. Sant Vicent Ferrer portava també darrere deixuplinants, com veiem en la seua hagiografia. A Morvedre està ben documentada aquesta processó els anys 1632-1667, com publiquem en aquest llibre de 2006⁶⁰.

Donades les incorreccions o els abusos que en alguns llocs ocorrien en ocasió d'aquelles processons penitencials, en 1777 el rei Carles III, a instàncies d'alguns membres de la jerarquia eclesiàstica les manà suprimir. Ens diu

⁵⁹ València, 1895, 2 toms, 2ⁿ, pp. 296-297, sobre els beguins. "Com de grans temps en ca se acostum en aquesta ciutat...", escrivia el rei Joan en 1394. Aquest document el cite al meu treball *La Confraria de la Sang de Morvedre. Apunts hipotètics sobre els seus orígens*, Sagunt, 1991, p. 23 (en el desé aniversari de la majoralia de Dionís Farinós Asunción). Voldria dir que se m'oblidà de citar en la meua bibliografia sobre la revista-llibre que vaig publicar al llibre de la *Setmana Santa Saguntina* de 2007, núm. 47, pp. 205-218, "La meua aportació a la Setmana Santa Saguntina. 1970-2006", el llibret que la mateixa majoralia de 1981 edità en 2006 en ocasió del seu XXV aniversari, titulat *La música sacra en la Setmana Santa Saguntina*, Sagunt, 2006, 110 pp., a cura de Francesc Gamon Olmo i meua.

⁶⁰ *Setmana Santa Saguntina*, 2006, núm. 46, pp. 182-190, el meu article: "La Confraria de la Sang de Morvedre. Aproximació als seus orígens".

l'experiència que les coses ni naixen ni moren en un dia. És a dir, que el rei les prohibí, però la gent no abandonà del tot ni de colp la tradició. Fins i tot recorde haver vist en algun lloc que els deixuplinants persistiren fins els primers anys del segle XIX, cosa gens d'estranyar si pensem que encara hui, com veiem en la televisió, semblants manifestacions perduren en alguns pobles d'Espanya i en altres d'Hispanoamèrica i Filipines...

La penitència que no es fa vella i dóna llibertat i goig a l'ànima és la mortificació dels sentits, molt més als nostres temps on el domini de la imatge, per exemple, té un gran poder de suggestió. Que els nostres ulls siguin il·luminats per la Llum que és Crist; que la nostra gola siga parca⁶¹ com la dels cartoixans i ànimes santes, i la llengua prompta a lloar Nostre Senyor i tot allò de bo que veiem en els altres; que no allarguem el pas ni les mans a maldat alguna; que les oïdes tinguen ànsies de sentir la veritat. Que el nostre cor se n'alegre si som menystinguts, a semblança dels sants; que tinguem una gran conformitat i joia amb la voluntat del Nostre Senyor i ens perdone els pecats, que són causa dels seus patiments i de la seua santíssima mort, humildíssima i redemptora.

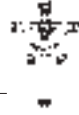
**REAL CÉDULA
DE S.M.
Y SEÑORES DE CONSEJO**

EN QUE A CONSEQUËNCIA DE CIERTA Representación del reverendo Obispo de Plasencia, se prohíben los Disciplinantes, Empalados, y otros Espectáculos en las Procesiones de Semana Santa, Cruz de Mayo, Rogativas, y otras; los Bayles en las Iglesias, sus atrios, y Cementerios; y el trabajar en los días de Fiesta en que no esté dispensado poderlo hacer.

Año 1777 EN MADRID En la Imprenta de Pedro Marín

DON CARLOS, POR LA Gracia de Dios, Rey de Castilla, dé León, de Aragón, de las dos Sicilias, de Jerusalén, de Navarra, de Granada, de Toledo, de Valencia, de Galicia, de Mallorca, de Sevilla, de Cerdeña, de Córdova, de Córcega, de Murcia, de Jaén, de los Algarbes, de Algeciras, de Gibraltar de las Islas de Canarias, de las Indias Orientales, y Occidentales, Islas, y Tierra-Firme del Mar Occéano, Archiduque

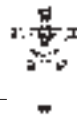
⁶¹ Puix, *qui menja molt menja poc* (perquè els excessos consumeixen el nostre fràgil cos), i *el que menja poc menja molt* (menja més anys, perquè la parquetat o el dejuni allarguen la vida. I també: *Parce scam et elongabis dies tuos*, és a dir, menja poc i viruàs molts anys.

de Austria, Duque de Borgoña, de Brabante, y de Milán, Conde de Abspurg, de Flandes, Tiro, y Barcelona, Señor de Vizcaya, y de Molina, etc. A los del mi Consejo, Presidente, y Oidores de mis Audiencias, y Chancillerías, Alcaldes, y Alguaciles de mi Casa, y Corte, ya todos los Corregidores, Asistente, Gobernadores, Alcaldes, Mayores, y Ordinarios, y otros quales quiera Jueces, y Justicias de estos mis Reynos, así de Realengo, como los de Señorío, Abadengo, y Órdenes, tanto a los que ahora son, como a los que serán, de aquí adelante. Ya sabéis que con motivo de haver llegado a mis Manos una Representación del Rever. Obispo de Plasencia, en razón de varios puntos Jurisdiccionales, de Regalía, y otros; enterado de su contenido, y deseando vivamente la conformidad del Gobierno, con los Prelados Eclesiásticos, y que florezca en mis Católicos Dominios, junto con la administración de Justicia, la vigilancia sobre las buenas costumbres, y máximas christianas, después de haver hecho examinar por Ministros de mi satisfacción los diferentes puntos que en ella se trataban, teniendo presente en este examen lo dispuesto en las Leyes del Reyno por mi Real Cedula de diez y nueve de Noviembre de mil setecientos setenta y uno, se os manifestó la respuesta dada al Reverendo Obispo de Plasencia para su observancia, y cumplimiento, yo mismo Encargué a los MM. RR. Arzobispos, y demás Prelados, y Personas Eclesiásticas, que en la referida Cedula se refieren, y entre los puntos comprehendidos en ella, fue el quarto, que para evitar pecados públicos de Legos, si los huviese, egercitase todo el zelo Pastoral, por sí, y por medio de los Párrocos, tanto en el fuero Penitencial, como por medio de amonestaciones, y de las penas espirituales en los casos, y con las formalidades que el Derecho tiene establecidas; y no bastando éstas se diese cuenta a las Justicias Reales, a quienes toca su castigo en el fuero externo, y criminal con las penas temporales prevenidas por las Leyes del Reyno, escusándose el abuso de que los párrocos con este motivo exigiesen multas, así porque no bastan para contener, y castigar semejantes delitos, como por no corresponderles esta facultad; y que si aún hallase omisión en ellas, diese cuenta al mi Consejo. Haviendo advertido después el mismo Prelado diferentes desórdenes en todo su Obispado, los manifestó al mi Consejo en representación de doce de Noviembre de mil setecientos setenta y seis, solicitando las correspondientes providencias sobre que comprehendía, siendo entre ellos quatro reducidos: El primero al abuso introducido en todo el Reyno, y generalmente en aquel Obispado, de Haver Penitentes de Sangre, o Disciplinantes, y empalados en las Procesiones de Semana Santa, en las de la Cruz de Mayo, y en algunas otras Rogativas, sirviendo solo en lugar de edificación, y de compunción, de desprecio para los prudentes, de diversión, y gritería para los Muchachos, y de asombro, confusión, y miedo para los Niños, y Mujeres; á lo qual, y otros fines aún mas perjudiciales suelen dirigirse los que las hacen, y no a buen egeemplo, ya la expiación de sus pecados. En el segundo punto exclama contra las Procesiones de Noche, por ser una sentina de pecados en que la gente joven y toda la demás viciada se vale de la concurrencia, y de las tinieblas para muchos desórdenes, y fines reprobados que no pueden impedir las Justicias aún siendo zelosas. En el punto tercero expuso

la costumbre, o corruptela de baylar los días de Fiesta delante de alguna Imagen, a que se pretende dar culto en aquél día, o bien dentro de la misma Iglesia, o en su Atrio o Cementerio, o quando no se permite en estos sitios, sacándola a la Plaza pública con las insignias de Cruz, Pendón, y Capa Pluvial, y haciendo allí sus bayles, que terminan en alguna ofrenda, o limosna, con que se entiende no sólo coonestada la irreverencia, sino convertida en un acto piadoso, y de devoción. Y en el quarto manifestó el desahogo con que se trabajaba en los días de Fiesta, no obstante el Edicto que el mismo Reverendo Obispo había publicado, pintando la grave ofensa que se cometía, prohibiéndolo, y amenazando a los contraventores con las armas de la Iglesia, según previenen las Leyes; la ninguna enmienda y los clamores de los párrocos; Examinada en el mi Consejo esta Representación con la atención, y cuidado que requiere su importancia, y habiendo oído sobre ella al mi Fiscal; por Auto proveído en cinco de este mes, entre otras cosas, se acordó expedir esta mi Cédula: Por la qual os mando a todos, ya cada uno de vos en vuestros distritos, y jurisdicciones no permitáis Disciplinantes, Empalados, ni otros espectáculos semejantes, que no sirven de edificación, y pueden servir a la indevoción y al desorden en las procesiones de Semana Santa, Cruz de Mayo, Rogativas, ni en otras algunas, debiendo los que tuvieren verdadero espíritu de compunción, y penitencia, elegir otras más racionales, y secretas, y menos expuestas, con consejo, y dirección de sus Confesores. Ni consintáis procesiones de Noche haciéndose las que fuere costumbre, y saliendo á tiempo que estén recogidas, y finalizadas antes de ponerse el sol, para evitar los inconvenientes que pueden resultar de lo contrario. No toleraréis bayles en las Iglesias, sus Atrios, y Cementerios ni delante de las Imágenes de los Santos, sacándolas a este fin a otros sitios, con el pretexto de celebrar su festividad, darles culto, ofrenda, limosna, ni otro alguno, guardándose en los Templos la reverencia, en los Atrios, y Cementerios el respeto, y delante de las Imágenes la veneración que es debida conforme a los principios de la Religión, á la sana disciplina, ya lo que para su observancia disponen las Leyes del Reyno. No disimularéis trabajar en público los días de Fiesta, en que no está dispensado poderlo hacer oído el Santo, Sacrificio de la Misa; y en el caso de que al tiempo de la recolección de frutos por el temporal, u otro accidente haviere necesidad de emplearse en ella algún día festivo de dicha clase, pediréis la correspondiente licencia al Párroco en nombre del vecindario, sin que sea necesario pedirla cada vecino; cuya concesión deberán hacer los Párrocos, habiendo justa causa, graciosamente, sin pensionarla con título de limosna, ni otro alguno, siendo una declaración de haver verdadera necesidad, que dispensa el precepto. y finalmente, celaréis con la mayor vigilancia sobre el cumplimiento de todo esto, procediendo contra los contraventores conforme a las Leyes del Reyno; á cuyas penas, y á la mas seria demostración que corresponda según las circunstancias, serán responsables las Justicias que así no lo hicieren; y encargo a los MM. RR. Arzobispos, Reverendos Obispos, Párrocos, y demás personas Eclesiásticas a quienes pertenezcan, zelen también sobre lo mismo en los términos prevenidos en el número quarto de la citada

mi Real Cédula de diez y nueve de Noviembre de mil setecientos setenta y uno, á que se arreglen exactamente. y mando a los demás Jueces, y Justicias de estos mis Reynos vean, guarden, y cumplan el contenido de ésta mi Cedula, y la hagan guardar, cumplir, y egecutar en todo y por todo sin la contravenir ni permitir se contravenga en manera alguna que así es mi voluntad: y que al traslado impreso de ésta mi Cédula firmado de D. Antonio Martínez Salazar, mi Secretario, Contador de Resultas, Escrivano de Cámara más antiguo y de gobierno del mi Consejo, se le dé la misma fé, y crédito que a su original. Dada en el Pardo a veinte de Febrero de mil setecientos setenta y siete. YO EL REY. Y Don Nicolás de Mollinedo, Secretario del Rey nuestro Señor, lo hice escribir por su mandato. Don Manuel Ventura Figueroa. Don Miguel Joaquín de Lorieri. Don Josef Manuel de Herrera y Navia. Don Pablo de Mora y Xaraba. El Conde de Balazote. Registrada. Don Nicolás Verdugo. Teniente de Canciller Mayor. Don Nicolás Verdugo.
Es copia de la original, de que certifico. Don Antonio Martínez Salazar .

Domini laetitiae et lucis,
deseembre, Anno Domini 2007

¿QUIÉNES SOMOS? ¿DE DÓNDE VENIMOS? Y ¿HACIA DÓNDE VAMOS?

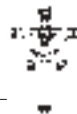
José Calza

ARZOBISPADO DE VALENCIA
VICARÍA III

Urgido por el tiempo y la insistencia, sobre todo, de mi madre, arranco de mi poco tiempo disponible unas horas para sentarme delante del ordenador y escribir una reflexión que me ha pedido la Mayoralía de la Sangre de este año.

Impresionado y lleno de gozo, al mismo tiempo, por las celebraciones en la Basílica de San Pedro de Roma del segundo Consistorio de Cardenales convocado por el Santo Padre, en el que, creó cardenal a nuestro Arzobispo D. Agustín García-Gasco Vicente, comienzo a escribir lo que hierve en mi mente y me inquieta en mi corazón y, quiero comenzar haciendo **una primera afirmación** que, quizás considero necesaria en estos tiempos que vivimos. Necesaria para todos nosotros; pues, el afán de la vida de cada día nos hace perder muchas veces a los católicos nuestra referencia de: **¿quiénes somos? ¿de dónde venimos? y ¿hacia dónde vamos?** El sentido de nuestro origen y de nuestro destino son importantes tenerlos presentes siempre; pero más que nunca, conviene meditarlos en las semanas de: PASIÓN y SEMANA SANTA, aunque este año se dé poco al recogimiento y meditación, por la circunstancia de las Fallas.

No hemos de confundir, vivir la fe en la riqueza de la tradición que nos ha sido legada, con ser cristiano por tradición y pertenecer culturalmente a la

Iglesia. Esta última forma de ser cristiano, muy común entre nosotros, puede descafeinar la validez intrínseca de la fe y de su carácter vivo y transformador, para convertirla en algo que, aunque presente en cierta medida en nuestras vidas, no resuena profundamente en nuestro interior; es por lo que, la fe cristiana es percibida por muchos como un mero conjunto de complejas doctrinas, prácticas rituales y normas morales; por eso, cuando se ve la fe de esa manera se va perdiendo el verdadero significado de su alcance. Vivir la fe es, antes que nada, emprender un viaje espiritual que nos cambia la vida y nos llena de fuerza, arrojando luz que nos ayuda a comprendernos, a comprender a los demás y a entender la vida y el mundo. Este viaje espiritual no acaba nunca, es, como una larguísima procesión; porque, nunca deben acabar los profundos anhelos de paz, amor y felicidad que están anclados dentro de nuestros corazones.

Si las miramos de esta manera, las doctrinas dejan de percibirse como un conjunto de verdades a abrazar o creer de manera pasiva o por qué sí, para convertirse en manifestaciones vivas de una verdad que, sembrada por Dios, está presente desde siempre en nosotros, intuída de modo más o menos preciso, y que ahora resuena con fuerza en nuestro corazón y en nuestra mente, pasando a ser fuente de luz y de vida, por eso, las prácticas rituales no son meras repeticiones de gestos y acciones inmutables consagradas por la tradición, sino auténticos actos liberadores que, sacándonos de la dureza, de la opacidad y de la banalidad de lo ordinario, nos ponen en contacto con el misterio del Dios invisible, con su luz, su poder y su amor por el que hemos sido creados y llamados a vivir en plenitud y gozar de la felicidad eterna.

La fe cristiana muy lejos de constituir una esfera aleada de la vida, nos señala, a través de las normas morales, fundadas en el principio supremo de la caridad, el modo en que los creyentes debemos actuar para vivir justa y santamente. Los caminos del Evangelio nos conducen por la senda de la justicia, de la paz y del amor hacia la plenitud a la que aspiramos en lo más profundo de nuestro ser. Esa es la razón por la que la Biblia subraya una y otra vez el mismo principio: caminar por el sendero justo nos conduce a la verdadera felicidad y contribuye al bien de todas las personas.

Resumiendo: las verdades de la fe cristiana, reveladas por Dios, nos descubren la verdad profunda que ese mismo Dios ha inscrito en nuestro propio ser; la liturgia nos renueva y fortalece mediante la actualización del poder liberador y transformador de la gracia divina; por último, los perceptos morales nos conducen por el camino de la santidad, ayudándonos a superar la ambigüedad de la contingencia de la vida y de la historia. Por ello, vivir el

Evangelio, ser coherentes como creyentes, nos conduce a la plenitud de la verdad y de la vida, dándonos la fuerza que necesitamos para superar el mal, para mantener toda nuestra capacidad de resistir y de esperar en medio de todas las dificultades, y para así empeñarnos en la tarea de que el mundo y la historia se empapen del amor del Dios de la vida.

Llegados a este punto tengo que hacer una **segunda afirmación**: Quien no haya pasado por el descubrimiento de Jesús, como aquel del que queremos saber todo y con el que compartir todo, no puede vivir el Evangelio y, mucho menos, comunicarlo a los demás. Es, por decirlo de alguna forma, como si Jesús se volviera a cada uno de nosotros y nos preguntara por qué somos cristianos.

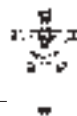
Aquel que no tiene no puede dar. No podemos comunicar lo que no conocemos, no podemos mostrar al que nos resulta extraño o conocemos de oídas; porque el anuncio no puede quedarse en simplemente comunicar una noticia, mostrar plásticamente por medio de los pasos en nuestras procesiones, unos hechos acaecidos hace dos mil años. Una fe viva, tocada por Jesús resucitado, desea y necesita pasar a la acción, conduciendo a los demás hasta Él.

¿Cómo vivir y comunicar la experiencia de fe viva que tenéis los miembros de la Cofradía, es decir, los miembros Iglesia?

Para vivir y comunicar el Evangelio debemos dejarnos conducir-guiar por el Espíritu Santo; porque, sólo podemos vivir con autenticidad como cristianos si nos sentimos y vivimos en una auténtica *infancia espiritual*.

Vivir la experiencia de la fe, hoy, no es nada fácil, lo sabemos y lo sufrimos la mayoría de las veces, pues, en una cultura, forjada por la modernidad que tiene a la ciencia como guía y al progreso como único objetivo, es muy difícil vivir la fe.

La cultura moderna occidental nos ha acostumbrado a pensar que somos el resultado de nuestro propio proyecto, valorando así de modo especial la autonomía personal. Ésta nos erige en centro de referencia de nosotros mismos, pero, ¿no es verdad que ese proyecto centrado en nosotros mismos ha resultado paradójicamente trágico en multitud de ocasiones? Hechos históricos muy dolorosos nos alertan sobre los riesgos de una modernidad que busca la emancipación de todas las personas, pero ha desarrollado un modelo de racionalidad y progreso que conduce a nuevas formas de instrumentalización y alienación individual y social.

En un mundo como el nuestro, donde el dinero y la riqueza son la medida de todo, donde el modelo de economía de mercado impone sus leyes implacables a todos los aspectos de la vida, la ética católica auténtica se les antoja a muchos como un cuerpo extraño, remoto; una especie de meteorito que contrasta no solo con los modos concretos de comportamiento, sino también con el esquema básico del pensamiento. El liberalismo económico encuentra, en el plano moral, su exacta correspondencia en el permisivismo. En consecuencia se hace difícil, cuando no imposible, presentar la moral de la Iglesia como razonable; se halla bastante distinto de lo que consideran obvio y normal la mayoría de las personas, condicionadas por una cultura hegemónica.

Estamos viviendo una **DESCOMPOSICIÓN MORAL**, que estoy convencido es fruto de la **AUSENCIA DE DIOS** en la vida social, política, económica, legislativa, en la vida del pensamiento y, por lo tanto, familiar, de nuestra vieja y maltratada EUROPA. O para ser más concreto, de la ausencia de la fe en la vida eterna, que es vida con Dios. Yo estoy plenamente convencido de que el deísmo —es decir, la idea de que Dios puede existir, pero que no entra en nuestra vida— está presente no sólo en el mundo que llamamos secularizado, sino que predomina, diría yo, dentro de las iglesias y de nuestra propia vida de cristianos. Hemos dejado de atrevernos a hablar de la vida eterna y del juicio. Dios se está volviendo para nosotros, que nos decimos creyentes, un Dios lejano, abstracto. Ya no tenemos el valor de creer que nosotros —criaturas— seamos muy importantes a los ojos de Dios y, de este modo, pensamos que todas las cosas que hacemos son en definitiva cosas nuestras y que para Dios, si es que existe, no pueden tener demasiada importancia. Y así hemos decidido construirnos a nosotros mismos, reconstruir el mundo, sin contar con Dios.

No os habéis parado a pensar que estamos viviendo una contradicción muy seria en nuestra sociedad. Al mismo tiempo que se exalta la salud física y psicológica, y se dedican toda clase de esfuerzos a prevenir y combatir las enfermedades, se está promoviendo un estilo de vida muy poco sano. La carencia de valores, el vaciamiento ético, un consumismo alocado, la disolución de los hogares, la trivialización del sexo, el vacío interior, las diversas patologías de la abundancia, la competitividad implacable, el amplio abanico de drogas... impiden al hombre y la mujer de hoy (al joven) crecer de manera sana. Los expertos dicen que «este estilo de vida que hemos elegido y cultivado libremente causa el mayor número de enfermedades».

ESTAMOS OLVIDANDO algo que el cristianismo ha aportado, desde siempre, a la sociedad Occidental, a la vieja Europa, y que constituyen las

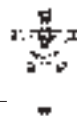
raíces de identidad de nuestro viejo Continente: **el humanismo** que proclama que el hombre es una realidad íntima, invisible, misteriosa, que se expresa, se revela, se manifiesta a través de su cuerpo. El hombre es amor, ternura, gozo, tristeza; es interrogantes, miedo, súplica; es cansancio, debilidad, entusiasmo, coraje; es posesión, lucha, esperanza... Es todo un mundo de vida interior que se revela hacia fuera a través de la corporeidad. ¡Qué difícil le será al joven de hoy ser feliz si todo lo que le ofrecen como verdad es comercio de su cuerpo y de su vida! TODA VIDA FELIZ TIENE UN PRECIO, se predica desde los púlpitos de los medios de comunicación social, desde los sillones de los distintos parlamentos: PODEROSO CABALLERO ES DON DINERO.

SEGUIMOS OLVIDANDO y es preciso recordarlo que: EL HOMBRE ES CRIATURA CREADA POR DIOS; y, desde esta fe, sabemos que lleva inscrita en su naturaleza, el ansia de JUSTICIA y de LIBERTAD y con esto los cristianos estamos diciendo que el hombre es portador de derechos; unos derechos que en cuanto él más sea consciente de ellos, tanto más se estará realizando su libertad. Pero –no olvidemos– que sólo donde hay derecho pueden existir los derechos; en consecuencia, la libertad se halla vinculada a la existencia del derecho. El derecho no es el polo opuesto de la libertad, sino su presupuesto y su contenido. Quien quiere la libertad debe dirigir su mirada no a la independencia del derecho, sino al verdadero derecho, al derecho acorde con el hombre, como derecho a la libertad.

La libertad es ante todo una condición del ser.

La apariencia suprime el ser, cancela la verdad; se convierte en criterio de medida universalmente aceptado. El hombre-mujer vive para aparentar, y de este modo su vida se convierte en una vida aparente. «En todo ello vemos en la Biblia exactamente la quinta esencia de la esclavitud, de la no-libertad». Por eso la libertad esta relacionada con la VERDAD «Verdad y Libertad, libertad y verdad se pertenecen mutuamente. El valor de la libertad no existe donde no se da la verdad, y la verdad no se afirma más que en virtud del valor de la libertad». Recordemos que la franqueza, precisamente, de los Apóstoles consiste en decir la verdad a un mundo dominado por la apariencia, aunque esta franqueza se convierta en oposición (1 Tes. 2,2).

Desde un punto de vista religioso la cultura actual, por su dimensión crítica y emancipadora, ha ayudado a que la vivencia de la fe, tanto en su vertiente individual como comunitaria, se haya purificado, sintiendo la necesidad de convertirse en más auténtica y radical. Al mismo tiempo, sin embargo, la

emancipación con respecto a los modos culturales heredados de la tradición, el sentimiento de que Dios no es necesario —cuando no un enemigo— para progresar y la cultura del éxito, de la abundancia y de la satisfacción han achata-do y privatizado enormemente nuestras dimensiones espiritual y comunitaria.

Ni la experiencia de Dios ni el vivir y el comunicar el Evangelio pueden darse como se venían dando en las condiciones culturales de un mundo que ya no existe. Si algo está claro desde el “*¡Escucha Israel!*” del libro del Deuteronomio hasta el “*vende lo que tienes, dale el dinero a los pobres, así tendrás un tesoro en el cielo, y luego sígueme*” del Evangelio, es que la fe no tiene nada de pensamiento ni de propuesta débil. Por tanto, vivir y comunicar el Evangelio hoy, pasa por ser miembro activo de una comunidad eclesial-parroquia con identidad y carácter propios, que hunde sus raíces en la memoria, continuamente reactualizada; una comunidad que, de manera especial, guarde la memoria de la vida, pasión, muerte y resurrección de Jesucristo, siguiéndolo bajo la guía del Espíritu. **No basta** con vivir la fe de modo ambiental, sino que debemos vivirla de manera interiorizada, consciente y vocacional, en presencia continua de Dios y teniendo constantemente presente la llamada radical a la perfección de la santidad.

Nuestra cultura está centrada de manera preponderante en la acción transformadora que conduce a un progreso cinético y económico cada vez más vertiginoso. La acción que tiene éxito, que hace avanzar nuestra capacidad de dominar el mundo físico para transformarlo según nuestras prioridades o que “crea riqueza”, es la que mejor se cotiza en el “mercado de valores” de nuestra cultura. Esto nos mueve a todos a pujar en semejante mercado, preparándonos, especializándonos y profesionalizándonos, para poder contar y ser alguien en la sociedad.

¿Somos conscientes de que el mundo de lo propiamente humano está cada vez más sometido a esta dinámica que comienza a resultar arriesgada e incluso peligrosa? ¿A dónde nos está conduciendo?

Cada vez se alzan más voces diciendo que ese gran **ídolo** de nuestra cultura que llamamos **progreso** en cuyo altar se nos exige que lo sacrifiquemos casi todo, nos está conduciendo a la destrucción de nuestras propias vidas y del planeta. No debemos olvidar que los cristianos y, todos los seres humanos, estamos llamados a ser colaboradores con la obra de la Creación y, no a ser, agentes de ruina deslumbrados de forma inmadura por nuestras capacidades técnicas. Cegados por nuestro propio bienestar egoísta y creyéndonos

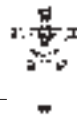
“los amos de mundo”, no somos capaces de ver que vamos a legar un planeta maltrecho a las futuras generaciones. En último término, nuestra dinámica de “progreso” no sólo daña al planeta físico, sino que hiere gravemente el mundo de los valores humanos y de la vida.

Quizás nos sentimos incómodos al no sentirnos “normales” en términos socioculturales. Nuestro sentimiento de ser ciudadanos plenos del mundo y de nuestra cultura hace que nos resulte muy difícil aceptar que, como discípulos de Jesús, somos distintos de lo que nuestra sociedad y nuestra cultura representan, no, precisamente, porque desfiléis de “besta”. De ahí que os invito a todos los miembros de la Cofradía de la Purísima Sang de Jesucrist a que os examinéis con toda sinceridad: ¿Sentimos/is necesidad de ser realmente distintos de lo que el mundo valora? ¿Estáis/mos preparados a serlo? ¿No buscamos más bien nuestra propia integración en la sociedad en la que vivimos, deseando alcanzar, además, éxito profesional y económico? ¿Hasta qué punto somos una alternativa en nuestra forma de pensar y de vivir? ¿En qué medida estamos dispuestos a cambiar nuestra manera de vivir y actuar en sociedad de modo acorde al Evangelio? ¿Cómo podemos ser sal y luz si no distinguimos de los valores y modos de vida dominantes en nuestra cultura?

Vivir el Evangelio para así poderlo comunicar implica abrazar sus valores, que son los del Reino que Jesús vino a anunciar y a instaurar. Por ello, en cuanto a discípulos, ciudadanos del Reino de Dios que, tal y como Jesús testimonió ante Pilato, de ningún modo se puede identificar con nuestro mundo ¿Creemos de verdad con Jesús que nuestro Reino no es de este mundo?

Hemos de vivir nuestra espiritualidad, al igual que lo hizo Jesús, no sólo en nuestros quehaceres cotidianos, sino también en nuestra Iglesia-parroquia. Ninguno de nosotros puede vivir su fe por libre, de modo exclusivamente individual. Toda fe creyente necesita de la Iglesia —comunidad— en la que se enraíza, se encuadra y da fruto. ¿Podemos vivir el Evangelio y el seguimiento de Jesús en nuestras familias sin prácticas religiosas, salvo algunas ocasionales y simbólicas? ¿Podemos hacerlo sin orar habitualmente para así referir los aspectos más decisivos de la vida familiar al Dios-amor providente? ¿O sin celebrar, cada domingo, la eucaristía como un acontecimiento central en la vida personal o/y familiar? Por ese camino, la densidad de nuestra vida de creyentes, tanto personal como familiar, se adelgaza y debilita sin remedio.

Es curioso pero los católicos vivimos una contradicción, aunque estamos cada vez más sensibilizados acerca de la necesidad de cuidar nuestra salud

mediante la práctica sistemática del ejercicio físico, vivimos casi totalmente de espaldas a la necesidad de ejercitarnos también para mantener la salud de nuestro espíritu y poder así vivir de manera plenamente humana.

Debemos labrar la constancia y la fidelidad de la inteligencia, del corazón y de la voluntad, para entender según el Espíritu, sentir con el Espíritu y actuar bajo la guía del Espíritu.

Hoy, lo sabemos muy bien, el nivel de descristianización va tan rápido que los niños/as que, incluso van a la catequesis —algunos de ellos— no han oído a sus padres que les hablen de Dios, ni de la Virgen, no conocen al que está en la cruz, etc.

La descristianización lleva consigo una gran carga de ignorancia y desconocimiento de las verdades de la fe cristiana; por eso, hoy más que ayer, las catequesis públicas las hacéis vosotros, los miembros de la Cofradía de la Purísima Sang de Jesucrist, en Semana Santa. Seguíis manteniendo el pábilo vacilante para que no se apague en tantas memorias y conciencias de los saguntinos y de todos aquellos que nos visitan durante estas fiestas que, no me cabe más que felicitaros y animaros a no rendiros; porque, aunque parezca una contradicción, culturalmente hablando, hemos retrocedido más de 1.000 años y, hoy, al igual que en la Edad Media, la sociedad necesita catequesis plásticas que susciten las preguntas sobre Dios, el sentido de la vida y de la muerte en el corazón y en la mente de los seres humanos y, esas catequesis plásticas, son los pasos de Semana Santa, esos pasos que de forma sencilla reproducen pasajes de los Evangelios y, explican la vida-pasión y muerte del Hijo de Dios: el Vía-Crucis del Viernes Santo; los Oficios; la visita a los Monumentos; la Procesión del Santo Entierro...etc.

Por eso, es necesario y, os invito a todos vosotros... a que toméis conciencia de la gravedad e importancia de este momento histórico que vivimos y que pongáis todo vuestro empeño en organizar estas “catequesis públicas” que son las procesiones, con exquisito respeto y profunda unción. Que vuestro desfilarse por las calles de Sagunto sea un desfilarse en el recogimiento de un profundo silencio que indica una sincera oración que nace de lo profundo del corazón creyente de cada Cofrade. Muchos pueden ser los que comiencen su camino de conocer a Cristo preguntándose al verle pasar en la imagen de un paso; eso sí, estad-estemos atentos para poder acompañar sus preguntas con respuestas precisas, claras y veraces.

Vivid con orgullo vuestra pertenencia a la Cofradía de la Sang; pero, sobre todo, sed los primeros en estar prestos para obedecer los mandatos del Señor y construir su Reino, un Reino tan necesario en nuestro mundo actual, pues, la Justicia, la Verdad, el Amor y la Santidad, han sido siempre y serán los pulmones de un mundo sano y de una humanidad feliz.

Que la Iglesia y, los sacerdotes como sus pastores, puedan contar siempre con vosotros y, vosotros con ellos, como fieles discípulos del Señor y que se cumpla en vosotros su bienaventuranza: ¡FELICES LOS LIMPIOS DE CORAZÓN, PORQUE ELLOS VERÁN A DIOS!

Tambor i Capità dels saions.
Divendres Sant 2002

Paco Fuentes Aleixandre,
Vicente Fuentes Aleixandre,
Pepe Fuentes Aleixandre.
Divendres Sant, 2007.

CON MARÍA JUNTO A LA CRUZ

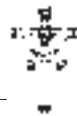
Jaime Pellicer Pellicer

Cura Párroco de Nuestra Señora del Buen Suceso

Como Párroco de Nuestra Señora del Buen Suceso de Sagunto y Capellán del Monasterio de las Siervas de María, he querido éste año escribir sobre la devoción a la Virgen Dolorosa, muy arraigada en la orden de las Siervas de María. S. Antonio M. Pucci (Santo de la orden: 1819-1892) decía: “No olvidéis nunca a la Virgen de los Dolores, invocadla, invocar a la Virgen “Dolorosa” significa luego socorrer a los “adoloridos de toda categoría”. Hasta los últimos instantes, sus preocupaciones se dirigieron a las necesidades de algunas familias pobres, a las que había prometido ayuda. El monasterio de Sagunto, al igual que otros monasterios de la misma orden, como preparación a la Semana Santa realiza con toda solemnidad el septenario a la Virgen de los Dolores, que se inicia el sábado de la cuarta semana de cuaresma y termina el viernes siguiente, con la celebración solemne a la Virgen de los Dolores. Que mejor preparación para la Semana Santa que contemplar a María compartiendo los sufrimientos de Cristo.

El Prior General de la orden de los Siervas de María, en el año 1992, dirigía una carta a las comunidades de la Orden que nos puede ayudar a descubrir el porque de esta devoción a la “Dolorosa”. Entre otras muchas cosas dice lo siguiente:

“La meditación secular sobre los siete Dolores de la Beata Virgen podrá convertirse fácilmente en términos de actualidad, si se confronta con los múltiples sufrimientos que distinguen la vida de hoy en día. El número siete, se sabe, es símbolo de totalidad. Podríamos, pues, elaborar una especie de “septenario” contemplativo que haciéndose eco de los Siete Dolores de Santa María, comprenda todo género de tribulaciones, en el cuerpo y en el espíritu.

Así, principalmente en virtud de nuestra identidad cristiana, aceptaremos ser nosotros mismos una existencia traspasada por la espada del dolor. En el seguimiento de Jesús, tomaremos cada día nuestra cruz.

Sensible al drama de innumerables personas y grupos obligados a migrar de países pobres hacia naciones más ricas en busca de pan o de libertad, pondremos a salvo la vida de toda forma de persecución y ofreceremos nuestra activa contribución a la acogida de los emigrados. La Virgen, experta en esa angustia junto a José y al Niño, guíe la mente y el corazón de nosotros, sus siervos y siervas, para abrir también las puertas de nuestras casas.

En presencia de cuantos, en la incertidumbre del vivir, suspiran el rostro del Señor o están en angustia por haberlo extraviado, sean nuestras comunidades lugares que sostengan su fatigosa búsqueda. Se conviertan en santuarios de consolación para los tantos papás y mamás que, desolados, lloran la pérdida física o moral de sus hijos.

Copartícipes de un mismo itinerario de fe, acompañaremos a nuestros hermanos y hermanas en la vía de su Calvario: con gestos de delicadeza (como la Verónica), o llevando la carga (como el Cireneo).

Viniendo a contacto con aquellos que viven su propia hora de pasar de este mundo al Padre, quisiéramos ser presencia que infunde perseverancia en el dolor, para que el grano de trigo caído en la tierra y aniquilado produzca abundantes frutos. Y ante la gélida realidad del sepulcro, donde todo parece, irremediablemente perdido, reavivaremos la llama de la esperanza. La tumba se configura como el vientre de la tierra-madre. Allí el Espíritu del Señor —como ya en el seno de María, la Mujer-Madre— suscitará la vida nueva. Con el Cristo Resucitado cantaremos entonces: (“Tú, Señor) no abandonarás mi vida en el sepulcro...Me indicarás el sendero de la vida...me colmarás de gozo con tu presencia.”

En el evangelio, toda la vida de María se nos presenta como una experiencia continuada de dolor, junto con momentos de intensa alegría y júbilo, como el Magnificat.

Es poético escuchar el anuncio gozoso del ángel que ella va a ser la madre del Mesías. Parece también fácil la respuesta “hágase en mi según tu palabra” Pero luego, en la práctica, la fidelidad a la misión comporta opciones y renunciaciones y experiencia de sufrimiento.

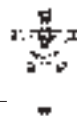
De verdad, María de Nazaret, aparece como “mujer experta en dolor” y como un modelo en el camino del seguimiento de Cristo: la tristeza de dar a luz en el establo, el anuncio de Simeón, la huida a Egipto, la pérdida del niño en el templo, la sorpresa de no entender su lenguaje, los malentendidos y la persecución que se van acumulando sobre el joven profeta cuando empieza su misión pública y, sobre todo la muerte en la Cruz y su sepultura.

El de María es un camino lleno de dificultades. No lo entiende todo. Hay en su vida momentos de duda y oscuridad.

Llega un momento en la vida de cada persona en la que necesitamos una fe y una esperanza como la de María. Es cuando parece que Dios ya no escucha nuestras plegarias, cuando uno diría que Dios se desmiente a sí mismo y a sus promesas, cuando nos hace ir de fracaso en fracaso y el poder de las tinieblas parece triunfar sobre todos los frentes a nuestro alrededor, oscureciendo nuestro interior como aquel día que hubo “oscuridad sobre toda la tierra” (Mt. 27,45). Cuando él parece, como dice un Salmo, “haber cerrado de ira sus entrañas o haberse olvidado de su bondad” (Salmo 77,10). Cuando te llegue esta hora, recuerda la fe de María y grita también tú, como han hecho otros: “¡Padre mío, ya no te comprendo pero me fío de ti!

Dios puso a prueba a María en el Calvario —como también puso a prueba a su pueblo en el desierto— “para conocer lo que había en su corazón” (Dt. 8,2); y en el corazón de María encontró intacto y aún más, encontró un “sí” y un “amén” más fuerte que el día de la Anunciación. Ojalá en estos momentos pudiera encontrar también nuestro corazón dispuesto a decirle “sí” y “amén”. Estando “junto a la cruz de Jesús” es como si María continuase repitiendo en silencio con los hechos “¡Aquí estoy, Dios mío, soy tuya para siempre!” Humanamente hablando, María tendría todos los motivos para gritarle a Dios “¡Me has engañado!”, o como gritó un día el profeta Jeremías: “Me sedujiste y yo me dejé seducir” (Jr, 20,7), y escapar del Calvario. Pero, contrariamente a lo que cabría esperar, ella no escapó sino que permaneció en “pie”, en silencio; y haciendo esto se convirtió, de una forma totalmente especial, en mártir de la fe y en testigo supremo de la confianza en Dios tras las huellas del Hijo.

Y quiero terminar esta reflexión con el pasaje del evangelio de San Juan: *Jesús, viendo a su madre y junto a ella al discípulo a quien amaba, dice a su madre: “Mujer, ahí tienes a tu hijo. “Luego dice al discípulo: “Ahí tienes a tu madre”. Y desde aquella hora el discípulo la acogió en su casa.* (Jn, 19,26-27) Jesús nos entrega a María como madre de los creyentes; la que es Madre de

Dios, es también Madre nuestra. Jesús nos la entrega en el momento doloroso de la Cruz.

El Concilio Vaticano II, en la Constitución sobre la Iglesia dice: “La Santísima Virgen, predestinada desde toda la eternidad como Madre de Dios juntamente con la encarnación del Verbo, por disposición de la divina Providencia, fue en la tierra la Madre excelsa del divino Redentor, compañera singularmente generosa entre todas las demás criaturas y humilde esclava del Señor. Concibiendo a Cristo, engendrándolo, alimentándolo, presentándolo al Padre en el templo, padeciendo con su Hijo cuando moría en la Cruz, cooperó de forma enteramente impar a la obra del Salvador con la obediencia, la fe, la esperanza y la ardiente caridad con el fin de restaurar la vida espiritual de las almas. Por eso es nuestra madre en el orden de la gracia.” El concilio mismo se preocupa de precisar el sentido de esta maternidad de María diciendo: “La misión maternal de María para los hombres no oscurece ni disminuye en modo alguno esta mediación única de Cristo, ante bien sirve para demostrar su poder. Pues todo el influjo salvífico de la Santísima Virgen sobre los hombres no dimana de una necesidad ineludible, sino del divino beneplácito y de la superabundancia de los méritos de Cristo; se apoya en la mediación de éste, depende totalmente de ella y de la misma saca todo su poder. Y, lejos de impedir la unión inmediata de los creyentes en Cristo, la fomenta.”

De la misma forma que María estuvo junto a la cruz de Cristo, sufriendo profundamente con su Unigénito y asociándose con ánimo materno a su sacrificio, unámonos todos y cada uno de nosotros al dolor, al sufrimiento de los abandonados del mundo y luchemos contra las injusticias que producen tanto sufrimiento. Así como María acompañó a Jesús desde el silencio, acompañemos también a nuestros hermanos doloridos desde el silencio y con pequeños compromisos de cada día

ESPERANZA EN LA PASIÓN Y EN EL SUFRIMIENTO

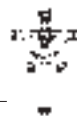
José Camps Navarro

Párroco de la parroquia de El Salvador

En la segunda encíclica de su pontificado, en la que trata el tema de la esperanza, el Papa Benedicto XVI nos indica en la segunda parte cuáles son los lugares y las situaciones en las que podemos crecer en la esperanza. Entre las situaciones que nos ofrecen una posibilidad para crecer en la esperanza el Papa menciona el sufrimiento. Cuando miramos las cosas con ojos humanos esta afirmación nos sorprende: ¿no es más bien el sufrimiento la situación más desesperanzadora para la vida del hombre? ¿Cómo mantener la esperanza en medio del sufrimiento? ¿Cómo crecer en la esperanza en esta situación?

En la vida los cristianos, como todos los hombres, tenemos muchas esperanzas pequeñas. A diferencia de aquellos que no han conocido a Dios nosotros tenemos, junto a las pequeñas esperanzas, una Gran Esperanza que es Dios mismo. Las pequeñas esperanzas que se cumplen nos hablan siempre de la única Esperanza verdadera y definitiva. La situación de sufrimiento, de ese sufrimiento que sin buscarlo nos sobreviene en la vida provoca muchas esperanzas: un enfermo tiene la esperanza de curarse, una persona que atraviesa una situación difícil en su vida vive en la esperanza de que pase cuanto antes esa circunstancia para reintegrarse en la vida ordinaria... En la medida en que estas esperanzas se cumplen se despierta en nuestro corazón un deseo de gratitud a Dios y crecemos en la confianza en Dios.

Ahora bien, los cristianos sabemos que estas pequeñas esperanzas no siempre se cumplen y sabemos que, a pesar de esto, Dios sigue siendo nuestra única y verdadera Esperanza. ¿Qué actitudes nos están indicando que mantenemos la Esperanza y que crecemos en ella en medio del sufrimiento? En la

segunda parte de la encíclica el Papa nos ofrece algunas indicaciones que pueden ser valiosas para nuestra vida espiritual:

- Mantenemos la esperanza en el sufrimiento si la lucha para evitarlo y la experiencia de que no siempre podemos llegar a conseguir este objetivo no nos lleva a una protesta contra Dios. Quien acepta la voluntad de Dios en esta situación está confesando que se sabe salvado por Dios, que en su Hijo ha vencido pecado y muerte, y, al mismo tiempo, está reconociendo que esta salvación se vive en esperanza y no como algo plenamente realizado. Esta actitud la vivió Jesús en su camino hacia la cruz: en Getsemaní pide al Padre que le libere del cáliz de la pasión, pero el desarrollo de los acontecimientos muestran que su confianza en Dios no decae aunque se retrase el cumplimiento de la salvación hasta la mañana del Domingo de Pascua.
- Creemos en la esperanza en el sufrimiento cuando estamos más dispuestos a sufrir por la verdad y por la justicia que a hacer sufrir por ellas, cuando nuestra entrega por el Evangelio y por los demás no sólo nos lleva a trabajar y a actuar, sino incluso a sufrir por El Evangelio. Cuando un creyente actúa de este modo está sembrando esperanza en el corazón de los hombres y del mundo. De hecho, si miramos la historia de nuestro mundo nos podemos preguntar ¿Cuándo se siembra esperanza en nuestro mundo, cuando se hace sufrir a los hombres por unas ideas o por un proyecto o cuando se vive en disposición a sufrir por la verdad y la justicia? Si contemplamos a Cristo en su pasión se nos muestra como alguien que esperó en Dios y es esa esperanza la que le llevó a acoger el sufrimiento en favor de los hombres.
- El signo del que ha puesto en Dios su esperanza es la libertad, una libertad que no transige con la injusticia, que se adhiere plenamente a la verdad de Evangelio, que acepta todas las consecuencias de su adhesión plena a la voluntad de Dios. Por ello son los mártires los verdaderos testigos de la esperanza, de la esperanza que nos hace libres. Cristo, en su pasión, nos muestra lo ilimitado de su esperanza y el carácter absoluto de su libertad.

Que la celebración de los misterios de la pasión, muerte y resurrección del Señor y la contemplación de los momentos en los que el Señor sufre por nosotros, nos ayuden a vivir y a crecer en la esperanza en todos los momentos de nuestra vida, especialmente en los momentos de sufrimiento.

POÉTICA

Al Calvari es fa de dia

Josep Martínez Rondan

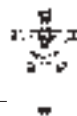
Prevere

¿On van les saguntines de goig i pau tan plenes,
i els saguntins alhora, si encara és de nit?,
¿on van mirant la lluna encesa d'assutzenes,
portant humils ofrenes,
roselles i pregàries i el cor d'amor ferit?

¿On van plegant estrelles del cel que tendre plora,
si el dia encara espera de la cardina el cant?,
¿on van buscant Divendres la lluminosa hora?
Anem, que va a eixir fora
Jesús que està a l'ermita, l'ermita de la Sang.

Batents de l'ampla porta ja s'obrin a l'ermita
essent de nit encara veiem eixir el Sol,
esplendorós el rostre, la fosca foragita
i al cor portem escrita
amb raigs molt amorosos el cant del Rossinyol.

Els muscles dels confreres portant qui el món enyora
ja pugen al Calvari d'amor ben amarats,
el so de la trompeta cridant està l'aurora,
i a tots ens enamora
Jesús portant dels hòmens el pes dels seus pecats.

Ja baixa les escales, ja al mig de la Placeta,
davant la Jueria ja gira el dolç Empelt,
ja passa per davant de la casa el Duc Gaeta,
ja deixa la torreta,
ja hi veu Santa Maria i l'absis alt i esvelt.

Ressona en cel i terra la trista melodia,
espasmen les oïdes les trobes de dolor,
redobla la trompeta el plany de melangia
i el Fill de Déu fa via
portant les nostres vides i al cor immens amor.

Ja puja la costera, ja entra al blanc Calvari
ja el cel li fa un gran pal·li sostés pels verds xiprers,
ja canten les veus blanques els versos del glossari,
i llums de l'escenari
sostenen els confreres com flors de mangraners.

Mirant al cel contemple que estels i lluna es moren
en veure com abraça Jesús la santa Creu,
Jerusalem, les mares amargament li ploren
i els serafins adoren
l'amor de gràcia immensa del cor del Fill de Déu.

Brillants, esplendoroses, ja sonen les trompetes,
els ocellets les senten, del niu alcen el vol,
i a veure el bon Mesies humils les oronetes
xisclant canten completes
i per la mar immensa veiem alçar-se el sol.

Floretes de tomello petites i formoses,
les rames d'olivera, i el tendre té en rotglets,
els troncs de garroferes vetustes i frondoses,
les llums esplendoroses
donant claror i glòria a muralles i merlets.

Oh cel de llum daurada, oh mar de sang tenyida,
oh molt fervent natura, ¡el sol mirant al Sol!,
oh vila de Morvedre de tant d'amor vestida,
del vell Castell cenyida
i amb l'or d'aquest Divendres alçant al cel el vol.

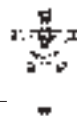
Oh llum al sol junyida, oh raigs besant la terra,
oh foc d'amor tan noble, bardissa de l'Horeb,
oh santa llum d'aurora, oh sol damunt la serra
oh esclat que el mal desterra,
oh riu vermell que salva, oh Sang del millor cep.

Calvari de Morvedre, Divendres Sant, quin dia,
els peus, les mans, la llança foraden el bon Déu,
i llum del cel traspassa el cos fill de Maria
i en tu es fa de dia
Calvari del meu poble, Amor posat en creu.

El Natzarè no parla, el bon Jesús ens mira,
hi veu Santa Maria, el poble, els camps, el riu,
la mar i les muntanyes..., per tots els cors sospira
i el més profund albira
de l'ànima afligida, del pecador captiu.

Camí del sant Calvari, serpentejants andanes,
i blancs els casalicis de creus tan coronats,
les ànimes salmegen, són mudes les campanes
i al cel entre clarianes
esperen les victòries d'uns patiments sagrats.

I aplega dalt l'ermita, del munt a la carena,
s'acaba el Via-Crucis, i ve el davallament,
Jesús s'ha ofert al Pare, puríssima ofrena,
i amb l'anima serena
per l'arc ix del Calvari mirant devers l'orient.

Ja sonen les trompetes, brillants les notes, fortes,
baixada pietosa, a Santa Maria van,
els ocellets les senten, i van o obrir les portes...,
les ànimes absortes
la glossa a la Paraula humils escoltaran.

Sermó complit i digne, retornen a l'ermita
Jesús, Mesïes noble portant la santa creu,
oh jorn *in Parasceve*, la pau per tu transita
i amb sang portem escrita
la caritat immensa, l'immens amor de Déu.

La fe dels nostres pares, la nova torxa encesa,
i el goig de la família gardeu-nos, oh Senyor,
i al pas de tots els segles dobleu la fulgidesa
i plena de bellesa
la fe del vell Morvedre fecunde els cors d'amor.

Oh singular Divendres, lloable Confraria,
de Sang tan pura i noble, misteri el més pregon,
morint en creu la Vida els hòmens redimia,
eterna poesia,
oh Crist, Jesús, Rei nostre, i goig de tot el món.

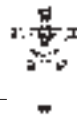
Oh Crist, Jesús, Rei nostre, que des del blanc Calvari
latent i amb tanta glòria baixeu a l'alzinar,
la vostra companyia present en el Sagrari
inspira el meu himnari
i cada jorn de dia es fa en el nostre altar.

Desembre 2007

Parce, Domine

Parce, Domine, Senyor, perdoneu
el vostre poble, no vulgeu estar
per sempre airat davall l'alzinar
que tan bondadós totemp visiteu.
Parce, Domine, mon cor esguardeu,
per ell vostra sang a l'hort vau suar
i sang les arrels de l'oliverar
van beure com jo quan ens visiteu.
Parce, Domine, misèries i ofenses
no tingueu en compte en la vostra bondat,
tan inconsistents les nostres volences,
tan insegura la nostra amistat,
les vostres pietats, Senyor, són immenses,
puix nostres pecats jamai han faltat.

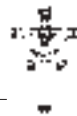
¿Què té el pecat?

¿Què té el pecat per a esborrar-lo amb sang,
què la culpa que la carrega Déu,
que té l'ofensa que el clava en la creu,
per què la llança li forada el flanc?
¿Per què tan car compra l'Amor el fang,
per què el clamor alça tan alt la veu,
demanant el perdó al Pare seu
per als pecats que li trauen la sang?
Oh abisme d'amor, glòria, candor,
oh immensa ingratitud que amor oblida,
no troba consol per al seu Pastor
al peu del dolor la Mare afligida.
¿Què té el pecat que eclipsa el Tabor,
i amb la mort es deposa i crida?

Les roses de Betlem

Les roses de Betlem no han espines,
les fustes dels xiprers no volen claus,
les sorts de Natzaret no tenen daus
i a Egipte refloueixen santolines.
Als boscos de les valls s'alcen alzines
i a l'ombra de llurs branques canten aus
i canten que vindran de grans palaus
a fer fustam de tristes deixuplines.
Espines, claus i creu, i dolorosa
la via l'Innocent farà, veurem,
Betlem ni Natzaret ni Egipte gosa
ferir l'amor, tallar el crisantem,
només el tenyirà de sang preciosa
la vara seca de Jerusalem.

Dolorosa i Reina

Tens la testa de roses enramades,
tens les galtes pintades per l'aurora,
tens la boca de càntics trobadora
i els teus ulls són estrelles esmaltades.
Tens les mans de gesmil emblanquinades,
tens els peus pel camí que el cel adora,
tens la lluna que els núvols enamora
i et sosté per damunt de les teulades.
Ets de l'alba estrela matutina
i et saluda l'arcàngel al migdia,
ets crepuscle i troba vespertina,
de la nit esplendor d'epifania.
Si ara ets tota plena de fulgors,
abans fóres la Mare dels Dolors.

Josep Martínez Rondan, prevere
Desembre, A. D. 2007

DOCUMENTACIÓ

Majoralia any 2008. Dijous Sant de 2007.

LA RESTAURACIÓ DEL CRIST CRUCIFICAT DE L'ERMITA DE LA SANG DE SAGUNT

Enriqueta Cebrián i Alonso

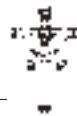
Restauradora

L'escultura és propietat de l'Ajuntament de Sagunt i estava dipositada a la Capella del Cementiri Municipal, fins el començament de l'estudi preliminar. La necessitat de sotmetre la peça a una intervenció, venia justificada per l'alarmant estat de conservació en què es trobava i és per això que l'any 2006, a iniciativa de la Regidoria de Cultura, es varen encetar les tramitacions necessàries per a la seua restauració. En 2007, mitjançant un acord de la Junta de Govern Local, es va cedir temporalment l'escultura a la Confraria de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist de Sagunt, la qual ha sufragat la restauració i s'ha compromés a mantindre-la en bon estat de conservació, exhibida a l'Ermita de la Sang.¹

DESCRIPCIÓ

Es tracta d'una talla de *Crist crucificat*, de fusta policromada, d'autor desconegut que es pot datar a principis del segle XV. La figura de Jesús té el cap recolzat sobre el muscle dret, el cos es despenja i s'inclina cap a la dreta; el seu pes provoca que els braços formen un angle, el tòrax puja, la cintura s'enfonsa

¹ ARRIBAS, M. "La Sang restaurará y exhibirá una talla municipal del siglo XV" en *Levante*, 8 de marzo de 2007; "Un Cristo del siglo XV para la Sang" en *Levante*, 29 de marzo de 2007. Especial Semana Santa.

i el ventre sobreix. L'anatomia està dibuixada per formes encara bastant dures, les costelles i el diafragma estan marcats profundament; la tensió que suporten els braços s'evidencia a través de les fortes línies dels avantbraços i de les pronunciades arestes dels pectorals, a l'alçada de les aixelles. Les extremitats són llargues, els genolls estan bastant flexionats, les mans es corben lleugerament cap als claus i els peus estan encreuats en rotació interna. La corona està teixida amb cordells i espines afegides. El *perizonium* és curt, de drapejat senzill i amb el nus a la part esquerra.

En la representació predomina el patetisme, estan plasmades amb detall les senyals del dolor i la mort. La ferida del costat és ampla i profunda, en brolla una gran quantitat de sang, de la mateixa manera que corre pels braços i pel tors, des dels claus de les mans fins a la cintura. Tot el cos està esquitxat de gotes de sang, estan també traçades les laceracions rebudes en el moment de la flagel·lació, i les marques d'haver tingut els punys i els turmells lligats amb cordes. Les nafres dels genolls estan en carn viva. Té els ulls mig clucs i a través de les parpelles s'endevina la nineta; la boca mig oberta, mostra les dents i la llengua en el moment de l'expiració.

ESTAT DE CONSERVACIÓ

L'estat de conservació de la peça era lamentable, sobretot per com havia empitjorat en els últims anys, si el comparàvem amb les fotografies de l'any 1999 publicades per mossèn Josep Martínez Rondán,² a les quals farem referència reiterada. La figura apareixia separada de la creu i sense els claus que la subjectaven, dels quals solament es conservava un fragment. Presentava importants danys estructurals, les cames estaven fracturades totalment a l'alçada dels genolls, el cap i els braços estaven a punt de separar-se en les zones d'unió originals. Les juntes de la majoria de peces que componen el bloc de fusta estaven obertes, a causa de les contraccions i dilatacions del material per les diferències de temperatura i humitat relativa. A la mà dreta només tenia sencer el dit polze i un tros de l'índex. A la mà esquerra faltaven el dit del mig, l'anular i l'auricular. Al peu dret li faltava el dit polze i un bon tros del metatars.³ S'havia perdut la corona d'espines formada per una corda, que apareixia

² MARTÍNEZ RONDÁN, J. Sagunt 1999. "Fulget Crucis Mysterium" en *Semana Santa Saguntina. XXV aniversari*. Mayoralia de la Purísima Sangre de Nuestro Señor Jesucristo.

³ Estes mutilacions ja estan descrites per Josep Martínez Rondán.

a les fotografies sis anys enrere. Es detectaven senyals d'atacs de xilòfags en els punts on la fusta nua era visible. Hi havia nombrosos claus i elements metàl·lics no originals, sobretot al cap.

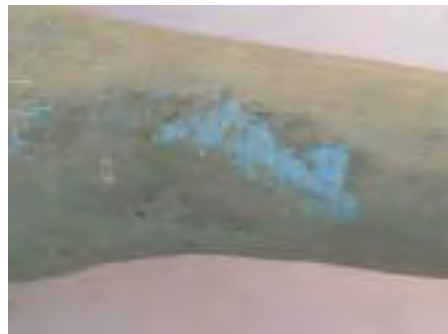
1. Fotografia de Josep Martínez Rondan en 1999.

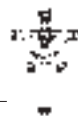
2. Aspecte general del *Crist crucificat* en 2005.

3. Detall de les cames fracturades i totalment separades.

4. Detall que mostra l'estrat de fang empastat amb aigua i oli d'oliva i la repintada total d'esmalt sintètic de color gris.

La policromia no podia ser observada, ja que es trobava recoberta per un estrat de fang empastat amb aigua i oli d'oliva, que havia estat aplicat sobre una repintada total d'esmalt sintètic de color gris. Per tindre una primera idea de l'estat de conservació de la policromia s'havia de recórrer novament a les fotografies de 1999. En elles s'apreciava descohesió entre els diferents estrats, a causa de les contraccions i dilatacions ocasionades pels daltabaixos en la temperatura i humitat relativa, així com per la diferent composició i elasticitat dels materials. Apareixien llacunes i erosions localitzades sobretot a les cames i als braços.

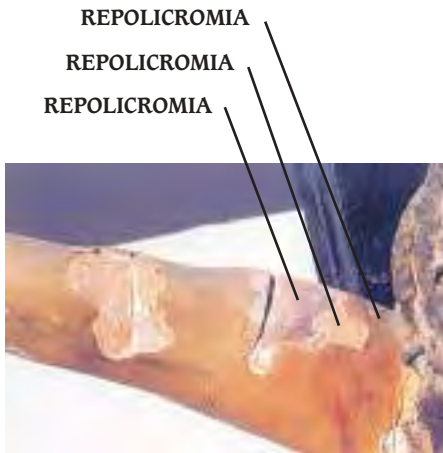
A través de les llacunes documentades en les esmentades fotografies i mitjançant unes cales, realitzades en algunes zones de la peça per a eliminar el fang i l'esmalt gris, es va poder constatar que l'escultura estava repolicromada, és a dir policromada més d'una vegada damunt de l'original. Un dels punts on s'observaven de manera més clara els estrats superposats era el costat de l'ull esquerre. En esta zona un tall practicat, segurament de manera intencionada abans de 1999 per algú que volia indagar, deixava veure tres policromies.

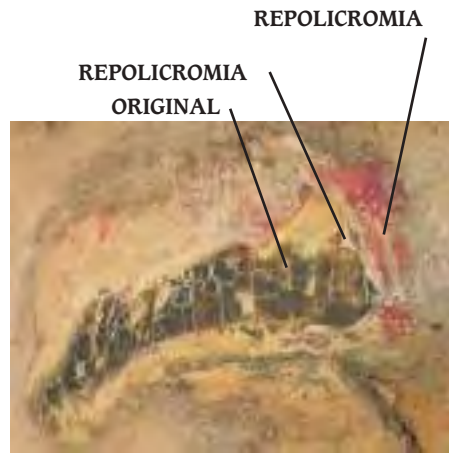
5. Fotografia de 1999 on es veu la corona de corda i el tall a l'ull esquerre, a través del qual apareixen les policromies més antigues.

6. Visió sense la corona i detall de la cala realitzada en el fang, on es veu el mateix tall recte a l'ull esquerre.

7. Fotografia de 1999 en la qual s'observen els estrats de policromia subjacents, a través de les llacunes.

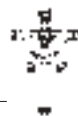
8. Detall de la cala on, a través d'una llacuna en la cella, es veuen els estrats de les diferents policromies.

La creu mostrava problemes estructurals a l'ancoratge central de les dues posts que la formen. El creuer estava guerxat, cosa que havia contribuït a desestabilitzar la unió dels braços al cos, per la seua deformació. Eren molt evidents els atacs de xilòfags i en correspondència amb estes zones, la fusta es mostrava pulverulenta i disgregada. Hi havia pèrdues de matèria i orificis no originals, a més d'estelles produïdes per cops fortuïts i moviments bruscos. S'observaven elements metàl·lics de subjecció no originals, sobretot a la part superior de la creu. La superfície estava repintada de color betum. A través de les llacunes de la repintada apareixien restes de una colra amb la laca pràcticament perduda i l'argent sulfurat.

INTERVENCIÓ PRELIMINAR

Dels estrats pictòrics superposats a l'original que es podien observar, es varen establir per al seu estudi i intervenció dues categories: les repolicromies i les repintades. Com a repolicromia s'entén una renovació de l'objecte amb la intenció de mantindre el seu ús o d'adaptar-lo als gusts de l'època; pot ser total o parcial i pertany a un moment històric diferent al de la concepció de l'obra. Una repintada és una intervenció que té la finalitat de dissimular o ocultar les alteracions de la superfície.⁴

⁴ GARCIA RAMOS, R. "Examen material de la obra de arte. La correspondencia de policromias" en *Boletín Informativo*, nº 12. Instituto Andaluz de Patrimonio Histórico. Sevilla 1995.

Només les repolicromies serien focus d'interés per a l'estudi de correspondència, per tant, era necessari sotmetre la peça a una primera intervenció de neteja. El fet d'eliminar el fang i la pintura sintètica, contribuiria a una valoració precisa de l'estat de conservació i facilitaria l'elecció dels punts més representatius per a l'extracció de les mostres destinades a les anàlisis dels talls estratigràfics.⁵

Per a esta primera neteja es va utilitzar un gel amb acció decapant compost per dissolvents orgànics i agents quelants, que es va deixar actuar sobre

9. Cales d'eliminació del fang i la pintura sintètica grisa, que mostren la policromia de l'estrat inferior. Detall de la gran acumulació de materials sobre la ferida del costat.

10. Procés d'eliminació del fang. S'observen a més els dos grans claus que varen ser col·locats en la intervenció del segle XIX, com a substitució de la tija de fusta de l'ancoratge original.

⁵ Es coneixia amb exactitud la composició dels últims estrats aplicats: fang empastat amb aigua, oli d'oliva i pintura sintètica industrial, perquè qui havia realitzat esta operació va facilitar-ne la informació. No calia programar anàlisis per a la seua caracterització.

la superfície durant un temps controlat. Es va procedir al desmuntatge del cap i de les cames per començar els treballs de revisió dels sistemes d'ancoratge i l'eliminació d'elements metàl·lics sense funció.

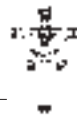

11. Procés d'eliminació del fang i de la pintura sintètica.

ESTUDI DE CORRESPONDÈNCIA DE LES POLICROMIES

L'ús social de les obres d'art que són objecte de devoció, ha produït en la majoria dels casos importants canvis estilístics i transformacions.⁶ A partir

⁶ GARCIA RAMOS, R.-RUIZ DE ARCAUTE, E. "Aportaciones al estudio de correspondencia de policromías. Criterios y técnicas" en *KERMES* nº 19. Firenze 1997.

del Renaixement i fins el segle XIX moltes imatges gòtiques foren arraconades; altres foren fortament intervingudes i repolicromades, per a adaptar-les al gust de l'època o per a ocultar el seu deteriorament. L'obra d'art ha de ser entesa com una unitat i ha de ser acceptada amb totes les modificacions estètiques que haja tingut al llarg de la seua història, per això, la supressió d'alguna d'estes transformacions ha de ser considerada *a priori* una excepció.

En el cas de l'escultura policromada l'estudi de correspondència de les policromies és imprescindible abans de prendre qualsevol decisió. Es tracta d'una anàlisi de les successives capes observades basada en el mètode arqueològic, que té com a finalitat determinar el número de policromies, l'estat de conservació en què es troben i l'extensió que ocupen en la peça, així com la tècnica d'execució i els detalls decoratius. Els resultats es recullen en una carta de correspondència i es documenten gràficament.

A partir de l'elaboració de l'estudi de correspondència, s'ha de reflexionar sobre l'entitat de les policromies afegides, la qualitat de l'execució i la motivació per la qual foren realitzades. La finalitat es l'estudi de la història material de l'obra i la definició de la proposta d'intervenció més adequada per a la seua posada en valor. La conclusió no ha de estar forçada a la supressió d'un o tots els estrats afegits, ni abocada indefectiblement a buscar l'original. El resultat que es busca ha de ser coherent estilísticament i no influenciat per preferències respecte a un període o a un altre.

Si finalment s'arriba a la decisió d'eliminar alguna de les repolicromies, esta ha de ser escrupolosament sospesada, sempre consensuada amb totes les parts implicades i avalada per la informació recollida al voltant de la imatge des de tots els punts de vista possibles.

OBSERVACIÓ AMB LENTS D'AUGMENT

El primer pas per a l'estudi de la peça ha estat l'atenta inspecció de tota la superfície amb l'ajuda de lents d'augment. Mitjançant esta eina, ha estat possible indagar en l'estat de conservació dels estrats i escollir unes zones d'observació per poder aplicar-ne la tècnica de correspondència de les policromies. S'han seleccionat els punts de presa de les mostres per a les estratigrafies i els punts de realització de les cales. En esta fase tots els detalls han començat a ser recollits en taules descriptives i les mostres han estat numerades, encapsulades i documentades gràficament en els seus punts d'extracció.

ANÀLISIS DELS TALLS ESTRATIGRÀFICS

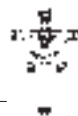
Descripció de les mostres

NÚM. 1	Carnació del muscle dret
NÚM. 2	Carnació de la cama esquerra
NÚM. 3	Perizonium
NÚM. 4	Cabell

Tècniques d'estudi i anàlisis químiques⁷

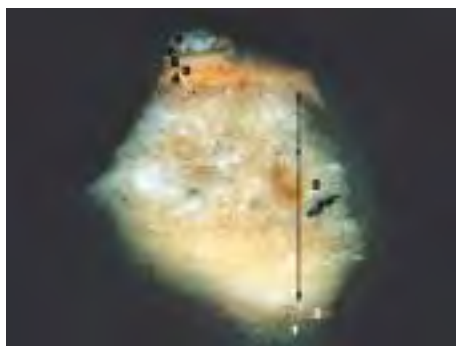
- Estudi de les mostres mitjançant microscòpia òptica amb llum incident i transmesa. Tincions selectives i assajos microquímics. La mesura de l'espessor de les diferents capes s'ha realitzat a través d'una lent micromètrica amb l'objectiu de 10 x/ 0'25 en la zona més ampla de l'estrat.
- Microscòpia òptica de fluorescència.
- Espectroscòpia infraroja per transformada de Fourier (FTIR).
- Cromatografia de gasos – espectrometria de masses (GC – MS).
- Microscòpia electrònica d'escombratge – microanàlisi amb espectrometria per dispersió d'energies de raigs X (SEM – EDXS).

⁷ Les anàlisis han estat realitzades per Arte-Lab S. L., i en concret per Andrés Sánchez Ledesma, Llicenciat en Bioquímica, i Marcos del Mazo Valentín, Tècnic de Laboratori.

Descripció dels estrats

MOSTRA NÚM. 1: CARNACIÓ DEL MUSCLE DRET					
NÚM. P ⁸	NÚM. E ⁹	COLOR	ESPESSOR (µM)	PIGMENTS / CÀRREGUES	OBSERVACIONS
4	8	blanquinós	30	blanc de titani, carbonat de calci, terres (m. b. p.), blanc de plom (m. b. p.) ¹⁰	capa de pintura a l'oli
3	7	terrós	10		vernís
3	6	rosat clar	20	blanc de bari, blanc de zinc, carbonat de calci (m. b. p.), terres (m. b. p.)	capa de pintura a l'oli ¹¹
3	5	rosat	30	blanc de bari, blanc de zinc, terres (b. p.), carbonat de calci (m. b. p.)	capa de pintura a l'oli
1	4	rosat	20	blanc de plom, terres, carbonat de calci (m. b. p.)	capa de pintura
1	3	blanc	850	guix, terres (m. b. p.), carbó vegetal (m. b. p.)	preparació d'estuc aplicada en dues mans
ORIGINAL	2	rosat molt clar	10-30	blanc de plom, carbonat de calci (m. b. p.), vermelló (m. b. p.)	capa de pintura
ORIGINAL	1	blanc	40	guix	restes de preparació d'estuc

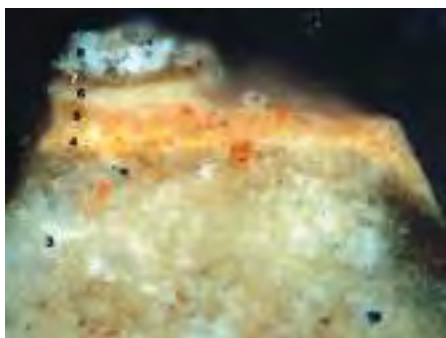
12. Imatge obtinguda al microscopi òptic de la secció transversal de la mostra núm. 1 (objectiu MPlan 10 X / 0,25). L'ordre numèric dels estrats és el que apareix en la taula de descripció annexa.

⁸ Nombre de repolicromia descrit de dins a fora, és a dir des dels estrats interns vers els externs.

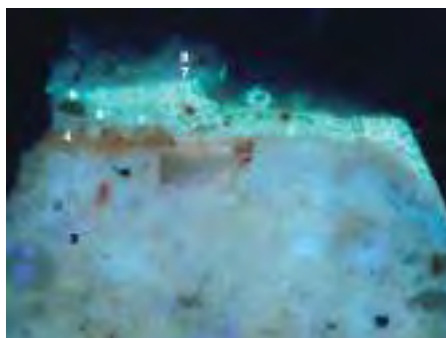
⁹ Nombre d'estrat descrit de dins a fora.

¹⁰ (m. b. p.) molt baixa proporció, (b. p.) baixa proporció.

¹¹ Este estrat i el subjacent tenen una composició molt similar i estan molt integrats, cosa que fa pensar que pertanyen a la mateixa execució.

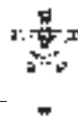
13. Imatge obtinguda al microscopi òptic de la secció transversal de la mostra núm. 1 (objectiu MPlan 20 X / 0,40). Detall de la zona superior.

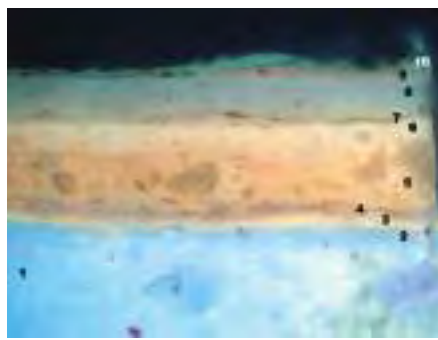
14. Imatge obtinguda al microscopi òptic de la secció transversal de la mostra núm. 1 (objectiu MPlan 20 X / 0,40). Observació amb llum UV. Es pot apreciar la fluorescència característica del pigment blanc de zinc a les capes 5 i 6.

MOSTRA NÚM. 2: CARNACIÓ DE LA CAMA ESQUERRA					
NÚM. P	NÚM. E	COLOR	ESPESSOR (µM)	PIGMENTS / CÀRREGUES	OBSERVACIONS
4	10	terros	10		vernís copal
4	9	rosat	0-15	blanc de plom, terres (m. b. p.)	retoc a l'oli
4	8	rosat	50	blanc de plom, terres (m. b. p.), carbonat de calci (m. b. p.)	capa de pintura a l'oli
3	7	terros	10		restes de vernís sandàraca
3	6	rosat	50	blanc de plom, vermelló (m. b. p.)	capa de pintura a l'oli ¹²
3	5	rosat	50	blanc de plom, vermelló (m. b. p.)	capa de pintura a l'oli
3	4	blanquinós	10-20	guix	restos de preparació estuc
1	3	rosat	20	blanc de plom, vermelló (m. b. p.)	capa de pintura
1	2	terros	30		imprimació cola animal
1	1	blanc	870	guix	preparació d'estuc aplicada en dues mans

¹² Este estrat i el subjacent tenen una composició molt similar i estan molt integrats, cosa que fa pensar que pertanyen a la mateixa execució.

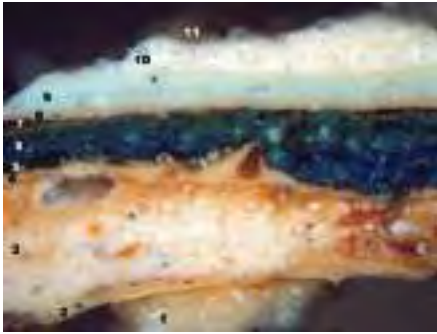
15. Imatge obtinguda al microscopi òptic de la secció transversal de la mostra núm. 2 (objectiu MPlan 20 X / 0,40). L'ordre numèric dels estrats és el que apareix en la taula de descripció annexa.

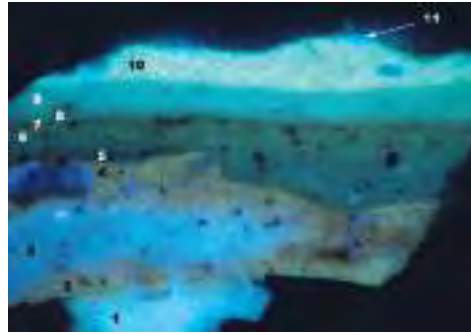
16. Imatge obtinguda al microscopi òptic de la secció transversal de la mostra núm. 2 (objectiu MPlan 20 X / 0,40). Observació amb llum UV. És pot apreciar la fluorescència blavosa de la vernís superficial.

MOSTRA NÚM. 3: PERIZONIUM					
NÚM. P	NÚM. E	COLOR	ESPESSOR (µM)	PIGMENTS / CÀRREGUES	OBSERVACIONS
4	11	terrós	0-10		vernís copal
4	10	blanc	200	blanc de bari, blanc de zinc, silicats (b. p.), carbonat de calci (m. b. p.)	capa de pintura a l'oli
3	9	blanquinós	80	blanc de plom, terra verda (m. b. p.)	capa de pintura a l'oli ¹⁵
3	8	rosat	20	blanc de plom, carbonat de calci (b. p.), terres (b. p.), terra verda (m. b. p.)	capa de pintura a l'oli
3	7	terrós	5-10		adhesiu de fixació
2	6	blau	150	blau de Prússia, blanc de plom, carbonato de calci (b. p.)	capa de pintura a l'oli aplicada en dues mans
2	5	terrós	5-10		adhesiu de fixació
1	4	rosat	10-50	blanc de plom, terres (b. p.), guix (m. b. p.)	capa de pintura
1	3	blanc	350	guix, silicats (b. p.)	preparació d'estuc
ORIGINAL	2	rosat	5-30	blanc de plom, carbonat de calci (m. b. p.), terres (m. b. p.)	restes de capa de pintura
ORIGINAL	1	blanc	100	guix, silicats (m. b. p.)	preparació d'estuc

¹⁵ Este estrat i el subjacent estan molt integrats i ens fa pensar que pertanyen a la mateixa execució.

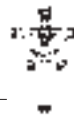
17. Imatge obtinguda al microscopi òptic de la secció transversal de la mostra núm. 3 (objectiu MPlan 20 X / 0,40). L'ordre numèric dels estrats és el que apareix en la taula de descripció annexa.

18. Imatge obtinguda al microscopi òptic de la secció transversal de la mostra núm. 3 (objectiu MPlan 20 X / 0,40). Observació amb llum UV. És pot apreciar la fluorescència característica del blanc de zinc (a la capa 10), així com restes de vernís a la superfície (fluorescència blavosa).

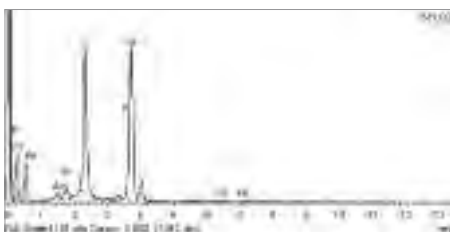
MOSTRA NÚM. 4: CABELLS					
NÚM. P	NÚM. E	COLOR	ESPESSOR (µM)	PIGMENTS / CÀRREGUES	OBSERVACIONS
4	8	terros rogenc	0-20	vermelló, blanc de plom, terres	capa de pintura
3	7	terros	15-20	blanc de plom, terra d'ombra, vermelló (m. b. p.), carbonat de calci (m. b. p.), carbó vegetal (m. b. p.)	capa de pintura
3	6	blanquinós	75-190	guix, silicats (b. p.), carbó vegetal (m. b. p.)	preparació d'estuc
1	5	terros fosc	15	blanc de plom, carbó vegetal, terres, guix (b. p.), vermelló (m. b. p.)	capa de pintura
1	4	blanc	90-200	guix, silicats (m. b. p.), carbó vegetal (m. b. p.)	preparació d'estuc
ORIGINAL	3	terros	10-20	blanc de plom, terra d'ombra, carbonat de calci, carbó vegetal	capa de pintura
ORIGINAL	2	blanc blavós	60-150	blanc de plom, esmalt blau ¹⁴ (m. b. p.), terres (m. b. p.), carbonat de calci (m. b. p.)	capa de pintura
ORIGINAL	1	blanc	150	guix, silicats (m. b. p.)	preparació d'estuc

¹⁴ Esmalt blau molt agrisat.

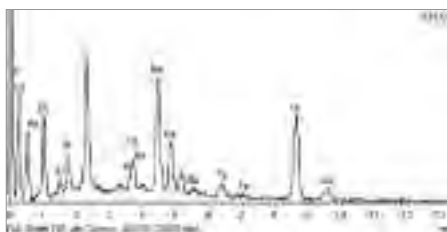

19. Imatge obtinguda al microscopi òptic de la secció transversal de la mostra núm. 4 (objectiu MPlan 20 X / 0,40). L'ordre numèric dels estrats és el que apareix en la taula de descripció annexa.

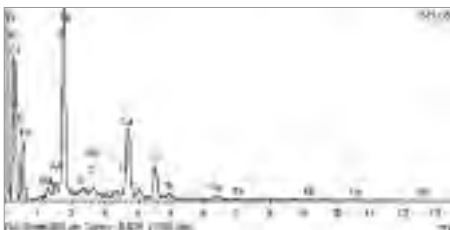
Espectres dels anàlisi SEM-EDX Y GC-MS

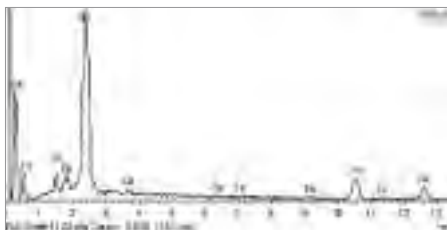
20. Espectre EDX obtingut de les anàlisis realitzades sobre les restes de preparació d'estuc de la mostra núm. 1. Espectres similars s'han produït com a resultat dels anàlisis realitzats sobre els estucs de la resta de mostres estudiades.

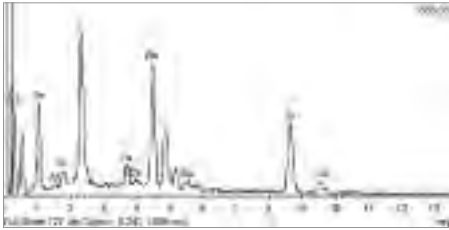
21. Espectre EDX obtingut de les anàlisis realitzades sobre la capa de pintura de color rosat (estrat 5) de la mostra núm. 1.

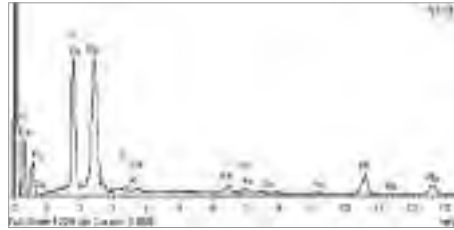
22. Espectre EDX obtingut de les anàlisis realitzades sobre la capa de pintura superficial (estrat 8) de la mostra núm. 1.

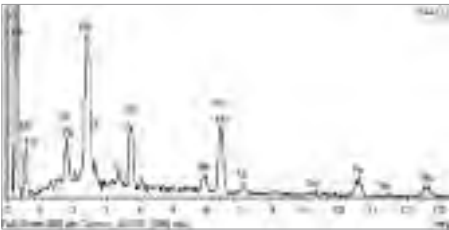
23. Espectre EDX obtingut de les anàlisis realitzades sobre la capa de pintura color blau (estrat 6) de la mostra núm. 3.

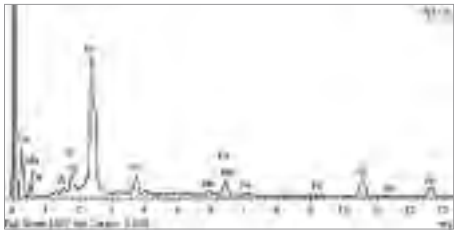
24. Espectre EDX obtingut de les anàlisis realitzades sobre la capa de pintura color blanc de la mostra núm. 3.

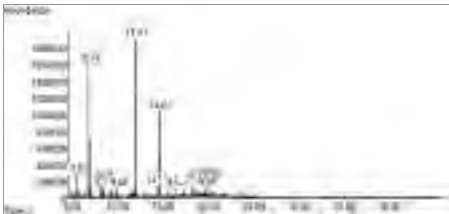
25. Espectre EDX obtingut de les anàlisis realitzades sobre la capa de pintura color blanc blavós (estrat 2) de la mostra núm. 4.

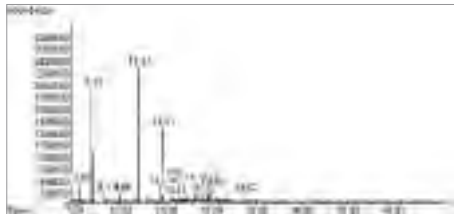
26. Espectre EDX obtingut de les anàlisis realitzades sobre la capa de pintura color terrós (estrat 3) de la mostra núm. 4.

27. Espectre EDX obtingut de les anàlisis realitzades sobre la capa de pintura color terrós (estrat 5) de la mostra núm. 4.

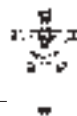
28. Cromatograma obtingut de les anàlisis realitzades dels materials orgànics de la mostra núm. 2.

29. Cromatograma obtingut de les anàlisis realitzades dels materials orgànics de la mostra núm. 3.

Conclusió

De la interpretació de les anàlisis junt a l'observació directa de la peça, es pot concloure que sobre la policromia original es detecten quatre repolicromies, de les quals dues són totals i les altres dues són parcials. De les capes externes a les internes la seqüència és la següent:

4a repolicromia. Intervenció parcial, ja que ha estat aplicada solament en la cara anterior, sense desclavar la figura de la creu. Es tracta de una capa gruixuda de pintura a l'oli sense preparació, de pinzellada rugosa i de poca qualitat tècnica. La presència de blanc de titani (diòxid de titani) la situa en el segle XX. El blanc de bari (sulfat de bari) és una càrrega que té com a funció densificar la pintura, sobretot al *perizonium*. Està acabada amb un vernís de copal molt oxidat.

3a repolicromia. Intervenció total, que comporta una gran modificació de l'escultura. En este moment són serrats el nas i part del llavi superior, l'orella esquerra, els bíceps i part del *perizonium*, per a substituir-los formalment mitjançant empelts de fusta de pi. Tot fa pensar que esta actuació va ser motivada clarament per un canvi de gust estètic. La policromia és a l'oli, densa i ha estat estesa en dues mans, sobre una preparació de guix extremadament gruixuda, per tal d'integrar els empelts i ocultar els trets de l'anatomia, massa expressionistes per al gust de l'època. El resultat és una figura més academicista i de formes més suaus. La presència de blanc de zinc (òxid de zinc) la situa en la segona meitat del segle XIX. Com a acabat té un vernís de sandàraca. L'estat de conservació és molt dolent, atés que la gruixuda capa de preparació s'ha dilatada i s'ha separat dels estrats subjacents.

2a repolicromia. Intervenció parcial que afecta solament a les parts visibles del *perizonium*, és a dir, no cubrix totalment la part posterior. Està realitzada a l'oli sense preparació aplicat en dues mans. El Blau de Prússia (ferrocianur de ferro) la data a partir de la segona meitat del segle XVIII.

1a repolicromia. Intervenció total, tècnicament complexa, està realitzada a tremp sobre una preparació de guix i acabada amb veladures. Formalment és molt propera a la policromia original, a la qual intenta reproduir des del punt de vista de la utilització dels materials i del resultat estètic. Segurament va ser aplicada amb el propòsit de renovar l'escultura per a mantindre-la en ús, ja que sota ella s'ha observat orificis d'atacs de xilòfags. Els pigments són antics i alguns com el vermelló (sulfur de mercuri), s'han deixat d'utilitzar.

Policromia original. Està realitzada a tremp sobre una preparació de guix. El contrast de les masses de color és fort, carnació molt lluminosa i cabells, barba i celles quasi negres. Els pigments són antics, apareix el vermelló a les carnacions, però la particularitat tècnica més interessant és la utilització de l'esmalt blau *smaltino* (vidre de cobalt), introduït a Europa en el segle XV. Este pigment forma part del color de base dels cabells i apareix agrisat, resultat

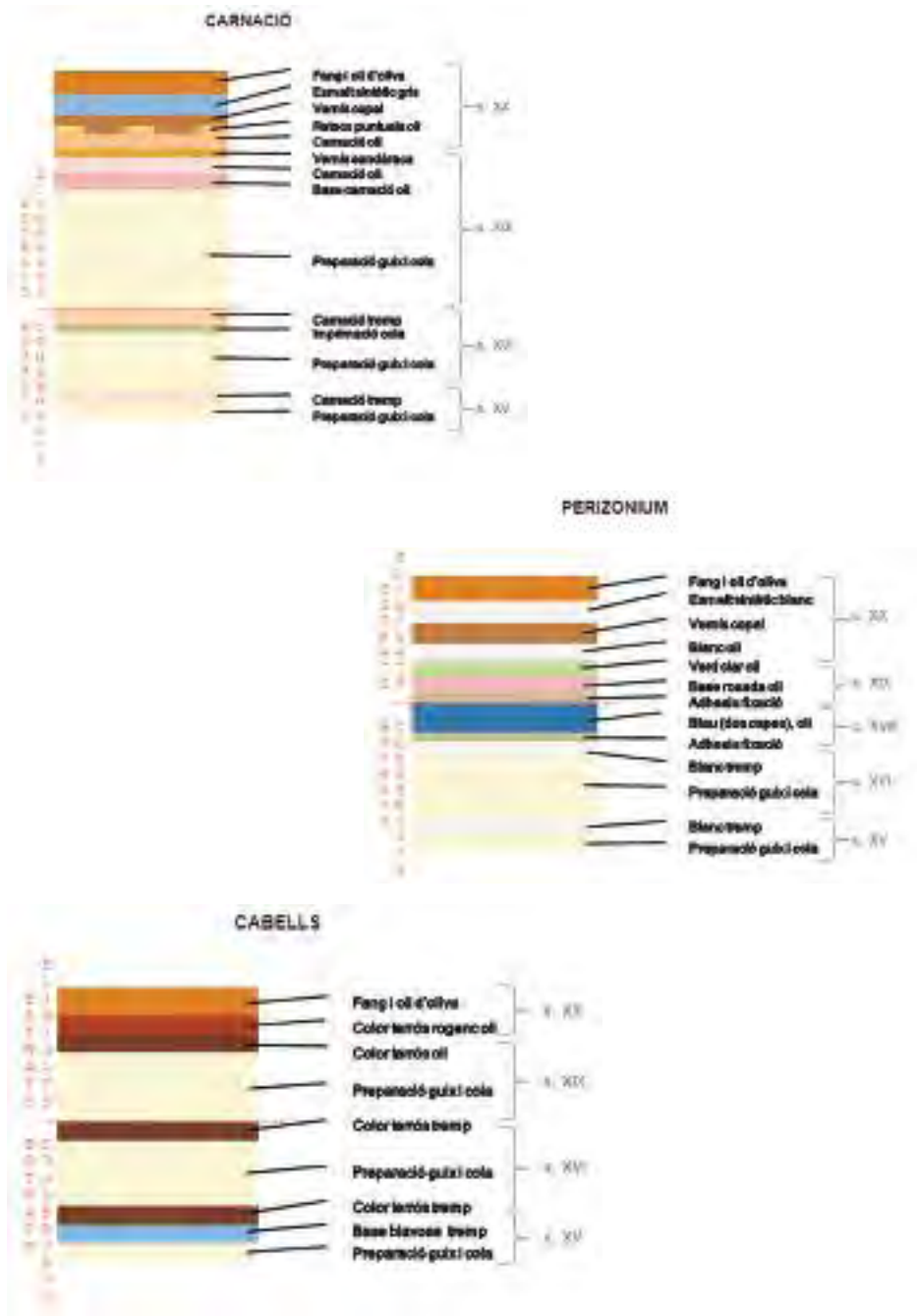

habitual del seu procés de deteriorament; la seua funció és influenciar cromàticament l'estrat superior de color terrós quasi negre, atorgant-li un matis més fred.

TAULA DE CORRESPONDÈNCIA DE LES POLICROMIES

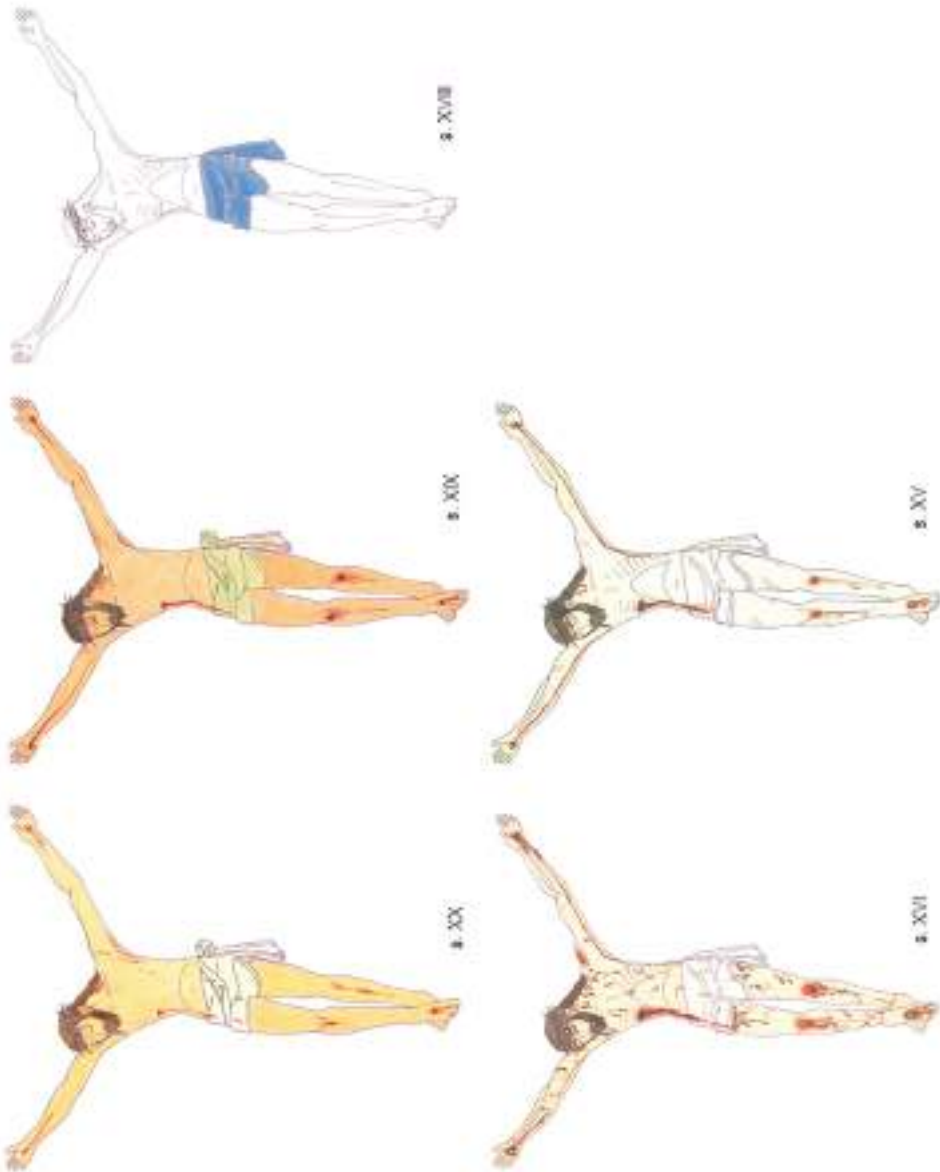
ENTRADA	VALS CEL·LES	CABELLS	CARNATONS	PERZÒNUM
s. XX 1a REPLICROMA	Un clac amb els punts i ve de color blanc. Cèl·lules de color amb regenc. Cèl·lules preparació. Molt estat de conservació.	Color tendri regenc preparació per ser, blanc de plom i vermell. Cèl·lules preparació. Molt estat de conservació.	Pel·lucida tendri de color tendri de color tendri de color tendri. En la seua preparació tendri de color tendri de color tendri, que la seua preparació. Molt estat de conservació.	Pel·lucida tendri de color tendri de color tendri de color tendri. En la seua preparació tendri de color tendri de color tendri, que la seua preparació. Molt estat de conservació.
s. XIX 2a REPLICROMA	Un clac amb els punts i ve de color tendri. Cèl·lules de color amb regenc. Cèl·lules preparació. Molt estat de conservació.	Color tendri de color tendri de color tendri de color tendri. En la seua preparació tendri de color tendri de color tendri, que la seua preparació. Molt estat de conservació.	Pel·lucida tendri de color tendri de color tendri de color tendri. En la seua preparació tendri de color tendri de color tendri, que la seua preparació. Molt estat de conservació.	Color tendri de color tendri de color tendri de color tendri. En la seua preparació tendri de color tendri de color tendri, que la seua preparació. Molt estat de conservació.
s. XVIII 2a REPLICROMA				Color tendri de color tendri de color tendri de color tendri. En la seua preparació tendri de color tendri de color tendri, que la seua preparació. Molt estat de conservació.
s. XVI 1a REPLICROMA	Un reg de color tendri de color tendri de color tendri de color tendri. En la seua preparació tendri de color tendri de color tendri, que la seua preparació. Molt estat de conservació.	Color tendri de color tendri de color tendri de color tendri. En la seua preparació tendri de color tendri de color tendri, que la seua preparació. Molt estat de conservació.	Pel·lucida tendri de color tendri de color tendri de color tendri. En la seua preparació tendri de color tendri de color tendri, que la seua preparació. Molt estat de conservació.	Color tendri de color tendri de color tendri de color tendri. En la seua preparació tendri de color tendri de color tendri, que la seua preparació. Molt estat de conservació.
s. XV ORIGINAL	Un reg de color tendri de color tendri de color tendri de color tendri. En la seua preparació tendri de color tendri de color tendri, que la seua preparació. Molt estat de conservació.	Color tendri de color tendri de color tendri de color tendri. En la seua preparació tendri de color tendri de color tendri, que la seua preparació. Molt estat de conservació.	Pel·lucida tendri de color tendri de color tendri de color tendri. En la seua preparació tendri de color tendri de color tendri, que la seua preparació. Molt estat de conservació.	Color tendri de color tendri de color tendri de color tendri. En la seua preparació tendri de color tendri de color tendri, que la seua preparació. Molt estat de conservació.

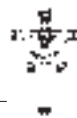
ESQUEMA DE LA SUPERPOSICIÓ DELS ESTRATS

RECONSTRUCCIÓ GRÀFICA DE LES POLICROMIES

ESTUDI DE LA TÈCNICA CONSTRUCTIVA I DE VOLUM

L'anàlisi de la fusta mitjançant microscòpia òptica de les seccions tangencial, transversal i radial ha revelat que es tracta de l'espècie *Populus s.p.* (alba, alber, xop),¹⁵ que creix en tota la península Ibèrica de manera silvestre. La utilització de la fusta d'alba per a la construcció de retaules i la talla d'escultures esdevé més comuna a partir del segle XV, moment en què comença la substitució parcial de l'ús de les coníferes. És una fusta de color molt clar, compacta i al mateix temps dolça per a la talla, que no es fissa ni s'estella amb facilitat.

30. Visió dels tres talls de la fusta al microscopi òptic.

El bloc central de l'obra, format pel tronc i les cames, està construït amb diverses peces embonades, algunes juntes de les quals són visibles, si s'observa la peça a llum rasant. El cap i els braços estan tallats a banda i ancorats al tronc mitjançant tiges de fusta. La utilització de claus de ferro forjat està limitada principalment per a reforçar l'ancoratge dels braços, donada la tensió que han de suportar, i per a subjectar alguns petits volums del *perizonium*, també tallats separatament.

A l'esquena de la figura apareix una coberta que tanca el buit interior que l'escultura té al tronc. La peça rectangular ha estat ajustada amb cura i revestida amb la preparació i policromia originals. Oculta un buit en forma de paral·lelepípede, l'interior del qual ha pogut ser observat a través d'un boroscopi, i que també es fa molt evident a les radiografies realitzades,¹⁶ per la

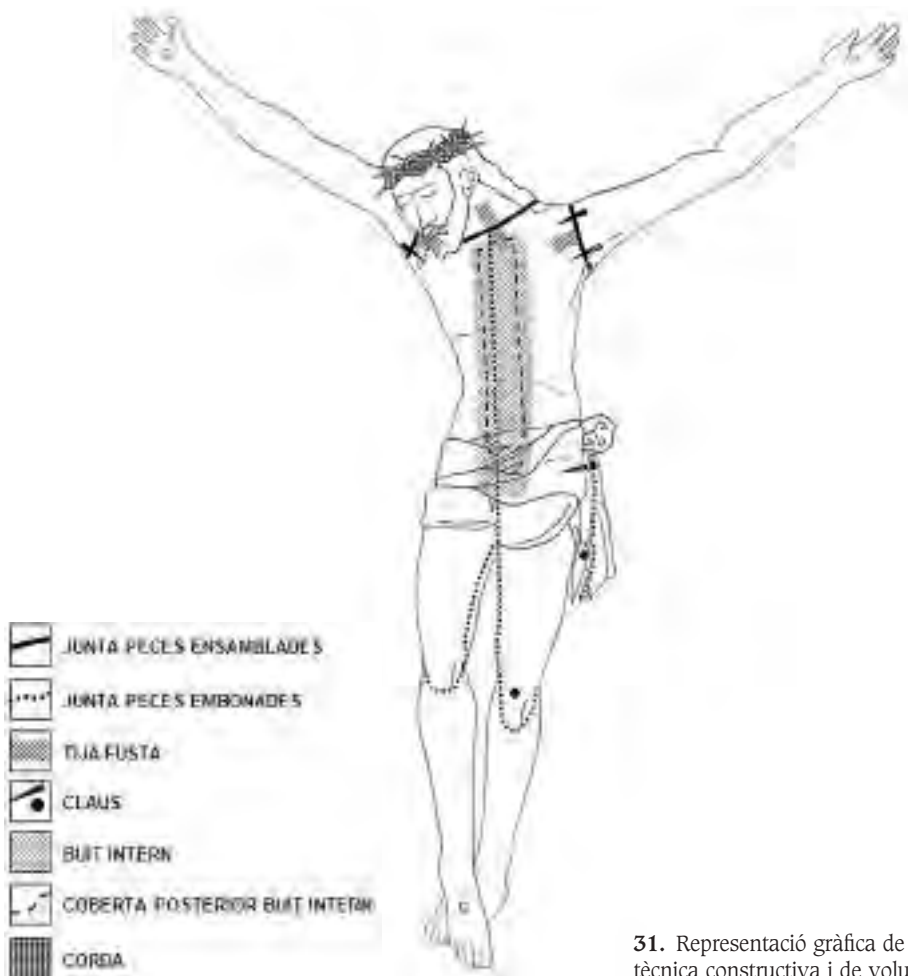
¹⁵ Les anàlisis han estat realitzades per Arte-Lab S. L., i en concret per Andrés Sánchez Ledesma, Llicenciat en Bioquímica, i Ismael González Seco, Llicenciat en Ciències Físiques.

¹⁶ Les radiografies han estat realitzades pel Dr. Julián Celma Marín, a qui vull expressar l'agraïment que es mereix per l'entusiasme mostrat en la restauració del *Crist crucificat*.

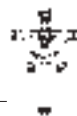

diferència de densitat de la matèria en eixa zona. La funció d'esta càmera pot ser la de rebaixar el volum de la part més grossa de la figura, amb la finalitat d'alleugerir el seu pes i d'evitar tensions en el comportament termohigromètric de la fusta, pràctica bastant habitual durant el desbastat del bloc. Una altra hipòtesi, no contrària a la primera, és la d'haver servit per a custodiar algun objecte de devoció o algun document l'existència dels quals no ha estat corroborada pels mitjans d'anàlisi utilitzats.

La corona no està tallada, sinó confeccionada amb una corda entrellaçada amb les espines incrustades directament al cap. La llengua és un disc realitzat separatament i policromat, per a ser posteriorment adherit a l'interior de la boca.

31. Representació gràfica de la tècnica constructiva i de volum.

32. Moment de l'observació del buit intern amb el boroscopi, a través d'un orifici existent a la part superior de l'esquena.

Abans d'aplicar la repolicromia, durant la intervenció del segle XIX, els volums varen ser modificats de manera irreversible, ja que comportaren la mutilació de parts anatòmiques completes com ara el nas, el llavi superior i l'orella, a més de pèrdues en els bíceps i part del *perizonium*. Sobre les esmentades zones es varen encaixar diverses peces tallades en fusta de pi, per a substituir les que intencionadament havien sigut eliminades.

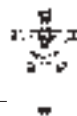
L'important grossor de la preparació de guix aplicada en aquell moment es fa palés sobretot als ulls, que per al gust de l'època semblarien segurament massa enclotats. A les radiografies del cap les conques dels ulls pareixen d'un blanc intens, precisament per la gran acumulació de sulfat de calci dels successius estrats de preparació que no deixa traspasar els raigs X. Esta és també la raó, junt a la presència de blanc de plom (carbonat bàsic de plom) en quasi tots els estrats de pintura, de l'aparença nebulosa a les radiografies de la major part de la figura excepte la cavitat central. La densitat dels materials afegits en les últimes repolicromies, no deixa apreciar la diferència de malla entre la fusta de pi dels empelts i la fusta d'alba, visible sobretot a les llacunes.

REFLEXIONS SOBRE EL PROCÉS DE RESTAURACIÓ

En el moment de començar la restauració d'una obra tridimensional no es pot oblidar que el tractament del volum i la policromia constitueixen una unitat.

33. Radiografies en les quals s'observa el buit intern de l'escultura, els claus, les llacunes en les policromies, a més de les grans masses d'estuc de guix i blanc de plom que els rajos X no poden penetrar.

Al mateix temps que es realitza l'estudi de correspondència de les policromies, es convenient també observar els canvis formals que la peça ha suportat al llarg de la seua història, per tal d'extraure unes conclusions que ajuden a comprendre de manera global les addicions i supressions que l'escultura ha patit tant en la forma com en el color.¹⁷

La correcta interpretació cronològica de les successives intervencions és imprescindible per a l'estudi de les obres repolicromades, i l'eventual decisió d'eliminar alguns dels estrats o volums afegits. Si no és així, es corre el risc de caure en confusions estètiques que acaben per mostrar un aspecte que no es correspon amb cap dels moments històrics pels quals la peça ha passat.

A més, cal recordar que les repolicromies, tant si són totals com parcials, s'han d'entendre com una renovació de l'objecte artístic per a adaptar-lo al gust de l'època o per a mantindre el seu ús social. Cadascuna d'elles aporta dades del moment històric en què fou realitzada i, *a priori*, han de ser considerades com a modificacions que s'han de conservar.

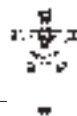
Era necessària, per tant, una reflexió amb totes les dades recollides al voltant de l'estudi del *Crist crucificat*, abans de decidir quin podia ser l'aspecte estètic més coherent, tot i respectant les modificacions, o pel contrari valorant-ne l'eliminació d'algunes.

Si tornem als resultats de l'estudi de correspondència de les policromies, la primera intervenció descrita de fora a dins era una repolicromia parcial a l'oli, del segle XX, que ocupava solament la part anterior de la figura, de pinzellades molt pastoses en el tors i el *perizonium* però que quasi no cobrien la cara i les cames, mal realitzada tècnicament i en mal estat de conservació: descohesionada, amb llacunes que mostraven les policromies subjacents i acabada amb un vernís molt oxidat. Atenent a estes raons no era difícil decidir la supressió d'esta intervenció, sobretot per la mala qualitat tècnica. El treball s'ha realitzat per estrats. Primer, s'ha eliminat el vernís i posteriorment, la capa d'oli mitjançant l'aplicació de distintes formulacions de dissolvents orgànics i agents quelants en suspensió en un gel.

¹⁷ SERCK-DEWAIDE, M. París 1995. "Exemples de restauration, dé-restauration, re-restaurations de quelques sculptures. Analyse des faits et réflexions" en *4º colloque de l'Association des Restaurateurs d'Art et d'Archéologie de Formation Universitaire A.R.A.A.F.U.*

34. Representació gràfica de les intervencions en el volum del segle XIX.

Pel que fa a la repolicromia del segle XIX, ja s'ha dit que era total, obtinguda per superposició de dos estrats de pintura a l'oli sobre una preparació de guix extremadament gruixuda, que arrodonia els trets anatòmics i ocultava les modificacions del volum que pertanyien a este moment. Malgrat la forta intenció de canvi formal que es dedueix d'esta actuació tan intervencionista, hi havia una dissociació palesa entre l'aparença dels volums i el tractament de la policromia. El resultat no era harmònic perquè el dens arrebossat de guix no podia aconseguir que les formes dures i les llargues extremitats es veren transformades en la pretesa serenitat acadèmica que es perseguia. Esta falta d'unitat des del punt de vista estètic, junt a raonaments de tipus tècnic com el mal comportament de les espesses capes superposades que es desprenien en grans descamacions, avalaven la determinació d'eliminar també esta repolicromia.

Després de retirat el vernís, el treball s'ha realitzat a bisturí amb el control de lents d'augment, s'han alçat els estrats en una meitat de la peça i s'ha documentat l'estadi abans d'eliminar-los per complet. Durant tot el procés d'alliberament de les capes subjacents s'han realitzat repetides fixacions amb cola animal, on apareixien zones amb falta de cohesió o disgregades. Al mateix temps s'ha dut a terme la consolidació de la fusta, per impregnació d'una solució de resina acrílica, i l'extracció dels elements metàl·lics no originals i no funcionals.

35. Detalls del procés d'eliminació del vernís.

No s'han suprimit els empelts de fusta de pi que varen ser aplicats en el segle XIX, per a la modificació del nas, de l'orella i del *perizonium*, la qual cosa pot semblar una incoherència després del que s'ha argumentat. Però l'opció de deixar la figura mutilada per a l'ús devocional per una rígida recerca de la puresa formal no era convincent. Tampoc ho era la idea d'haver d'interpretar com eren els elements originals per tal de reintegrar-los, i fer una actuació

intervencionista després d'haver-ne eliminat una altra. En este punt, per tant, s'han donat per finalitzades les operacions de supressió d'antigues intervencions formals i cromàtiques.

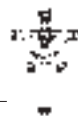

36. Imatge que mostra una de les repetides fases de fixació dels estrats, durant el treball d'alliberament de les policromies subjacents.

En total s'han alçat huit estrats en cinc operacions de neteja, si tenim en compte la intervenció preliminar per a remoure el fang i l'esmalt sintètic. Després d'haver alliberat la peça d'esta acumulació de materials diversos, el resultat ha sigut la recuperació, en la major part de la figura, d'unes característiques formals molt més harmòniques amb la policromia que ara s'ha deixat visible. Malgrat això, l'obra pot presentar problemes de coherència estètica difícils d'explicar, però que cal acceptar.

En definitiva, el que ara contemplem és una talla de principis del segle XV, repolicromada pot ser a final d'eixe mateix segle o principis del segle XVI, amb un *perizonium* pintat de blau en la segona meitat del segle XVIII i uns afegits formals (nas, orella i part dels plecs del drapejat) del segle XIX. Això no obstant, volums i policromia mostren actualment una unitat que no tenien abans del procés de restauració realitzat.

La unitat ve donada per la policromia recuperada del segle XVI, que reproduïx bastant fidelment en cromatisme i tècnica l'original, i que només s'ha pogut observar a través de les llacunes. Va ser realitzada per a mantindre la peça en bon ús en una època no massa llunyana a la datació de la talla, sense cap intenció de canvi estètic. Les llacunes i els intersticis dels clivells han deixat vore que esta policromia repetix, quasi de manera exacta, l'extensió i recorregut de la sang així com algunes de les laceracions representades en la policromia original subjacent. No és estrany, per tant, que color i forma

estiguen en total harmonia. El dramatisme de la policromia actualment visible està perfectament d'acord amb la tensió dels trets anatòmics, i tots dos aspectes encaixen iconogràficament en les representacions de Crist en la creu pròpies de la última etapa del gòtic internacional.

Pel que fa a la repolicromia parcial del *perizonium* blau, podria semblar anecdòtica o incongruent estèticament, però no ho és. Encara que pertany al segle XVIII també podem trobar als segles, XV i XVI panys de puresa de color blau fosc, això sí, realitzats amb altres tipus de pigments. Per altra banda, el blanc del pany corresponent a la carnació i cabells del segle XVI estava bastant malmés, qüestió que junt a la qualitat que oferia la pintura de blau de Prússia, va inclinar la balança en favor de la seua conservació.

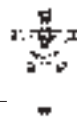
37. Imatges del procés d'eliminació de la repolicromia del segle XIX en el costat dret del tòrax. Detall del piquejat per a fer adherir el guixut estrat de preparació.

38. Detall que mostra el límit de la repolicromia del segle XX aplicada no més per davant, sobre la del segle XIX de color verdós clar, i finalment la repolicromia del XVIII de color blau de Prússia.

39. Estat inicial i final del procés d'eliminació de les repolicromies dels segles XIX i XX.

40. Estat intermedi del procés de reintegració.

EL CRIST DE LA SANG, UNA IMATGE INÈDITA DELS SEGLES XIV-XV A SAGUNT

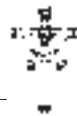
Ignasi Corresa i Marín

Llicenciat en Història de l'Art

L'any 1999 en el llibre del XXV aniversari de la Majoralia de 1974 apareixia publicada per Mossèn Rondan la notícia d'una imatge d'un Crist que fou trobada al magatzem del cementeri municipal de Sagunt¹. En les fotografies publicades en aqueix article s'observava l'estat de la imatge no massa deteriorada. Aquella escultura semblava antiga, prou antiga, i Mossèn Rondán va datar-la, amb molt bon criteri pels segles XV-XVI. Quan l'any 2005 s'acostàrem a veure-la el regidor d'aleshores, Manuel Civera, Enriqueta Cebrián (restauradora) i jo, vam trobar-se amb una imatge que no semblava aquella que sis anys enrere s'havia fotografiat. Un jove funcionari del cementeri, al trobar-la trencada, a peces, decidí arreglar-lo pel seu compte policromant-lo amb pintura plàstica i una barreja de terra i altres productes naturals. Gràcies a la devoció d'aquest xicot, possiblement aquesta importantíssima peça que ací es presenta ha arribat fins a nosaltres.

Efectivament ens trobàvem davant una imatge única al Camp de Morvedre, doncs a un colp d'ull, vam poder datar-la, com també va fer Mossèn Rondan, a l'Edat Mitjana. També vam dir que la creu era una obra posterior i que es trobava en un estat de conservació lamentable, amb corcó i pèrdues significatives estructurals degudes als xilòfags i a la humitat. L'Ajuntament de

¹ MARTÍNEZ RONDÁN, Josep: "Fulget Crucis Mysterium", *Semana Santa Saguntina. La Reliquia de la Vera Cruz*, Sagunt, Mayoralia Purísima Sangre Ntro. Sr. Jesucristo 1974, 1999 pp. 31-42.

Sagunt després de diverses reunions decidí cedir la imatge a la Confraria de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist per a que, fent-se càrrec de la seua restauració, conservació i manteniment es quedara en la Sang per rebre culte i acresca la religiositat i el patrimoni artístic de la confraria. Sense cap dubte, el Crist de la Sang és l'obra amb més valor artístic i històric que en aquest moment es conserva a l'ermita i per tant ha de tenir un lloc deferent, un lloc que siga de fàcil accés, que no destorbe al conjunt i pugua rebre el culte necessari.

Un Crist medieval a Sagunt

La ciutat de Sagunt té un ampli patrimoni medieval. El Morvedre de segles passats sobreviu en part en la seua trama urbana, alguns edificis o parts d'ells i en algunes tradicions que encara es conserven. Els diferents conflictes civils i la renovació dels temples actuals amb els seus objectes va fer desaparèixer-ne la majoria. Alguns dels conservats tenen un importantíssim valor cultural per a la nostra societat, perdre'ls seria realment catastròfic, doncs algunes peces, com les taules del retaule major de Santa Maria, són interessantíssimes per a la Història de l'Art valencià, que a més a més, van influir en la realització de les taules del retaule major de El Salvador de Borriana. També medieval i més antigues són unes xicotetes taules que es conserven al Museu Municipal de València de l'antic teginat l'església del Raval. També antiga és la imatge de la Mare de Déu del Bon Succés patrona de Sagunt que es venera al convent de les Servites. Ara, la imatge que ací es presenta enriqueix la iconografia religiosa saguntina sent la peça cristiana oberta al culte més antiga conservada a la ciutat.

No podem afirmar quina és la seua procedència² doncs no hi cap document que així ho indique, però podria ser, com ens han dit, que la imatge procedira de l'antic convent de Sant Francesc i al derruir-lo va ser dut a l'hospital de Na Marcena. Vertaderament aquest crucifix està impregnat de l'espiritualitat franciscana que donarà lloc a devocions i estilitzacions de les imatges que tenen a veure amb l'orde.

² Mossèn Rondan opina que aquest Crist no és el de l'Hospital de Na Marcena perquè no correspon al de les fotografies que es conserven (Vid. MARTÍNEZ RONDAN, Josep: *Op. Cit.*, 1999, p. 36). En canvi per a Manolo Civera si és el Crist de l'Hospital, teoria que defèn al seu article d'aquest llibre.

El Crist és una talla de fusta policromada d'una alçària poc més menuda que la natural, on en tots els aspectes escultòrics i pictòrics s'ha volgut mostrar el patiment de Jesús ja mort a la creu. Per això, a diferència d'algunes altres imatges de Cristos del segle XIV el pes del propi cos mort cau sobre ell mateix, deixant les mans prou més altes del que sovint es solia representar fins al moment. El cap li cau pel seu propi pes cap al costat dret, amb els ulls tancats i la boca entreoberta, on les dents i la llengua confirmen una mort lenta i dolorosa, propi d'un ésser humà i d'una espiritualitat a la que l'importava reforçar la humanitat de Crist. La corona d'espines realitzada de corda amb claus que sobreixen del cap tenen també connotacions

referents a la crueltat de la seua mort. Les faccions estan molt marcades, amb un nas de nova factura possiblement del segle XVII o XVIII; els cabells caiguts cap a la inclinació són ondulats, els quals mostren la part esquerra d'un coll llarg, estilitzat i tacat de gotes de sang que li cauen des del cap. L'orella, de producció més basta que la resta d'elements de la cara, es troba en aquest costat entre la barba i els cabells. Eixa barba triangular acabada en dues puntes, reminiscència de barbes anteriors del segle XIII i XIV.

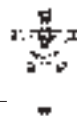
El cos representa un gust que tendeix cap un naturalisme més real que no simbòlic, on l'expressió del dolor ve remarcat per la tensió del cos i els braços, on l'anatomia va apoderant-se de la rigidesa inicial d'escultures anteriors. Els braços, en l'actualitat també intervinguts al segle XVII o XVIII, mostren els músculs i la tensió d'un braç pràcticament estirat. El cos, amb les costelles

ANÒNIM

Detall de la cara i la ferida durant el procés de restauració
Crist de la Sang. 1400 ca.

Ermita de la Sang

ben marcades i un diafragma endinsat evoquen també al dolor de la mort en la creu. La ferida del costat, no n'és qualsevol, doncs essent bastant fonda, des d'ella surt amb força la sang redemptora. Aquest preat líquid taca el drap de puresa, una peça acurtada ja per damunt dels genolls, tota una novetat en la representació d'aquests tipus d'imatge si considerem que, el Crist de la Sang, està a cavall dels segles XIV - XV. Podríem estar parlant d'una imatge d'estil gòtic internacional, amb eixes característiques d'humanisme d'influència italiana aparegudes al Regne de València als últims anys del segle XIV, que els genolls flexionats també ajuden a entendre.

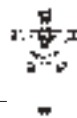
Possiblement un dels dubtes més significatius en la datació d'aquesta talla el trobaríem en el drap de puresa, que com ja havíem dit anteriorment no arriba fins als genolls. Ço és significatiu per una raó, si datem el Crist a finals del XIV o el primer terç del XV, estem parlant d'una peça escultòrica molt matineria dintre de la corrent gòtic internacional. Aquest estil millor documentat pel que fa a la pintura, arriba a València mitjançant alguns pintors forans que per primera volta creen tallers estables al Regne de València. Tanmateix, els primers dos grans retaules importants conservats d'aquesta corrent del gòtic al Museu de Belles Arts de València on es mostra un Crist Crucificat —el *retaulle dels Set Sacraments* i el *retaulle de la Invenció de la Santa Creu*⁵—, observem com també el periçoma més curt de l'habitual mostra els genolls. A més a més, el Crist representat en el primer d'aquests dos retaules té similituds amb el Crist de la Sang, doncs entre altres coses per remarcar l'essència humana de Jesús se'ns mostra —a través del propi pes de Crist, les costelles ben marcades, estómac endinsat i rostre—, per primera vegada l'expressió de dolor de Jesús. Aquest retaulle està atribuït a Gherardo Jacobo Starnina, un pintor florentí documentat a València entre 1395 i 1401. La influència d'aquest pintor i d'altres com Marçal de Sas i Pere Nicolau en la ciutat de València marca l'inici d'aquesta corrent internacional del gòtic, en la qual pràcticament l'art europeu té les mateixes característiques front als localismes anteriors.

El Crist de la Sang veu plenament d'aquesta corrent, que front a l'estil italogòtic anterior, desitja deixar patent l'expressivitat de Crist, perquè fa humana a la divinitat el poder mostrar els seus sentiments i poder expressar-los, és per tant aquesta característica un pas endavant cap a la troballa

⁵ Sobre aquest retaulle i la iconografia de la Sang vid. CORRESA I MARÍN, Ignasi: "Sanguinisque Pretiosi. La Sang Símbol redempcionista a Morvedre", *Setmana Santa Saguntina 2006*, Sagunt, Majoralia de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist, 2006, pp. 279-280.

GHERARDO STARNINA
Retaule de Fra Bonifaci Ferrer o dels Set Sagraments. 1398
Museu de Belles Arts de València

de l'humanisme triomfant del Renaixement. L'humanisme del Renaixement és només el final d'un procés que naix al segle XI, quan les ciutats de l'Europa medieval tornen a poblar-se, quan les universitats comencen a formar els ciutadans i quan les reformes religioses començaran a encaminar-se cap a una espiritualitat que donarà lloc a les heretgies dels segles XII-XIII, permetent l'aparició de noves ordes religioses i reformes d'altres amb l'objectiu de donar solucions als problemes socials de l'Església. Franciscans i Dominics, ambdues ordes mendicants, encapçalaran aqueixes reformes, sent les encarregades de mostrar-nos una religiositat piadosa que semblava haver-se allunyat dels cristians més desfavorits. Les noves concepcions i devocions d'un Déu més humà i una Verge mare, patidora i corredemptora, es contraposa del Déu Justicier i la Verge Emperadriu.

El Crist de la Sang reflex de l'espiritualitat medieval esdevinguda de les ordes mendicants

L'aparició de les ordes mendicants, sobretot la dels predicadors i franciscans o menorets, suposà no només un gir a l'espiritualitat, —atretra pels ideals de pobresa i una espiritualitat que apropava sobretot a la Verge i son Fill al poble—, sinó que uns canvis que van tenir eco en la religiositat, en la producció d'imatges i per tant en la introducció de noves devocions. Si fins aquell moment ens trobàvem amb imatges hieràtiques, sense cap interès de mostrar-nos la humanitat de qui és diví, aquestes ordes, humanitzaren la visió temerosa en la que es vivia de cara Déu.

La propera conquesta de València a la mort dels dos sants més grans del segle XIII, Sant Francesc d'Assís i Sant Domènec de Guzmán, l'augment devocional de la societat del moment cap a aquestes dues persones que en vida tingueren fama de sants, i l'acceptació dels seus ideals sempre a prop dels més desfavorits, van fer possible que Jaume I els atorgara la difícil tasca d'evangelitzar els seus nous territoris. Molt aviat les ciutats més importants del Regne van construir els convents i la seua espiritualitat va arrelar ràpidament entre la societat. Fruit d'aquesta evangelització són moltes de les tradicions que en la majoria d'aquestes ciutats encara perviuen, entre altres la devoció a la Sang de Crist⁴.

⁴ Vid. CORRESA I MARÍN, Ignasi: "Les ordes religioses i la Setmana Santa Saguntina", *Setmana Santa Saguntina* 2005, Sagunt, Majoralia de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist,

Com ja s'ha dit, l'espiritualitat franciscana i dominica, sobretot, va dur a l'aparició de noves devocions i a l'apropament a Déu i a la Verge a través de la seua humanitat. Aquestes concepcions, entre altres, de la religió establí un nou camí per a la iconografia religiosa que deixà lloc a les noves idees introduïdes al segle XIII, que dutes a la pràctica formaven part de la vida quotidiana dels ciutadans⁵. Reflectir els dolors que Crist passà en la seua passió en les pròpies carns, justificaven la mortificació de la persona com a redempció dels seus pecats i per tant s'obrien la porta cap a la salvació. Crist donà la seua vida per amor als hòmens com un home més, patint com a tal en les seues carns el dolor i així ho reflectien les imatges, per tant, així ho vivien els hòmens.

Aquesta imatge del Crist, que ara anomenem de la Sang⁶ està impregnada d'aquesta espiritualitat popular, la mateixa que va fer possible aquesta Festa de la Sang. Una imatge que encara s'acosta més a la devoció de la Passió de Crist introduïda pels menorets a Sagunt.

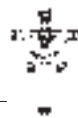
L'escultura dels segles XIV-XV a València i Morvedre

L'escultura religiosa de la València medieval és molt poc coneguda, la pèrdua de moltes imatges i la mancança d'investigacions sobre aquesta tècnica en les nostres terres no fa possible un estudi actual homogeni. Malgrat tot, això no vol dir que no hi hagueren tallers ni una forta producció d'imatges. Veritablement quan hem tractat el tema de l'estil, ho hem fet comparant-lo amb pintures de la mateixa època, que en realitat si estan més estudiades. Tot i això, podem dir que tant a València com a Sogorb i en altres llocs, com al Puig, hi ha restes d'escultura medieval realitzada en pedra. A més tenim les

2005. Ací es tracta el tema de la devoció a la Sang i la importància de les ordes religioses en la confecció de les nostres tradicions, especialment de la Festa.

⁵ De vegades les bones novel·les històriques serveixen per il·lustrar algunes idees, agafem per tant un paràgraf de *El nombre de la rosa*, en el qual Guillermo de Baskerville comenta a Adso: "Nunca como en nuestros días [1318] se han alzado en medio de las procesiones de flagelantes, alabanzas más intensas, inspiradas en los dolores de Cristo y de la Virgen". Vid. ECO, Umberto: *El nombre de la rosa*, Barcelona, Círculo de Lectores, 1980, p. 112.

⁶ Principalment perquè com es pot observar la Sang és un element important en aquesta imatge, però a més a més, aquesta imatge està pensada per a que a partir d'ara puga ser venerada i conservada en l'ermite de la Sang, que sembla va tenir ja el seu propi Crist segons unes estampes publicades en el llibre de Tàrsilo Caruana. Vid CARUANA, Tàrsilo et Alii (Ed.): *Historia de la Semana Santa de Sagunto*, Sagunt 2000, pp. 355-356. L'aparició d'aquestes estampes no vol dir que foren concretament aquestes imatges aquelles que es veneraven, sinó que hi havia un Crist amb eixa advocació.

portalades gòtiques de les nostres catedrals valencianes i d'algunes esglésies, entre les quals es trobava la de Santa Maria de Sagunt. La Guerra Civil acabà amb moltes de les poques imatges d'aquesta època que encara ens quedaven. Altres pogueren salvar-se com és el cas del Crist de la Sang, possiblement per trobar-se o bé a l'hospital o bé al cementeri.

El que si podem firmar és que quan es realitza el Crist de la Sang, és una època en que a València comencen haver-hi tallers d'artesans que es dediquen a la producció de pintures i escultures. Ho sabem perquè ja a partir de l'últim terç de segle XIV els artesans formen tallers a València per donar servei al *Cap i Casal* i a altres ciutats del Regne. L'aparició dels pintors abans nomenats Pere Nicolau, Marçal de Sas i Gherardo Starnina; els pagaments de taxes per la seua activitat i la proliferació de documents notariais en els quals s'hi paguen retaules, èpoques, inclòs apareixen testaments o inventaris dels tallers, són testimonis del treball artístic de la València del moment. Si abans el Regne va estar sotmès a despeses per consolidar-se com a tal, pel qual les imatges escultòriques devocionals, en la majoria dels casos venien fetes des d'altres llocs —o de vegades, venien els artesans per pintar o decorar una església i se'n tornaven quan acabaven—, a partir d'ara, la prosperitat econòmica i política de València i del seu port, l'ajudarà a enriquir-se culturalment, donant lloc a una demanda de producció d'obres artístiques. A finals del segle XIV podem, doncs, esbrinar el que serà el segle XV.

D'eixa època trobem poques escultures de talla, on gairebé totes són Mares de Déu amb diferents advocacions, una de les quals la tenim en aquesta comarca a Torres Torres: la Mare de Déu de la Llet. Crucificats no trobem tants, no perquè no hi hagueren, sinó perquè les noves modes van fer anant desaparèixer els Crists més antics, excepte aquells de grans devocions com el Crist del Salvador i del Grau a València, o d'altres com el Morenet a Ontinyent de qui només es salvà el rostre en la Guerra Civil. El perquè amb les imatges de la Verge no succeí el mateix té el seu sentit en la majoria de les encara conservades, doncs són les patrones de les localitats que, amb les llegendes de troballes o miracles, han reforçat la seua devoció expressament cap a la imatge en concret i no a cap altra.

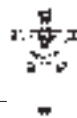
En canvi a Catalunya, als pobles més allunyats de la costa que es troben en llocs de muntanya, si s'han conservat algunes imatges de Crist que beuen de la mateixa corrent més expressiva de l'art gòtic. És el cas del cap de Crist atribuït a Jaume Cascalls (circa 1352), conservat al MNAC de Barcelona, amb

TRIBUÏT A JAUME CASCALLS
Cap de Crist. 1352 ca.
Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC)

barba de dos puntes, ulls entreoberts, nas afilat, celles marcades i boca entreoberta amb les dents treballades.

Però també trobem altres imatges anteriors de Crist al Museu de Solsona de principis del segle XIV, on tot i beure de la corrent italogòtica, comença a esbrinar-se certa expressió en el rostre del Crucificat en una lleugera elevació de la cella esquerra. La Sang és també un element important doncs el seu vessament per tot el cos vol mostrar-nos el seu patiment.

ANÒNIM
Sant Crist. 1300 ca.
Museu Diocesà i Comarcal de Solsona

Fins ací, a mode d'introducció del que podria ser un treball d'investigació futur, hem vist com l'escultura com a tècnica artística, està al servei de la religió. En aquest cas al servei de les noves corrents ideològiques que aparegueren al segle XIII, que a poc a poc encaminaren l'art cap al Renaixement a través de l'humanisme triomfant de l'expressivitat, des de l'extracció dels sentiments d'allà dins de les entranyes. Dolor, patiment, tendresa, amor, alegria... cadascun dintre d'un tipus d'imatge que afavorirà la millor comprensió dels cristians de la doctrina i augmentaran la fe cap a un Déu, un Crist i una Mare de Déu, ja més humans i més propers. Eixe gran canvi en la iconografia que es déu a aquesta època, recupera amb aquest Crist, una imatge perduda de la història de Sagunt.

LA GÈNESI DE LA SETMANA SANTA SAGUNTINA

Manuel Civera i Gómez

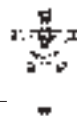
L'estudi de la Festa

Antoni Chabret, com en tantes altres qüestions, fou el primer que publicà alguna cosa sobre la Confraria de la Puríssima Sang de Jesucrist.¹ No realitzà, però, un estudi específic de la Setmana Santa o de la Confraria, només en féu alguna referència als seus escrits. En el segon volum de *Sagunto* publicada en 1888 escriu: *La Sinagoga estava en el barrio de la Sangre Vieja, y fue convertida en iglesia de la cofradía de la Sangre de Cristo después de la expulsión de los israelitas.*² Com indica en una nota a peu de pàgina seguia Gaspar Escolano (1560-1619). Confiat en l'autoritat de l'historiador valencià, en 1896 tornà a escriure el mateix i allargà la frase: *La (confraria) de la Purísima Sangre de Cristo tuvo sus comienzos á fines del siglo XV cuando se expulsaron de España los judíos, cuya sinagoga de Murviedro se purificó y utilizó para instalar en ella las imágenes de la Cofradía de los disciplinantes, como se llamaba antiguamente.*³ En 1901 va repetir el que escriví en el segle XIX: *...se conservan cuatro arcos ojivales de piedra, que formaron parte de la*

¹ Potser el primer que escrigué sobre la història de la Setmana Santa Saguntina fou el saguntí Francesc Morató, atés que com a franciscà tenia molt a dir. Al respecte, cal dir que la seua història o notes de la seua història de Morvedre encara hi ha qui la substraen als saguntins i al coneixement.

² Chabret, A.: *Sagunto, su historia y sus monumentos*, V-II, 1988, p. 332.

³ Chabret, A.: *Orígenes y tradiciones de la Cofradía del Santísimo Sacramento ó de Minerua de la iglesia parroquial de Sagunto*, 1896, p. 20.

Sinagoga, convertida después de la expulsión en 1492, en iglesia de la Cofradía de la Sangre de Cristo. I ho reforça amb la frase: Recibió la denominación de Portalet de la Sang, á finales del siglo XV...⁴

En definitiva, Chabret fa dos afirmacions: 1. Després de l'expulsió dels jueus, la sinagoga es convertí en l'església de la Sang, i 2. L'edifici de la sinagoga s'utilitzà per a posar les imatges dels disciplinants. La primera frase és ambigua perquè: Quan és després de l'expulsió dels jueus? Immediatament després, un dia després de l'expulsió, un mes, un any, una dècada, un segle...? Quant de temps després? Més encara, la primera afirmació no descarta la possibilitat que la Confraria de la Sang ja hi fora abans de l'expulsió dels jueus. Certament, Chabret no sabia quan es creà la Confraria de la Sang, de fet l'adverbi després de l'expulsió dels jueus podria ser al llarg del segle XVI. Si no sabia quan es creà la Confraria de la Sang, com podia deduir el nostre cronista que el portalet es deia de la Sang a final del segle XV? Era, certament, una especulació: Chabret no sabia on se situava la Sang ni quan es fundà. La segona afirmació: a la sinagoga posaren les imatges dels disciplinants, és interessant perquè podria haver-ho llegit i, en qualsevol cas, fa avançar el coneixement sobre la Festa.

Atés que Chabret estudià els arxius municipals, algunes persones interpreten que constatava la fundació de la Confraria de la Puríssima Sang de Jesucrist l'any 1492. De la frase isqué la proposta de celebrar el cinc-cents aniversari de la Confraria, el qual tingué una fervorosa acollida. La Confraria no desaprofità l'ocasió i se celebrà la commemoració amb tota la pompa que mereixia la suposada efemèride. Se celebraren actes especials i, a més a més del llibre de la festa, la Confraria publicà *En torno a la pasión*, la Majoralia publicà *Itinerario urbano del Viernes Santo Saguntino* d'Emilio Llueca, i Amadeo Ribelles assumí la publicació *Semana Santa Saguntina, dos visiones*, d'Amadeo Ribelles i Emilio Llueca. Tot això s'explica pel zel a valorar el nostre patrimoni immaterial, si fa no fa, el mateix que ens impulsa a investigar i explicar l'origen de la festa.

En el llibre de la festa de 1992 Santiago Bru i Vidal escrigué: *Notas y nómulas en torno a la Semana Santa en Sagunto*. Em digué, si no recorde malament, que era l'informe que li demanaren des de diferents instàncies eclesials sobre l'origen de la festa. El contingut té dues parts, en la primera es fa ressò de la frase de Chabret i, després d'explicitar que no tenim documentat l'origen de la Setmana Santa, identificà la tradició amb les afirmacions de Chabret sobre l'origen de la Confraria. En la segona part, proposa unes fases en l'evolució de la Confraria de la Puríssima Sang a partir d'un origen que acceptà incert:

⁴ Chabret, A.: *Nomenclator*, 1901, p. 61 i 81.

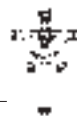
1. Naixement a finals del segle XV i tot el XVI, 2. Creixement durant els segles XVII i XVIII, 3. Desenvolupament dels actes durant el XIX i XX.

Un any abans de la commemoració del famós V Centenari, Josep Martínez Rondan escrigué un opuscle que publicà la Majoralia de 1991: *La confraria de la Sang de Morvedre. Apunts hipotètics sobre els seus orígens*. El treball consta dels següents apartats: 1. Antecedents històrics que l'autor veu en les antífofes i els himnes de la litúrgia, 2. Pervivència del drama sacre, 3. Confraria de la Sang, deixuplinants i drama sacre de la Passió. Sobre la confraria insisteix en la frase de Chabret i amplia encertadament el que diu sobre els deixuplinants i la litúrgia. Al llibre de la Setmana Santa de 2006 recapitulà: *La confraria de la Sang de Morvedre. Aproximació als seus orígens*, en el qual ordena cronològicament documents i dates de fets de Morvedre i no de Morvedre per a aproximar al coneixement dels orígens de la Festa. El més interessant són els documents sobre Morvedre que ell mateix ha exhumat dels arxius.⁵

La vitalitat de la Festa esperonà els estudiosos de la Festa i la manca de documentació provocà una certa ansietat. La celebració del V Centenari fou eloqüent. El que més em crida l'atenció és la barreja que se sol fer entre el concepte global de la Festa de la Setmana Santa Saguntina i el de Confraria de la Puríssima Sang de Jesucrist, ben segur perquè la Confraria (les successives majoralies) és la que en l'actualitat programa, organitza, realitza i paga la festa. En els treballs esmentats, els autors es proposen explicar, o aproximar-se, a l'origen de la Confraria: per això Bru, que reconeix no saber l'origen de la Confraria, accepta el supòsit de Chabret que barreja directament: sinagoga-confraria i disciplinants-festa. Josep Martínez sap que la Festa és anterior i, quan agafa el fil d'Ariadna (els beguins), fa valdre la inconcreció de Chabret sobre l'origen de la Confraria.

És òbvi que el concepte de Festa de la Setmana Santa és més ample i més antic que el de Confraria de la Sang. La Festa és el resultat d'un procés de secretisme que ha anat conformant-se al llarg de més de vuit segles per dues iniciatives de vegades paral·leles, de vegades confluents, de vegades superposades, de vegades enconrades: l'eclesial i la popular o comunitària que actualment encara es poden apreciar. Són actes que depenen de l'Església: els Monuments, la Vetla, el Sermó de la Galtà, el Desclavament, etcètera. Són actes de caràcter comunitari els organitzats per la Confraria de la Sang: l'Arreplegà, la Subhasta, la Processó de l'Enterro, la Pujada al Calvari, etcètera.

⁵ Martínez Rondan, Josep: *La confraria de la Sang de Morvedre. Apunts hipotètics sobre els seus orígens*, Majoralia de la Puríssima Sang de 1981. "La confraria de la Sang de Morvedre. Aproximació als seus orígens", *Setmana Santa Saguntina*, 2006.

La gènesi de la Setmana Santa

La gènesi de la Setmana Santa es produí amb el fet històric de l'empresonament, humiliació, martiri i crucifixió de Jesús a Jerusalem. El motiu de la passió de Jesús de Natzaré, nom amb el qual se li coneixia encara que nasqué a Betlem, el provocaren els fariseus que l'acusaren de sacríleg segons la llei de Moisés i el responsable fou el pretor romà que aplicà la pena, més encara si el delicte que li imputaven no implicava la condemna a mort en les lleis romanes. No havia de tindre molts jueus en contra quan el diumenge fou rebut com un alliberador pels jueus de Jerusalem i el divendres el mataren. Ponç Pilat era el governador de Palestina (26-36 dC) a l'inici de l'Imperi i ell signà la mort de Jesús. En conseqüència els romans foren els responsables de la seua mort, si bé la secta jueva dels fariseus fou la desencadenant.⁶ Per a alguns historiadors Jesús pertanyia a la secta jueva dels essenis, escindida possiblement de la farisea, les quals s'havien apartat de les autoritats religioses i del culte del temple de Jerusalem i vivien en comunitats monàstiques dirigides per un responsable i en les quals renunciaven a la propietat privada, feien àpats comunitaris, etcètera.⁷ El vot de pobresa i la vida eremita i monàstica són les característiques del cristianisme primitiu.

Com diu Mestre i Godes, "Jesus era jueu, amb una genealogia neta, i també ho era per sensibilitat i formació. Es movia en un ambient jueu, predicava a la sinagoga, al Temple, i els contactes que establí amb jueus dominen sobre tots els altres. La gent del seu entorn, la que primer va combregar amb el seu missatge era, essencialment, jueva."⁸ La identitat de Jesús era la jueva i com a jueu fou circumcidat⁹ i complia familiarment els ritus alimenticis dels jueus, menjava pa àcim, carn dels animals permesos desproveïda de sang i bevia vi elaborat segons el ritus caixer. El fet és important perquè fou el nucli d'un estel que originà el primer conflicte de l'Església, els dels judeocristians, i continua encara.

Els judeocristians, seguint l'autor esmentat, eren pràcticament tots els deixebles de Jesús i entenien que el cristianisme era una mena de derivació del

⁶ Epalza, Mikel de: *Jesús entre judíos, cristianos y musulmanes hispanos (siglos VI-XVII)*, Universidad de Granada, 1999. A ningú se li escapa que la personalitat de Jesús i dels seus deixebles és molt complexa del que puc resumir. El text d'Epalza estudia la imatge de Jesús de les tres religions monoteïstes a la qual pot el lector recórrer.

⁷ GEC: esseni, V-10, p. 268.

⁸ Mestre i Godes: Jesús: Els primers cristians. Edicions 62, 1997, p. 61 i seg.

⁹ Evangeli de Lucas (Lc. 2: 21). L'1 de gener és la festa de la circumcisió i del nom de Jesús.

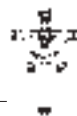

judaisme. Lògic perquè Jesús era jueu i predicà als jueus. Els problemes començaren a l'hora d'acceptar els pagans com a cristians. Concretament quan Pere tornà a Jerusalem i explicà a la comunitat cristiana que havia batejat i confirmat el romà i pagà Corneli l'escipiò i a altres. El problema no era menor perquè en el fons es debatia el ser o no ser per la identitat religiosa i la circumcisió era un precepte fonamental del judaisme, era la cerimònia iniciàtica que precedeix a la rebuda del nom. El fet dividí el primer nucli de cristians en defensors i retractors de la circumcisió, el primer grup el capitalitzà Pere i el segon Pau. La qüestió provocà la convocatòria del primer concili l'any 50 a Jerusalem, però no tragueren l'aigua clara. Tot sembla indicar que Pau sofrí un procés de radicalisme perquè l'any 51 coneix Timoteu, que era fill de mare jueva, i ell el portà a circumcidar; l'any 58 la comunitat de Jerusalem li retraia que ensenyava a apostatar de la llei de Moisés i li pregaven que a Jerusalem dissimulara; i quan escrigué la carta als de Filips atacà vigorosament els judeocristians i els digué: "*gossos, mals operaris, partidaris de la mutilació (circumcisió), escòria, enemics de la creu de Crist, posen la seva glòria en les parts vergonyants...*" Tot i la majoria de judeocristians i de la solució contemporitzadora, la intolerància cap als jueus fructificà.

Les primeres comunitats cristianes celebraven poques festes, potser només una, la Pasqua.¹⁰ En la celebració, s'havia substituït l'antic motiu de l'alliberament del poble jueu d'Egipte per la celebració del misteri de la mort i resurrecció de Crist. Aquest concepte de festa única es fragmentà a partir de la segona meitat del segle IV, concretament quan s'accelerà l'expansió del cristianisme per l'Imperi Romà. Recordem que l'emperador romà Constantí (280-337) es convertí al cristianisme al final de la seua vida i que Teodosi (347-395) el convertí en religió oficial. A partir d'aleshores començaren a realitzar-se expedicions de peregrins a Jerusalem per a visitar *in situ* el camí de la creu que realitzà Crist i, en tornar a la seua pàtria, explicaven i procuraven refer el *via crucis*. Segons l'autor que seguim el fenomen suposà un canvi de mentalitat, atès que de la transcendència de Jesús es passà a valorar l'aspecte humà de Jesús. En conseqüència ens trobem en l'inici de la doble via: ritus i espiritualisme.

El testimoni i les memòries de la peregrinació d'una monja de Galícia és un dels pocs documents que certifica el naixement popular de la commemoració de la Setmana Santa que ha arribat als nostres dies. Egèria, que fou molt possiblement noble i culta, era abadesa del Bierzo i descriu els actes que realitzà a Jerusalem entre els anys 383 i 385. El Diumenge de Rams realitzaren una impressionant processó des del Mont Olivete a Jerusalem, els feligresos

¹⁰ Bernal, José Manuel: *Para vivir el año litúrgico*, Editorial Verbo Divino, 1998, p. 102.

cantaven: Beneït és qui ve en nom del Senyor, i seguien el bisbe que anava potser sobre una burreta. El Dijous realitzaren dues eucaristies a la basílica del Sant Sepulcre sobre el Gòlgota, la primera en el Martyrium i la segona raere de la creu, d'on es dedueix que aleshores ja estava assentat el sentit teològic de l'eucaristia. El Dijous Sant per la nit anaren a l'hort de Getsemaní i se la passaren pregant al voltant del bisbe, cantaven un himne i llegiren el passatge evangèlic de l'empresonament de Jesús pels soldats. És l'origen de la vetla actual. El Divendres Sant realitzaren l'itinerari que féu Jesús reproduint plàsticament els esdeveniments que jalonen la passió, llegien, cantaven himnes i oracions apropiades al dia. Quan arribaren a la basílica del Martyrium pregaren davant de la columna i de la creu que tenien sobre una taula. En acabar, tocaren la creu amb el front i després amb els ulls. Seguidament escoltaren un sermó i unes lectures de l'Antic i del Nou Testament de tres hores de duració i que estava presidit pel bisbe.¹¹ Sorpren que a finals del segle IV ja s'havia estructurat la Setmana Santa tal qual la coneguem en l'actualitat.

Tot i que no coneguem documents que relaten l'experiència entrada l'edat mitjana, cal deduir que la tradició continuà i suposà una pràctica corrent dels que s'identificaren amb el cristianisme primitiu. L'ambient religiós que es respirava a Terra Santa era monàstic, des de les primeres comunitats cristianes, passant pels peregrins com la monja Egèria, fins arribar a les comunitats que s'hi establien: els templers, els hospitalers de Sant Joan, els sepulcristes, els franciscans, etcètera. Els templers foren significatius. L'any 1118 Xampanya Hugues de Payens crea la comunitat dels *Paupers Comilitones Christi* (Pobres Militars de Crist) amb altres cavallers francesos amb la finalitat de socórrer els pelegrins que visitaven els Llocs Sants i, instal·lats en el Temple de Salomó, li posaren de nom l'orde *Equites Militiae Templi Salomonis*.¹² Aprovada en 1128 s'expandí per Europa i s'especialitzà en banca. Ramon Berenguer III hi arribà a professar i a l'inici del segle XIV el rei de França els acusà de sodomia i els perseguí amb la complicitat del papat.

L'ambient religiós del segle XIII

Els deixebles de Jesús polemitzaren sobre si la Nova Aliança implicava el refús de l'Antiga Aliança, si els batejats havien de circumcidar-se o no. En

¹¹ Bernal, 1998, p. 119-124.

¹² GEC: V-22, p. 232-234.

el segle IV Ari i els seus deixebles defensaven la unitat i la transcendència de Déu front a la consideració de la divinitat de Jesús. L'arrianisme fou la religió oficial de la corona visigòtica fins al segle VII. La història social de l'Església és un camí cap a la recerca d'una doctrina sòlida. Quan la corona visigòtica d'Hispania es féu catòlica a principi del segle VII, la Passió es commemorava ben segur a la basílica visigòtica de Sagunt que havia de situar-se probablement on ara es troba Santa Maria. D'aquella època disposem de monedes amb la ceca Sagunto encunyades per la corona visigòtica on figura la creu, senyal inequívoca que es commemorava la passió de Crist seguint el ritus de Roma. No obstant això, durant el període musulmà, entre els segles VIII i XIII, la litúrgia cristiana desapareixeria de Murbítar o quedaria relegada a comunitats menudes i potser a pràctiques en períodes concrets.

Durant la baixa edat mitjana, les tres religions monoteistes participaren d'un debat teològic que cristallitzà en escoles filosòfiques: l'espiritualisme cristià (cristianisme primitiu), la càbala jueva i la kalama musulmana. Les dues primeres estaven ben representades a la corona catalanoaragonesa, de fet es desenvoluparen al mateix temps a Provença, i coincideixen en alguns punts fonamentals: refús de la filosofia aristotèlica, renúncia davant les vanitats del món, transformació social a través de la reforma espiritual i moral, despreci de la llum de la raó, interpretació dels textos sagrats, inclinació cap a l'esotèric i adivinatori, i ús d'un nou llenguatge i un nou mètode d'expressió.¹⁵

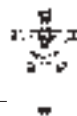
El terme càbala aparegué en el segle XI, si bé la filosofia metafísica i les pràctiques esotèriques jueves es remunten al segle V. El primer assaig sobre la càbala apareix a Provença: *Séfer ha-Bahir* (1180). Estesa per Ishaq el Cec arribà a Girona on es formà una escola cabalística (1230-1260) on destacaren les personalitats: Azriel, Ezra ben Salomó, Moisés ben Nohman i Yosef ben Abraham ibn Chicatella l'obra dels quals influí en l'humanisme cristià. D'aquests passà a Abraham Abu-l-Afiya i als autors castellans: els germans Isaac i Jacob de Sòria, Todros ben Yosef Abulafia de Toledo, etcètera. L'obra clau de la càbala fou *Zohar* (Llibre de l'esplendor).¹⁴ El rabí Asher ben David considerava que els cabalistes adoptaren el principi de dualitat dels càtars. Jahudà ha Hasid de Ratisbona, fill Samuel ha Hasud (el devot i fundador de hasidisme), ha estat comparat amb Francesc d'Assís, contemporani seu.¹⁵

L'espiritualisme cristià bevia de la mateixes fonts que la càbala, però en contraposició als jueus, per als quals la pobresa era una desgràcia,

¹³ Santonja, Pedro: *La influencia de la cultura judía en la obra de Arnau de Vilanova (¿1238?-1311)*, *La espiritualidad de su tiempo*, Biblioteca Valenciana, Generalitat, 2001, p. 19.

¹⁴ GEC: Càbala, V-5, p. 444.

¹⁵ Santonja, 2001, p. 17.

propugnaven la restauració del cristianisme primitiu, es consideraven partidaris de la pobresa evangèlica i cridaven a la penitència davant la fi del món que consideraven imminent.¹⁶ El cristianisme primitiu de Provença és conegut per religió càtara que partia del principi maniqueista del bé i del mal, que l'Església no acceptà, el considerà herètic i fou perseguit. A València de la segona meitat del segle XIII hi havia l'orde dels frares de penitència de Jesucrist, anomenats simplificadaament frares de penitència i popularment frares del sac, els quals foren dissolts per decret del concili de Lió de 1274. Els hereus del cristianisme primitiu foren els franciscans.

L'espiritualisme cristià prené nova força amb Francesc d'Assís (1182-1226) i tingué com a representants al nostre àmbit politicocultural Ramon Llull i Arnau de Vilanova. Francesc d'Assís era fill d'un marxant ric que deixà les armes i els plaers mundans per a dedicar-se a la vida religiosa tenint com a model la predicació i la vida eremita i monàstica. Francesc era peculiar perquè cantava a les places, parlava als animalets i plastificava els moments clau de la vida de Jesús. Visità la península Ibèrica i predicà pels territoris de la corona catalanoaragonesa pels anys 1211-1213. Abans que acabara el segle XIII els franciscans s'havien establert a València i Morvedre (a Xàtiva en 1301). En la segona meitat del segle XIII els franciscans arribaren a Terra Santa i en 1342 obtingueren del papa la custòdia dels Llocs Sants.

Ramon Llull (1232/3-1315/6) va nàixer a Mallorca i fou senescal de la mena del rei. Molt apegat a la vida mundana tingué repetides visions de Jesús crucificat i interpretà que era una crida de Déu perquè abandonara aquella vida i es dedicara a la conversió. A punt de la desmoralització, escoltà un sermó sobre Francesc d'Assís i l'animà a seguir en el seu propòsit. Com Francesc d'Assís vené la major part dels seus béns, menys els que necessitava per a viure la seua esposa i fills, i partí en peregrinació. El seu principi religiós queda perfectament reflectit en la frase de Blanquerna: "*En lloc de predicar poreu fer sancta vida, e per bon exemple predicar.*" És el primer gran escriptor de la llengua catalana del qual es conserven moltes obres de les quals cal recordar: Blanquerna, Llibre de les bèsties, Llibre de Meravelles, Llibre d'Amic e Amat, aquest últim a la manera del moviment ascètic-místic del sufisme islàmic. Tradicionalment s'ha considerat que Llull fou terciari franciscà. Evast i Aloma de l'obra Blanquerna eren, marit i muller, el model perfecte de beguins.

Arnau de Vilanova (¿1238? – 1311) és el major i més proper referent. S'ha considerat que era valencià, tot i que altres han dit que era francès, provençal, català i aragonés, de Vila Nova de Sant Martí, prop de Daroca. La tesi

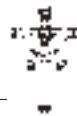
¹⁶ Rubio Vela, A.: "L'espiritualisme dels beguins valencians" a *Saó*, gener de 1995.

Miniatura que representa Ramon Llull predicant a un jueu, un cristià i un musulmà.

més provable és que fóra d'origen provençal, atés el fill de la germana, Jean Blaise, era de Montpeller. Ben cert és que posseïa béns a Montpeller, Catalunya i València. Al voltant de l'any 1260 estudià medicina a la universitat de Montpeller i assistí a classes donades per dominics. Entre 1267 i 1276 amplia estudis a Nàpols. L'any 1281 gaudia d'un gran prestigi professional i el rei Pere el Gran li assignà una anualitat de 2.000 sous.¹⁷ Era clergue, però només havia rebut els ordes menors, fet que li permeté casar-se. Tingué una filla, Maria, que ingressà al convent dominic de Santa Maria Magdalena de València. Seguint els mètodes cabalístics atribueix als números i a les lletres del text sagrat una significació oculta, dipositada per Déu. Així doncs anomena a les lletres llavors de les escriptures. L'expressió de l'Apocalipsis: "*ego sum alpha et omega*" la interpreta considerant que la forma triangular de l'alpha grega representa la

¹⁷ Riquer i Comas: *Història de la literatura catalana*, "Arnau de Vilanova", V-I, 353-372.

trinitat de persones i el cercle de l'omega la unitat de l'essència divina. Després d'assistir Pere el Gran i de la mort del monarca l'11 de novembre de 1285 es trasllada a València on residia la filla. Des de 1288 a 1299 Arnau de Vilanova estigué ensenyant a la Universitat de Montpeller i és on madura les idees sobre la vinguda de l'Anticrist i la reforma de l'Església que exposa en l'obra: *Tractatus de tempore adventus Antichisti et fine mundi*. L'any 1292, en què escriu: *Allocutio super tetragrammaton*, tenia bona relació amb els dominics i freqüentava l'*studium* conventual de Montpeller. En maig de l'any 1301 arribà Arnau de Vilanova a la cort pontifícia de Bonifaci VIII que patia còlics renals. Arnau li administra un segell astrològic sota el signe de Lleó. Era un amulet o talismà que el pare-sant es penjà al coll i, ves per on, es va sentir alleugerat de les dolències. Practicà un franciscanisme radical. L'any 1304 es refugià a Marsella perquè els dominics l'acusen d'heretge per les atrevides profecies. Aleshores escriu *Gladius veritatis adversus thomistas* i en 1305 contra el dominic Martí de Atheca: *Antidotum contra venenum effusum per fratrem Martinum de Atheca Predicatorem adversus denunciationis finalium temporum*. L'any 1309 a *Raonament d'Avinyó* profetitzà que abans d'acabar el segle, l'any 1376, vindria l'Anticrist i s'acabaria el món.

Les investigacions sobre l'origen i la formació d'Arnau de Vilanova apunten a que era d'ascendència jueva i la seua formació es produí en el cercle hebreu de Montpeller. Se sap segur que el segon fill de la germana, Armengaud Blaise, era jueu i traduí diverses obres de jueus com *De Venenis* de Maimònides i, malgrat el seu coneixement, li suspeneren els examens finals de la Facultat de Medicina de Montpeller, sembla que per judaitzant. Tot això fa més contradictòria la seua vida perquè, mentre l'ascendència i formació d'Arnau era jueva, preconitzà i assessorà els reis que els metges jueus no atengueren els cristians. Ara bé per al que ens interessa és important incidir en el fet que considerava que el coneixement filosòfic no feia cristians, era contrari al racionalisme tomista i era defensor de les vivències cristianes basada en els textos evangèlics, defensava l'espiritualisme radical que practicaven els beguins. En aquest sentit escrigué *Alia informatio beguinorum* d'on s'extrau el següent fragment que sintetitza la concepció de cristianisme: "*Déus Jhesucrist, per tal que ayam la saviesa de Deu e no d'aquest món, magerment con moltes veus en sermons aiam oyt prejcar que crestià res àls no deu fer, mas seguir Jhesucrist als més que porà en exemples e en sa doctrina o sos enseyamens, e que les philosophical envestigacions no són pròpies dels crestians, ans són comunes a tots los infeels.*"¹⁸ Després de la seua mort les seues obres mantingueren el caliu de l'espiritualitat beguina.

¹⁸ Perarnau, Josep: *L'Alia informatio beguinorum*, Studia, Textus, subsidia-II, Facultat de Teologia de Barcelona, Secció de Sant Pacià, Barcelona, 1978, p. 72 i 73. Santonja, 2001, p. 64.

Què eren els beguins? Segons Coromines, hom admet que la veu francesa *beguine* s'extragué del masculí *begard*, però es dubta si *begard* procedeix de neerlandés *begeert* que significa mendicant o del flamenc *beggelen* que significa xerrar. En general podríem dir que els beguins eren els seguidors de les doctrines espirituals que propugnaven el cristianisme primitiu i es declaraven partidaris de la pobresa evangèlica i cridaven a la penitència. Vivien en comunitat, de vegades al marge dels ordes religiosos i sempre de l'Església que volien canviar. Entre els segles XIII i XIV molts beguins i beguines s'afiliaren al tercer orde franciscà. Tenien costum de llegir textos bíblics, teològics i pietosos escrits en llengua vulgar, fet que va contribuir al desenvolupament de la llengua catalana.¹⁹

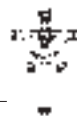
La cristianització del regne de València l'assumiren l'Església i els ordes religiosos, no sense problemes entre els estaments eclesial i monàstics per la recaptació de les rendes i testaments.²⁰ La divisió d'interessos es veia incrementada per la diferent concepció ideològica entre els ordes mendicants: els dominics eren clergues, tomistes (racionalistes) i cultes,²¹ mentre els franciscans eren reformistes, vivencials i populars. Per què els dominics no s'establiren a Morvedre que era una de les viles més importants del regne? Atés que els mètodes vivencials dels franciscans eren més acceptats pels jueus que els raonaments dominics i atés que a Morvedre es tenia previst crear una aljama jueva important, pense que la corona no veié prudent establir els contundents dominics. El convent de Sant Francesc de Morvedre fou la comunitat religiosa que dirigí fonamentalment la cristianització de la vila.

La tasca evangelitzadora dels franciscans morvedrins havia d'atendre la gran quantitat de jueus i conversos de la vila. Realment la conversió és anterior a la conquesta, des del IV concili de Letran en 1215, si més no. De fet en l'exèrcit de Jaume I identifiquem llinatges conversos, els més significatius són els Sant Feliu, els Saragossà, els Vives i els Berenguer. No hagué de ser una tasca fàcil perquè la religió jueva era herètica i l'Església s'havia proposat erradicar-la. Per als cristians Jesús era el Messies esperat, Déu encarnat per salvar la humanitat, el fill que amb el pare i l'esperit sant formaven la divinitat trina.

¹⁹ Rubio Vela, A.: "L'espiritualisme radical dels beguins valencians", *Saó*, gener 1995.

²⁰ Webster, Jill R.: *Per Déu o per diner. Els mendicants i el clergat al País Valencià. Afers*, 1998.

²¹ L'orde mendicant dels predicadors o dominics fou creada per Domènec de Guzman (Cale-ruaga 1170 – Bolonya 1221) i estava formada per clergues com Ramon de Penyafort que assessoraven el rei Jaume en la croada conquistadora i la conseqüent colonització cristiana del regne de València. El dominic Vicent Ferrer fou clau en els fets polítics i religiosos de finals del segle XIV i principi del XV.

Per als jueus Jesús ni era Crist, ni tenia cap autoritat sobre el poble israelita elegit per Déu. Per al metge i teòleg racionalista jueu Maimònides (Còrdova 1135 – Al-Fustat, Egipte 1204) *“Jesús de Nazaret... perteneixia a Israel; encara que el seu pare fou gentil (no jueu), sa mare era israelita i la Tradició ens ensenya que, si un gentil o esclau procrea amb una filla d’Israel, el nadó es caixer (jueu de llei); a aquests, entre nosaltres, s’anomenen bastards hiperbòlicament.”*²² Com s’ho feren?

El convent de Sant Francesc seu dels beguins de Morvedre

La colonització de Morvedre es dissenyà com una vila que constava d’una església major que regia sis parròquies dins la vila (Sant Salvador, Sant Miquel, Sant Johan, Sant Bartomeu, Santa Maria i Santa Anna) i dues en el terme general (la rectoria de Torres Torres i la rectoria de Sant Johan a Almenara). Aquesta estructura eclesial atenia les diòcesis, arxiprestats, esglésies parroquials i capelles, i tenia previst l’establiment de tres ordes religioses, els franciscans, els dominics i els trinitaris, per a afrontar el repte de la conversió de jueus i musulmans. Finalment només s’establiren els trinitaris i l’orde mendicant dels franciscans, la qual arplegà el corrent espiritualista. La parròquia de Sant Bartomeu albergava la Jueria que comptava amb els jueus que hi romanien des d’època islàmica i els que hi vingueren, els quals tingueren una actuació decisiva a l’hora de l’ocupació i durant la colonització com a gestors del reial patrimoni i la dinamització del comerç de la vila.

Entre els últims vint-i-cinc anys últims del segle XIII i els primers vint-i-cinc anys del segle XIV la vila de Morvedre experimentà un augment demogràfic i econòmic espectacular a conseqüència de l’excel·lent gestió del reial patrimoni iniciada pels batles jueus de 1273 a 1283. La Unió intentà aturar el protagonisme jueu i en 1283 aconseguí que el rei Pere el Gran signara el Privilegi General pel qual els jueus no podien ocupar càrrecs destacats que tingueren jurisdicció sobre els cristians. Així fou, però la gestió continuà sent la mateixa perquè bona part dels batles i dels justícies foren conversos. La vila de Morvedre aconseguí durant la primera meitat del segle XIV la màxima població, unes sis mil persones de les quals calcule que quasi bé mil eren jueves. Apreciem la seua significació perquè la competència social s’establí entre cristians i jueus.

²² Tarragona Borràs, J.: *Moseh Ben Maimon Maimònides*. 1987, p. 149. Epalza, M. de: *Jesús entre judíos...*, 1999, p. 67.

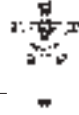
Convent de Sant Francesc tal com arribà al segle XX.

En el primer quart del segle XIV l'aljama jueva de Morvedre aconseguí un desenvolupament espectacular. En 1305 amplià l'antiga sinagoga amb l'edifici adjunt que anomenaren sinagoga de les dones (l'Escola), la qual se situava a l'oest, al costat del micvè i sobre el celler. El complex de la Sinagoga era aleshores un conjunt monumental més elevat i impactant que l'església major de Santa Maria, atès que encara era l'edifici de la mesquita major re-pristinada. Això explica que el bisbe de València Despont intentara que el rei manara assolir l'ampliació. El dia 14 març de 1318 el rei donà llicència perquè a alguns llocs poblats per cristians pogueren viure jueus i el dia 25 s'inicià el procés per a delimitar la Jueria de Morvedre.²³ El 21 i 28 de juliol de 1318 es concedeix a Salamó Coffe, com a representant de l'aljama, l'escrivania i dues taules de canisseria.²⁴ El 3 d'abril de 1321 el rei, amb l'acceptació del vicari local, accepta que els jueus de Morvedre no portaren el signe de la roda per la Jueria²⁵ i en maig el rei Jaume II concedí a la comunitat jueva de Morvedre que

²³ ACA: C 166: 32r-v i 53v. Meyerson: M, p. 83.

²⁴ ACA: C 166, f. 297v (21 i 28-7-1318). Meyerson, Morvedre 1248-1391, p. 131, n. 65.

²⁵ ACA: C 171: 254r-v. Meyerson: M, p 85.

puguera murar o tapiar la Jueria per a major custòdia.²⁶ El VII dels idus d'agost el rei Jaume II, a requeriment de Salamó Coffé en nom de l'aljama morvedrina, es reafirma el dret a degollar i d'escrivania.²⁷ El V idus augusti el rei Jaume II dóna llicència a P. Martini d'Osca, porter i barber seu, per a construir una almàssera o torn d'expressar cera en la Jueria de Morvedre.²⁸ Potser fabricaven ja les atxes de la processó. El dia 8 de les kalendes de juliol de 1327 el rei Jaume II disposa l'estructura i protocol administratiu de l'aljama i el 14 de les kalendes de juliol el rei aprovà la thecana o ordenació per a normalitzar els impostos.²⁹ El 24 de març (IX kalendas aprilis) de 1328 el rei Alfons encarregà Pere Gerald, lloctinent del batle de Morvedre, que determinara un lloc d'amplada i longitud suficient davall del Castell on ubicar un altre cementeri jueu on menys perjudique el patrimoni reial i els altres.³⁰ Etcètera.

Els frares franciscans foren també molt efectius perquè el 10 de maig de 1268, el rei Jaume I concedí a Guillem, capellà de l'altar de Sant Joan de l'església de Morvedre, les cases i l'hort de vint brases per costat enfranquides perquè les ocupen els frares predicadors i els menorets, si bé sabem que s'establiren definitivament els menorets o franciscans.³¹

Per nos et nostros damus et concedimus licenciam et plenum posse vobis Guillelmo, capellano altaris Sancti Iohannis ecclesie Muriveteris, emendi de hominibus servicii nostri ville Muriveteris seu de aliis cuiuslibet personis ipsius ville: ortum viginti bracciatarum terre in /lon/gitudine et latitudine in termino eiusdem ville, et domos in ipsa villa, ad opus capellantie dicti altaris.

Dantes eciam et concedentes illis hominibus nostris seu aliis personis Muriveteris, qui dictum ortum et predictas domos vobis vendere voluerint, licenciam et plenum posse vendendi vobis dictum ortum et dictas domos libere et sine aliquo impedimento –non obstante foro Valencie nec prohibicione a nobis in instrumentis donacionum facta, quod possessiones aliquas (=alique) clerecis non vendantur vel aliter alienentur.

Infranguimus eciam vos Guillelmum predictum et successores vestros in perpetuum, ab omni exercitu et cavalcata et ab omni peita, questia, cena, ac alia exaccione regali et vicinali et redempcionibus eorundem; ita quod pro predictis domibus et orto non teneamini aliquid dare vel solvere in predictis vos nec successores vestri, sed teneamini semper recipere et hospitare in

²⁶ ACA: Reg. 218 i 219, fol. 334 i següents. Chabret, 1888, V-II.

²⁷ ACA: Reg. 233, f. 86. Chabret, 1888, V-II.

²⁸ ACA: Reg. 224, fol. 44. Chabret, 1888, V-II.

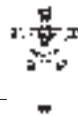
²⁹ ACA: Reg. 230, fol. 60 r. i ss. Chabret, 1888, V-II.

³⁰ ACA: Reg. 478, fol. 181. Chabret, 1888, V-II.

³¹ Arx. Corona, Reg. Canc. 15, fol. 100. Reproduït a Burns 1993, pàg. 676.

Dibuix de J. Camarón i gravat de V. Capilla.

predictis domibus omnes fratres predicatores et fratreº (s) minores qui veient in Muroveteri quandocumque et quociencumque venerint º(ibi)-dem. Mandantes etc.

Datum apud Segorb, VII i(dus) Madii, anno domini quo s(up)ra (MCCLX octavo).

Les cases eren un vell hostel per a viatgers que després s'anomenaren les Cases de Sant Joan perquè s'hi establí la primera confraria d'oficis de Morvedre sota l'advocació de Sant Joan. La confraria d'arts i oficis de Sant Joan es la más antigua de la iglesia parroquial de Murviedro, pues fue aprobada por Don Pedro III de Aragón en 1288, y Don Alfonso IV en 1337 los confirmó y amplió sus estatutos, fijando en ciento el número de los cofrades, á no ser que admitieran mujeres hasta el número que les pareciera.⁵² L'hort de vint brases per costat és l'espai que en 1288 es destinà a convent de franciscans, si bé els primers franciscans arribaren a Morvedre el dia 8 d'abril de l'any 1295.⁵³ L'església conventual de Sant Francesc capitalitzà tot el raval i la capella de la parròquia de Sant Joan.

Quina relació hi ha entre Joan el Baptista, titular de la parròquia on es trobava el convent de Sant Francesc, i els franciscans? Sant Joan Baptista ha estat un model per a qui ha elegit la vida monàstica perquè és una referència de l'eremitisme primitiu i símbol de la cristianització mitjançant el bateig. Per a sant Ambròs, el Baptista és l'exemple més significatiu de la vida retirada, contemplativa i d'observança de la llei divina. Aquesta veneració al Baptista l'arregla el franciscà Santiago de la Voràgine en *La llegenda daurada*. De fet, a molts retaules dels convents dels ordes mendicants apareix la devoció al Baptista, com per exemple a la zona superior de la polsera esquerra del retaule major de l'església del Reial Monestir de Sant Esperit.⁵⁴

A l'inici del segle XIV Ramon Conesa era paborde de la Seu de València, el qual va ser amic fidel i marmessor d'Arnau de Vilanova, i òbviament defensor aferrissat de l'ortodoxia arnoldina que fou condemnada a Tarragona l'any 1316. Els beguins i les beguines valencians estaven dirigits per Bernat Costa i en novembre de 1316, davant seu, professà en l'orde una vídua anomenada

⁵² Chabret, Antonio: *Obra histórico-religiosa*, Caja de Ahorros y Socorros de Sagunto 1981, en què s'inclou: *Origen y tradiciones de la Cofradía del Santísimo Sacramento ó de Minerva de la Iglesia Parroquial de Sagunto*, València 1896.

⁵³ Martínez Colomer, Vicente: *Historia de la Provincia Franciscana de Valencia*, Madrid 1982 (facsimil de 1803). Reproduït de Fray José María Barrachina: *Sagunto franciscana*, a S.S.S. 2001.

⁵⁴ Agraesc la disposició i la informació aportada pel professor en història de l'art Ignasi Corresa.

Maria que era mare de Ramon Conesa. Poc després, Bernat Costa i dos notables més de la comunitat beguina de València designaren Ramon Conesa procurador de l'orde de penitència perquè defensara l'orde dels seus detractors en el concili provincial convocat i realitzat a Tarragona el 2 de febrer de 1318. Franciscans i lul·listes feren front comú per a defensar la reforma de l'Església seguint l'ortodoxia arnaldina, però fou condemnada per segona vegada.⁵⁵ En aquest context, el 3 de juliol de l'any 1318 se li concedeix al convent de Sant Francesc de Morvedre els usos dels beguins: "*usus beguinorum in dicto loco comorantum*".⁵⁶

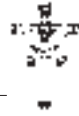
Què eren els usos dels beguins? Les pràctiques dels beguins i de les beguines eren diverses i abastaven des de les activitats quotidianes a les commemoracions públiques com la Setmana Santa, des de les iniciatives privades a les comunitàries. Ara sabem segur que els franciscans de Morvedre organitzaven els beguins per a realitzar la processó del Divendres Sant, però potser també apostolar, realitzar vetles, muntar viacrucis vivents, i construir hospitals. La processó del Dijous Sant de Morvedre seria una crida a tots els membres del tercer orde i, ben possiblement estaria oberta a la resta de la societat, tant a homes com a dones. Portaven un llum, segurament l'atxa que encara porten els confreres en la processó de l'Enterro. Per l'ideari de pobresa cal deduir que portaven una roba senzilla, una mena de sotana, segurament amb caputxa o caperulla, potser portaven ja la vesta negra que s'ha conservat i que en 1567 es deien vestes de beguins.⁵⁷ Sabem que es flagelaven per a imitar crist i sentir-se afligits o provocar aflicció, etcètera. Les similituds amb la processó actual de l'Enterro són evidents: 1. Rostre tapat, 2. Visita dels temples, i 3. Penitents.

Com molt encertadament digué Corresa, que els franciscans organitzaren els beguins no significa que la resta dels ordes religiosos de Morvedre no en participaren als actes. Considera que l'acte del pas de llista a la plaça de la Trinitat podria respondre a una tasca desenvolupada pels trinitaris en la processó dels beguins. Els trinitaris podrien haver-se encarregat d'aportar als beguins o penitents de la processó els instruments de disciplina: assots per a flagel·lar-se, creus per a ser arrossegades, cadenes per a emmanillar-se de mans i peus, etcètera. Em sembla molt ajustada la seua tesi, més encara perquè els trinitaris s'ocupaven de la redempció de captius i d'ací que ajudaren a redimir les penes. Altres activitats actuals podrien ser reminiscències dels beguins: l'arreglada per les cases i els plegadors de plat.

⁵⁵ Rubio Vela, A.: "L'espiritualisme radical dels beguins valencians", *Saó*, gener 1995.

⁵⁶ ACA: C 166, f. 261v-262r (5-7-1318). Meyerson, Morvedre 1248-1391, p. 79, n. 56.

⁵⁷ A.F.N.R.C.S. Corpus Christi València, rebedor d'Onofre Ros, n° 23.622, (17-4-1567). Josep Martínez: *La confraria de la Sang de Morvedre, Aproximació als seus orígens*, S.S.S. 2006.

L'any 1321 el convent aconseguí la màxima representació a l'orde: "legata plurima"³⁸ i les restes descobertes en les excavacions de la Glorieta han desvelat que es tractava d'una obra de qualitat, com la de Santa Maria, però potser amb més profusió d'elements ornamentals com columnes i capitels al claustre i pa d'or en la decoració dels relleus. Aquest noble convent de Sant Francesc de Morvedre fou destruït durant la Guerra contra Castella (1362-1365). Si bé sembla que els franciscans no abandonaren el convent, no fou fins a 1399 que l'edifici recobrà la seua magnificència. El frare Arnau Pedriça natural de Morvedre i el batle de la vila (atesa la manca d'espai entre muralles: *suburbia plena populo copioso*), es tornà a edificar i a fortificar on es trobava, al raval de Sant Francesc: *edificare, construere, evacuire, munire et fortificare omnia suburbia, vicos, vias, ravalia et alia terre spacia*.³⁹ Sabem també que l'any 1415 les obres del convent anaven bé perquè Francesc Mestre, prevere de la Seu, i fra Guillem Mestre, del convent dels framenors contractaren Bartomeu Pérez, ciutadà de València, per a fer les bigues del convent que havien de tindre vint-i-un pam de llarg per un pam i dos dits d'altres i mig pam i un dit d'amples a vint sous per biga.⁴⁰

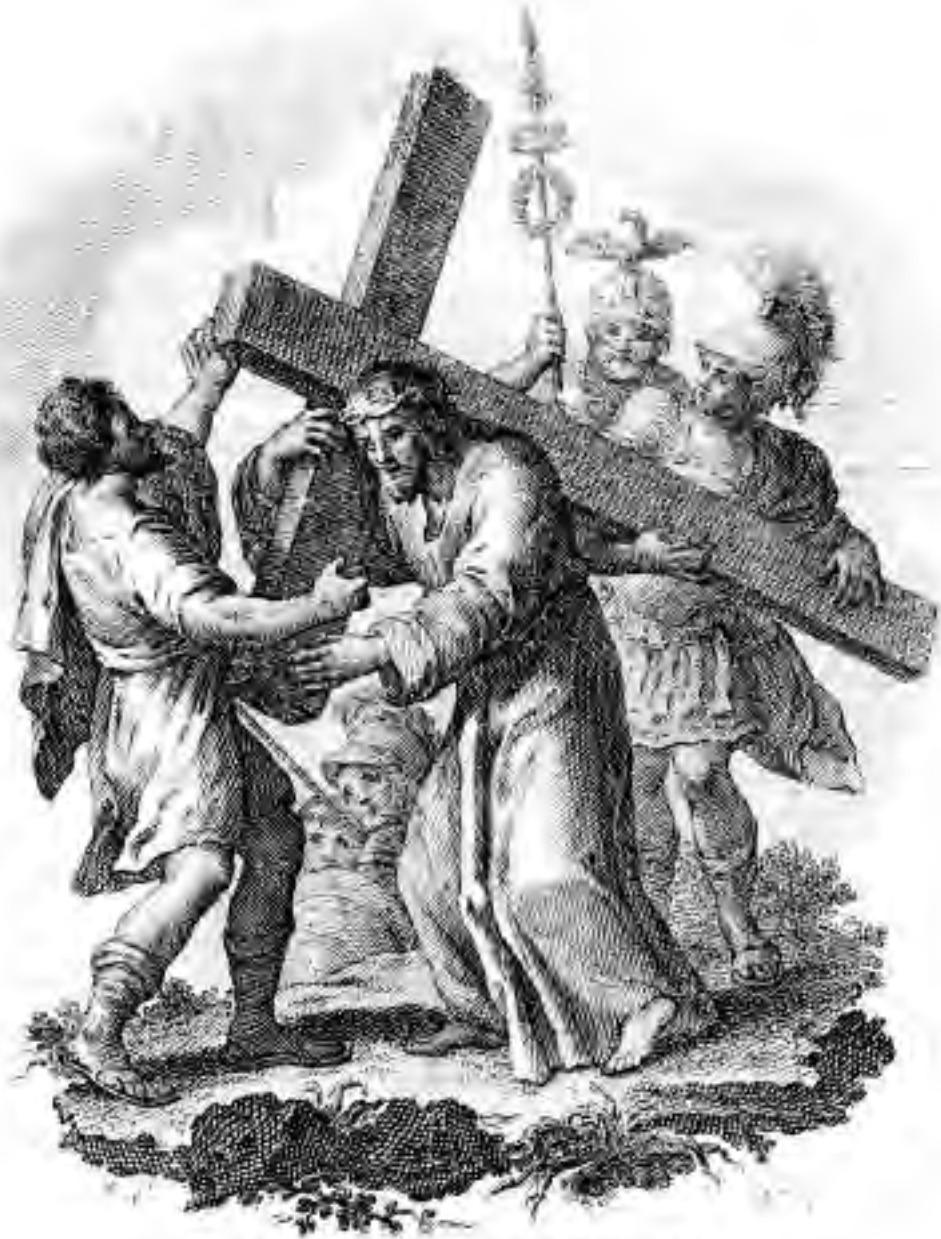
El convent de Sant Francesc anà adaptant-se a les necessitats de cada moment amb actuacions i reparacions que evidenciaven els diferents corrents culturals. L'objectiu era vivenciar la Passió de Crist i això es mantingué o s'adaptà, no debades els franciscans havien estés per la cristiandat el mètode didàctic més efectiu, la vivència del missatge. Francesc d'Assís representà el naixement de Jesús, els seus deixebles vivenciaren la passió i mort de Jesús, i la seua influència fou decisiva en la representació dels Betlems i Calvaris mitjançant figuretes. El franciscà Pere Vives (1688-1743), que era d'ascendència conversa, frare del convent de Sant Esperit i autor del Catecisme de la Doctrina Cristiana, a partir dels models cabalístics de preguntes i respostes fou el gran difusor del mètode catequístic que s'ha aplicat de forma quasi bé exclusiva a les escoles fins a la segona meitat del segle XX.

Sabem que el convent de Sant Francesc tenia un altar dedicat a Sant Bartomeu, segurament des que es tancà la capella parroquial en el segle XV. L'any 1836 la comunitat franciscana l'abandonà perquè fou afectat per la

³⁸ ACA: C 173, f. 78r (2-5-1321). Meyerson, Morvedre 1248-1391, p. 79, n. 56.

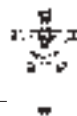
³⁹ Webster, Jill R.: *Per Déu o per diners, els mendicants i el clergat al País Valencià*. Editorial Afers, Sueca 1998, pàg. 53 i 54. ACA: RC 2171, ff. 151 r-v (1-VII-1399).

⁴⁰ Col·legi del Patriarca, València: Notari Vicent Guarda, núm. 1905, 1415 (27-IX-1415). Cal dir que Jill R. Webster, de la qual he pres la informació, considera molt interessant el document i, de fet, recomana l'estudi en profunditat del document perquè ella només prené les notes que he sintetitzat.

SEGUNDA ESTACION.

Dibuix de J. Camarón i gravat de V. Capilla.

desamortització de Mendizabal. L'Ajuntament, en dedicar la medieval seu del consell de la vila situat en la capçalera sud de la plaça Major a Caixa d'Estalvis en 1854,⁴¹ es traslladà a l'edifici del convent, on s'albergava també el quarter de la Guàrdia Civil, el Teatre, etc. fins a l'any 1935 en què les autoritats municipals l'assolaren. El propòsit era urbanitzar la zona, projecte que no es portà a efecte, i finalment l'espai s'incorporà a la Glorieta.

La Setmana Santa durant els segles XIV i XV

La Setmana Santa, la commemoració de la Passió de Crist, era un temps propici per a exaltar els ànims contra els jueus que d'hereges passaven a ser deicides. El 24 de març de 1283 el príncep Alfons, secundant son pare, ordenava als oficials de Morvedre, València i Xàtiva que no permetiren que els cristians feren harca als jueus durant la Setmana Santa que s'apropava. Ho deia amb aquestes paraules: "...dominus Rex pater noster mandavit vobis per litteras suas quod judeos non permetteretis lapidari per aliquos die veneris sancte, passionis domini nostri et diebus festivitatum pasce..."⁴² No eren altercats innocents, perquè a l'arraconament religiós ben prompte s'afegí el polític. Efectivament, el 3 d'octubre de 1283 la Unió, assentada fonamentalment a Saragossa i València, aconseguí que el rei Pere el Gran signara el Privilegi General pel qual cap jueu podia tindre jurisdicció sobre els cristians i els jueus foren exclosos dels càrrecs i títols de responsabilitat, deixaren de ser batles i senyors en què feren tan bona gestió a favor de la corona i de la vila. El fet provocà que cognoms notables de Morvedre, alguna de les seues branques familiars, es feren conversos: els Behiel, els Afia, els Çaprut, etcètera.

Les malifetes contra els jueus sembla que es produïren en el segle XIII i a l'inici del XIV o potser es produïen puntualment durant la Setmana Santa que s'escalfava l'ambient o quan la comunitat cristiana se sentia agraviada, com quan l'aljama ampliava el complex de la Sinagoga. No era, però, un fenomen exclusiu de Morvedre. A banda l'escrit anterior, estan documentats els altercats de 1304⁴³ i especialment virulent foren els fets de la Setmana Santa de 1308 en què durant el Dijous Sant, Divendres Sant i Dissabte Sant els cristians

⁴¹ En aquest sentit cal dir que, atés que la Junta de Beneficiència de l'Ajuntament aportà a la creació de la Caixa d'Estalvis l'edifici medieval de la plaça Major, la Caixa d'Estalvis de Sagunt, quan es desplaçà al Caminrel, l'hauria d'haver retornat a l'Ajuntament.

⁴² ACA: C 60, f. 65v (24-3-1283). Meyerson: M, p. 62, n. 11.

⁴³ ACA: C 133, f. 125r i C 134, f. 192r (4-11 i 26-12-1304). Meyerson: M, p. 87, n. 84.

picaven fort les portes de les cases jueves, segurament amb pedres i bastons. Aleshores, cansats de tanta humiliació, el Divendres Sant o potser el Dissabte Sant o Dilluns de Pasqua els jueus apedregaren l'església de Santa Maria al temps que proferien insults contra els cristians i la religió cristiana.⁴⁴ Meyerson reproduceix part de l'escrit que la reina Blanca féu per reprovocar els fets: "*Com nos super quibusdam violenciis seu dampnis illatis per aliquos omnes Muriveteris judeis loci eiusdem die veneris sancta proxima preterita inquisitionem per vos [justicia de Morvedre] fieri mandaverimus... et intellexerimus dictos judeos tunc temporis lapides proiesise in quandam ecclesiam Muriveteris judarie eorum contiguam ac alia enormia comisise et dixisse in christianorum et fidei catholice opprobium et contemptum...*"⁴⁵

No obstant això, considere que, en general, la relació entre els jueus i els cristians de Morvedre era prou bona, sobretot la que respecta als franciscans i els conversos, de fet després dels casos comentats només es documenta un cas en 1376. Una dada molt significativa en aquest sentit és la documentació sobre els jueus de Vila-reial que a partir de la segona meitat del segle XIV i durant el XV participaren en la representació de la Passió.⁴⁶ Els cavallers i senyors del terme eren de procedència jueva: els Sant Feliu, els Pròixida, els Vallebarrera, els Munyós, els Esparça, els Aguiló i alguns dels quals havien de ser cristians convençuts, segurament adversos a l'Església oficial i molt possiblement beguins franciscans del tercer orde. Meyerson documenta una conversió que subratlla la significació dels franciscans entre les comunitats cristiana i jueva. Es tracta d'un jueu, el nom del qual desconexem per ara, que es convertí al cristianisme en la Setmana Santa de 1309 i prené el nom de Francesc Vilar. Aleshores decidí batejar també el fill, Astruc, i la filla, Stela; però s'oposaren la dona i el cunyat, Jacob Adoctori. La qüestió arribà a un enfrontament tan seriós que Francesc Vilar hagué de refugiar-se al convent de Sant Francesc.⁴⁷ Els franciscans eren propers als conversos. Tot sembla indicar que els jueus que es convertien s'inclinaven pel cristianisme primitiu, per l'espiritualisme vivencial, pel moviment beguú.

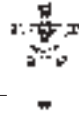
El 3 de juliol de 1318, com he dit, s'aprovaren els usos de beguins a Morvedre, la qual cosa no vol dir que no s'hi realitzaren anteriorment, més encara quan he exposat que la Setmana Santa es realitzava a Morvedre durant el segle XIII. En qualsevol cas la concessió documenta el naixement i els

⁴⁴ ACA: C 289, f. 57r (16-4-1308). Meyerson: M, p. 87, n. 84.

⁴⁵ ACA: C 289, f. 58v (26-4-1308). Meyerson: M, p. 89, n. 89.

⁴⁶ Doñate Sebastià, J. M^a: "Aportación al estudio del teatro (siglos XIV-XVI)", a *El teatro en la festa valenciana*, Generalitat Valenciana, 1999.

⁴⁷ ACA: C 143, f. 251r-v (3-5-1309). Meyerson: M, p. 81, n. 62.

padrins de la Festa perquè ben segur que realitzaven la processó i els viacrucis de Setmana Santa que, amb tota mena de canvis, han arribat a l'actualitat i en són el nucli.⁴⁸ La llicència del rei Joan I a València en 1394 ens desvela com podria ser a Morvedre la processó del Dijous Sant: "...moguts de contrició, discorrents de altres lochs, aplegar-se en la Casa o Hospital apel·lat de Beguins de la dita ciutat en lo dia de Dijous Sant, lavats primerament les mans e los peus, donen alguna refecció corporal, e après aquelles, fan-los preicar en lo dit jorn de Dijous Sant al vespre en gran contrició, aparellats primerament per los dits ciutadans, certs hòmens ab lanternes e altres lums, e donat los draps per a cobrir-se, discorren en la nit les Sglésies de la dita ciutat, los sanctuaris de aquelles visitant e açotant-se, volents affligir ses persones, havent sguard a Aquell qui per semblant nit per nosaltres permés ésser carnalment affligit".⁴⁹

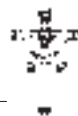
Ara bé, la reforma de l'Església que preconitzaven els espiritualistes cristians no es reduïa a la vivència de la Passió i la penitència dels beguins per Setmana Santa. Per exemple tenien un altre gran objectiu de caràcter social: la creació d'hospitals. Rubio Vela al treball esmentat diu que la major realització dels beguins de València fou l'anomenat Hospital dels Beguins, oficialment Hospital de Santa Maria. Fou construït en el primer terç del segle XIV per un ciutadà vinculat al cercle arnaldia, Ramon Guillem Català. L'1 de maig de 1334, seguint el testament, s'encomanava el patronatge als jurats de la ciutat i exclouïa expressament de la seua administració el bisbe i qualsevol altra persona eclesiàstica, i oferia la casa als hòmens de penitència. L'hospital estava regit per Jaume Just, terciari franciscà que el testador havia concedit el dret perpetu de recaptar les rendes de la institució. La casa-hospital dels beguins de València fou un focus difusor de les idees exaltades i Jaume Just fou empresonat i condemnat l'any 1353. Malgrat tot, no suposà la fi de la casa-hospital, però sí que s'introduïren canvis, per exemple la gestió es compartí amb els jerònims.

⁴⁸ Amb això s'han aclarit els dubtes a les encertades intuïcions dels historiadors morvedrins i podem parlar en propietat del protagonisme dels franciscans en l'origen de la Festa i dels usos dels beguins: Chabret, Rondan i Corresa: Martínez, J.: "Setmana Santa a Sagunt", a *El teatre en la festa valenciana*, Generalitat Valenciana, 1999. *La confraria de la Sang de Morvedre. Apunts hipotètics sobre els seus orígens*. Sagunt, 1991, p. 23-28. Corresa, I.: *Les ordes religioses i la Setmana Santa Saguntina*, Llibre de la S.S.S., 2005. Estava molt encertat Corresa en pensar que l'orde mendicant dels franciscans o menorets promogueren la devoció a la sang de Crist. Es basava en el coneixement de la congregació i en l'hagiografia del fundador, Francesc d'Assís, com podem veure en moltes representacions: al retaule major del convent de Sant Esperit veiem el sant rebent els estigmes per part d'un àngel i al Museu de Belles Arts de València s'exposa el llenç de Francesc Ribalta on es representa l'Abraçada de Sant Francesc al Crucificat.

⁴⁹ Teixidor, 1895. Martínez Rondan, 1991. Rubio Vela, 1995.

Dibuix de J. Camarón i gravat de V. Capilla.

Aquesta informació del cap i casal ens proporciona el rastre del que ben bé podria ser l'origen de l'hospital de Na Marcena.

En principi és interessant constatar que el ciutadà de València Ramon Guillem Català tenia vinculacions familiars a Morvedre i arrels jueves. Hagué de ser fill de Pere Guillem Català que fou jurat de València per la mà del braç militar l'any 1312 i germà o pare de Pere Guillem Català que fou Justícia Criminal el 1353. En 1358 Arnau Guillem Català era senyor de Gilet⁵⁰ i l'any 1368 uixer d'armes de Pere el Ceremoniós pels serveis prestats. En 1375 es concedí a Pere Guillem Català el terç delme de Gilet⁵¹ i l'any 1377 se li concedí el privilegi de lliurar de tota alcabala els seus vassalls de Gilet. El cognom Català, si no es produí per conversió a Morvedre, hi arrelà. En el morabatí de 1379 de Morvedre identifiquem: en la parròquia de Santa Anna, Guillem Català, moliner, la muller de García Català (nichill), i na Catalana (filla o dona d'un Català) muller d'Andreu Aguiló; en la parròquia de Santa Maria Bonafonat Català; i en la parròquia de Sant Salvador Guillem Català.⁵² Pere Català per l'any 1393 era perseguit i multat en 253 sous per judaitzar.⁵³ Aquest Pere Català, restablits llurs negocis a València després de les persecucions, podria ser ben bé el Pere Guillem Català senyor de Gilet. La documentació oculta el nom de la dona, molt possiblement perquè era jueva com ho era la primera muller de Galcerà de Sant Feliu. En el morabatí de Morvedre de 1422 en són veïns: Jordi Català, Pere Català àlias Bariol, Vicent Català, Catalina muller de Garcia Adam, Catalina muller de Guillamó Berenguer i Catalina muller de Metge.⁵⁴ Els Català van ser padrins dels jueus conversos: a principi del segle XV el convers Jacme Català, abans Salamó Tarfon, era oncle dels germans Mossé i Jahudà Maymó i cosí dels Agí (la mare dels germans Agí era cosina primera dels Tarfon), família afincada a Morvedre, i dels Sant Martí, també conversos.⁵⁵ Cal dir que els Català no els relacionen en el morabatí de 1445, segurament perquè es traslladen a València. En 1519 estava en recerca i captura Jeroni Català i fou relaxat en carn en 1524.⁵⁶

Sobre el terciari franciscà Jaume Just, defensor dels beguins i condemnat per l'Església, si no procedia de Morvedre probablement hi tenia relacions

⁵⁰ ACV: Pergamí 6.131 (24-12-1358). Olmos, 1961, 2.702, p. 315.

⁵¹ Burns: El regne croat de València, p. 364.

⁵² ARV: MR 9-826, f. 9r, f. 16v, f. 20v, f. 24r, f. 96v. (morabatí de 1379). Villalmanzo i Al., 1997.

⁵³ ACA: MR 393, f. 38r. Meyerson: R, p. 27, n. 27.

⁵⁴ ARV: Vària 1.409, f. 31v, f. 17v, f. 44, f. 45v, f. 18, f. 31. (Morabatí de 1422). Martínez Rondan: *El convent*, 1990.

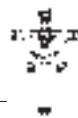
⁵⁵ ARV: B Procesos, P. 2618, f. 108r-v. Meyerson: R, p. 198.

⁵⁶ AHN: 537 (7-5-1419). García: Els Vives, p. 269-272, n. 87.

ÚLTIMA ESTACION

Dibuix de J. Camarón i gravat de V. Capilla.

familiars. En 1379 tenim documentat un Pere Just que era ferrer i vivia a la parròquia de Sant Johan i un Domingo Just que vivia a la parròquia de Sant Salvador.⁵⁷ Al morabatí de 1422 figuren: Miquel Just (pare o fill), Llorens Just, Aloy Just (*penyora I talsa e I sach blau*) i Miquel Just (*penyora I cot burell*).⁵⁸ Especialment significatives son les acotacions d'Aloy i Miquel que fan referència a roba (tul[sa], sach blau, cot burell) que utilitzaven en els actes públics, potser dels beguins. En el de 1445 Llorenç Just vivia a la parròquia de Sant Joan, el mateix nom a Sant Salvador i Pere Just a la parròquia de Sant Miquel.⁵⁹ Vicent Just era clavari de la Sang el juny de 1593 i votà en contra de la venda de la cisterna, és a dir, en contra de desfer-se dels llocs sagrats dels jueus.

Tot plegat ens fa pensar que l'hospital de Santa Maria (igual nom que el de València) és obra de beguins del tercer orde i en bona part conversos. Certament l'hospital morvedrí es construï, arran del 21 de desembre de 1379 en què es data el testament en què Marzen deixà totes les seues rendes per a la creació de l'hospital.⁶⁰ D'ací el nom hospital de Na Marzena, perquè era dona de Marzen. El notari Jaume Asio era convers, el qual té en aquest mateix any parents jueus que apareixen relacionats en el morabatí de 1379: Abrafim Asio i Haym Asio. Na Marzena posà de gestor per 300 sous anuals a Jaume Gafer i, si aquest no acceptava el càrrec, al seu nebot Miquel Nuill. El primer apareix en el morabatí de 1379 transcrit per Jacme Çafer que viu en la parròquia de Sant Bartomeu i el cognom ben bé podria ser la transcripció de la veu hebrea shofer que significa escrivà. El segon apareix també en el morabatí de 1379 com Miquel Nuill que viu a l'alqueria de Mateu Miralles que encara no he pogut identificar.⁶¹

Pense que el testamentari Marzen també era convers. I ho sospite perquè els que podrien ser son pare i fills o germans vivien a la parròquia de Sant Bartomeu, en la Jueria. Efectivament, el primer Marzen documentat és Pere Marzen el primer justícia de Morvedre nomenat per Pere el Gran l'any 1279.⁶²

⁵⁷ ARV: MR 9.826, morabatí de 1379, f. 56v i 82v. Villalmanzo i Aleixandre, *Braçal*, 1997.

⁵⁸ ARV: Vària 404, f. 27v, 36, 44v i 53. Josep Martínez: *Convent Santa Anna*, 1990.

⁵⁹ ARV: Vària 1.477 (Morabatí de 1445), f. 69r, 70v i 74r. Villalmanzo i Aleixandre, *Braçal*, 1997.

⁶⁰ Chabret, A.: *Sagunto...*, V-II, p. 270-273.

⁶¹ ARV: MR 9.826, morabatí de 1379, f. 44r i 116r. Villalmanzo i Aleixandre, *Braçal*, 1997.

⁶² ACA: Cancelleria, 44, f. 141 (10-6-1279). Els justícies de Morvedre que coneguem són: Pere Marzen en 1279 com hem dit i anotat. Thomàs Vives: ACA: Cancelleria 43, f. 80v, 82 i 114 (7 i 9-12-1284 i 26-1-1285), Maimó Vallebrera: ACA: Cancelleria, Cartes de Jaume II, Caixa 7, 1027 (24-3-1301), Thomàs Vives ACA: Cancelleria, Cartes de Jaume II, Caixa 15, 1964 (13-11-1303), Johan de Sant Feliu ACA: Reial Patrimoni, MR 686, f. 57r (20-9-1341), Bonafonat Vallebrera el 4-3-1346: AMV, Notal D. Johan (28-4-1349); Pere Tamarit i Antoni Manresa: ACA: Reial

Fill d'ell hagué de ser Domènech Marzen que en 1318 vivia en la casa que contenia el portalet de la Jueria que donava a la Carnisseria Jueva, al meu entendre avui pescateria de Juani, i que es deia portalet de Marzen.⁶³ El patró de l'hospital hagué de ser el pare o germà de Salvador Marzen que en 1379 vivia al costat de Costança Vives i de la muller de Ferrer Porta de cognoms jueus, i Martí Marzen que vivia ben prop del germà i al costat de Catalina vídua de Pere Guerau i de Domingo Johan també conversos.⁶⁴ Els Marzen continuaren vivint a Morvedre i tenim documentats en 1422 els Bernat Marzen, pare, i Bernat Marzen prevere, fill, en 1431 Manuel Marzen que vivia a Santa Anna (almenys en 1445) i Jacme Marzen que vivia a Sant Bartomeu (almenys en 1445).⁶⁵

Els fets que més afectaren la convivència entre cristians i jueus durant els segles XIV i XV foren els següents:

L'atac de la Unió de València a Morvedre es realitzà el 8 de novembre de 1348 en què cremaren cases de cavallers conversos, mataren Guillem de Sant Feliu i sabotejaren la Jueria on mataren una vintena de persones jueves, robaren objectes i documents, i la destruïren. En la guerra contra Castella entre 1362 i 1365 es destruï de bell nou la Jueria i el convent de Sant Francesc en un període llarg incloses les Setmanes Santes. En les grans persecucions de 1391, atiadades per la febra conversora, el Castell de Morvedre es convertí en refugi segur per al poble hebreu en el segon semestre de l'any. Aquelles persecucions acabaren amb les Jueries de València, Xàtiva, Barcelona, etcètera mentre que la de Morvedre es convertí en la més important del regne de València per la participació decidida del batle i alcaid convers Bonafonat de Sant Feliu. Als voltants de la Setmana Santa de 1391 tampoc predicà a Morvedre el dominic Vicent Ferrer, sembla que ho féu tres vegades, dos per motius polítics: el 3 de juny a poc de morir Martí l'Humà i el 4 de novembre de 1410 per l'enfrontament entre els Centelles i els Vilaragut,⁶⁶ i una tercera el 26 de novembre de 1412 propera la Disputa de Tortosa que començà en febrer de 1413.⁶⁷

Patrimoni, MR 686, f. 100v (8-4-1349), Thomàs Vives: ACA: Reial Patrimoni, MR 686, f. 107v (1-10-1349), Pere Balaguer: ACA: Reial Patrimoni, MR 686, f. 108 (31-12-1349), Francesc Munyós: ACA: Reial Patrimoni, MR 687, f. 8 i 10v (21-4 i 11-5-1355), Francesc Folguera: ACA: Reial Patrimoni, MR 687, f. 56v (3-2-1358), Francesc Massó: ACA: Reial Patrimoni, MR 688, f. 151 (5-8-1371). Silvestre, Recopilació 04.

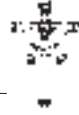
⁶³ ACA: C 166, f. 297v (21, 28-7-1318). Meyerson, Morvedre 1248-1391, p. 131, n. 65.

⁶⁴ ARV: MR 9.826, morabatí de 1379, f. 42r i 42v. Villalmanzo i Aleixandre, *Braçal*, 1997.

⁶⁵ ARV: Vària, 404, f. 30 (1422); i Vària 517, f. 8 i 11v (1431). Josep Martínez: *El convent Santa Anna*, 1990.

⁶⁶ Chabret, 1888, V-I, p. 303-305. Meyerson: R, p. 60 i 61.

⁶⁷ Martínez, J.: *La confraria de la Sang*, 1991, p. 26.

És ben coneguda la retòrica i la vehemència en què Vicent Ferrer predicava, no debades rebia el sobrenom d'Àngel de l'Apocalipsi; però sempre no li eixien bé els sermons perquè, predicant el Divendres Sant de 1416 a Toulouse, els jueus Jacob Struch i Vidal Struch de l'aljama de Perpinyà l'interrompien amb insults i el feren callar. El contingut dels sermons de Setmana Santa, l'oratória i la posada en escena eren sobrecolidors: "Las masas escuchaban aterrorizadas los clamores apocalípticos y escatológicos de los exaltados predicadores itinerantes, que asociaban a los judíos con la llegada del Anticristo. En la penumbra de la iglesia, mientras el fraile, elevado en el púlpito, acompañaba sus gestos con alteraciones de la voz, el Crucificado románico de cuatro clavos, vivo aún en la cruz, con sus ojos almendrados, frontal y mayestático, presidía el templo desde su lejanía inalcanzable. La escenografía que acompañaba los sermones de Semana Santa era aterradora. En un momento dado, cuando el orador lanzaba sus amenazas de condenación eterna, se apagaban todas las velas de la iglesia y se mostraba, corriendo unas cortinas, el rostro iluminado de un Hecce Homo. La visión del Cristo lacerado producía un estado de arrebato cuando el predicador acusaba a los judíos, al pueblo deícida, y, con frecuencia, después de estas convulsiones emocionales, los cristianos acudían a los barrios judíos con ansias de exterminio..."⁶⁸ El sermó de la Galtà de Morvedre era un d'aquests actes: arribat el moment, s'apagaven els llums i en la foscor de l'església la gent es galtejava. Apreciem que l'acció és una mena de flagelació, el que feien els beguins en la processó de Disciplina.

L'espiritualisme radical fou prohibit per l'Església: el concili de Lió de 1274 dissolgué els frares de penitència identificats amb els beguins, el concili provincial de Tarragona de 1316 i 1318 condemnà l'ortodoxia arnaldina que seguia Ramon Conesa, paborde de la Seu de València, en 1353 l'inquisidor dominic Nicolau Eimeric aconseguia condemnar Jacme Just, director de l'hospital de Santa Maria de València i en 1388 s'ensanyà contra la Casa de les dones de penitència. Més efectiva fou la Santa Inquisició creada pels reis Catòlics i que al regne de València començà a operar en 1482. En la Setmana Santa de 1490 els conversos s'ho passaren malament perquè el 24 d'abril la Inquisició preparà un acte de fe a Morvedre a partir de les denúncies i sospites dels malsins sobre els jueus. Amb tal finalitat muntaren a la plaça Major un cadafal per a fer públiques les sentències contra les converses Johana Blanes, esposa del convers Martí de Sentpol que era tenyidor i teixidor de seda, i Violant, esposa de

⁶⁸ Santonja, 2001, p. 46 i 47. Brunel, C.: "Le sermon en langue vulgaire prononcé à Toulouse par Saint Vincent Ferrer le Vendredi Saint 1416", Bibliothèque de l'École des Chartes, CXI, 1953, p. 1-53.

Bernat Guimerà. Van ser condemnades a morir en la foguera. Moltes persones significatives varen ser interrogades pels inquisidors com a sospitosos, entre les quals es trobava el noble Joan de Pròixida senyor d'Almenara, el cavaller Lluís Aguiló senyor de Petrés i Francesc de Sant Feliu batle de Morvedre. Hagueren d'estar presents en l'acte d'exaltació de la santa fe catòlica: "*ac multis aliis notabilibus personis et maxima parte populi dicte ville ibidem congregata, qui ad audiendum sermonem et acta fidei in favorem et exaltationem sancta fidei catholice per reverendos dominos inquisitores fuerunt vocati.*"⁶⁹

No sabem si els beguins conversos foren eliminats per la Inquisició; però en qualsevol cas van ser desprestigiats i ben possiblement els usos canviaren de nom, com a mínim. Albert G. Hauf explica que en l'edat mitjana les veus bygard, fraticels, beguins i beates eren emprades com a sinònimes i amb connotacions negatives per les idees apocalíptiques, visionàries, falsàries, prostitutes en els cas de les beates, i fins i tot delictives. En el millor dels casos, beguí i beguina s'esdevé en el segle XV un malnom com a indicatiu d'una major perfecció espiritual i ho exemplifica amb frases extretes dels sermons de Vicent Ferrer i del Curial.⁷⁰ Tampoc seria amarga, ni res, la Setmana Santa de l'any 1492, atès que en març es publicà el decret d'expulsió dels jueus i abans de l'1 d'agost salparen del Grau Vell en destí a Pisa i a Nàpols més de set-centes persones jueves de Morvedre.

Els desprestigi dels beguins, sens dubte també per la receptivitat dels conversos, explica que les processons passaren a anomenar-se de deixuplants o de disciplina, nom que ens permet relacionar l'antiga processó amb l'actual processó de l'Enterro atès que als estatuts de 1878, a l'article 3 s'explicita: "*la procesión del Entierro, llamada de Disciplina*", el 19 i el 20 es refereix directament a la processó anomenant-la directament com "*procesión de Disciplina*". D'aquest procés, però, en parlaré en una altra ocasió.

⁶⁹ AHM: Inq., leg. 544, caixa 2, n° 25: 30r. Meyerson: R, p. 238, n. 35.

⁷⁰ Hauf i Valls, Albert G.: "Sobre ermitans, bigards, fraticels, beguins i beates en la literatura hispànica medieval", *Saó*, gener 1995.

SAGUNT
IN EXCELSIS
CICLE DE MÚSICA SACRA
2008

Dissabte 8 de març, 20 h.

Església del Bon Succés

Les set paraules de Crist en la creu

Orquestra Gradus ad Parnassum, Cor L'Almodí

C. Romeu, soprano. L. Ortiz, mezzo,

A. Guardiola, tenor, L. Vicente, baix

Daniel Martínez Gil de Tejada, director

Diumenge 9 de març, 20 h.

L'Auditori Joaquín Rodrigo

Missa de la Coronació. W.A. Mozart

Orquestra i Cor "Lira Saguntina"

Francesc Gamón, dir. cor

J. Antonio Ros, dir. orquestra

Dimarts 18 de març, 20 h.

Església de "El Salvador"

Maria Virgo assumpta est

Mestres de capella de la Catedral de València i altres

Harmonia del Parnàs

Carmen Romeu, soprano

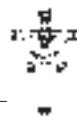
Marian Rosa Montagut, directora

L'ORATORI 'LES SET ÚLTIMES PARAULES DE CRIST EN LA CREU' DE F. J. HAYDN INAUGURARÀ EL CICLE DE MÚSICA SACRA "SAGUNT IN EXCELSIS"

Ramón Muñoz Gómez

Les set últimes paraules de Jesucrist en la creu, de Franz Joseph Haydn (1732-1809), que serà interpretada el dissabte 8 de març a l'església del Bon Succés, és una de les composicions més importants d'este autor. La versió que escoltarem, coneguda com a oratori (orquestra, cor i solistes), per la seua complexitat no sol interpretar-se sovint. De fet, en el mercat discogràfic tan sols es disposa de poc més de cinc enregistraments de l'obra. Una composició que conjuga fervor espiritual i perfecció estilística, i que està considerada com una magnífica representació del drama de la Passió de Jesucrist. Tot un esdeveniment musical que s'inserix plenament en el profund caràcter de la Setmana Santa Saguntina.

"En aquell temps, un rector de Cadis em va encarregar que escriguera unes pàgines de música instrumental d'acord amb les Set Paraules de Crist en la Creu. Se solia executar aleshores a la catedral, durant la Quaresma, un oratori, i per a donar-li més solemnitat es rodejava de gran pompa. Les parets, les finestres i les columnes del temple es cobrien de negre i tan sols una làmpada penjada al centre il·luminava dèbilment l'església. Al migdia es tancaven les portes i l'orquestra començava a tocar. Després de la introducció, el bisbe pujava al púlpit, pronunciava una de les Set Paraules i les acompanyava amb algunes reflexions. Baixava de seguida, s'agenollava davant de l'altar i així estava uns moments. Eixa pausa l'omplia la música. El bisbe

pujava i baixava sis vegades més, i cada vegada, després d'una homília, tocava l'orquestra. La meua composició havia d'adaptar-se a eixes cerimònies. El problema d'escriure set adagios, que havien d'interpretar-se consecutivament i durar cada un uns deu minuts, sense cansar els oients, no era fàcil de resoldre i prompte vaig reconèixer la impossibilitat d'ajustar la meua música al límit assenyalat. La meua obra va ser escrita i impresa sense lletra, i més avant es va presentar l'ocasió d'agregar-la. La gran acollida que li han dispensat els aficionats em fa pensar que la resta del públic la rebrà amb la mateixa benevolència”.

Prefaci a l'edició impresa de la versió d'oratori

De Les set últimes paraules del nostre Redemptor en la creu. Leipzig, 1801

Franz Joseph Haydn

ELS ANTECEDENTS

El dia de Divendres Sant ha sigut tradicional predicar sobre les *set paraules* o frases pronunciades per Jesús en la creu. Tenim notícia que una primera recopilació i anàlisi de les set paraules de Crist en la creu van ser fetes pel monjo cistercenc Arnaud de Bonneval a principis del segle XII. A partir d'eixe moment, les consideracions teològiques o piadoses d'eixes paraules es multipliquen. Va ser el jesuïta Roberto Belarmino (doctor de l'Església, Monteluciano 1542-Roma 1621) qui en va escriure un llibre. Els jesuïtes van portar el costum al Nou Continent i van difondre la devoció amb ocasió d'un terratrèmol que va tindre lloc a Lima el 1687. Posteriorment, es va convertir en un acte religiós de tres hores, que va del migdia fins a les tres de la vesprada. De la capital del Perú es va difondre al poc de temps la pràctica d'esta devoció a altres ciutats de la mateixa República, i passà després a Xile, Panamà, Mèxic, etc., i finalment a Espanya, primer a Cadis i Sevilla.

Va ser precisament a Cadis, a l'església del Rosario, on els membres de la Confraria de la Mare Antiga solien reunir-se per a pregar. En 1730 van descobrir casualment una cova subterrània, i van decidir continuar-hi les seues meditacions sobre la Passió de Crist; des d'aleshores, es coneix amb el nom de Germandat de la Santa Cova. José Sáenz de Santamaría, marquès de Valdés-Íñigo i director espiritual de la Santa Cova, va prendre la iniciativa de proposar

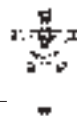
l'encàrrec d'una peça musical que acompanyara en el matí del Divendres Sant la predicació de les set últimes paraules de Crist. Tal encàrrec es va fer efectiu per la mediació de Francisco Micón, marquès d'Ureña.

En 1785, Joseph Haydn va fer seu l'encàrrec de compondre una obra orquestral relativa a les paraules que va pronunciar Jesucrist en la creu. Estes paraules, tal com testimonien els quatre evangelistes, són en realitat set frases arreplegades en els distints Evangelis: tres en el de Lluc, tres en el de Joan i una mateixa en els de Marc i Mateu. Haydn va acceptar i va escriure *Set sonates amb una introducció i un terratrémol final* per a gran orquestra.

Probablement, la primera interpretació que es duiguera a terme d'esta nova composició fóra el Divendres Sant de 1786 a la capella inferior de la Santa Cova de Cadis. Un any després, Haydn va compondre una versió per a quartet de corda, esta vegada amb cada una de les paraules que precedien cada número escrites en llatí. Posteriorment, un altre compositor va escriure un arranjament per a *fortepiano* (o piano antic), que Haydn va considerar com "molt bo i preparat amb gran cura", així que va donar la seua aprovació perquè fóra publicat a Viena.

Reial Abadia Santa Maria d'Alcobaça.

Després del seu segon viatge a Anglaterra, el compositor austríac va tindre l'oportunitat de sentir una adaptació de la seua obra en què Joseph Friebert, canonge i director musical de la catedral de Passau, introduïa una dissertació en alemany al·legòrica a cada paraula. Esta adaptació va resultar molt del gust del compositor. Després d'esta circumstància, Haydn realitzà una versió per a cor, solistes i orquestra en 1801. Esta versió només va ser retocada lleument, retocs en què destaca sobre tots la *Introduzione II*, anterior al número 5. Per a tal fi va comptar també amb la participació en l'adaptació vocal del baró Gottfried van Swieten, amic de Haydn i gran aficionat i col·leccionista d'edicions musicals. Esta és la que hui coneixem com la versió d'oratori de *Les set paraules...*

Per tant, podem gaudir de quatre versions diferents de la peça: per a orquestra, quartet de corda, *fortepiano* i la versió d'oratori.

ESTRUCTURA DE L'OBRA

Per tant, l'estructura de l'oratori, *Les set paraules...*, quedaria de la manera següent:

I. Introduzione

1. **Vater, vergib ihnen, denn sie wissen nicht, was sie tun** (Pare, perdona'ls, que no saben el que fan; Lluc 23,34).
2. **Fürwarh, ich sag'es dir: Heute wirst du bei mir im Paradiide sein** (T'assegure que hui estaràs amb mi al paradís; Lluc 23,43).
3. **Frau. hier siehe deinen Sohn, und du, siehe deine Mutter!** (Dona, ací tens el teu fill; i tu, ací tens la teua mare; Joan 19,26-27).
4. **Mein Gott, mein Gott, warum hast du mich verlassen?** (Déu meu, Déu meu, per què m'has abandonat? (Marc 15,35; Mateu 27,46).

II. Introduzione II

5. **Jesus Rufet: Ach mich dürstet!** (Jesús va dir: Tinc set; Joan 19,28).
6. **Es ist volbracht!** (Tot està complit; Joan 19,30).

7. Vater, in deine Hände empfehle ich meinen Geist (Pare, a les teues mans encomane el meu esperit; Lluc 23,46).

III. Il terratrémol. (Das Erdbeben). Er ist nicht mehr.

BREU RECORREGUT PEL CONJUNT DE L'OBRA

L'oratori *Die sieben letzten Worte unseres Erlösers am Kreuze*, o siga *Les set últimes paraules del nostre Redemptor en la creu*, és una de les composicions més destacades de l'obra de F. Joseph Haydn. Fins a tal punt, que ha arribat a ser considerada com “una obra de un equilibrio y una perfección absolutas” (Manuel de Falla), per a concloure i qualificar-la de “auténtica obra maestra”.

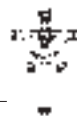
La seua singularitat es manifesta, d'entrada, en el mètode compositiu: normalment s'escriven primer les parts corals i després les instrumentals, però en esta ocasió la part instrumental és anterior, i s'hi afigen les parts corals.

Cristo en la cruz. D. Velázquez.
Museu del Prado (Madrid).

La *Introduzione* inicial (Haydn compon per a este oratori una *Introduzione II*, pràcticament cap a la meitat del cicle) actua com un marc general del que serà el posterior desenvolupament de l'obra. El seu to *Maestoso ed Adagio* (majestuós i pausat) impregna cada un dels desenvolupaments de *Les set paraules...*, en realitat set frases extretes dels diferents Evangelis.

Eixe caràcter majestuós podríem qualificar-lo fins i tot de solemne, i eixe to pausat, greu, travessa tota la sèrie musical però sempre mantenint un equilibri precís. En cap moment no s'imposa l'un sobre l'altre. Ara bé, estos dos

grans paràmetres que definixen l'obra, compartixen el seu protagonisme amb un conjunt de subtils matisos que subratllen cada una de les diferents escenes que componen el cicle de *Les set paraules...*

En primer lloc, el profund sentit religiós del conjunt de les seqüències es manifesta en l'estil sobri i sever de les intervencions vocals a *cappella* (sense intervenció instrumental) que introduïxen cada una de les *paraules* de les set parts principals, ja que el discurs musical es posa totalment al servici dels diferents moments dramàtics que requerix cada escena.

Així, en *“Fürwarh, ich sag'es dir...”* (T'assegure que hui estaràs amb mi al paradís), el *tempo cantabile*, melodiós de la partitura, subratlla la conquesta de la felicitat, fonamentada en el penediment i la fe en Jesucrist. En *“Frau, hier siehe deinen Sohn...”* (Dona, ací tens el teu fill; i tu, ací tens la teua mare), les veus solistes impregnen el motiu musical d'un intens lirisme evocador, manifestació de la dolçor de la mare com a refugi de consol i amor.

“Mein gott, mein Gott...” (Déu meu, Déu meu, per què m'has abandonat?) té un marcat aroma de defalliment davant del silenci del Pare. Una vegada més, les parts vocals són les encarregades de manifestar esta soledat. *“Jesus Rufet...”* (Jesús va dir: Tinc set) és l'escena corresponent a l'episodi de l'esponja banyada en vinagre que els soldats oferixen a Jesús en la creu. El discurs musical, en esta ocasió, es decanta clarament cap a un tractament molt més enèrgic tant de la secció vocal com de l'acompanyament musical, reflectint d'esta manera la intensitat dramàtica del moment.

Per a finalitzar este breu recorregut, mencionarem la rotunda determinació d'*Es ist vollbracht!* (Tot està complit), matisada pel passatge *cantabile* que actua de perfecte contrapunt, i l'últim número abans del *Terratremol* final, *“Vater, in deine Hände...”* (Pare, a les teues mans encomane el meu esperit), en què la perfecta conjunció vocal-instrumental (denominador comú de tota l'obra) exalta el to de serena confiança, d'entrega assossegada, de pau conquistada en l'hora final. El *Terratremol* final és la part més radical i abrupta del conjunt, aquella en què la tensió continguda esclata, com a culminació del sacrifici de Jesús.

Com a conclusió, podem afegir que *Les set últimes paraules del nostre Redemptor en la creu* és una obra que exemplifica a la perfecció com Haydn, en la seua recreació de la partitura inicial, amb la inclusió del cor i les veus solistes, incorpora tots estos recursos i compon un discurs sonor que projecta un clima de fervorosa espiritualitat, una sèrie de meditacions d'una bellesa i una intensitat dramàtica que afavorix l'assossec espiritual.

EL CICLE "SAGUNT IN EXCELSIS"

Com ja es va assenyalar en un altre moment, el Cicle de Música Sacra "**Sagunt in excelsis**" (Sagunt en l'elevat pla de l'espiritual), és un projecte del Departament de Cultura de l'Excm. Ajuntament de Sagunt, amb la col·laboració de la Majoralia corresponent de cada any. En esta IV edició del 2008, el cicle s'inaugurarà amb **Les set paraules...**, que serà interpretada el dissabte 8 de març a l'església del Bon Succés de la nostra ciutat, per l'Orquestra Gradus ad Parnassum, el Cor de Cambra L'Almodí i els solistes Carmen Romeu (soprano), Laura Ortiz (*mezzo*), Alberto Guardiola (tenor) i Luis Vicente (baix). Així mateix, es realitzaran dos concerts més que completaran el cicle. El pròxim 9 de març, a l'Auditori Joaquín Rodrigo de Sagunt, l'Orquestra i Cor de la Societat Musical Lira Saguntina interpretaran la **Missa de la Coronació** de W. A. Mozart. El 18 de març (Dimarts Sant), el grup especialitzat en música antiga Harmonia de Parnàs, dirigit per la seua fundadora Marian Rosa Montagut, ens oferirà un programa centrat en els **Mestres de capella de la catedral de València** entre els segles XVII i XVIII.

REFERÈNCIES DISCOGRÀFIQUES

Seven last words of Christ.

The Juilliard String Quartet. Sony Classical-CBS Records, 1990.

Les sept dernières paroles de notre Rédempteur sur la Croix.

Versió original per a orquestra. Rafael Taibo, recitació (Evangelista).
Le Concert des Nations. Jordi Savall, direcció. Naïve Astrée, 1991.

The Seven Last Words of Christ on the Cross, Hob. XX:2.

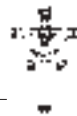
Arnold Schoenberg Chor. Concentus Musicus Wien.
I. Nielsen, R. Burtscher, M. Hintermeier, A. Rolfe-Johnson & R. Holl
Nikolaus Harnoncourt, direcció. Teldec, 1992.

Las siete últimas palabras de nuestro salvador en la cruz.

Pablo Cano, *fortepiano*. Several Records, 1994.

Die sieben letzten Worte unseres Erlösers am Kreuze.

Wiener Philharmoniker. Riccardo Muti, director. EMI Classics, 2000.
(Salzburger Festspiele).

Les sept dernières paroles du Christ sur la croix.

Quatuor Mosaïques.

Gravació realitzada en viu el 17 d'abril (Divendres Sant) de 1992 a l'Abadia de Fontevraud. Interpretació realitzada amb instruments originals. Naïve Astrée, 2000.

The Seven Words.

Rosamunde Quartett. ECM New Series, 2001.

Las siete últimas palabras de Cristo en la cruz.

Orquesta Barroca de Sevilla. Barry Sargent, director. Lindoro, 2002.

Las Siete Últimas Palabras de Nuestro Salvador en la Cruz.

Ronald Brautigam, *fortepiano*. Bis, 2004.

The Seven Last Words.

Emerson String Quartet. Deutsche Grammophon, 2004.

Septem Verba Christi in Cruce.

Versió original per a orquestra. Francisco Rojas. Evangelista.

Le Concert des Nations. Jordi Savall, direcció.

Textos originals de Raimon Panikkar i José Saramago.

Alia Vox, 2007.

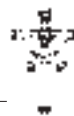

DULCE SEMANA SANTA

Manolo Cuenca Calvo

Hace unos días, vinieron a la pastelería Vicente Fuentes y mi primo Pepe Cuenca para decirme que escribiera un artículo en el libro de Semana Santa; cuando les escuché, no pude más que exclamar: “Recordons!! Xe, si jo soles sé fer pastissos!!”, con lo que ellos me aclararon que eso era precisamente a lo que habían venido: a que escribiera sobre las tartas que las Mayoralías regalan a sus Clavarios en Semana Santa.

Manuel Cuenca Rodrigo.

Pasado ya el susto, me puse a pensar en los recuerdos que yo tengo, tanto de mi infancia, como después cuando ayudaba a mi padre en la elaboración de estas tartas.

El origen de las mismas, no lo puedo determinar, ya que por lo que yo recuerdo, debía ser en época de mi abuelo. En una ocasión, mi padre me enseñó una fotografía de la primera tarta alta que él hizo cuando tenía 14 años (sobre los años 20); era una fotografía muy estropeada y que muy pocas veces más volví a ver. Me comentaba mi padre que aquella tarta la hizo con galletas de barquillo y bizcocho, aunque no sé el relleno que llevaba. Entonces, según esta fotografía, mi padre fue el primero en hacer tortas de las llamadas altas de Semana Santa; anteriormente, me imagino, mi abuelo haría tartas normales rellenas de frutas confitadas, merengue, moka..., seguramente con alguna alegoría a la Semana Santa Saguntina.

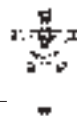
De las tartas de las que sí tengo conocimiento, porque las vi hacer y ayudé a hacerlas, son de guirlache. Estas tartas, por sus características, no se

Tarta elaborada el año 1976.

podían empezar a hacer más que dos o tres días antes del Viernes Santo; si se hicieran con anterioridad, debido a la humedad y tratándose de una tarta alta que debía soportar peso, se habría venido a abajo como esos edificios de demolición controlada. Además, si la tarta era muy alta, se solía hacer de dos cuerpos. El Miércoles Santo era el día que mi padre empezaba a hacerlas y yo le ayudaba a hacer las piezas y a montarlas; una vez montadas, era él el que se disponía a decorarlas. Este trabajo duraba alrededor de 24 h. seguidas, es decir, desde el miércoles al jueves, que era cuando las exponíamos en el escaparate.

El dejar mi padre de hacer estas tartas y coger yo el relevo, al principio empecé a hacerlas de guirlache, como las había visto hacer, pero para cambiar un poco estas tartas, comencé a hacerlas de chocolate y caramelo; la primera tarta que hice de estas características fue una representación del Calvario, y al año siguiente, la Iglesia de Santa María. Así, cada año hemos ido haciendo cosas diferentes como el Sepulcro, la Dolorosa, la Última Cena, siempre intentando innovar año tras año. No obstante, a pesar de ser el chocolate el principal

Momento de la elaboración de tartas.

componente que utilizamos últimamente, también hemos intercalado alguna de guirlache.

Por tanto, podríamos decir que las tartas que los Mayorales regalan a su Clavario, fue mi padre el que empezó a hacerlas del tipo monumental, pero que posiblemente mi abuelo ya las hacía, aunque sin ser monumentales.

Quiero aprovechar esta oportunidad que se me brinda de escribir en este libro para poner unas líneas sobre mis vivencias en la Semana Santa Saguntina. Yo soy cofrade de la secundaria, no sé exactamente desde que año, pero sobre los años 50 más o menos. Recuerdo cuando pasábamos lista en la plaza de la Trinidad y nos íbamos en procesión hasta la Ermita de la Sangre a recoger las imágenes; los primeros que iban en esta procesión eran los últimos que se habían apuntado a la Cofradía.

Mi madre me llenaba los bolsillos de caramelos y, al pasar la procesión por la pastelería, me los volvía a llenar. Como yo siempre he sido un poco grueso, la gente me reconocía y, claro, solía dar muchos caramelos. Cuando

Confección de una tarta representando el sepulcro.

se me terminaban y no había repuesto más y la gente me decía: “este es el pastisser!”, yo contestaba que no, que era Alejandro el hornero (q.e.p.d.), y Alejandro, que iba cerca decía que él no era “el pastisser”.

Bueno, éstas y algunas otras cosas me ocurrieron en aquellos tiempos, pero lo que recuerdo con más cariño era el pasodoble que se tocaba después de la procesión. En aquellos años, participaban dos bandas de música en la procesión: la Lira Saguntina, que iba detrás del Sepulcro, y la Banda de Gilet, cuyo director iba en silla de ruedas. Estas dos bandas, al terminar la procesión no solamente acompañaban a la Mayoralía del año, sino que otras Mayoralías las contrataban para que también les acompañaran hasta la casa del Clavario, y la música que tocaban era un pasodoble. Yo los esperaba en la Plaza Mayor, en los porches, y cuando pasaban por delante de mí estas Mayoralías yo me metía detrás de la banda de música, al son de los pasodobles, con aquellas antorchas encendidas y las colas recogidas alrededor del brazo con ese aire que parecía que la música mismo te llevaba en volandas, con ese garbo que parecía que no estabas cansado después de todo el recorrido de la procesión, hasta pasar por delante de mi casa, donde ya me quedaba.

Dimecres Sant de l'any 1992.

PROGRAMA D'ACTES

ACTES DE LA SETMANA SANTA SAGUNTINA 2008 QUE CELEBRARÀ LA IL·LUSTRE CONFRARIA DE LA PURÍSSIMA SANG DE NOSTRE SENYOR JESUCRIST

29 DE SETEMBRE DE 2007, DISSABTE

Parc infantil en la Plaça de la Glorieta de Sagunt. Activitats lúdiques per als més joves.

7, 8, 9 D'OCTUBRE DE 2007

A l'Ermita de la Sang, exposició "Moments de Sagunt" a càrrec d'Ismael Rodrigo i Maribel Úbeda.

DEL 6 DE DESEMBRE FINS AL 6 DE GENER

Gran exposició de la representació del naixement de Nostre Senyor en l'Ermita de la Sang. Horari de visita: divendres de 19 a 21 hores, dissabtes i diumenges d'11 a 13:30 hores.

15 DE DESEMBRE DE 2007, DISSABTE

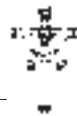
A les 19:00 hores, Concert de Nadales en l'Ermita de la Sang a càrrec de la Coral de la Lira Saguntina.

6 DE FEBRER DE 2008, DIMECRES DE CENDRA

En l'Ermita de la Sang, a les 20 hores, inici de la Quaresma de l'any, amb la celebració de la Santa Missa i imposició de cendra.

8, 15, 22, 29 DE FEBRER i 7 DE MARÇ DE 2008, DIVENDRES DE QUARESMA

A les 19:30 hores a l'Ermita de la Sang, Santa Missa en intenció del Clavari i els Majorals de l'Any; seguidament, Viacrucis en la mateixa Ermita.

**10, 17, 24 DE FEBRER, 2, 9 i 16 DE MARÇ DE 2008,
DIUMENGES DE QUARESMA**

A les 16:30 hores, Viacrucis Penitencial en el Sant Calvari. Eixida des de l'Església de Santa Maria, excepte el dia 16 de març, que serà a les 17:30 hores.

9 DE FEBRER DE 2008, DISSABTE

A les 20:00 hores en l'Església del Salvador, Concert de Violins i Pianos a càrrec de l'Orquestra Juvenil Suzuki de València.

16 DE FEBRER DE 2008, DISSABTE

A les 17:30 hores, en la població de Manises, XII Processó Diocesana de València.

23 DE FEBRER DE 2008, DISSABTE

A les 20:00 hores, concert del grup de música Cristiana Kerigma en el cinema Capítol de Sagunt.

1 DE MARÇ DE 2008, DISSABTE

A les 18:00 hores, en la Plaça Major de Sagunt, VI Exhibició de Bandes de Cornetes i Tambors "Ciutat de Sagunt".

4 DE MARÇ DE 2008, DIMARTS

A les 20:00 hores, en la Casa de Cultura "Capellà Pallarés", presentació del Llibre de la Setmana Santa Saguntina de 2008, a càrrec de D. Manuel Civera. A continuació, presentació del Cartell Anunciador de la Setmana Santa Saguntina 2008, obra de D. José Cuenca Ibáñez. Al finalitzar l'acte es repartiran cartells entre el públic assistent, i se servirà un vi d'honor.

8 DE MARÇ DE 2008, DISSABTE

A les 20 hores, en l'Església del Bon Succés de Sagunt, primera sessió de la IV Edició del Cicle de Música Sacra "SAGUNT IN EXCELSIS" a càrrec de l'orquestra Gradus ad Parnassum, Cor L'Almodí amb la direcció de Daniel Martínez Gil de Tejada. Aquest concert compta amb el patrocini de l'Excel·lentíssim Ajuntament de Sagunt (Departament de Cultura).

9 DE MARÇ DE 2008, DIUMENGE

A les 16:00 hores, en l'Ermita de la Sang, Junta General Ordinària de la Confraria. A continuació, tradicional Subhasta de Vestits i Tambor dels Saions per a acompanyar al Natzaré en el seu Viacrucis en el matí del Divendres Sant.

A les 16:30 hores en el Sant Calvari, Viacrucis Penitencial. Eixida des de l'Església de Santa Maria.

A les 20 hores, en L'Auditori "Joaquín Rodrigo" de Sagunt, segona sessió de la IV Edició del Cicle de Música Sacra "SAGUNT IN EXCELSIS" a càrrec de l'Orquestra i Cor "Lira Saguntina". Aquest concert compta amb el patrocini de l'Excel·lentíssim Ajuntament de Sagunt (Departament de Cultura).

13 DE MARÇ DE 2008, DIJOUS

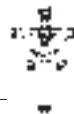
A les 20:00 hores, en l'Ermita de la Sang, presentació, benedicció i donació del Regal de la Majoralia 2008 i de la Ciutat de Sagunt a la Confraria, presentat per D. Ignasi Corresa Marín, que consisteix en la restauració i reconversió del Pas de l'Ecce Homo, per tal de recuperar la tradició de dur-lo a coll.

14 DE MARÇ DE 2008, DIVENDRES DE DOLORS

A les 19:00 hores, eixida de l'Ermita de la Sang de la processó de l'Ecce Homo fins a l'Església del Salvador, amb la participació de la banda de Cornetes i Tambors "Morvedre".

A les 19:30 hores, des de l'Església del Salvador, desfilada processional amb els nous confreres i Majoralia Entrant, fins a l'Ermita de la Sang. A continuació, el Prior de la Confraria imposarà les medalles corresponents als nous confreres, i el President de la Confraria els lliurarà una còpia dels Estatuts. Finalitzat l'acte se celebrarà la Santa Missa en sufragi dels confreres difunts i familiars malalts. A continuació tindrà lloc la imposició al Clavari i Majorals Entrants del crucifix i les medalles corresponents.

A les 22:30 hores, des de l'Església del Salvador partirà un Viacrucis que seguirà l'itinerari de costum, recorrent les estacions engalanades de tot cor pels veïns del Raval de Sagunt.

15 DE MARÇ DE 2008, DISSABTE

A les 20:15 hores, “VI REPRESENTACIÓ SAGUNTINA DE LA PASSIÓ, MORT i RESURRECCIÓ DE JESÚS”. L’acte començarà en l’Església de Santa Maria, on s’escenifica el Judici a Jesús; a continuació eixirà Jesús per a fer el recorregut fins al calvari, on serà crucificat.

16 DE MARÇ DE 2008, DIUMENGE DE RAMS

A les 11:00 hores, benedicció dels Palmells en l’Ermita de la Puríssima Sang i Solemne Processó General fins a l’Església de Santa Maria, on se celebrarà la Santa Missa.

Finalitzada la Santa Missa i en la mateixa Església de Santa Maria, Pregó de la Setmana Santa Saguntina a càrrec de D. Amadeo Ribelles Fuentes, Clavari de l’any 1965.

A les 17:30 hores, Viacrucis penitencial en el Calvari.

17 DE MARÇ DE 2008, DILLUNS SANT

A les 19:45 hores, processó de la Trobada Dolorosa eixint de l’Ermita de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist, els passos de Jesús i de la Verge de la Soledat. En la trobada davant de l’Ajuntament s’interpretaran diferents peces musicals.

18 DE MARÇ DE 2008, DIMARTS SANT

A les 20 hores, en l’Església del Salvador de Sagunt, tercera sessió de la IV Edició del Cicle de Música Sacra “SAGUNT IN EXCELSIS” a càrrec de Messtres de Capella de la Catedral de València i altres. Harmonia del Parnàs, amb la direcció de Marian Rosa Montagut. Aquest concert compta amb el patrocini de l’Excel·lentíssim Ajuntament de Sagunt (Departament de Cultura).

19 de Març de 2008, Dimecres Sant

En la plaça Sang Nova, a les 17:00 hores, Tamborrada a càrrec de L’Oració de Jesús en l’Hort de Terol, prestigiosa banda de tambors.

A les 20 hores, des de l’Ermita de la Puríssima Sang, solemne Processó del Silenci presidida pels passos de l’Ecce Homo i del Crist de la Bona Pau.

20 DE MARÇ DE 2008, DIJOUS SANT

A les 18:00 hores, Missa Sopar del Senyor i trasllat al Monument de Jesús Sagramentat.

A les 20:00 hores, des de l'Ermita de la Puríssima Sang, s'iniciarà la visita dels monuments i els torns de vela davant del Santíssim Sagrament en el Monument de l'Ermita.

21 DE MARÇ DE 2008, DIVENDRES SANT

A les 6:00 hores, eixirà de l'Ermita en solemne Viacrucis cap al Sant Calvari, el pas de Jesús Natzaré, acompanyat pel Cor Parroquial de Santa Maria, sota la direcció de D. Francesc Gamón Olmo.

A continuació, en l'Església de Santa Maria, tindrà lloc el "Sermó de la Galtà", oficiat pel prior de la Confraria D. Vicente Gil. Finalitzat el Sermó, tindrà lloc el trasllat del pas del Natzaré a l'Ermita de la Sang.

A les 12:00 hores, en l'Ermita de la Sang, Sants Oficis de la Passió del Senyor i Adoració de la Santa Creu.

A les 17:00 hores, en la Plaça de la Sang, tradicional Subhasta de Passos i "Vestits dels Saions", del Capità i tambor, participants tots en la Processó del Sant Soterrament.

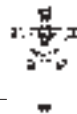
A les 18:00 hores, en l'Església de Santa Maria, tindrà lloc el "Sermó del Desclavament".

Finalitzat el Sermó es realitzarà el trasllat dels passos del Sant Sepulcre i de la Soledat a l'Ermita, procedint a la seua arribada, al tancament de la subhasta per part del Clavari.

A les 19:00 hores, en la Plaça de la Trinitat, tradicional Passada de Llista a tots els confreres.

A les 20:00 hores, eixirà de l'Ermita de la Puríssima Sang la solemne Processó del Sant Soterrament, que recorrerà l'itinerari de costum amb tots els Passos de la Confraria.

La processó finalitzarà amb l'Adoració de la Vera Creu, amb la relíquia del *Lignum Crucis* per tots els membres de la Confraria, el poble de Sagunt i en últim lloc els Majorals i el Clavari de l'Any.

22 DE MARÇ DE 2008, DISSABTE DE GLÒRIA

A les 23:30 hores, Vigília Pasqual i Missa de Resurrecció en l'Església de Santa Maria. Al finalitzar la Missa, i en conclusió dels actes de Setmana Santa de l'any 2008 i per a celebrar la Resurrecció de Nostre Senyor Jesucrist es dispararà un monumental castell de focs artificials en la plaça Cronista Chabret a càrrec de la prestigiosa Pirotècnia Zamorano Caballer.

PURÍSSIMA SANG DE JESUCRIST!!

COLABORADORES

ACADÈMIA

TRELLAT	C/ Terol, 7 - baix	961188118
ENSENYAMENT PERSONALITZAT	Sagunt	620676996
		635035212

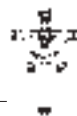
ADMINISTRACIÓN DE LOTERÍA

ADMÓN. LOTERÍA Nº 1	Cronista Chabret, 1	962661576
CARUANA	Sagunt	

AGÈNCIES DE VIATGES

SERVINTUR VIAJES	Camí Reial, 60 baix Sagunt	962650604
ALMEIDA VIAJES	Horts, 28 Sagunt	961188883 961188884
VIATGES PORTA AL MON	Horts, 25 Sagunt uni.portaalmon@unida.com	962651388
RIBERMOON TOURS	Horts, 53 Sagunt	962664911

KUAI VIAJES	Avda. Ojos Negros P 81 A 1º-2	962678536
	Port de Sagunt	
	Edificio La Dársena, P.I. Inguinsa.	
	www.kuaiviajes.com	

ARQUITECTURA

MARIA LUISA SALVADOR VILANOVA

Trinitat, 11-1r	962664116
Sagunt	670441961

B.G.F. ARQUITECTURA

Almenara, 35	962663510
Sagunt	962654395

PAR ARQUITECTES

Projectes d'Arquitectura

Dr. Palos, 5	657651882
Sagunt	678424996

ARTESANIA I MANUALITATS

LA CASA DE LOS CUADROS

Horts, 23 - Sagunt

962651307

MARCOS Y MOLDURAS

Felip II, 16 esq - Port de Sagunt

962690101

SOCARRAT

Especialistas en Socarrat,
Cerámica Valenciana S. XIV

Remei, 28 baix
Sagunt

676162636

ASSEGURANCES

SEGUROS MARTÍNEZ SAGUNTO, S.L.

Camí Reial, 123 baix
Sagunt

962664349

JOAQUÍN CATALÁN GESTIÓN-MEDIACIÓN SEGUROS

Sants de la Pedra, 77-B
Sagunt
joaquin.catalan@reale.es

962661144

ASSESSORIES

MARIA ISABEL MARTÍNEZ MUÑOZ

Graduada Social - Laboral - Fiscal - Contable - Seguros
Camí Reial, 41 baix
Sagunt

962660492

AUTOESCOLES

AUTOESCUELA MORVEDRE

Quart, 6
Sagunt

962664055

AUTOESCUELA NOBELSA

Capitán Pallarés, 15
Sagunt

962665151

BANDES DE MÚSICA

ASSOCIACIÓ CULTURAL

BANDA DE CORNETES I TAMBORS MORVEDRE

Remei, 22-1^a

Sagunt

www.bandamorvedre.tk

bandamorvedre@yahoo.es

605919318

BARS I CAFETERIES

CAFETERÍA ASADOR
EL RINCÓN

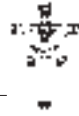
Camí Reial, 38
Sagunt

962665138

BAR LA JUERIA

Castell, 20
Sagunt

962650585

SETMANA SANTA SAGUNTINA

MESÓN CAFETERÍA ROMEU Pza. Antiga Moreria, 3 962664816
Sagunt

FELIPE PARK SAGUNTO, S.L. Horts, 73 baix 626694290
Sagunt 961087579

CAFETERÍA AROMAS Horts, 66
Sagunt

CAFETERÍA H-5 Horts, 5
Sagunt

BAR RESTAURANTE RINCÓN DEL BOU
Faura, 8 962650906
Sagunt

CAFETERÍA JORSAN, S.L. Dr. Palos, 12 962662290
Sagunt

MESÓN CARRETERO Albalat, 5 962651486
Sagunt 962660158

BAR RESTAURANTE "EL LLORER"
Les Parretes, 8 (Nord Palància) 962651530
Sagunt

MESÓN CASA FELIPE Castell, 21 962663801
Especialidad en tapas y arroces Sagunt

CAFETERÍA-RESTAURANTE CASA VICENT
Especialidad en almuerzos, Benifairó, 2 962665385
comidas caseras Sagunt 625522245
y "arroces por encargo"

FERROCARRIL Camí Reial, 10 962651362
Sagunt

BAR RESTAURANTE URKY **Isla Córcega, 52** **962679130**
Port de Sagunt

BOMBAMENTS

BOMBEOS HORBOMED **Dr. Palos, 7 baix** **962650548**
Sagunt

CARNISSERIES

CARNES SELECTAS PASCUAL **Benavites, 2** **962661401**
Sagunt

CARNICERÍA FRAN **Pza. Blasco Ibáñez, 11** **962651296**
Sagunt

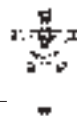
CHARCUTERÍA MERCEDES GUINANT
Mercat Principal, puesto 37
Sagunt

CÀTERING

VORA RIU, COMIDAS PARA LLEVAR
Sants de la Pedra, 91 baix **962666165**
Sagunt

CLÍNIQUES ESPORTIVES

CLÍNICA SAGUNTINA DE MEDICINA DE L'ESPORT
Vallaeta, 3 baix **962650730**
Sagunt **607913133**

CLÍNIQUES DENTALS

CLÍNICA DENTAL VA VICENTE YANES FRAGA AMPARO VERDÚ COLOMER	Sants de la Pedra, 79-1º-A Sagunt	962650847
---	--	------------------

CLÍNICA DENTAL CANET D'EN BERENGUER	València, 77 baix Canet d'en Berenguer	962677064
-------------------------------------	---	-----------

CONSTRUCCIÓ I PROMOCIONS

FRANCISCO GIL FERRER REFORMAS EN GENERAL	Abylix, 21 baix Sagunt	607241718
---	-----------------------------------	------------------

CONSTRUCCIONES JAPAMAR 28, S.L.L.	Del Montgó, 28 Port de Sagunt japamar@wanadoo.es	656359474
-----------------------------------	--	-----------

JOFRANGI PROMOCIONES Y CONSTRUCCIONES, S.L.	Almenara, 35 Sagunt jofrangi@terra.es	962654395
--	--	------------------

CONSTRUCCIONS BRUAL 06, S.L.	Camí Reial, 60-3º consbrual06@hotmail.com Sagunt	962666452 687422588 667788444
-------------------------------------	---	--

CONSTRUCCIONES GARMÍ 05	Camí Reial, 62 Sagunt	685678188
--------------------------------	----------------------------------	------------------

CONSTRUCCIONES VILLAR ALEIXANDRE

**Ciudadela, 8
Sagunt**

962662248

CONSTRUCCIONES FERQUE, S.L. Sants de la Pedra, 85-B
Sagunto

962661562

CERERÍA

CERERÍA VIRGEN DE LOS DESAMPARADOS FELIPO, S.L.

**1º de Maig, 22
Tavernes Blanques**

961852760

**SAN JOSÉ, CIRIOS FELIPO Frc. Cardenal Benlloch, 6
Tavernes Blanques**

961851842

CRISTALLERIES

ELÍAS PERIS, S.L.
Marcos, molduras
y cristalería en general

Puríssima, 3 baix esq.
Sagunt

962661251
617148069

CRISTALERÍA ÁLVAREZ

**País Valencià, 47 baix
Sagunt
info@cristaleriaalvarez.com**

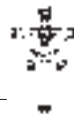
962662442

CUINES

COCINAS SAGUNTO, S.L.

**Ciscar s/n. Nave 16
Polígono industrial Canet d'en Berenguer
tsksagunto@tsk.eu**

617311035

DIETÈTICA

NOEMÍ ESTELLER AGUSTÍ	Horts, 35 baix Sagunt noemi@inediaworld.com	627257529
------------------------------	---	-----------

EMPRESSES DE JARDINERIA

JARDINERÍA VILLANUEVA, S.L.	Autovía Ademuz, Salida 12 San Antonio de Benagéber www.jardineria villanueva.com	961350619
------------------------------------	--	-----------

ESCOLA INFANTIL

L'ESCOLETA	Partida de l'Òliba, 53 baix Sagunt	628421022
GUARDERÍA INFANTIL PIC-PUS	Ordoñez, 17 baix Sagunt	650008511

ESCALES METÀL·LIQUES

ESCALERAS 2007, S.L.	Ciscar s/n. Nave 9 Polígono industrial Canet d'en Berenguer escaleraeuropea2007@grupobgf.com	609405683
-----------------------------	---	------------------

ESPORTS

PEÑA ARMES-ESPORTS	Camí Reial, 3 - Sagunt	962660345
ATMOSFERA SPORT	Camí Reial, 4 - Sagunt	962650441

ESTACIONES DE SERVEI

SENDRA SOLBES, S.A.	País Valencià, 27 Sagunt	962660026
---------------------	-----------------------------	-----------

ESTANCS

EXP. TABACOS Nº 2 MERCEDES HERVAS	Porta Ferrisa, 1 Sagunt
--------------------------------------	----------------------------

ESTUDIS D'ENGINYERIA

INAGRI CONSULTING, S.L. ESTUDIO DE INGENIERÍA
Proyectos industriales, telecomunicaciones,
agrónomos y de medio ambiente

Camí Reial, 98 baix Sagunt	962651367
---------------------------------------	------------------

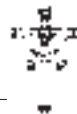
FARMÀCIES

FARMACIA GASPAR- LÓPEZ	Camí Reial, 37 Sagunt	962660592
------------------------	--------------------------	-----------

FARMACIA BALAGUER- PIERA	Horts, 43 Sagunt	962662279
--------------------------	---------------------	-----------

FARMACIA BLANCA MARTÍNEZ SERRANO	Roma, 6 Sagunt	962662004
----------------------------------	-------------------	-----------

FARMACIA PÉREZ ROMUALDO	Valencia, 28 Sagunt	962662320
-------------------------	------------------------	-----------

FARMACIA ELENA FERRER MONFERRER
Alorco, 37
Sagunt 962662629

FARMACIA VICENTE GIMENO GUILLEM
Dr. Palos, 8
Sagunt 962661978

FARMACIA SÁNCHEZ-SEMPERE Camí Reial, 93
Sagunt 962660272

FARMACIA ÁNGELES RIBELLES VILLAR
Cronista Chabret, 2
Sagunt 962660111

FARMACIA JUAN CONDOMINA RAMÓN
Emilio Llopis, 1
Sagunt 962661146

FARMACIA PILAR ESTEVE MARTORELL
Horts, 10
Sagunt 962660342
huertos10@hotmail.com

FRUITS SECS I DOLÇOS

PAPAS JULIÁN Remei, 36 962660775
MARÍN MARTÍNEZ, S.L. Sagunt

FERRETERIES

FERRETERIA "ELS HORTS" Horts, 34 961088868
Sagunt

FLORISTERIES

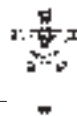
FLORISTERIA VIDAL	Dr. Palos, 11 Sagunt	962663150 626278129
KIKE LEÓN	Lliria, 100 Sagunt www.kikeleon.com	962664081 659733596

FORNS I PASTISSERIES

FORN-BOLLERIA LA FONTETA	Camí Reial, 56 Sagunt	962661690
ARTESANS FORN LA MELICA	Castell, 1 - Sagunt Sants de la Pedra, 57 - Sagunt	962660698 961186036
PÉREZ NAVARRO	Dr. Palos, 58 Sagunt	962661574
HORNOS HERMANOS TRENCO	Campoamor, 10 Sagunt	962661949
PASTISSERIA-BOMBONERIA CUENCA	Camí Reial, 14 Sagunt	962660055
PA I DOLÇ AMPARÍN	Benifairó, 8 - Sagunt Raseta, 31 - Sagunt	962650040 962660757

FOTOGRAFIA

ROS BIS	Font de Mora, 7 Puçol	961420529
----------------	----------------------------------	------------------

FOTOS EGEA Capitán Pallarés, 7 962660628
Sagunt

FUSTERIA METÀL·LICA

CARPINTERÍA METÁLICA PEDRO Y FINA, S.L.
La Pau, 31 baix 962651160
Sagunt 962651641

TALLERES BÀGUENA, S.L. València, 65 962660388
Sagunt

HERMANOS CAMPOS MATOSES Major, 26 962661365
Cerrajería y carpintería metálica Sagunt

GELATS

HELADOS MONLLOR Camí Reial, 48 962661048
Sagunt 962660314

GIMNASSOS

MEDITERRÁNEO FITNESS-CLUB Diana, 11 962665301
Sagunt 961186092

HOTELS

HOTEL RESTAURANTE "EL SALTO DE LA NOVIA"
Esperanza, 2
Reservas: 964108242
Navajas

IMMOBILIÀRIES

INMOBILIARIA CORTÉS SAGUNTO

Sants de la Pedra, 59 baix
Sagunt 962663150
626278129

FERRUSES
AGENCIA INMOBILIARIA Camí Reial, 42
Sagunt 962666282

B.G.F. COSTA AZAHAR **Avda. Montíber, 7 baix** **962663510**
Sagunt
ecebrian@grupobgf.com

IMPRESMETS

TECNIGRAFIX **Horts, 68 baix** **962664523**
Sagunt

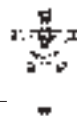
NAVARRO IMPRESORES **Caruana, 7** **962665417**
Sagunt **962661263**
Fax: 962655706
imprenta@navarroimpresores.com

JOIERIES

JOIERIA GÉMINIS Dr. Palos, 13 esq. 962666164
Rellotgeria i argenteria Sagunt

JOIERIA TEUA Camí Reial, 90 962663146
Sagunt

JOIERIA R.O.A. Benifairó, 12 baix 962650386
Sagunt

JOYERÍA RELOJERÍA MAYTE Avda. 9 d'Octubre, 61 - Port de Sagunt 962674613
Tanda, 38. Burriana 964570010

CAPRICO JOYERÍA Pza. Cronista Chabret, 8 962665346
Sagunt

LLANTERNERS

HIGEMARPO General Martínez Campos, 23 962660929
JUAN M. MARTÍNEZ Sagunt

SANEAMIENTOS MIGUEL Horts, 83 962660395
Sagunt

LENCERIA I COSSETERIA

LENCERÍA FÉMINA Camí Reial, 47 962651415
Sagunt

CARBONELL'S LENCERÍA-CORSETERÍA
Horts, 49 962660142
Sagunt

LLIBRERIES I PAPERERIES

LLIBRERIA DIN A-4 Sant Miquel, 5 962651234
Sagunt

INTER-FAX Horts, 41 - Sagunt 902102615
Papelería, material de oficina,
fotocopias, planos color Almenara, 25 - Sagunt
e impresión digital www.inter-fax.net

MÀQUINES DE COSIR

SINGER-PFAFF	Fausto Caruana, 28 Sagunt	962666360
--------------	------------------------------	-----------

MAQUINÀRIA AGRÍCOLA

JUAN PORTER, S.A.	País Valencià, 63 Sagunt jporter@infonegocio.com	962661066
-------------------	--	-----------

MATERIALS DE CONSTRUCCIÓ

RAMÓN GIMENO	Ctra. Nacional 340 Km. 25,20 Sagunt	962660209
--------------	--	-----------

MOBLES I DECORACIÓ

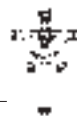
MARZO MOBILIARIO, S.L.	Fausto Caruana, 9 Sagunt www.marzomobiliario.com	962698155
------------------------	--	-----------

MOBILIARI I DECORACIÓ DECOMAR, S.L.	General Canino, 20 Sagunt	962665961 961187591
-------------------------------------	------------------------------	------------------------

MUEBLES PACO ALEIXANDRE	Dr. Palos, 6 Sagunt	962664636
-------------------------	------------------------	-----------

ANTONIO VIDAL	Camp de Morvedre, 26 Port de Sagunt	962671245
---------------	--	-----------

MUEBLES AVENIDA	Avda. 9 d'Octubre, 49 Port de Sagunt	962671281
-----------------	---	-----------

MODA INFANTIL I JUVENIL

MENUDES COSES Tot per al bebé	Camí Reial, 17 Sagunt	962651415
JUCAMAR	Camí Reial, 68 Sagunt	962662957

MODA I BOTIGUES

ILUSIÓ	Sants de la Pedra, 3 Sagunt	962660915
---------------	--	------------------

TERMINAL	Camí Reial, 57 Sagunt	962664066
ROPA MODA YARARA	Dr. Palos, 3 Sagunt	962662256

ÒPTIQUES

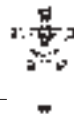
CENTRO VISIÓN MORET	Camí Reial, 55 Sagunt	962663111
ÓPTICA RIBELLES	Horts, 25 baix Sagunt	962661212
ÓPTICA DEVIS	Camí Reial, 52 Sagunt	962664535
ÓPTICA HUERTOS	Horts, 78 Sagunt	962663889 625500624

ORTOPÈDIES

ORTOPEDIA SOTOS	Camí Reial, 79 Sagunt	962662165
ORTOPEDIA ARCO	Sants de la Pedra, 26 Sagunt arco@ortopediarco.net	962654305

PERRUQUERIES I BELLESA

LOLA TORRENTE Peluquería, estética y Spa	Circ Romà, 9 – Sagunt Concepció Arenal, 13 - Port de Sagunt	962664319 962670653
PERFUMERIA I BELLESA S.L. ESTHER	Dr. Palos, 22 baix Sagunt	962662704 652455882
SALÓN DÚO	Sants de la Pedra, 22 Sagunt	962666240
AMPARO SÁNCHEZ PELUQUEROS, S.L.	Pza. Ant. Moreria, 2 baix Sagunt	962662320
CENTRE D'ESTÈTICA BLANCA VILALTA	Circ Romà, 3 Sagunt	962651197
ATENEA BELLEZA Y BIENESTAR	Albat, 5 baix Sagunt	962664363
MANILA PELUQUERAS	Torres Torres, 3 Sagunt	639429907 607885641

PELUQUERÍA PEPE	Torres Torres, 1 Sagunt	
SONIA MARTÍNEZ ESTILISME	Partida de l'Òliba, 55 c Sagunt	962664766

PINTURES

DECORACIONES RAMÓN ALEJO	Dr. Palos, 32 Sagunt	962650264
PINTURAS GODI, S.A. Suministro de pinturas y droguerías	San Pedro, 54-56. Port de Sagunt	962670473

PUBS I DISCOTEQUES

PASARELA PLAYA Abierto todo el año	Port de Sagunt
--	-----------------------

SAM Tus noches de fiesta en Puerto de Sagunto	Avda. Mediterráneo, 44 Port de Sagunt
--	--

QUIOSCS

KIOSCO CAPRI	Dr. Palos, 22 Sagunt	962660626
--------------	-------------------------	-----------

REGALS I COMPLEMENTS

ÁGORA	Camí Reial, 7 www.amcregalos.com Sagunt agora@amcregalos.com	962660401
-------	---	-----------

RELOTGERIES

RELOGERÍA CRONOS, C.B.	Camí Reial, 17 Sagunt	962665392
------------------------	--------------------------	-----------

RESTAURANTS

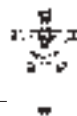
PALAU DEL DUC Cuina Valenciana Contemporània	Castell, 18 Sagunt www.palaudelduc.com	962651489
---	---	------------------

RACÓ L'HORTA	Puçol, 13 Sagunt	962664622
--------------	---------------------	-----------

L'ARMELER, RESTAURANT Cocina sugerente y creativa	Castell, 44 Sagunt www.larmeler.com	962664382
--	--	------------------

RESTAURANTE SAN JORGE

Avda. Ojos Negros - Port de Sagunt
962682535
Edificio La Dársena, P.I. Inguinsa.

RESTAURANTE MIRADOR, Ferrocarril 1870
Eventos, cenas y bodas. Camí de Lliria, 46 607674564
Sagunt
reservas@restaurante-mirador.com

SABATERIES

CALZADOS HUERTA	Camí Reial, 8 Sagunt	962660075
CALZADOS BIOSCA	Mercat Port de Sagunt	962670155

SUMINISTRES INDUSTRIALS I PER A LA CONSTRUCCIÓ

RASUCONS, S.L.	Octavi Ten, 29 baix Vall d'Uixó	964691841
-----------------------	--	------------------

SUGESA, S.L.	País Valencià, 59 Sagunt suges@suges.com	962650542
---------------------	---	------------------

AUTOMÒBILS I TALLERS

TALLERES ANTONIO GUILLEN	Blasco Ibáñez, 5 baix Sagunt	962662564
---------------------------------	---	------------------

NEUMÁTICOS MIGUEL E HIJOS	Sants de la Pedra, 45 Sagunt	962664453
---------------------------	---------------------------------	-----------

TALLERES ROMAUTO, S.L. SUZUKI	Valencia, 90 Sagunt	962650993
----------------------------------	------------------------	-----------

TALLERES SALVADOR "OPEL"

Ctra. València-Barcelona Km. 26
Sagunt
962662322
salvador@opelsalvador.com

TENDALS

TOLDOS HUGUET	Valencia, 71 Sagunt	962664372
----------------------	--------------------------------------	------------------

TENDES DE CARAMELS

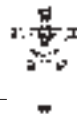
EL PALAU DE LES XUXES PILAR FERNÁNDEZ MADRID	Horts, 55 Sagunt pilar_fernandez_madrid@hotmail.com	961186655
---	---	-----------

TENDES ECOLÒGIQUES

SABOR DEL MONTE Serves de Jesús - Borriana	Treball, 12 - Port de Sagunt	962673781 964513974
---	------------------------------	------------------------

TENDES MUSICALS

PRESTO MUSIC Venta de instrumentos musicales y alquiler de equipos de sonido	Horts, 13 Sagunt ivanprestomusic@hotmail.com	961086378 600689645
---	---	--------------------------------------

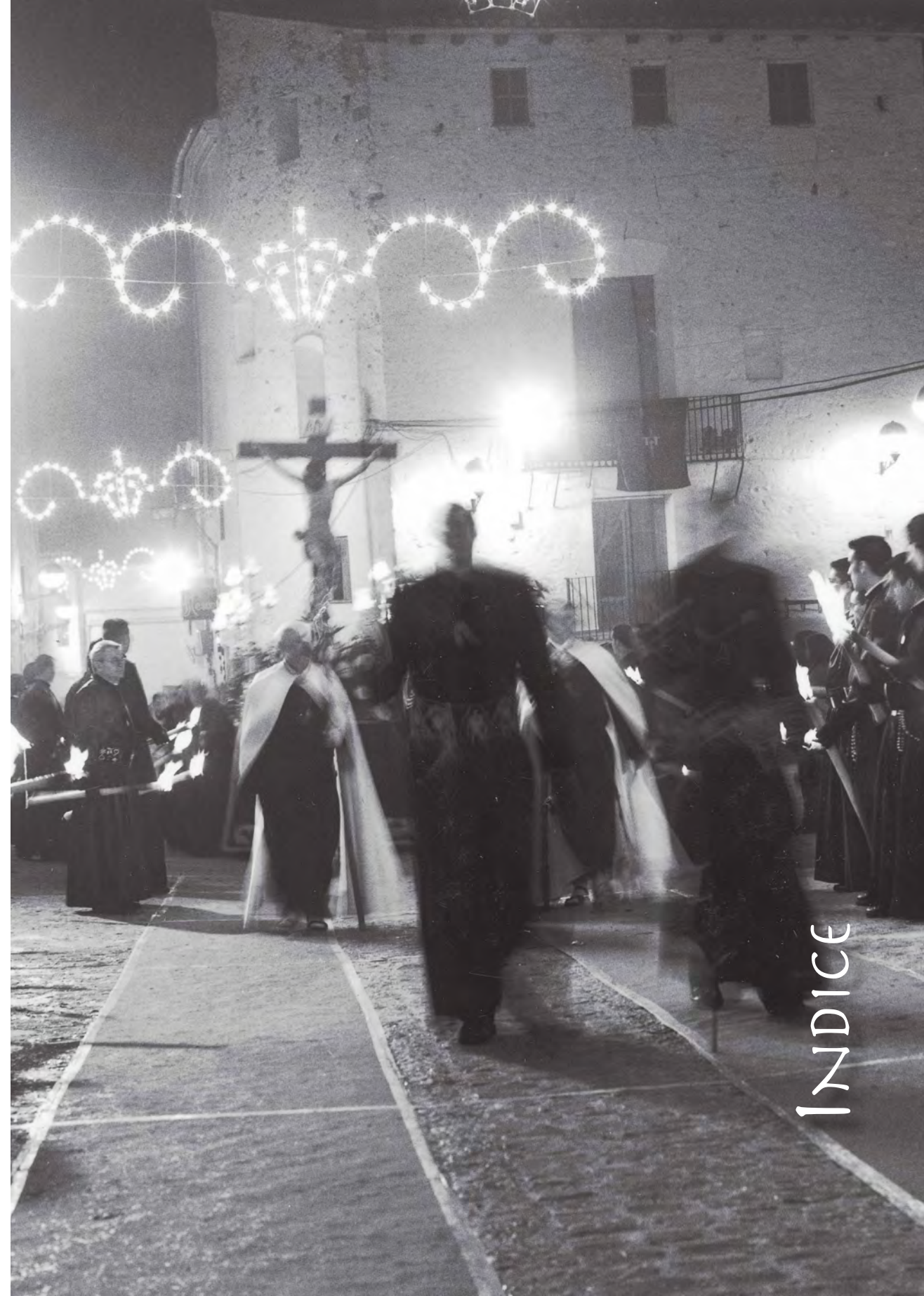
TRANSPORTS I MOVIMENTS DE TERRA

EXCAVACIONES NOLL	Sants de la Pedra, 2 Sagunt	962662344 680424989
-------------------	--------------------------------	------------------------

FERRUSES, S.L.	Puçol, 7 Sagunt	962650062
-----------------------	----------------------------------	------------------

COL·LABORADOR ANÒNIM

INDICE

INDICE

	<u>Pág.</u>
Majoralia de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist	8
Bendición Apostólica de su Santidad Benedicto XVI	11
Carta de S. M. el Rey de España	12

SALUTACIONES

Saluda del Cardenal Arzobispo de Valencia	18
Saluda del President de la Generalitat Valenciana <i>Francisco Camps Ortiz. President de la Generalitat Valenciana</i>	21
Saluda a la Majoralia de la Sang <i>Alfredo Castelló Sáez. Alcalde de Sagunt.....</i>	23
Saluda del Clavari <i>Vicente Fuentes Aleixandre. Clavari 2008</i>	25
Salutación del Presidente de la Confraria de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist de Sagunto <i>Vicente Ferruses Caballer. Presidente de la Junta Directiva</i>	27

LA NOSTRA MAJORALIA

Ya ha llegado el 2008 <i>Javier Escrig Cebrián. Majoral de la Puríssima Sang 2008</i>	33
---	----

I tot gràcies a vosaltres...	
<i>Vicente Pedro Oliva. Majoral 2008</i>	35
Un año especial	
<i>Pepe Chordá Ribelles. Majoral del 2008</i>	37
Ja ha arribat el 2008	
<i>Félix García Romero. Majoral de la Puríssima Sang 2008</i>	39
Sentimiento y fe: ¡¡ Benditas irracionalidades !!	
<i>Francisco D. Solaz Pañego. Majoral de la Puríssima Sang 2008</i>	41
Un año de ilusión	
<i>Jorge Javier Murciano Bru. Majoral de la Puríssima Sang 2008</i>	43
La llum del poble	
<i>La Majoralia de l'any</i>	45
Que siga brillando nuestra Semana Santa Saguntina	
<i>Fco. Manuel Arévalo Suárez</i>	47
El cartell	
<i>José Cuenca Ibáñez</i>	49
Quant costa dissenyar un símbol per a tota la vida?	
<i>El nostre cinturó: senya d'identitat</i>	
<i>La Majoralia de l'any</i>	51
365 dies de festa	
<i>La Majoralia de l'any</i>	55
La repristinació de l'Ecce Homo de la Sang	
<i>Ignasi Corresa i Marín. Llicenciat en Història de l'Art</i>	61

LA NOSTRA CONFRARIA

25 años después	
<i>Manuel Puig Cuervo. Clavario de la Mayoralía de 1983</i>	69

10º aniversario	
<i>Jose María Albert Irigoyen. Clavario 1998</i>	71
Un año después	
<i>Germán Peris Estiguín. Clavario 2007</i>	73
Sent la festa, viu el retrobament	
<i>Enrique T. Ferri Caruana. Clavari 2009</i>	75
Informe del Conde de Florida Blanca	
<i>Társilo Caruana Puig. Clavario año 1975</i>	79
En el centenario del nacimiento del señor cardenal Don Vicente Enrique y Tarancón	
<i>Salvador Caruana Puig. Presidente de la Cofradía (1985-1992)</i>	95
Homenaje a Francisco Alcamí Monreal, mayoral en 1908	
<i>Francisco Calza Alcamí. Clavario 1991</i>	99
Esto ya viene siendo habitual en los últimos años...	
<i>Carlos Chordá Ribelles. Clavario de la Mayoralía de 2006</i>	109
Vivencias de un cofrade y mayoral	
<i>Vicente Pedro Graullera</i>	111
Hinc et nunc	
<i>Salvador Moros y Sánchez. Mayoral 1998</i>	115
Vivències	
<i>Guillermo A. Pleguezuelos Gutiérrez. Majoral de la Confraria de Minerva</i> ...	119
Els monestirs de Morvedre segons Antoni Chabret. Aportació gràfica	
<i>Emilio Llucca Úbeda</i>	123
Pregó de la Setmana Santa 2007	
<i>Paco Novella Mínguez. Majoral 2007</i>	135
La Junta informa	
<i>Presidente de la Junta Directiva</i>	147

REFLEXIONS

La encíclica Spe Salvi y la Semana Santa 2008	
<i>Vicente Gil</i> . Prior de la Cofradía.....	153
Del crepuscle a l'aurora	
<i>Josep Martínez Rondan</i> . Rector dels Sants Joans de Faura	157
¿Quiénes somos? ¿De dónde venimos? y ¿Hacia dónde vamos?	
<i>José Calza</i> . Arzobispado de Valencia. Vicaría III	199
Con María junto a la Cruz	
<i>Jaime Pellicer Pellicer</i> . Cura Párroco de Nuestra Señora del Buen Suceso	209
Esperanza en la pasión y en el sufrimiento	
<i>José Camps Navarro</i> . Párroco de la parroquia de El Salvador	213

POÈTICA

Al Calvari es fa de dia	
<i>Josep Martínez Rondan</i> . Prevere	217
Parce, Domine	
<i>Josep Martínez Rondan</i> . Prevere	221
¿Què té el pecat?	
<i>Josep Martínez Rondan</i> . Prevere	222
Les roses de Betlem	
<i>Josep Martínez Rondan</i> . Prevere	223
Dolorosa i Reina	
<i>Josep Martínez Rondan</i> . Prevere	224

DOCUMENTACIÓ

La restauració del Crist crucificat de l'Ermita de la Sang de Sagunt <i>Enriqueta Cebrián i Alonso. Restauradora</i>	227
El Crist de la Sang, una imatge inèdita dels segles XIV-XV a Sagunt <i>Ignasi Corresa i Marín. Llicenciat en Història de l'Art</i>	257
La gènesi de la Setmana Santa Saguntina <i>Manuel Civera i Gómez</i>	267
SAGUNT IN EXCELSIS Cicle de Música Sacra L'oratori 'Les set últimes paraules de Crist en la Creu' de F. J. Haydn inaugurarà el cicle de música sacra "Sagunt in Excelsis" <i>Ramón Muñoz Gómez</i>	297
Dulce Semana Santa <i>Manolo Cuenca Calvo</i>	305

PROGRAMA D'ACTES

Actes de la Setmana Santa Saguntina 2008 que celebrarà la Il·lustre Confraria de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist de Sagunt	313
Colaboradores	319

Aquest número de la Revista
de la Setmana Santa Saguntina,
s'acabà d'enllestir
als obradors saguntins
de Navarro Impressors
el 6 de febrer de 2008,
dimecres de Cendra.

¡ PURÍSSIMA SANG DE JESUCRIST !

